

14. 28. 6.3.

Coll: Rom: Soc Jes: Cat Inscr.

ARISTOTELIS DE REPUBLICA, QVI POLITICORUM dicuntur, libri VIII. à Ioachimo Perionio Cormœriaceno nuper latinitate donati.

Eiusdem Perionij in eosdem libros Obseruationes: & argumentum, quo ordo & sententia eorum librorum breuiter exponitur. itemq; Index amplissimus rerum cognitione dignissimarum, & maximè memorabilium.

Cum gratia & priuilegio ad quinquennium.

[redacted]

FRANCISCO VALESIO
Gallorum regi potentiſſimo, & christianiſſimo Ioachimus Perionius Cormœriacenus
S. P. D.

MNES qui tuo iſto et beato & diuturno imperio, Franciſce Valeſi rex potentiſsime, aliquid laude dignum in omni artiũ diſciplinarumq́ genere protulerunt in lucem, id ferè in tuo clariſsimo nomine diuulgari & apparere uoluerunt: idq́ ſe illi, ut mihi quidem uidetur, facere debere putauerunt. Cum enim & ij homines, qui initio regni tui iam ætate proceſſerant, ſingulari tuo beneficio omnes bonas diſciplinas, expulſis eiectisq́ quæ pro his inueterauerãt, malis ac pernicioſis, in tua Gallia natas eſſe uiderẽt: et ij qui hos ad hunc uſq́ diem conſecuti ſunt, non ſolum natas ex illorũ ſermone cognoſcerent, ſed confirmatas etiam atq́ conſtitutas decreto ſtipendio, qui tres linguas docerent, doctiſſimis hominibus, ipſi cernerẽt: ſic utriq́, ut opinor, exiſtimabant, niſi tu, cuius benignitate

se scire quæ scirent omnia intelligerẽt, ex ipsorũ facultate & doctrina uel hũc fructum caperes, fore, ut ingrati animi crimen effugere non possent. Ego etiam, qui & eorum institutum ac factum probarem, & ijsdem tuis beneficijs usum me uiderem, (Lutetiæ enim Parisiorum, quam tu urbem potissimum huius beneficentiæ tuæ sedem esse uoluisti, Latinis Græcisq; literis sum eruditus) idem mihi imitandum putaui, ut qui particeps eram & socius uinculi, à referenda gratia ne abhorrerem. Atq; illi quidem, ad quod eos opus uel natura, uel fortuna deduxit, id secuti sunt, ac tibi dicauerunt. Ego autem, quod loco & auctoritate, quam tu summam in republica obtines, dignissimum uidetur, id potissimũ ad te mittendum censui. Nam cũ superioribus temporibus Aristotelis opera quędam, quæ eos potius qui priuatim in ocio uitam degerent, attingere uidentur, conuertissem, alia, eaq; prima, Francisco Bohero Maclouiorum pontifici, uiro & docto, & magnis uirtutibus ornato, quod tum studiorum meorum patrocinium susce-

pisset: alia Ioanni, Bellaio Cardinali, qui ut singulari est & doctrina & uirtute præditus, sic publicam tuam in studiosos liberalitatem cùm in multis alijs, tum in me augendo imitaretur, scripsi. Cum autem hoc tempore eiusdem auctoris octo libros de Republica ad nostrorũ cognitionem transtulissem, cui eos melius & aptius, quàm tibi, cùm sponte mea summaq; uoluntate, tũ Ioannis Bellaij Cardinalis consilio & adhortatione adductus, dicarem, habui certè neminem. Cuius enim uel grauitati, uel auctoritati hi libri, quibus Aristotelis de optimo ciuitatis statu, summoq; reipublicæ principe sententia cõtinetur, aptiores esse possunt, quàm tuæ? qui cum in nostra republica summam potestatem habeas, eum te principem præstas, quem & ille describit, & Plato uult esse. Nam cum & ille eum fingat atq; formet, qui cæteris uirtutibus omnibus longè antecellat: & Plato in sexto de Republica libro, tum deniq; fore beatas respublicas putauerit, si aut docti, aut sapientes homines eas regere cœpissent: aut qui regerent, omne suũ

ſtudium in doctrina & ſapientia collocaſſent: in quem tandem principem hodie hęc utriuſq; de bono reipublicę rectore ſententia melius uidetur conuenire, quàm in te: qui non ſolum ijs qui in tuo ſunt imperio, omnibus ornamẽtis quæ in principe ineſſe debent, præſtas, uerumetiam cum cæteris regibus aut principibus nulla non re es comparandus: qui ut per omne Imperij tui tempus doctrina & ſapientia abundares, doctiſsimos ſapientiſſimosq; tibi homines ſemper adhibueris: ab adoleſcentia Franciſcum Molinarẽ, tum Benedictum Theocrenum: his uerò temporibus Petrum Caſtellanum, uirum uirtutibus, artibus'que omnibus, quæ quidem libero homine dignæ ſint, ornatiſsimum: Ioannemq; Ganeium, uirum eruditiſsimũ et ſapientiſſimũ: Itaque non mirum, ſi tu, qui omne tuum ſtudiũ in doctrina, intelligentiaq; ponas, ut uult Plato, & addiſcens Solonis exemplo ſeneſcas, & doctiſſimos ſapientiſſimosq; homines cùm alios permultos, tum eos quos hac epiſtola nominaui, ampliſſimis atq; maximis honoribus adhuc ſemper ornaueris. Neq; enim

enim qui tanta doctrina & sapientia ualet quanta tu, aut doctos homines ita ut tu charos habet, aliter ac tu facere potest. Quæ cũ ita sint, hos ego ad te libros misi, Rex, quos te dignissimos ex ea facultate Græcarum Latinarumq́ literarum, quam sum tua benignitate cõsecutus, exprompsi. Quod si ingratum immemorem'que beneficij, Ciceronis sententia, omnes oderunt, nullumq́ officiũ referenda gratia, ut eidem placet, ac recte placet, magis necessarium est: hoc te uehementer etiam atq; etiã rogo, humanissime rex, ut hos libros quos in tuo illustrissimo nomine diuulgo, tuæ auctoritatis ac Maiestatis numine fretos, gratiores ad cæterorũ manus uenire facile patiare. Vincat ac ualeat tua maiestas, & potentia. Lutetiæ Parisiorum, nono Calend. Decembres. M. D. XLII.

IOACHIMI PERIONII AR *gumentum, quo horum octo de Republica librorum ordo & sententia breuiter exponitur.*

SENTENTIA quidẽ quæ sit horum librorũ, ipse Aristoteles decimo extremo de Moribus ad Nicomachũ filium libro, qui cum his cohęret, explicat. Nam primum quid de repub. senserint ij qui ante ipsum in hoc genere uersati sunt, se expositurũ esse pollicetur: deinde ex ijs rebuspublicis quas collegit, cõfirmat facile nos perspecturos, & quæ sint rerumpub. salutis causę, et quę interitus; et quid sit quamobrẽ aliæ præclarè, aliæ contrà administrentur. quib. cognitis, facillimè quæ omniũ optima sit, quoq; modo singulæ sint constitutæ, quibusq; legibus institutisq; utantur, intelligi posse. Sed quoniam hæc ille summatim tradidit, nos sigillatim, idq; quàm poterimus breuissimè de ijsdẽ rebus disseremus. Quia de ciuitate, ciuiliq; societate his libris disputaturus est, primũ cuius causa unaquęque, omniumq; optima constituta sit, docet: quo exordij genere ferè in libris suis omnib. utitur. Deinde reprehensa Platonis de rege, ciuitatis rectore, patrefamilias, heroq; sententia, quod in omni arte tradenda faciendũ esse dicit, id ipse obseruat. Cũ enim his libris quærat, quæ uis sit ciuitatis, eam ex partibus cognoscendã esse confirmat. Et quoniã ciuitatem ex familijs & uicinijs ut partibus constare uidit, quid familia, quid uicus siue uicinia sit, exquirit. Intellexit autẽ familiam uiro & uxore, ut partibus primis, contineri.

de ijs

de ijs ergo primũ differit, eorumq; societatẽ seu coniugiũ à natura constitutum esse docet, ut ciuitatem omnẽ etiam à natura ortã doceat, et cõstitutam. His ab eo expositis (neq; enim sigillatim omnia explicanda sunt à nobis) hominẽ aptum esse natura ad hanc ciuilem communionẽ docet, non belluam: quod ille boni & mali, iuris & iniuriæ notitiam, quę hanc sola coniunctionẽ constituant, habeat, hæc non habeat. Tum de singulis partibus ciuitatis differit: quarũ quoniam inuenit unam esse rem familiarẽ, eius partes explicandas suscepit, imperium seruile, rem uxoriam, & imperium paternum. Ac primum de seruili imperio disputat, quod ut à natura comparatum esse doceat, à natura esse generatum & id quod pręest, et id quod paret, multis exemplis et rationibus docet, nec aliquod contra naturam negat esse. Inde alias rei familiaris partes persequitur, quas in tribus superioribus nõ duxerat, ut rei faciendæ & pecuniæ quærendæ rationem, ex quarũ posteriore quæ à natura inuenta sit, cũ eius plurimis partibus, quædã contra naturam extiterit. Exponit ergo rationis quęrendæ pecunię, quam natura peperit, omnes partes: agriculturam, rem pecuariam, piscatum, aucupium, uenationem, cæteraq; animantia hominis causa parata esse cõfirmat. Itemq; alterius partes omnes, quæ repugnante natura inuenta est. Tum de imperio paterno & re uxoria pauca dicit, & cætera ex ijs quæ de rebuspublicis à secundo libro ad extremũ tradentur, esse cognoscenda cõfirmat. Hęc primi libri ferè sententia est. In secundo autem, cum sibi optimum ciuitatis statum propo-

fuiſſet, alij'ne eũ populi & ſcriptores qui aliqua laude ualerẽt,in rebuſpub.ſuis tenuerint,exquirit. Ac primũ Platonis utranq; rempub. multis de cauſis, tum Phaleæ, Mileſiorũ, Lacedæmoniorũ, Cretum, Carthaginenſiũ, poſtremò Solonis, omniumq; qui aliquid de repub. pręclare ſcripſerũt, repudiat & refellit: ita ut horũ omnium improbatis uel rebuſpublicis, uel de optimo ciuitatis ſtatu ſentẽtijs, deinceps de ea ſuã interponat. Ac primùm in tertio libro, quid ciuitas ſit, exquirit. Et quoniã ciuitatem omnem ex ciuibus conſtare uidit, primùm quid ciuis ſit, inueſtigat & tradit: tum quæ eadem ciuitas ſit appellanda, quæ alia: quod boni ciuis ſit officium, id ne à boni uiri officio differat: qui incolæ ciuitatis ciues ſint habendi, qui non habendi: quæ multorum populorum de ciuibus ſententia & conſuetudo in eis uel probandis, uel improbandis. tũ quid reſpublica ſit, quotq; eius ſint genera, tradit. Tria autem dum inuenit pręclara & laudabilia, regiã poteſtatẽ, optimorum, & quæ cõmuni omnium nomine appellatur, rempub. triaq; uitioſa his cõtraria, tyrannidem, paucorum opulentorũ poteſtatem, & populare ciuitatis genus: eorũ naturis explicatis, refutataq; nonnullorũ de ijs ſententia, quod cuiuſq; ius ſit, quod illa genera cõtineat, exquirit, & inuentũ refutat. Quoniamq; non ſolum Reſpub. ſed etiã optimã ſibi rempub. proponit, quid ſummã in repub. poteſtatẽ habere oporteat, quęrit, plebem'ne, an diuites, an bonos, an unum uirtute præſtantẽ, an tyrannũ. Ac multitudinẽ quidẽ ſic ante ponit, ut aliorũ de quoq; uel quibuſq; alijs, ipſe pulcherrimis ſententijs firmiſſimisq; rationib. refellat, conuellatq; ſententias.

Quan-

Quanquam unum qui cęteris uirtute antecellat, uel etiã plures eius generis probat, eiq́; cęteros ęquum esse dicit obtemperare. His ita constitutis, singula genera in quæ Rempub. diuisit, considerat, ac primũ regalem potestatẽ, eiusq́; quatuor genera: deinde de optimati ciuitatis genere disseritum in quarto libro de uitiosis generibus, earumq́; partib. dicit, posteaquã docuit quę omnium sit deterrima, & utra reliquarũ ad eam propius accedat. primũq́; spectat populare ciuitatis genus, eiusq́; partes: deinde idẽ etiam in paucorũ potestate sequitur. Ex his aũt duabus quoniã ea quæ Respub. dicitur, extitit, his expositis, de ea disputat: tum de tyrannide, in quo & uniuscuiusq́; generis partes persequitur, et quæ sint earũ dissimilitudines, & quamobrẽ tot fuerint explicat. Cumq́; suprà quæ esset optima respub. ut dixi, eamq́; quæ à rectore optimo aut plurib. regeretur, optimã constituisset, deinceps ex reb. ipsis quæ possidentur, eam optimã concludit, in qua moderatæ earũ et magnæ sint copię. Sed quoniã non solũ eam optimã esse, quæ omnino esset optima, intellexit, sed eam etiã quæ potest esse optima, deinceps quæ cuiq́; aut quibusq́; optima sit, quærit. Id quo facilius faciat, tres ciuitatis partes quæ ciuitatẽ quamq́; cõtinent, constituit, ordinẽ senatorium, magistratus, et iudicũ decurias: earumq́; triũ partiũ quis sit in quaq́; reipub. forma modus, sed ferè uitiosus, ostendit, ut postea corrigat. Atq́; hec quidẽ in 4 libro. In quinto aũt, cum unũquodq́; ciuitatis genus eorũ quæ enumerauit, à statu dilabi, mutariq́; in aliũ uideret, mutationis interitusq́;, quas caueremus, & salutis quas retineremus causas tradidit. Ac primũ causas eas

explicat,

explicat, quæ cõmuniter ad omniũ generum interitum exitiumq́ pertinent: deinde singillatim eas quæ singulas aut commutant, aut euertunt funditus, tum quæ respublicæ in quas potissimũ mutentur. Quem etiam ordinem seruat in caussis salutis omnium, et cuiusq́ proferendis. In quibus omnibus, infinitis utitur exemplis rerumpublicarum cùm propè omnium gentium, tum uel maximè Græcorum. Eodemq́ modo in sexto libro quæ res populi paucorumq́ potestatis partes & efficiant, & labefactent, & conseruent, ex ijsq́ partibus quę optima, quęq́ deterrima sit explicat. Deinde qui magistratus, & quot constituendi sint, & quæ eis cura data sit, docet. Quoniam autem optimam rempublicã inuestigat, et eam quæ quibusq́ optima sit, quoniamq́ optimum uitæ genus, id est beatam uitam cum optimo ciuitatis statu coniunctum esse cognouit, & bonis animi, corporis, & fortunæ expleri: primùm utra uita sit anteponenda, ea'ne quæ in republica & in gerendis rebus ponitur, an ea quæ actione cernitur. Deinde quæ res illa tria bona efficiãt, in septimo octauoq́ libro cõstituit. Itaq́ urbs quàm magna, & quo in loco sita esse debeat, docet: quantus numerus ciuium cùm omniũ, tum eorum qui necessarij sunt, quæq́ eorũ sit & urbis descriptio, qui quæq́ munera sustinere, & an parere uicissim debeant: tum qua ætate coniugium inire, grauidæ mulieres quid facere uel fugere, nati pueri primũ quæ facere & fugere, deinde qua ætate, quibus quotq́ artibus erudiri debeant: horum inquam omnium his duobus libris disciplina continetur.

LIBRORVM ARISTOTE-
*lis de Republica Perioche, per Leo-
nardum Aretinum.*

INter moralis disciplinę pręcepta, quibus humana uita instituitur & docetur, eminentissimum quodãmodo locũ obtinent, quæ de ciuitatibus, earumq́ue gubernatione conseruationeq́ue traduntur. Quippe disciplina huiusmodi omnis felicitatem hominibus conficere studet. Felicitatem uerò si uni acquirere præclarũ est, quanto magnificentius erit, uniuersæ ciuitati beatitudinem adipisci? Bonũ enim quanto latius patet, tanto diuinius est existimandum. Cumq́ue homo imbecille sit animal, & quam per seipsum non habet sufficientiã, perfectionemq́ue, ex ciuili societate reportet: nulla profectò cõuenientior disciplina homini esse potest, quàm quid sit ciuitas, & quid respublica, intelligere: et per quæ cõseruetur, intereatq́ue ciuilis societas, nõ ignorare. Mihi quidem qui hæc ignorat, seipsum pariter ignorare uidetur, ac sapientissimi Dei præceptũ despicere. Itaq́ue & Plato decem illis præclaris libris, qui sunt ab eo de Repub. scripti, in hac parte ostendenda, docendaq́ue plurimum nixus est. Et M. Cicero noster, sex inclytis libris quos de Republica scripsit, hanc ipsam materiam est prosecutus. Et Aristoteles in hoc uolumine, hæc ipsa complexus est: tanto quidem nitore & copia & ornatu, ut uerè mereatur flumen aureum uocitari. Materia igitur huius operis talis est.

In primo hæc differuntur: Partes ciuitatis, domus, pagus, ciuitas. Partes rei domesticæ quatuor:

Hęc sũt ex Jac. Fab. Stapulẽsi.

tuor: Coniugalis, dominica, paterna, acquisitiua. Coniugalis, uirum & uxorem continet. Dominica, dominum et seruum. Paterna, patrem et liberos. Acquisitiua, quatuor hominum uitas: tres simplices, pastoriam, ex mansuetis animalibus: agriculturam, ex frugibus: prędatoriam, ex uenatione & piscatura: & quartam, ex duabus pluribús ue simplicibus compositam. Pars coniugalis & paterna, natura est. Dominica, quædã secundum naturã, ut cum est dominus natura, et natura seruus: quędam præter naturã, ut cum dominus solũ lege dominus est, & seruus lege seruus. Item acquisitiua quædã natura, ut quæ ex animalium pastu, agricultura, & præda auium, ferarumq; & pisciũ prouenit: altera præter naturam, ut numularia. quæ quatuor habet species, mercaturam, fœneratione͂, mercenariam, cęduam & fossitiam. Et semper quod secundũ naturam est, expetendũ & præferendum: quod autem præter naturam, illaudabile, fugiendũ, aut postponendũ. Ex ijs cognoscere licebit, quæ domus secundum naturam sint, aut magis sint: & quæ non sint, aut minus sint: & ita quoq; de ciuitatibus. Ceterũ appellatione domini, dominũ & heram: serui, seruum & ancillã: patris, utrunq; parente͂, patrem uidelicet et matre͂ intelligimus.

In secundo discutiũtur hæc: Prima & optima respublica Socratis, secunda respub. Socratis, respub. Phaleæ, respub. Hippodami, respub. Lycurgi, respub. Minois: comparatio harum inter se: respub. Solonis, & qui de rebuspub. scripserunt. Prima respub. Socratis, nullorum: secunda, Magnesiorum: Phaleæ, Carthaginensium:

um:

tem: Lycurgi, Lacedæmoniorũ: Minois, Cretensium: Solonis, Athenienſiũ. E' prima rep. Socratis ſunt hæc: unitas ciuitatis, Socratica communitas mulierum & natorum, cõmunitas rerum.

In tertio: Ciuis, reſp. dominans in rep. cui gubernatio ſit cõmittenda, præexcellentia unius, regia gubernatio. quid ſit ciuis, quando ſit eadẽ ciuitas. an eadem ſit uirtus boni uiri, & boni ciuis. de repub. quid ſit reſp. quot ſint, & quę reſp. quoad & quantũ iuſti paucorũ potentiæ, & popularis gubernationis. In quarto: Legislator, ſpecies rerump. apta multitudo, uaframẽta, partes reip. De ſpecieb. rerumpub. quæ ſint, quæ ſit diuerſitas. Partes, et ſpecies popularis gubernationis, ſpecies paucorũ, ſpecies optimatũ. Quid ſit cenſu poteſtas. modi mixtionis qui ſint, modi tyrannidis, quæ ſit optima reſpub. De partib. reipub. conſilia, magiſtratus, iudicia. In quinto hæc: Mutationes rerumpub. medelæ, durationes: de mutationibus & medelis, inæqualitas: ſeditiones, cauſæ ſeditionum, medelæ: mutationes popularis gubernationis, mutationes paucorum potentiæ, mutationes optimatum, medelæ: magiſtratus ſeruãdæ reip. aptus: mutationes regni, medelæ regni, & retentio tyrannidis.

In ſexto: Populares gubernationes, paucorum potentiæ magiſtratus: quibus multitudinibus conueniant: finis, & popularitati peculiaria: æquum populare, quæ optima popularis, & quæ leges, præcepta. De paucorum gubernationibus, ſpecies: partes multitudinis, et documenta.

In ſeptimo hæc exponuntur: Optima reſpublica abſolutè, regio, ciues, ciuitas, inſtitutio,

natura,

natura. De optima republica: ciuitas beata, uita actiua & cõtemplatiua, uirtus. De regione: quãtitas, conditio, cõmunio maris. De ciuibus: qualitas, ciuitati necessaria, qui participent, & quibus. De ciuitate: distributio, urbs, commessationum loca. De institutione: cognitio finis, disciplina imperantium, disciplinæ contemplatiuæ. De natura: procreatio liberorum, uirtus, & disciplina puerorum, beata ciuitas.

In octauo hæc sunt: Mos, disciplina, mens: quibus moribus disciplinisq; instruendi animi sint iuuentutis.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA QVAE POLITICA dicuntur, Libri octo, Ioachimo Perionio Cormœriaceno interprete.

QVIA[1] omnem ciuitatem societate quadam cõtineri uidemus, omnemq; societatẽ utilitatis alicuius causa constitutam: omnes[2] enim ad id quod bonum uideatur, omneis suas actiones referunt: certè[3] cùm omnes bonum quoddam, tum uel maximè ea quæ principatum tenet, cæterasq; continet, qualis est ciuitas, ciuilisq; societas, summum bonum inuestigat & exquirit. Ac eos quidem, qui eundem putant esse & ciuitatis rectorem, & regni, & rei familiaris & seruilis imperij, non rectè sentire hinc apparet, quòd eos multitudine ac paucitate, non genere differre existimãt. ueluti si paucis imperet, dominum: si pluribus, patrem familias: si etiam pluribus, rectorẽ ciuitatis regnĩue nominant. quasi uerò nihil intersit inter magnam familiam & paruam ciuitatem, ciuitatis regniq; moderatorem. quoniam cum ipse præest, Rex: cum ex illius artis præscriptione uicißim imperat & paret, Gubernator ciuitatis dicitur. Quæ falsa esse facile ij intelligent, qui ea quæ instituta hac disputatione trademus, considerabunt. Vt enim in cæteris artibus id quod concretum est, usq; ad indiuidua diuidendum est necessariò (hæ enim minutißimæ partes sunt rei) sic ea ex quibus ciuitas constat, si proponamus nobis ad considerandũ, tum deniq; facilius & quæ

sit eorum distinctio, & eáne arte tradi poßint, intelligemus. Quòd si quis à primo rerum ortu ducat exordium, is ut cæteris in rebus, ita in his optimum cognitionis ac scientiæ ordinem sequetur. Principiò[4] *necessarium est maris & fœminæ coniugium, quorum uterq; sine altero debilis est, nec potest consistere, procreandi causa: idq; non animi iudicio, sed ut in cæteris animantibus, & ijs rebus quæ terra eduntur, naturale est desiderium quale quicque est, tale quid alterum relinquendi.* Eius *autem qui imperat, & eius qui paret, naturalis est coniunctio, salutis causa constituta.* Nam & *cuius animo natura uim ad prospiciendum consulendumq; alijs tribuit, id natura præest, naturaq; imperat: & cui à natura tributum est, ut hæc ipsa munera corporis functionibus obeat, id natura & paret & seruit.* Quocirca *domini ac serui eadem sunt commoda, eædem utilitates.* Ac *natura quidem fœminam à seruo discreuit.* Neque *enim tale aliquid natura facit, qualem fabri ærarij gladium* Delphicum: *sed uni instrumento unum munus usumq; largita est.* Ita *enim probißimè instrumenta munus suum exequuntur, si uni, non multis officijs accommodantur.* Apud *barbaros autem fœmina & seruus in eodem numero habentur, propterea quòd non habent quod natura imperet: omnisq; eorum coniunctio & societas, serui ac seruæ iure continetur.* Itaq; *poetæ aiunt, Barbaris Græcos decet præesse, quòd idem sit barbarus & seruus.* Ex *his duabus societatibus familia prima constat: ut rectè* Hesiodus *dixisse uideatur,*

In *primis tibi quære domum, sociamq;, bouemq;.*

Bos

Bos enim pauperibus pro seruo est. Quæ igitur omnium dierum à natura constituta societas est, familia dicitur: quos Charondas ὁμοσιπύους, id est, conuictores, Epimenides Cres ὁμοκάπους, id est contubernales nominat. Quæ autem ex multis familijs constat societas prima, non quotidiani usus causa, uicinitas uocatur. In uicinitatem autem quasi in coloniam quandam è domo exire uidentur, quos nonnulli, ut ita dicam, collactaneos appellant, & liberos, & nepotes. Quocirca principiò ciuitates regibus paruerunt, quod & in gentibus etiam nunc manet. Ex ijs enim qui regibus obtemperarunt, coaluerunt. Omnis enim familia uni, qui ætate anteit, paret. Ita qui sanguine coniuncti erant, in colonias exierunt. Atque hoc ipsum est, quod Homerus ait, Iura dat unusquisque liberis & uxoribus. Dispersi enim quondam & palantes, hoc etiam pacto habitarunt. Deosq; omnes aiunt ob eam causam regi parère, quod & eorum partim etiam nunc, partim quondam regibus paruerunt. atq; ut formas sibi deorum homines, sic uitas solent fingere. Ciuitas autem, societas est ex multis uicinijs constans atq; perfecta: cui proposita est tanquam extremum ac finis, rerum omnium satis magna abundantia. cuius & origo ad uiuendum, & institutio ad bene uiuendum refertur. Itaq; à natura ciuitas omnis orta & profecta est: siquidem primæ etiam consociationes, cum præsertim hæ ad eam referantur, & natura in extremo ac fine numeretur. Quale enim quidq; est à primo ortu, talem cuiusq;, ut equi, ut bouis, ut domus, naturam esse dicimus. Præterea finis, idq; quò cætera omnia referũtur, in rebus optimis 2

a. l. Vxore, et natos [illegible] lege gubernat.

est, & rerum satis ampla copia ac finis, quiddam est præstantißimum. Ex quibus perspicuum est, in ijs quæ à natura orta sunt, esse ciuitatem: hominemq; animal esse aptum ad cœtus, ad concilia, ad ciuitates: & eum qui cœtus congregationesq; hominum fugiat, natura, nō fortè temerè, uel uitiosum esse, uel homine præstantiorem. cuiusmodi ille fuit, in quem Homerus hæc conuicia iecit per contumeliam, Tribus expers, iurisq;, domusq;. Simul enim ut ortus est, belli cupiditate inflamatur, quia nullo iugo, tanquam aues, coercetur. Hominem autem ad cœtus & congregationes aptum esse magis quàm apes sint, quamq; bestiæ omnes congregabiles, hinc perspici licet, quòd natura nihil, ut aiunt, sine causa facit. Sed solus est homo ex omnibus animantibus particeps composq; sermonis. Ac uox quidem quoniam uoluptatis & doloris index est, reliquis animantibus data est: quippe eò usq; natura eorum progressa est, ut & uoluptatis dolorisq; sensum habeant, et ea inter se indicent. Oratio autem tributa est ad explicandum quid utile sit, quid inutile: quid iustū, quid iniustum. Hoc enim homo cæteris animantibus præstat, quòd quid bonum sit, quid malum, quid cum iustitia coniunctum, quid ab ea remotum sit, cæteraq; sentiat: quarum quidem rerum communione ac societate familiæ ciuitatesq; continentur. Et ciuitas quidē prius est naturæ ordine, quàm familia, quàm unusquisq; nostrûm: quoniam unaquæq; res parte sui antiquior est, cum præsertim toto corpore sublato, nec pes sit futurus, nec manus, nisi fortè societate nominis, ut si quis eam lapideam appellet. Si enim interierit, in eo genere

re manebit. Atqui officio, munere, uiq; id efficiendi, definita sunt omnia. Ita cum in suo genere non maneant, iam non sunt eadem dicenda, sed homonyma. Hoc igitur perspicuum est, ciuitatem & à natura profectam esse, & unoquoq; nostrûm antiquiorem. quando quidem si unusquisq; nostrûm, qui se ipse non sit contentus, à ciuili societate se remouerit, eodem loco habendus erit, quo reliquae partes corporis, si cum toto conferantur. Quod si quis est qui congressus & societates hominum ferre non possit, aut nullo egeat, quòd se ipse contentus sit, is profectò in parte ciuitatis non est habendus. Ita uel bellua, uel deus putandus est. Ac nobis quidem insitus est à natura, huius societatis & communionis appetitus: quam qui primus instituit, is optimè de genere hominum meritus est. Vt enim homo si omnibus suis partibus & numeris perfectus absolutusq; sit, multo caeteris animantibus antecellit: sic si à lege et iustitia remotus sit, nulla ferarum fraus est tanta, nulla malitia, quae possit cũ eius malitia contendere. Nam cum iniustitia armis instructa sit horribilis maximè, hominiq; à natura quasi arma quaedam data sint prudentiae ac uirtutis, quibus in contrarias partes plurimum uti possit: nihil eo si uirtute uacet, esse potest sceleratius, nihil immanius, nihil deniq; ad libidinem et intemperãtiam abiectius. At uerò iustitia popularis est. quandoquidem iustitia ciuilis societatis descriptio est, iustitia iuris dijudicatio. ¶ Quoniam autem perspicuum est, quibus ex partibus constet ciuitas, primùm necesse est de re familiari dicere: praesertim cum ciuitas omnis ex familijs constet, & rei familiaris partes 3

sint, quibus familia continetur, & perfecta familia ex seruis liberisq; constet. Cumq; in minimis partibus primum quidque inuestigandum sit, primæ autem & minimæ familiæ partes sint, dominus, seruus, uir & uxor, pater & liberi: quod quidque sit horum trium, & quale esse debeat, uidendum est. Hæc sunt autem, dominatus, patrium imperium, & res uxoria, quoniam hæc ipsa proprio non appellatur nomine. Sint autem hæ tres, quas commemorauimus. Est etiam quædam pars, quam alij prudentiam domesticam putant esse, alij eius partem maximam. quod quale sit, uidendum est. Eam autem dico, quæ ratio quærendæ pecuniæ dicitur. Sed primùm de domino & seruo disseramus, ut & ea quæ ad necessarium cultum conducunt, uideamus: & num quid melius ad eorum cognitionem, quàm quæ nunc de ijs sententia est, afferre poßimus. Partim enim dominatum, artem quandam esse existimant, idemq; ualere prudentiam domesticam, domini in seruos imperium, ciuilem rationem, & regiam potestatem, quemadmodum initiò diximus: partim contrà naturam illud ipsum dominari & imperare putant. lege enim introductum esse, ut hic seruus sit, ille liber: natura autem nihil inter eos interesse. Itaque ne iustum quidem id esse, quoniam ui factum. Quando igitur in familiæ parte opes sunt, & ars quæstuaria rei familiaris pars, (neque enim uiui potest, aut honestè uiui, nisi res ad uiuendum necessariæ suppetant) quemadmodum cæteris artibus, sic rei familiari sua instrumenta suppetant necesse est, ut opus & munus suis partibus absoluatur. Instrumenta autem alia inanima

nima sunt, alia animata. Vt enim gubernatori, clauus inanimatus est: is autem qui proram gubernat, animatus: (minister enim instrumenti speciem gerit in artibus) sic opes in instrumentis sunt, quæ ad uitam sunt necessaria, & possessio commoditatum copia, & seruus animata est possessio, & minister omnis est quasi instrumentum omnium præstantissimum. Si enim suum quodque instrumentum munus quod iuberetur, aut quod præsentisceret, exequi posset, ut quemadmodum aiunt Dædali statuas, aut Vulcani tripodas, quos inquit Poeta, sponte sua ad prælia deorum uenisse, sic & pectines texerent, & plectra lyram pulsarent: haud esset sanè, quod uel architecti ministros, uel domini seruos requirerent. Ac ea quidem instrumenta quæ commemoraui, ad faciendum accommodata sunt: ad agendum, possessio. quandoquidem pectine fit aliquid præter eius usum, ex ueste & lecto usus tantummodo capitur. Iam uerò quoniam effectio ab actione specie differt, & utrique instrumentis opus est, necesse est eorum eandem esse distinctionem. Et quia uita in actione, non in effectu consistit, efficitur ut seruus minister sit eorum munerum, quæ ad actionem pertinent. Possessio uerò sic dicitur, ut pars. Vt enim pars non solum alterius pars est, sed alterius omnino, sic possessio. Itaque cum dominus serui solum sit dominus, non etiam illius: seruus tamen non solum heri seruus est, sed illius omnino. Ac quæ serui natura sit, quæ uis, ex hoc perspici potest, quòd qui non est sui iuris, sed alieni natura, is homo natura seruus est. Alterius autem homo est, quicunque &

homo est, & in possessionis appellatione. Sed cum sit in possessione, instrumentum est, et ad agendũ aptum, & separatum. Vtrum autem natura talem aliquem genuerit, nec'ne, & satius'ne sit, & iustum, alicui seruire, nec ne, sitq́; omnis seruitus contra naturam comparata, mox uidebimus. Neque uerò id difficile est, & ratione exquirere, & ex ijs quæ fiunt discere. Nam imperare & parêre non solum necesse est, sed etiam utile. quædãq́; simulac orta sunt, & in lucem edita, ita dispertita sunt, ut eorum partim pareant, partim imperent & præsint. Atque multa sunt genera, & eorum qui imperant, & eorum qui parent. semper etiam ut quisq́; eorum qui præsunt, & qui parent, præstantißima uirtute est, ita imperium est præstantißimum: ut hominis imperium melius est, quàm bestiæ. quod enim opus à præstantißimo quoque perficitur, id optimum est. In quo autem aliud imperat, aliud paret, in eo est eorum quoddã munus & officium. Quæ enim ex multis constant partibus, ut fiat quiddam commune, siue partes continuatæ sint, siue secretæ & diuisæ, in ijs omnibus perspicitur pars quæ imperat, & pars quæ paret. idq́; à natura tributum est rebus animantibus: quoniam in ijs quæ beneficio uitæ non utuntur, est quidam principatus, quasi concentus. Sed hæc non sunt huius disputationis. Animal autem primum constat ex animo & corpore: quorum ille natura imperat, hoc paret. Sed quoniã id quod natura dedit, in ijs potius quæ secundum naturã affecta sint, perspici debet, quàm in ijs quæ deprauata: idcirco homo, qui optimè & animo & corpore affectus sit, constituendus est, in quo id

animad-

animaduerti licet. Deprauatorum enim & uitiose affe ctorum hominum, sæpe uidere licet corpus imperare animo, propterea quòd male & contra naturam affecti sunt. In animantibus igitur, ut dixi, primùm cernere licet imperium herile, & ciuile. quoniam animus in corpus imperium habet domini, mens & ratio in cupiditatem ciuile ac regium. Ex quo perspicuum est, & secundum naturā esse, ac utile esse corpori, animo obedire: & ei parti in quibus uersantur perturbationes, menti, & ei quæ rationis est particeps: æquo autem iure esse, aut uicißim parēre & imperare, obesse omnibus. Eadem est ratio hominis cæterorumq; animantiū. Nam et cicures immanibus natura præstantiores sunt, & his omnibus parēre homini melius est, quoniam ita saluti suæ consulunt. præterea mari & fœminæ, à natura tributū est, ut hic præsit, illa obediat: cum mas præstantior sit, deterior fœmina. Eodemq; modo in hominibus omnibus hæc necessariò reperiuntur. Ac quorū quidem tantæ sunt dißimilitudines & distinctiones, quantum animus præstat corpori, & homo cæteris animantibus, eodem modo affecti sunt. Quorum autem munus & officium in functionibus corporis omne positum est, eaq; maior et melior ex ijs utilitas nulla percipitur, sunt ij quidem natura serui, quibus hoc genere imperij parēre melius est, siquidem etiam ijs quæ commemorauimus. Eum enim natura seruum fecit, qui alterius iuris esse potest, itaq; in alterius est potestate: et eum qui rationis est particeps tantum quantum sensu eius mouetur, non ut eam habeat. nam cætera animalia sunt omnia rationis expertia, suisq; perturbationi-

bus seruiunt. Atq; etiam functionum minor in his quædam distinctio est. Nam eorum omnium quæ ad cultum corporis necessaria sunt, commoditas ex utrisque percipitur, & ex seruis & ex bestijs cicuribus. Naturæ igitur hæc uoluntas est, ut inter liberorum corpora & seruorum aliquid intersit. horum quidem firma fecit, & robusta, ad usus uitæ necessarios: illorum erecta, inutiliaq; ad eiusmodi munera & opportunitates, utilia autem ad uitam ciuilem: quæ quidem dispertita est in bellorum & pacis opportunitates. Ferè autem fit contrà, ut in his ingenuorum corpora, in illis animos inesse uideamus. Perspicuum est enim, si tantæ in corporibus eorum solum sint dißimilitudines, quantæ in deorum imaginibus, fore, ut eos qui uincentur, dignos horum seruitute fateantur. Quòd si in corporibus id uerum est, maiore quadam ratione in animis existunt hæ ipsæ uarietates. Sed non est æquè facile animi ac corporis pulchritudinem cernere. At illud quidem perspicuum est, esse quosdam à natura liberos generatos, quosdam seruos, quibus & utilis est & iusta seruitus.

4 *Facile autem intelligi potest, eos qui contradicant, quodammodo uerè dicere. Duobus enim modis seruire dicitur, & seruus. Est enim quidam seruus, quem leges faciunt. Lex enim conuentum est quoddam, quo bello capta uictorum esse dicuntur. quod quidem ius multi eorum qui leges scribunt, ut oratorem iniquæ rogationis accusant: quod indignum sit id quod ui captum sit, eius qui uim afferre potest, & ui superior est, seruum fieri, eiq; parêre. Ac alijs quidem hæc probatur sententia, alijs illa, atq; in his sunt docti.*

Causa

Causa autem huius dissensionis, quodq; rationes in utranq; partem excitauit, est: quia ut quæq; uirtus maximè munita est, ita uim afferre maximam potest: & quicquid superius est, id semper in alicuius boni præstantia cernitur. ut non sine uirtute uis salua consistere posse uideatur. Ita de solo iure esse controuersiam. Ob hanc enim causam nonnullis uidetur ius à beneuolentia proficisci: alijs, hoc ipsum ius eße, superiorē imperare. quandoquidem his rationibus separatis, reliquæ neq; firmitatis quicquam, neque ullam habent autoritatem ad persuadendum, non oportere eum qui præstantior sit, præesse & imperare. Omninoq; nonnulli iure quodam, ut putant, freti, & adducti (lex enim quoddam ius est) seruitutem eam quæ iure belli introducta est, & iustam esse aiunt, & negant: quoniam fieri potest, ut initium bellorum sit iniustum: & eum qui sit indignus seruitute, nunquam quisquam seruum esse fateatur. Alioqui isto pacto fiet, ut nobilißimus quisq; & clarißimus, sit seruus, & ex seruis, si accidat ut captus uendatur. Itaq; eos seruos appellare nolunt, sed barbaros. Quanquam cum hoc dicunt, nihil aliud quærunt, ut initiò diximus, nisi seruum quem natura procreauit. Dicendi enim sunt aliqui necessariò, alij ubiq; serui, alij nusquam. Eadem est nobilitatis ratio. Suos enim non solum domi nobiles, sed ubiq; existimāt: barbaros domi modò. quasi aliquid sit omnino nobile & liberum, aliud non omnino. Id quod Theodecti Helena ait,

Diuina satam stirpe de parentibus,

Quis æquum putauerit hanc seruam dicere? Hoc autem

tem cum dicunt, nulla re, nisi uirtute & uitio seruū & liberum, nobiles & ignobiles definiunt contineri. Volunt enim, ut ex homine homo, & ex bellua bellua nascitur: sic ex bonis nasci bonos. Atqui hoc natura uult & conatur efficere, sed tamen sæpe non potest. Ergo hoc quidem apparet, dissensionem hanc quadam ratione nixam esse, aliosq́; esse natura seruos, alios liberos, & quibus ex rebus statuti sint ij quorum alteri seruitus utilitati est, alteri imperium: quorumq́; alterum ius est & decet parêre, præesse alterum, eo imperij genere quod à natura datum sit, ob eamq́; causam imperare. At ex iniusto genere imperij neuter ullum fructum percipit, cum præsertim eadem sit utilitas partis & uniuersi corporis ac animi: & seruus sit pars quædam domini, tanquam animata quædam pars corporis, sed tamen separata. Quocirca non solum utilitates quasdam ultro citroq́; dominus & seruus capiunt, sed amicitia etiam coniuncti sunt: quippe quos natura hoc pacto colligarit. Qui autem non hac ratione coniuncti sunt, sed lege & ui, in ijs contrà fit. Atq; hoc etiam perspicuum est, non esse idem ius herile quod rationem ciuilem: neq;, ut aiunt quidam, omnia imperia similitudine contineri. Hæc enim liberorum est natura, illud seruorum: & in prudentia domestica unus præest (omnis enim familia uni paret) ciuilis autem ratio liberis hominibus, & æquo iure uiuentibus continetur. Ac dominus quidem non ex scientia nominatur, sed ex eo quòd talis sit. Itemq́; seruus & liber. Scientia autem & imperandi & seruiendi dici potest: seruiendi, quam quidā Syracusis docebat. Illic enim mer-

cede docebat pueros, sordida uulgariaq; munera. Est
etiam in his talibus disciplina, ut ars culinaria, & cæte-
ra ministeriorum genera. Sunt enim officia alia alijs
& liberaliora, & magis necessaria. atq; ut est in uete-
ri prouerbio, Seruus seruo præstat, & dominus domi-
no. Atq; hæ quidem seruiendi artes sunt omnes. Impe-
randi autem seruis ars est, quæ quemadmodum seruis
utendum sit, præscribit. Nam dominus non in posses-
sione seruorum, sed in usu cernitur. Hac autem arte ni-
hil magna laude aut gloria dignum continetur: quip-
pe cum quæ munera & officia seruus exequi potest, et
debet, ea ille ex arte debeat præscribere. Quocirca
quibus licet à periculis & malis abesse, eorum uicarius
hanc gloriam adipiscitur: ipsi uel rempublicã gerunt,
uel philosophantur. Quæstuaria autem ars ab his di-
uersa est, quasi iusta quædam ars bellica, uel uenatio.
Atq; de seruo & domino hactenus. Omnino autem 5
in omni possessione & arte ea quæ in quærendis diui-
tijs posita est, inuestiganda, eam quam instituimus ra-
tionem ordinemq; seruabimus: quandoquidem seruum
in possessionis parte quadã collocauimus. Ac primùm
quidem quærendum est, utrum ars parandarum diui-
tiarum eadem sit quæ rei familiaris disciplina, an eius
pars quædam, uel ministra: si ministra, utrum quemad-
modum pectinaria textoriæ, an ut fabrica æris sta-
tuariæ. neque enim eodem modo ministrant, sed altera
instrumenta præbet, materiam altera. Voco autem ma-
teriam, rem propositã ex qua aliquod opus efficitur.
ut textori lanam, statuario æs. Ac non esse quidem ean-
dem prudentiam domesticam, & artem parandarum
diuitia-

diuitiarum, hinc intelligi poteſt, quòd huius eſt parare, illius uti. Quæ enim ars eſt præter domeſticam, quæ rebus ijs utatur, quæ ad domum familiamq́; pertinent? Vtrum autem eius ſit pars quædam, an ne aliud genus, de eo diſſenſio eſt. Si enim eius eſt qui arte parandarum opum præditus ſit, unde opes & poſſeßiones parentur intelligere & noſſe, poſſeßio autem & opes multas partes complectuntur: certè primum exiſtet quæſtio, ſit' ne agricultura pars quædam artis parandarum opum, an genus aliud: & omnino ciborum curatio & poſſeßio. Atqui multa ſunt ciborum alimentorumq́; genera, ob eamq́; cauſam uaria & hominum & animalium genera uiuendi conſecuta ſunt. Cum enim paſtu ſublato, nihil loci uitæ relinquatur, ſit, ut uarietatem paſtus uaria animantium uiuendi genera conſecuta ſint. Beſtiarum[22] enim congregatæ aliæ ſunt, partim ſoliuagæ, quocunque eis ad paſtus capeſſendos proficiſci commodum eſt: propterea quòd nonnullæ animalibus ueſcuntur, aliæ frugibus, quædam his omnibus. Itaque pro horum commoditate atque delectu, earum uiuendi genera natura diſtinxit. Sed quoniam non eadem res omnes delectat, ſed alia alios: idcirco & earum beſtiarum quæ animalibus ueſcuntur, & earum quæ fructibus, uitæ genera inter ſe differunt. Eadem eſt ratio hominum. Magnæ enim in multis eorum uiuendi generibus exiſtunt uarietates. Ac pigerrimus quiſque greges paſcit, propterea quòd ex cicuribus animantibus omnes etiam ſine labore uictum capiunt. quòd ſi neceſſe ſit mutare locum animalibus propter paſtus commoditates, ipſi etiam unà cogun-

tur

tur sequi, quasi agriculturam uiuam colentes. Alij autem ex præda uiuunt, alij'que ex alia præda. uelut nonnulli uenatione, quidam piscatu: cuiusmodi sunt ij omnes qui paludes, stagna, flumina, uel mare accolunt: partim ex auibus & bestijs immanibus. Sed maximæ parti hominum terra res ad uiuendum necessarias profert ex sese, domesticiq; fructus. Ac uiuendi quidem genera tot ferè sunt, quæ naturales functiones & commoditates in sese continent, nec contrahendo, nec cauponando uictum comparant: pascendi ratio, agricultura, aucupium, piscatus, uenatio. Sunt etiam qui his coniunctis, uitam cum uoluptate traducant: eatenus quidem uitam, quæ plurima requirit, refertientes, quatenus aliquid desiderat, ut per se ipsa contenta sit. Velut alij pascendi rationem cum prædandi, partim agriculturam cum uenatione coniungunt. Eodemq; modo alia uitæ genera, ut rerum usus & inopia premit, ita sequuntur. Atq; hæc quidem opportunitas ab ipsa natura uidetur data omnibus, ut à primo statim ortu, sic cum perfecti sunt. Etenim[23] primo ortu quædam animalia simul extra pariunt tantum alimenti, quantum satis sit, dum id quod procreatum est, ipsum sibi parare poßit: cuius generis sunt ea quæ uermes uel oua pariunt. Quæ autem[24] animalia pariunt, ea in se alimentum ad quoddam tempus continent, quod lactis naturam dicimus. Quapropter[25] eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, eas quæ è terra gignantur, animantium, bestias omneis hominum causa generatas esse, ut cicures & ad usum & ad uictum: immanes & feræ si non omnes, at certè

quàm

quàm plurimæ ad uictum cultumq; natæ uideantur, ut ex ijs & uestes & cæteræ commoditates opportunitatesq; caperentur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectum, neque sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatàm esse naturam. Quocirca ars etiam bellica, ui sua & natura quæstuaria est quodam modo. Venatio enim pars illius est, qua contra belluas utendum est, eosq; homines, qui cum aptos animos ad parendum habeant, tamen parère nolunt, quòd iustum sit hoc bellum natura. Vnum igitur genus artis parandarum rerum natura tanquam pars, subiectum est prudentiæ domesticæ, quod quidem uel suppetere & adesse oportet, aut certè hanc parare, ut conditio & quasi thesaurus pecuniarum suppetat, quæ & ad uitam necessariæ sunt, & ad societatem ciuilem domesticamq; perutiles. Et certè hæ ueræ diuitiæ contineri uidentur. Harum enim facultatum ampla satis copia & abundantia ad bene beateq; uiuendum, infinita non est: quemadmodum Solon in poetica dixit,

Nescit homo rebus finem reperire cupitis.

Est enim modus appositus, quemadmodum alijs artibus. Neq; enim ullius artis instrumentum est multitudine infinita, neq; magnitudine. Atqui opes multorum instrumentorum & commoditatum in re familiari et ciuili ratione locum obtinent. Ex quo perspicuum est, quæstuariam quandam artem à natura propositā esse & ijs qui rempublicam, & ijs qui rem familiarē tuentur.

6 Est autem aliud genus quærendarum opum, quod in quærendis pecunijs occupatum esse uolunt, & certè

certè ita æquum est dicere. qua quidem arte factũ est, ut diuitiarum & possessionum neq; modus ullus, neq; finis esse uideatur. quam pleriq; ab ea de qua diximus, propter uicinitatem, nõ separant, cum nec eadem sit, nec illi ualde dissimilis. illam enim natura, hanc non natura, sed quædam exercitatio & ars potius comparauit, de qua disserẽdi hinc capiamus exordium. Duplex est uniuscuiusq; rei quæ possidetur usus: & uterq; per se ac ui sua est ille quidem comparatus, sed non eodem modo: uerum alter proprius, alter rei nõ est proprius, Vt calcei inductio in pedes, & commutatio, quorum utrunq; usus est calcei. Is enim qui commutat calceum cum eo cui opus est, precij uel cibi loco, utitur ille quidem calceo quia sit calceus, sed à proprio usu discedit: quandoquidem non contrahendi causa institutus est. Eadem est ratio reliquarum rerum, quarum est possessio. Est enim commutandarum rerũ ratio primum à natura profecta, quòd aliarum rerũ maiores copias, aliarum minores quàm satis esset, homines haberent. Ex quo etiam illud perspicuum est, artem eam quæ in quærendis pecunijs posita sit, à natura nõ esse ortam. quippe cum quantum satis erat ipsis, necesse fuerit eos contrahendis rebus implicari. Ac in prima quidem societate, id est in familia, perspicuũ est, ei nihil loci relictum fuisse: sed cum iam maior esset societas. aliorum enim omnia erant communia, aliorum priuata erant, multa & uaria, quæ quenq; pro rebus asperis ad contrahendum impellebãt necessariò. id quod etiam nunc multæ bàrbaræ nationes contrahendis rebus obseruãt: quæ res eas quarum usus est aliquis, rebus eiusdem ge-

neris mũtent, nihil præterea, uelut uinum pro frumen-
to & dant & accipiunt, aliaq; generis eiusdẽ. 26 Hæc igi
tur commutandarum rerum ratio, nec repugnante na
tura orta est, nec pars eius est quæ in quærendis pecu-
nijs cernitur: quippe quæ ad expletionem copiarum
quas natura desiderat, sit inuenta. Quanquam ex hac
illa nata est, nec iniuria. 27 Nam cum ab externis auxiliũ
peteretur, inuehendis ijs rebus quibus egebant, & ex-
portandis ijs quibus abundabant, nummi usus compa-
ratus est necessariò. Cum enim non facile deferri pos-
sent, quæ ad uiuendum secundum naturam necessaria
erant, ob eam causam ad res cõtrahendas eiusmodi ali
quid inter eos conuenit dare & accipere: quod cum in
rebus esset utilibus, usum ad uitam accommodatum af
ferret, cuiusmodi est ferrum & argentũ, & si quid ali
ud eiusmodi. Atq; id primũ certa magnitudine ac pon
dere terminatum fuit omnino: deinde etiam forma im-
pressa est, ut à mensura liberarentur. forma enim ma-
gnitudinis & ponderis nota fuit. Quum igitur numus
contrahendarũ rerum causa iam introductus esset ne-
cessariò, aliud genus quærendarũ pecuniarum, quod
cauponandi dicitur, consecutum est. quod primùm for-
sitan simpliciter natum est, deinde usu & exercitatio-
ne ars quædam maior accessit, unde & quo pacto per-
mutandis pecunijs plurimum lucri faceret. Itaque ars
parandarum pecuniarũ in numo uersari uidetur ma-
ximè, eiusq; officium esse, posse perspicere unde pa-
rari possit magna pecuniæ uis & copia. ualere enim
uidetur ad parandas opes et pecunias: quandoquidem
diuitias & opes sæpe in magna ui numorum ponunt,
& co-

& copia, propterea quòd in ijs ratio quærendæ pecuniæ & cauponaria cernātur. Contrà interdum nugæ nummus uidetur, & lex una omnino: natura autem nihil esse, quod si mutēt ij qui utuntur, precij nullius est, neq; ex eo utilitas ulla ad usus uitæ necessarios percipitur. & cui magna uis sit pecuniæ, ei frequenter necessarius uitæ cultus uictusq; deerit. Atqui absurdum est, eas diuitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari. Quemadmodum de Mida illo narrāt fabulæ, cui propter stultum optatum, ea quæ apponebantur, aurum fiebant omnia. Quocirca alias diuitias quærunt, aliamq; artem parandarum pecuniarum. atq; rectè ij quærunt. Est enim alia ars quærendarum opum, & aliæ diuitiæ, quas natura approbat: atque hæc quidem prudentiæ domesticæ subiecta est, tanquam pars generi. illa autem cauponatrix pecunias non omni ratione, sed permutandis pecunijs parat, & in pecunijs tota occupata est. Nam & initium dat numus, & finem, contrahendis rebus. Itaque nullus finis & modus est diuitiarum, quæ hac quærendi ratione parantur. Vt enim medicina est ualetudinis quasi infinitæ & immensæ, & unaquæq; ars nullum modum in fine suo adipiscendo adhibet: (studiosissimè enim ad eum cupiunt omnes peruenire) ijs autem quæ ad finem ferunt, modum apponit (finis enim propositus est omnibus:) ita hæc ars quærendæ pecuniæ fini suo modum nullum apponit: finis autem eiusmodi est in diuitijs, & in pecuniarum possessione. At uerò prudentiæ domesticæ, non istius rationis parandarum pecuniarum propositus est finis. neque enim hic rei familiaris finis est.

Quapropter hoc quidem perspicuum est, modũ quendam omnium diuitiarum huic tenendum esse necessariò. Sed cõtrà fieri uideo. Omnes enim sine modo opes augent, & pecunias. In causa est earum uicinitas, quoniam alterius usus in alteram transfertur, cum in eodẽ numo utraq; pecuniæ quærendæ ratio uersetur. Est enim eiusdem usus possessio, sed non eadem ratione: uerùm huic alius finis propositus est, illi pecuniarum amplificatio. Quocirca nõnulli rei familiaris officium in hoc statuunt, in eaq; permanent sententia, ut uel conseruandas esse pecuniarum copias, uel certè sine ullo modo augendas existiment. Hanc autẽ animi affectionem & opinionem, uiuendi, at non bene beateq; uiuendi cupiditas attulit. quæ cum sit infinita, effectum est, ut infinitarum rerum, quæ quidem illam efficiant, inflammati auiditate raperentur. In quibus autem cupiditas spectat ob commodam & suauem uitam, ab ijs expetuntur diuitiæ ad perfruendas uoluptates. Ita cum hoc quoq; in possessione positum esse appareat, omne eorum studiũ in pecunijs congerendis accumulandisq; ponitur, ob eamq; causam aliud quærendæ pecuniæ genus extitit. Cum enim uoluptas modum transeat, eam quæstuariam quæ immensas uoluptates pariat, expetunt. quòd si augendis pecunijs comparare & adipisci non possint, hoc alia uia aggrediuntur, omnemq; rationem & artem quam natura nõ finit, adhibent. non est enim fortitudinis pecuniam facere, sed audaciã: nec rei militaris aut medicinæ, sed illi uictoria proposita, huic est ualetudo. At isti omnes artes pecunia dirigunt, qua si hic sit illis finis propositus: & quod ad finẽ referenda

sint omnia. Ac ratio quidem quærendæ pecuniæ, quæ non est necessaria, quæ sit, quaq; de causa desiderata sit à nobis, diximus. De necessaria etiã disseruimus, eamq; ab illa seiunximus, & rei familiaris disciplinæ, cui natura cohæret, subiecimus: ut in uictu cultuq;, nõ quemadmodum illa, infinito & immenso, sed moderato consisteret. ¶ Illud autem perspicuũ est, quod initio quærebatur, sit'ne patrisfamiliàs, et eius qui ciuilem societatem tuetur, propria quærendæ pecuniæ ratio, nec ne: uerũ hæc illis suppetere & adesse debeat. Vt enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cum acceperit à natura, illis utitur: sic uictum & cultum natura terra & mare aut aliquid aliud suppeditare debet, ex ijsq; hæc rectè curare paterfamilias. Neq; enim artis est texendi, lanas conficere, sed eas iam confectas ad usus suos accommodare, ex eisq; probas & aptas à nõ probis & aptis internoscere. Etenim quærat aliquis, quid ita prudentiæ domesticæ pars est pecuniarum & opum quærendarum ratio, medicina nõ est? cum præsertim opus sit, ut uictum & alias res necessarias habere, sic ualere familiam. Sed quoniam est quatenus et paterfamilias, & qui præest reipub. medicinã tenere debeat, estq; quatenus non debeat, sed medici illud iam est officium: ita est quatenus patremfamiliàs pecuniæ quærendæ rationem scire oporteat, est quatenus non oporteat: sed eius artis officiũ est, quæ illius administra est. Hoc autem natura, quemadmodum antè dixi, suppetere debet maximè. naturæ enim munus est & officium, eis quos generauit & procreauit, res præbere ad uictum necessarias: cum præsertim omni naturæ ex eo à 7

quo generata est, cibus relinquatur. Itaq; omnibus à natura tributa est ars ea quæstuaria, quæ ex fructibus & animantibus utilitates percipit. Cum autem eius duo sint genera, ut dixi, quorum alterum cauponatricis, alterum rei familiaris est: & hoc necessarium est ac laudabile, illud commutandis rebus accommodatum est, idemq; uituperabile: nec iniuria. nō enim natura id genuit, sed rerum ultrò citroq; contrahendarum ratio: iure quidem optimo in hominum odia incurrit fœneratio, quoniā ipsa pecunia fructus eius est, nec ad permutandas res, cuius causa comparata est, refertur. Fœnus autem pecuniam auget & amplificat, ex quo etiam nomen inuenit. quoniam quæ procreata sunt, similia sunt procreatoribus, & fœnus ex pecunia pecuniā parit. Nunc quoniam de ijs quæ ad artem & cognitionem pertinebant, satis multa diximus, ea exponenda sunt quæ ad usum pertinent. Harum quidem rerum, de quibus dicimus, liberalis est ac ingenua ars & cognitio, usus autem necessarius. Partes autem artis quærendarum opum, ex quibus utilitas aliqua percipi potest, hæ sunt, usu peritum esse, quæ rerum copiæ sint, ex quibus maximæ utilitates capiantur, & ubi sint, & quomodo capi poßint: ueluti equorū commoditas quæ sit, aut boum, aut pecudum, itemq; cæterorum animalium. Rerum enim usu cognoscendum est, ijs omnibus inter se comparatis, ex quibus maximæ commoditates opportunitatesq; capiantur, quibusq; in locis. In alijs enim locis fœlicius alia gignuntur. Deinde in cultura agrorum, eaq; & nuda & consita, id uidendum est, itemq; in apum operibus, reliquorumq; animaliū aquatilium

tilium uel uolatilium, ex quibus commoditates & utilitates capi possunt. Ac ueræ quidem rationis pecuniæ quærendæ, hæ sunt primæ partes. Eius autem quæ deflexit, pars uel maxima est mercatura: cuius tres sunt partes, nauigatio, inuectio, & negotiatio. quæ hoc inter se differũt, quòd aliæ tutiores sint, aliæ maiores uberioresq; fructus afferant. Secunda est, fœneratio. Tertia, mercenariorum omnium: cuius una pars in sordidis artibus uersatur, altera in ijs quæ arte non constãt, sed solius corporis opera & industria. Est etiam tertium genus quærendæ pecuniæ, inter hoc & superius locatum. Quæ enim ex terra gignũtur & oriuntur, nec fructum, sed commoditates afferunt: eorũ partim cum ea quam natura peperit, partim cum ea quæ degenerat, consentiũt: qualis est arborum consectio, & omnis è terra eruendi ratio. Hæc autẽ multa genera complectitur. Multa enim sunt genera eorum quæ è terra eliciuntur. Sed de his omnibus dictum est omnino, & generaliter: propria autem accurataq; disputatio, ad functiones et quæstum illa quidem aliquantum adiumenti afferret, sed tamen grauis esset commoratio. Artificio autem maximo constant quæstus ij, in quibus minimũ fortuna potest. Sordidissimi sunt, in quibus corpora inquinantur. Maximè illiberales, qui usu plurimo corporis egent. Ignobilissimi, qui minimum uirtutem desiderant. Sed quoniã de his quidam scripta uolumina reliquerunt, ut Chares Parius, & Apollodorus Lemnius, de cultura agrorum & nudorum & consitorum, item alij de alijs scripserunt multa hæc quidem, ab illis petat cui curæ est: quæ autẽ dispersa sunt præcepta, quibus

rationibus adepti sunt diuitias ij qui ualent opibus, colligere debemus. Hæc enim omnia ijs proderunt, apud quos in honore & precio est pecuniæ quærẽdæ ratio. Cuius generis est illud Thalis Milesij(præceptũ enim quoddã est pecuniæ faciendæ) quod illi propter sapientiam qua ualebat plurimũ, attribuunt. generale autem quoddam præceptũ est. Cum enim obijceretur ei propter paupertatem sapientiæ studium, ut inutile, animaduertisse astrologia dicitur olearum ubertatẽ fore: & hyeme antequam florere cœpissent, cum parua pecuniæ uis suppeteret, arris datis omnium olearum quæ erant in agro Milesio & Chio, paruo coemisse, quia nemo pluris liceretur. Cumq; tẽpus uenisset, multiq; cõcurrerent, eis tanti quanti uoluit uendidisse: ita magna pecuniæ copia coaceruata, ostendisse etiã philosophos, si id cõmodum esset, pecuniam facere posse: sed in ea re studia eorum non uersari. Ac Thales quidem ad hunc modum sapientiæ specimen edidisse dicitur. Hoc autem ad rationem, ut dixi, faciendæ pecuniæ omnino pertinet, si quis sibi uni uenditionem parare & uendicare poßit. Itaq; ciuitates quædã hanc sibi facultatem reseruãt, cum pecuniæ desunt. Sibi enim solis rerum uenalium uenditionem uendicant. In Sicilia autem quidam pecunia, quam apud se cõditam habebat, ex ferrarijs omne ferrũ coemit. Postea uerò quàm ex mercaturis redierunt mercatores, ille unus uendebat, non magnopere aucto precio, sed tamen pro quinquaginta talentis centũ accepit. Hoc cum Dionysius animaduertisset, et pecunias exportare eum iußit, nec tamen iam Syracusis manere uoluit, qui copias ipsius rebus inu-

bus inutiles inuenisset. Thaletis quidē & huius eadem præsensio est: quoniam uterq; sibi uni arte quadā uenditionem attribuit. Quarum rerum cognitio etiam ijs qui reip. præsunt, magnos usus affert, propterea quòd pecuniæ faciendæ rationē ut familiæ, sic urbes, ac multo etiam magis desiderant. Quapropter quidam in rep. hanc unam rem prosequuntur. ⌈Tres autem rei

8 familiaris partes statuimus: unam in dominatu, de quo suprà disseruimus: alteram in paterno imperio: tertiam in re uxoria. quoniam pater & uxori præest & liberis, quanquam non eodem genere imperij: sed uxori, ciuili: liberis, regali potestate. Nam & mas ad principatum aptior est natura, quàm fœmina: nisi fortè alicubi contra naturam accidat: & quæ antiquiora perfectaq; sunt, quàm iuniora & imperfecta. Ac in ciuilibus quidem imperijs quàm plurimis, quoniā pari iure esse uolunt natura duce, nullumq; haberi delectū, commutantur is qui præest, & is qui paret. sed tamen cum est quod imperat, & quod paret, tum fit ut sit quædā & formarum, & sermonū, & honorum præstantia: quemadmodum Amasis de pelui ea in qua pedes lauabat, orationem habuit. Atqui mas si cum fœmina comparetur, eo semper genere excellere uidebitur. Liberorum autem imperium regale est. Quod enim procreauit ac genuit, id ut præsit, & amicitiæ ratio, & senectutis postulat: quod quidem genus est regalis potestatis. Itaq; præclare Homerus Iouem appellauit regem horum omniū, cum dixit: Parens hominumq; deumq;. Natura enim in rege dißimilis, genus idem esse debet: qua quidem re & maior natu minori, & procreator

sed alijs atq; alijs: quemadmodum ea omnia quæ natura uult obedire. Quod in animo quàm primùm animaduerti licet, cuius una pars natura imperat, altera obedit: quarum diuersas uirtutes esse dicimus, uelut huius habere rationem, illius non habere. Perspicuum est igitur, eandem cæterorum esse rationem. Quocirca natura fecit complura & quæ imperant, & quæ parent. Nam & liberi alio genere imperij seruis præsunt, & mares fœminis alio, et alio uir liberis. ijsq; omnibus datæ sunt partes animi, sed datæ sunt cum delectu quodam: ut in seruo non sit pars ea quæ ualet consilio: in fœmina insit illa quidem, sed imbecilla: in puero inchoata & imperfecta. Quod eodem modo de uirtutibus ijs quæ more perficiuntur, iudicandum est, illis omnes præditos esse oportere, non eodem modo, sed quantum cuique satis sit ad suum munus fungendum. Itaque eum oportet qui præsit, perfectis atq; absolutis uirtutibus quæ more gignuntur, esse præditum & ornatum. Est enim munus & officium architecti, & ratio architecti nomen obtinet: cæteros autem, quantum quenque decet. Quare perspicuum est, uirtutem moralem hos omnes habere oportere, neque eandem esse uxoris & uiri temperantiam, neque fortitudinem & iusticiam, quemadmodum Socrates putauit: sed hanc fortitudinem aptam ad imperandum, illam ad ministrandum & seruiendum. Similis est ratio cæterarum. Quod ij facilius perspiciunt, qui res singulas considerant. Errant enim ij qui omnino aiunt uirtutem esse, bene animo esse constitutum, uel recta facere, aut si quid aliud

quod prauum ac uitiosum declinare oporteat, ijs libris quibus de rep. disseremus, necesse erit dicere. Quoniã enim familia omnis pars est ciuilis societatis, hæc autẽ familiæ sunt partes, & partis uirtus ex totius uirtute spectanda & æstimãda est: idcirco necesse erit nos qui totam remp. nobis proponimus, & liberos instituere, & uxores: si modò aliquid interest ad ciuitatem bene moratam, & liberos & uxores esse moratas. Atqui interest necessariò, cum præsertim media pars liberorũ hominum ex mulieribus constet, & pueri ciuilis communitatis socij oriantur. Quapropter quoniam de his dictum est, de cæteris autem in alijs libris disserendum erit, hac disputatione quã modò habuimus, ut quæ terminum habeat, prætermissa, aliud initium dicendi faciamus. Ac primùm quæ de optimo reipub. statu dicta sunt, uideamus.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA LIBER II.

QVoniam autẽ nobis propositum est quærere quæ sit societas ciuilis omniũ optima, ijs quibus in uita degenda omnia ex animi sententia euenire quàm facillimè poßint, aliæ etiam respub. quibus utuntur ciuitates quædam, quæ bonis legibus dicuntur regi, cognoscendæ sunt: & si quæ aliæ quæ à nonnullis commemorantur, bene cõstitutæ uidẽtur, ut & uirtus perspiciatur, & utilitas. Quòd si quid præterea etiam exquiremus, non est cur uideatur hæc omnino commentitia quæstio: præsertim cum hanc uiam & rationem disputandi inducere uideamur, quòd eæ quæ nunc etiam stant, non sint præclarè constitutæ. Exordium autem

primùm

primum capiendū est, quod huic sermoni natura constituit. Necesse est enim aut omniū ciuium esse omnia communia, aut nulla, aut quædam esse, quædam non esse. Ac ut nulla sint cōmunia, profectò fieri non potest: cum præsertim & resp. quædā sit societas, & primum necesse sit ciues locum habitare cōmunem. Locus enim æqualitas est unius ciuitatis, ciues autē eiusdem ciuitatis socij. Sed utrum quæ communia esse possunt, ea omnia melius sit ciuitatem quæ bene constituenda sit, communia habere, an aliqua habere, alia non habere, quæstio est. Fieri enim potest, ut ciuibus inter ipsos liberi cōmunes sint, communes uxores, cōmunes deniq; possessiones, ut est in Platonis rep. Illic enim Socrates ait oportere & liberos, et uxores, et possessiones esse communes. In quo id quæri potest, utrum præstat ita rem habere, ut his sit temporibus, an ut lex in rep. scripta præscribit. Cum uerò multas alias incommoditates in se continet uxorum inter omnes cōmunitas: tum id cuius causa putat hoc pacto legibus sanciendum esse Socrates, ex rationibus non perspicitur effici. Iam uerò fieri non potest, quemadmodum modò dixi, ut ad eum finem quem ciuitati ait propositum esse oportere, id dirigatur. Quo autem modo diuidendum sit, nihil exponit: id est, quo pacto una ciuitas quàm optima efficiatur ex omnibus. Nam hoc sibi proponit Socrates. Atqui perspicuum est, si ciuitas progreßionibus utatur, ac minor fiat, eam ne ciuitatem quidem fore. In multitudine enim quadā consistit ciuitas: quæ si magis una fiat, & augeatur, certè & ex ciuitate familia, et ex familia homo constabit: quandoquidem familiam unam

quàm ciuitatē, & hominē magis unum dicimus quàm familiam unam. Ita etiam si quis id facere posset, tamē quia hoc pacto ciuitatem euerteret, facere nō deberet. Neq; uerò ex multis solum hominibus constat ciuitas, sed etiam ex hominibus qui specie differunt: quippe cum ex sui similibus non constet ciuitas. Aliud enim societas belli est, aliud ciuitas. Illa enim multitudini utilis est, etiamsi specie differat: quoniā auxilij causa comparata est belli societas, ut si maius pondus deprimat. Qua etiam re ciuitas à gente distabit, si non per uicos diuisa sit multitudo, sed ut Arcades. Ex quibus autem unum constare debet, ea specie differunt. Itaque talio, quemadmodum in libris de Moribus dixi, ciuitates continet: quandoquidem id in liberis populis & pari iure uiuentibus uigeat necesse est. Nam cum non possint omnes magistratum gerere, nisi annuum, uel si qua alia sit præscriptio aut tempus constitutum, isto pacto fiet, ut omnes magistratum gerant: quomodo si sutores & fabri mutarentur, nec ijdem semper fabri & sutores essent. Quoniam autem hic ciuilis societatis status melior est, certè eosdem semper esse in magistratu melius est, si fieri poßit. Apud quos autem id fieri non potest, propterea quòd natura omniū par est causa et conditio: simul etiā æquū est, siue salutaris, siue perniciosus sit magistratus, omnibus ad magistratus aditū patere, meminisse debent, sibi qui pari iure uiuant, abeundū esse magistratu uicißim tanquā à principio sint similes. Alij enim imperant, alij parent uicißim, quasi alij facti. Eodemq; modo eorū qui præsunt, alij alios magistratus gerunt. Ex quibus perspicuū est,

natura

natura non esse ita comparatam unam ciuitatē,ut qui dam confirmant: et quod ciuitatib. summum bonum esse dictum est,id ciuitates euertere. Atqui quod cuiq; bono est,id quenq; conseruat. Alia etiam ratione perspici potest,ualde in unam ciuitatem redigere uelle,nō esse melius. Nam & familia munitior est,quàm unus homo:& ciuitas, quàm familia: quæ tum se uelit esse ciuitatem,cum accidit, ut sit multitudinis satis munita cōmunitas. Quòd si id magis expetendũ,quod seipso contentum est: etiã quod minus unum est, eo quod magis

2 *unum est,magis expetendum est. Neq; uerò esse hoc summum bonum ciuitatē unã esse,quàm maximè illud uidetur docere ratione, si omnes simul dicant meũ & non meum,quod putat Socrates argumento esse perfectè unã esse ciuitatē. Omnes enim dicitur duob. modis. Ac si tanquã singuli,fortaßis magis fiat quod uult Socrates effici. Suum enim quisq; filium eundē dicet, eandemq; uxorem. quod eodē modo de facultatibus,& de quaq; re iudicandũ est. Nunc nō ita aiunt ij qui cōmunibus utuntur uxorib. & liberis: sed ita dicunt omnes, non quòd unusquisq; eorum. Itemq; facultates, omnes dicunt suas,nō autē unusquisq; eorum. Hoc igitur perspicuum est, captionē quandã esse, si omnes dicamus. Nam uerbum,omnes,& utrunq;,numerum dicit parē ac imparem,propterea quòd duobus modis dicitur,et in argumentatione ex eo concertationis causa comparatæ ratiocinationes oriuntur.. Quapropter eandem rem suam omnes dicere,alio modo rectum est,sed fieri non potest,alio modo nihil consentaneum. Aliud etiam incommodum sequitur. Quod enim multorum*

commune

commune est, id minimè curæ est. Suum enim cuiq; curæ est: quod autem commune est, minori quàm quantum ad quemq; spectat. Nam quasi alius curet cætera, ita magis negligunt: sicut fit interdũ, ut compures ser ui deterius ministrent quàm pauciores. Iam uniuscuiusq; ciuis erunt mille liberi, & hi non uniuscuiusq;, sed cuiusuis æquè quisq; est filius: ita omnes similiter negligent. Singuli etiam ciues isto pacto suum esse dicent eum, qui cum præclarè uel malè agitur, qualicũq; sint numero: quasi suum certum esse millesimũ quemq;, aut omnes qui eiusdem ciuitatis sint, cõfirmantes, cũ id illis ueniat in dubiũ. Incertũ est enim cui nam nati sint liberi: atq; ij nati, an salui sint & incolumes. Quanquam quæstio est, utrũ isto pacto dicere suã quẽq; rem eandẽ esse ex duobus millibus uel ex decẽ melius sit: an potius eo modo, quo in ciuitatibus suum esse quid cõfirmant. Alius enim filium suum, alius fratrem suum eundẽ appellat, alius nepotem, & si qua alia cognatio & coniunctio est, uel sanguinis, uel propinquitatis, uel affinitatis, ipsius primùm, deinde eorũ qui ab ipso nati sunt: præterea alium sodalem, alium curialem. præstat enim nepotem germanum esse, quàm isto pacto filium. Atqui ne uitari quidem potest, quin nõnulli suos fratres, liberos, patres & matres esse putent: cum præsertim ex similitudinibus parentum quæ in natis existunt, sibi de se inter se fidem facere poßint. Quod quidam eorũ qui terræ ambitum exquirunt, aiunt euenire. Eße enim aiunt nonnullorum populorum superioris Libyæ uxores communes, cum interim filij ex similitudinibus internoscantur. Sunt etiam aliorum animantium quædã

uxores, cuiusmodi sunt equæ et boues: quæ solent ualde similes parentib. natos edere. qualis illa fuit equa Pharsaliæ, quæ iusta uocabatur. Iam uerò incommoda hæc, ut plagas, ut cædes, & quæ inconsultò, & quæ uoluntate suscipiuntur, ut pugnas, ut contumelias, quæ impia & nefaria sunt in parentes, & in propinquos, non ita in extraneos, non facile uitare possunt ij qui hunc statum reipub. inuehunt. Quinetiam sæpius ea eueniant necesse est, si ignorent, quàm si cognoscant. Quod si oriantur, ea expiare possunt qui norunt: qui ignorant, non possunt. Atq; etiam illud absurdum est, eum qui communes liberos posuerit, concubitum solum adimere amantibus, amorem nõ adimere, neq; usus alios, quos esse patri cum liberis, et fratri cum fratre, quoniã etiam solus amor obscœnus est, est indecorum maximè. Illud etiam absurdum est, cõcubitum ipsum non ob aliã causam sustulisse, nisi quia nimia uoluptas oriatur: & nihil interesse putare, sit'ne parens an filius, an fratres qui commisceantur. Quanquam agricolis hæc mulierum liberorumq; communitas, utilior est futura, quàm custodibus. Leuior enim ita demũ amicitia futura est, si sint communes & mulieres & liberi, quales debent esse ij qui parent in imperio, non rebus nouis studere. Omninoq; contrà fiat hac lege necesse est, quàm ea patiantur, quæ rectè latis legibus efficiuntur, quàmq; id cuius causa Socrates ita statuere putauit oportere de liberis & uxoribus. Ciuitatibus enim nihil maius aut melius amicitia dari potest. Sic enim minimè inter nos seditiones orirentur. Ac ciuitatem ex eo quod una sit, maximis laudibus ornat Socrates. quod & uidetur, &

ille ait esse amicitiæ munus: quemadmodum Aristophanem scimus in libro quem Plato de amore scripsit dicere, amantes propter ardorem amoris coniungi, & ex duobus unum effici. Atq; hic quidem necesse est utrunque interijsse, uel alterum. In ciuitate autem à tali societate & communitate necesse est amicitiam leuem et imbecillam oriri: ut nec sit necesse filium patrem suum appellare, nec patrem filium. Vt enim si aliquantum dulcedinis in magna copia aquæ fusum sit, temperatio & commixtio sensu non percipitur: sic curæ est necessitudo & propinquitas, quæ ex his nominibus ducta inter omnes intercedit: in tali republica minimè necesse sit uel patrem curæ esse ut filio, uel filium tanquam parenti, & fratres alterum alteri. Duæ enim causæ sunt, quæ hominibus inter ipsos necessitudinem amoremq; gignunt & conciliant, id quod priuatum est, & id in quo est causa diligendi. Quorum neutrum hominibus qui hoc genere reipub. utuntur, inter ipsos intercedere ullo pacto potest. Atq; etiam ex illa ratione de transferendis liberis qui nati erunt, ut alij ab agricolis & opificibus ad custodes, alij ab his ad illos transferantur, magna sequitur confusio & perturbatio: quo tandem pacto licebit, aut neceße erit, eos qui dederint aut transtulerint, quos quib. dederint internoscere. Iam uerò ea etiam quæ suprà dicta sunt incommoda, ut plagæ, ut amores, ut cædes, facilius hic nascentur necessariò. Neq; enim iam fratres, neq; liberos, neque parentes appellabunt custodes ij, qui alijs ciuibus traditi erunt: neq; rursus ij, qui à custodibus ad alios ciues transferentur: ut uerendum sit, ne quid tale com-

3 mittatur, propter coniunctionem sanguinis. Ac de liberorum quidem ac mulierum communitate hactenus. Deinceps considerandum est, quo pacto constituere debeant ij qui optimo reipub. genere usuri sunt: utrum omnia quæ possessionis appellatione continentur, communia esse, an ne priuata. Quæ quidem quæstio ab illis quæ de liberis & mulieribus legibus tradita sunt, separari potest: ut quæramus, constitutis illis priuatis, ut nunc sunt apud omnes, sit ne melius rerum possessiones & usus esse communes, uelut solum priuatum esse, fructus autem in commune collatos expendere, quod quidem faciunt nonnullæ nationes: an cōtrà, fundum communem esse, et publicè coli. fructus autem tribui ad suos cuiq; usus, quo societatis genere barbari quidam coniuncti esse dicuntur: an communes & fundos & fructus. Ac si alij sint aratores, aliud genus idq; facilius consequetur: sin sibi ipsi laborent, profectò rerum possessionem, & quasi suppellectilē, multa incommoda sequentur. Etenim si percipiendis commoditatibus, subeundisq; laboribus non sint pares, certè ij qui maiorem fructum capient, & plus laboris impendent, eos qui magnas utilitates percipiant, cum minus operæ contulerint, criminabuntur. Cùm autem uitæ coniunctio, rerumq; humanarum omnium, tum uel maximè harum difficilis societas & communio est. Idq; eorum qui iter unà faciunt societates declarant, quorum ferè dißidia fiunt, ita ut leui de re offensiore inter se animo soleant affici. Iam uerò famulis ijs infensi sumus maximè, quos plerunque ad munera uulgaria adhibemus. Hæc igitur & alia eius generis incommoda rerū

communitas inuehit. Quæ autem nunc stat ratio, si & moribus et bonarum legum præscripto exornetur, ab illa distabit plurimum. Sic enim utriusq; generis utilitatem complectetur, id est & eam quæ ex communione, & eam quæ ex proprietate rerũ percipitur. Nam communes quodam modo debent esse, omnino autem priuatæ. Officiorum enim & curarum partitio criminationes non gignet inter ciues, imò uerò proficiet, cũ suum quisque quasi locum ordinemq; tuebitur. uirtute autem fiet, ut usu (quemadmodum est in prouerbio) amicorum omnia sint communia. Est etiam nũc in eodem modo præscriptum, tanquam id fieri poßit, cùm in quibusdam ciuitatibus, tum uel maximè in ijs quæ præclarè administrantur, in quibus alia sunt, alia esse possunt. Cum enim suum quisque tenet, eo amicis prodest, alijs rebus communibus utitur. ut Lacedæmone, in qua seruis alij aliorum utuntur ut suis, itemq; equis & canibus, si uiatico in agris regionis egeant. Perspicuum est igitur, ad reipub. statum melius esse, res priuatas esse, usu autem cõmunes fieri. quod ut fiat, legislatoris erit prouidere. Iam uerò dici non potest, quàm iucunda sit cuiq; rerũ suarum cogitatio. Neq; enim fortuita aut superuacanea est amicitia, qua se quisq; diligit: sed à natura profecta est. Nam sui diligentem esse, id demum iure uituperatur, quòd non est seipsum diligere, sed nimium: quemadmodum cupidum esse pecuniæ. quandoquidem student omnes rebus eius generis. Atq; etiam gratificari & opitulari amicis, uel peregrinis, uel sodali iucundißimum est. quod si res & possessiones priuatæ sint, extat: sin una fiat ciuitas, tollitur.

Sic etiam duarum uirtutū officia perspicuè tolluntur: tēperantiæ, id quod uxoribus præstatur (est enim præclarum officium & opus, ab ea quæ aliena sit, abstinere se propter temperantiam) & liberalitatis, id quod in rebus dandis cernitur: neq; enim perspicuum erit an sit liberalis, nec ullum liberale officium munusq; præstabit. quippe cum in rerum quæ occupantur usu, cōsistat liberalitas. Præclara igitur & humana hæc legum cōdendarum ratio uideri potest, de qua qui audit, eam libenter approbat, existimans ita admirabilem quandam omnibus inter omnes amicitiam futuram: præsertim si quis de incōmodis & malis, quæ nunc in rebusp. extant, queratur: quasi ex eo quòd facultates communes non sint, oriantur. actiones dico, quæ inter ciues sunt contrahendarum rerum, falsorum testium iudicia, locupletum assentationes: quorum nihil communitatis rerum exterminatio, sed hominū uitium inuehit: quandoquidem multo plura dißidia fieri uidemus eorum qui omnia habent communia, quàm eorū qui priuatas res tenent. uerùm paucos eorum qui in cōmune omnia conferunt, inimicitias & simultates inter se gerere animaduertimus, quòd eos qui priuatas res habēt, multos cum illis paucis comparamus. Iam uerò æquum est, non solum commemorare quot malis liberabuntur ij qui res communiter tenent, sed etiam quibus bonis carebunt. quanquā hæc quidē uiuendi ratio omnino esse nullo modo potest. Socratem aūt in hunc errorem lapsum esse, eo quòd non rectum finem proponat, existimare debemus. Debet enim & familia & ciuitas una esse quodammodo, non omnino: quoniam est quidam

terminus constitutus, extra quē si egrediatur, iam non erit ciuitas. est quatenus stabit illa quidem, sed tamen si paulum absit ab eo, ut perdat ciuitatis nomen deterior ciuitas habebitur. Vt si quis concentum faciat unū eundemq; sonum, uel uersum ad pedem unum redigat. sed debet quum sit multitudo, ut suprà diximus, communi institutione et disciplina, una effici. & certè absurdum est, eum qui disciplinam inuehere uelit, eaq; putet ciuitatem fore beatam, his rebus talibus existimare ad rectam uiam dirigi posse, non moribus, non philosophia & legibus. quales sunt possessiones quas legislator Lacedæmone & Cretæ in epulis sodalitatum uoluit esse communes. Sed hoc ipsum ignorare non debemus, multorum temporum & annorum habendam esse rationem, in quibus ista si præclara & honesta fuissent, homines minimè latuissent. Inuenta enim ferè sunt omnia, sed alia inducta nō sunt, alijs non utuntur ij qui norunt. Sed hoc perspici licebit maximè, si quis re ipsa eiusmodi rempub. cōditam uideat. Neq; enim ciuitatem fundare poterit, nisi partiatur & seiungat alia in sodalitates, alia in curias & tribus, ut nihil aliud legibus cautum esse uideatur, nisi ne custodes arent. Quod quidem etiam nunc Lacedæmonij facere conantur. Forma uerò reipub. quæ futura sit inter eos quorum omnia erunt communia, nec Socrates ipse tradidit, nec facile tradi aut explicari potest. Nam cum ciuitatis multitudo ferè ex aliorum atq; aliorum ciuium multitudine constet, tamen de ijs nihil expositum est utrum aratorum inter ipsos res communes omnium esse debeāt, an priuatæ singulorum, & liberi'ne ac mulieres com-

munes,an propriæ atq; priuatæ. Etenim si eadem ratione res omnes communes erunt omnium, quid inter hos & illos custodes intererit? aut quæ maior autoritas in ijs erit, qui eis imperabunt, aut in ijs qui à doctrina ad imperij prouinciam sustinendā uenient? nisi forte tale aliquid fingunt, quale Cretes: qui cum cæterorum omnium seruis potestatem concedant, solum gymnasia & armamentaria uetant. Quòd si ut in alijs urbibus, sic apud illos hæ res institutæ erunt, quæ tandem forma erit communitatis? Nam in una ciuitate duæ sint necesse est, eæq; inter se contrariæ: quippe cum alios faciat custodes, quasi præsidia: alios aratores, quosdam opifices, aliosq; ciues. Criminationes uerò, & iudicia, cæteraq; mala quæ in alijs ciuitatibus inesse ait, apud hos existent omnia. Quanquam confirmat Socrates, non multum eos desideraturos leges propter educationem & institutionem, ut de rebus ciuilibus & forensibus, alijsq; eiusdem generis, disciplinæ cura solis custodibus relicta. Iam uerò possessiones omneis potestati custodum permittit, certa collata pensione. Atqui multo uerisimilius est eos fore difficiles, sublaturosq; animos, magis quàm ij serui qui apud nonnullos hilotiæ, penestiæ ac seruitia dicuntur, solent. Sed enim an æquè hæc necessaria sint, nec ne, nunc quidem nihil explicatum est, nec quæ deinceps consequuntur, quæ eorum res publica sit, quæ disciplina, quæ leges: cum nec inuentu facile sit, nec paulum intersit ad tuendam custodum cōmunionem, quibus moribus aliqui sint præditi. Quòd si mulieres facit communes, priuatas autem res, quis rem familiarem administrabit? ut uiri earum,

res quæ in agris naſcuntur curant, etiamſi communes res ſint, & aratorum mulieres. Abſurdum etiam eſt eadem mulieres, quæ uiros, ſtudia decere, belluarum ſimilitudinib. docere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet. Atq; etiam de magiſtratibus periculorum plena eſt Socratis inſtitutio. Vult enim eos eſſe perpetuos, quod ſeditionis in repub. ſeminarium eſt, etiam apud eos qui abiecto demiſſoq; animo ſunt: quanto magis apud eos qui magno animo ſunt prædití, & ad bellum natí? Ei autem faciendos eſſe perpetuos magiſtratus neceſſariò, hinc perſpici licet, quòd non aliàs alijs animis diuinum aurum miſcetur: ſed ſemper eiſdem, cum ipſe confirmet in alijs ſimulatq; orti ſint, aurum, in alijs argentum miſceri, æs autem & ferrum in ijs qui opifices & aratores ſint futuri. Iam adempta beata uita cuſtodibus, legiſlatori faciundum eſſe ait, ut beata ſit ciuitas. Atqui fieri non poteſt ut tota ſit beata, niſi multæ eius partes, uel omnes, uel certè aliquæ beatæ uitæ ſint compotes: cum præſertim non ſit eorundē beata uita, quorum eſt par numerus, qui quidem in toto eſſe poteſt, & in neutra parte: quod de beata uita dici non poteſt. Quod ſi cuſtodes non ſint beati, qui alij erunt? non enim quidem certè opifices, aut ſordidarum artiū multitudo. Ac reſpublica quidem, de qua dixit Socrates, hæc incommoda & mala, aliaq; non leuiora inuehit.

Similis eſt ferè legum ratio, quas ſcripſit poſtea. itaq; de repub. quæ illic conſtituitur, pauca dici eſt melius. Nam in libris de Repub. breuiter expoſuit Socrates, quæ ratio & forma communium liberorū, & uxorum, & poſſeſsionum, & reipub. ordinis eſſe debeat. 4

Cum enim in duas partes multitudo eorum qui eandē ciuitatem incolunt, tributa sit, in aratores, & in eos qui bellicis officijs studeant: tertia aūt ex his, sit eorum qui consilio iuuant, & potestate ciuitatem tenent: aratores quidem & opifices nullum'ne magistratum gerant, an aliquem, et utrum arma ferre & bellū gerere nec ne debeant, nihil statuit Socrates. Mulieres autē & bellum gerere uult, & ijsdem artibus quibus custodes erudiri. reliquam disputationem alijs nihil ad rem pertinentibus refersit, & qualis custodum institutio esse debeat. Quod autem ad leges attinet, maxima ex parte leges sunt, in quibus pauca de republica dixit: quam dum uult maximè patere ciuitatibus, paulatim rursus ad alteram rempublicam deducitur. Excepta enim mulierum posseßionumq; communitate, cætera eadem utriq; reipub. concedit. Nam & disciplinam eandē concedit, & ijs qui necessarijs muneribus fungi non possunt, uictum. Eodemq; modo de sodalitatibus statuit, nisi quòd in hac sodalitates mulierum esse ait oportere, & illam mille arma ferentium, hāc quinq; millium. Ac omnes quidem Socratici sermones ferè minus necessarijs rebus referti sunt, ijsq; & ornatum, & res nouas, quæq; disputatione egeant consectatur. præclari autē omnes certè esse nō possunt. Nam quod attinet ad hāc multitudinem quam cōmemoraui, hoc intelligendum est, eis qui tot sint, Babyloniæ, uel alicuius alterius urbis, cuius innumerabiles sint incolæ, regione fore opus, ex qua quinq; millia inertium hominum alenda erunt, aliaq; numerosior turba mulierū atq; seruorum. Proponere quidem ad tractandū quam quisq; materiā

uelit,licet:sed tamen nihil quod fieri non potest,proponendum est. Aiunt autem legislatorem in ferendis legibus duarum rerum habere oportere rationē, regionis atq; hominum. Praeterea illud etiam rectè addi potest, finitimorum locorum rationem ducendam esse,ut ciuitas uitam quae se digna sit possit degere. Neq; enim solū ei necessarius est usus eorum armorum quae ad regionē & agrum ipsius defendendum apta erūt,sed ad alia etiam loca uel tuenda,uel etiā inuadenda. Quod si quis non hoc uitae genus probet,in ciuitate neq; priuatim, neq; publicè, tamen hostibus ciues non solum cum intra fines ueniunt,sed etiam cum inde excedunt, terrorem afferre debent. Atq; etiam uidendum est, ne fortè satius sit multitudinem possessionum alio modo,eoq; planiore describere. Tantam enim esse ait oportere, ut temperatè uiuatur:quod tantum ualet,ut si quis dicat,ut bene uiuatur, quod latius patet. Iam uerò fieri potest,ut temperatè quidē uiuatur, sed miserè. Atqui descriptio & modus melior sit,si ad temperatè liberaliterq; uiuendum referatur. Si enim utrunq; seiunctum sit,alterum luxum,alterum difficultatē laboremq; consequetur:quandoquidem hae affectiones, uirtutes sunt, quae in facultatum atq; diuitiarum usu solae uersantur. ueluti facultatibus clementer aut fortiter uti non licet, moderatè & liberaliter licet. ut necesse sit hos usus in eis ipsis consistere. Illud etiam absurdum est, eum qui possessiones aequas & pares faciat, multitudini ciuium non consulere,procreationemq; liberorum incertam dimittere:quasi uerò propter liberorum orbitates quot sint cunq;,eidem multitudini satis sit aequanda,

da, propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usuuenire uideatur. Atqui *non tam subtilis tum ratio ciuitatum, quàm nunc, esse debuit. Nūc enim quoniam opes & facultates inter se diuidit multitudo, quantacunq; sit, nemini quicquam deest: tum uerò, cum nulla fieret bonorum partitio, necesse erat aratores siue minor siue maior eorum numerus esset, nihil obtinere. Quin etiam modus procreandorum liberorum potius quàm bonorum statuendus erat hoc fine, ut certum quendam numerum procreandis liberis non excederent: quem numerum qui constitueret, is & euentus rerum spectaret, si fortè ex ijs qui nati essent, excederent uita, & aliorum orbitates. Quæ res, si ut in plurimis urbibus prætermittatur, necessariò egestatem ciuibus afferret, ex egestate seditiones fraudesq; nascētur.* Phidon *quidem* Corinthius *legislator uetustißimus, ciuib. parem domorum numerum permanere putabat oportere, cum antea impares multitudine sortes habuißent.* In *his autem legibus contrà est. Sed quis sit horum optimus status, mox differendum erit.* In *his etiam legibus ea prætermissa sunt omnia, quæ ad magistratus pertinent, quemadmodum ijs præstabunt qui in eorū erunt imperio.* Ait *enim oportere, quemadmodum stamē ex alia lana quàm ex licijs texitur, sic eandem cum ijs qui parent eos qui imperant habere rationem.* Porrò *cum facultates augeri sinat usq; ad quincuplum, cur hoc in solo ad certum terminum fieri non potest?* Atq; *etiam uidendum est, ne fortè ædificiorum diuisio ad rem familiarem conferat. Binas enim ædes cum separatim diuisisset, cuiq; attribuit, cum difficile sit duas domos habitare.*

bitare. Tota autem descriptio neq; populari, neq; optimati genere cõtinetur, sed medio quodam statu, quam politiã nominant: quod ex iis constat qui arma ferunt. Ac si hanc constituit ciuitatibus ut latißimè patẽtem, & ad plurima pertinentem, fortaßis praeclarè dixit: sin ut optimam post primam rempub. non praeclarè. Sunt enim fortasse, qui Laconum rempub. anteponãt: aut etiam aliam, quae magis sit in potestate optimorũ. Ac nonnulli quidem sunt in ea sententia ut dicant, optimum ciuitatis statum ex omnibus rebuspub. confusum esse oportere. Itaq; laudant rempub. Lacedaemoniorũ. constare enim eam alii ex paucorum, unius, populiq; potestate cõfirmant: dicuntq; regnum unius imperio, senum imperium paucorum potestate contineri: in Ephororum autem magistratu, quòd de populo creentur, populi potestatem intelligi. Alii autem in Ephoris tyrannidem spectari uolunt: in sodalitatibus uitaq; quotidiana, populi potestatem. At uerò in his legibus Socratis sententia est, eam rempub. quae sit omnium optima, ex populi & tyranni imperio constare oportere, quae imperia uel omnino in numero rerumpublicarum non sunt reponenda, uel certè in numero deterrimarum. Verior est ergo eorum qui plures miscent, oratio & sententia. Quo enim quaeq; respub. ex pluribus confusa est, eo melior est. Deinde nihil in ea inesse uidetur, quod eius imperii cui unus praeest, sit propriũ: omniaq; potius à paucorum & populi potestate mutuata est: ita tamen, ut ad id imperium potius cui pauci praefecti sunt, deflectere uideatur. Quod ex ratione mandandorum magistratuum perspici licet. Nam ex

delectis sortitionem fieri, commune utriq; est: locupletiores autẽ cogi uenire ad comitia, mandare magistratus, cæteraq; munia & officia publica obire, cæteros uerò præteriri, eius imperij est cui pauci præsunt: itemq; id conari, ut plures ex locupletibus magistratus obtineant, & maximum quenq; ex maximo censu. Senatorum etiam cooptationem facit ad idẽ paucorum imperium pertinere. Cooptari omnes illos quidem necesse est: sed ex prima classe, deindẽ totidẽ ex secunda, tum ex tertia: nisi quòd non omnes necesse est, qui sunt ex tertia & quarta. Et quarta aũt classe ij soli necessariò cooptãdi sunt, qui sunt primæ, & secundæ. Deinde ex his parem numerum à quoq; censu declarari censet oportere. Ita futuri sunt plures ex maximo censu, ijq; meliores ob eam causam, quia nõ sint cooptati necessariò. Hanc quidem rempub. non ex eo imperio quod est in paucorum & unius potestate constare oportere, ex ijs intelligetur, quæ dicentur tum cum de hac ipsa repub. erit disputandi locus. Illa etiam ratio deligendorum magistratuum, qua ex delectis delectus habetur, periculosa est. Nam si qui etiam pauci coire uelint, semper mandabuntur eorum arbitratu magistratus. Atque eorum quidem quæ ad rempub. pertinent, eam quæ in legibus Platonis constituitur, hæc ferè ratio est.

5 *Sunt etiam aliæ respub. partim priuatorũ, partim philosophorum, eorũq; qui in reipub. luce uersantur. quæ ad harum utranq; similitudine non propius accedunt, quàm eæ ipsæ quæ constitutæ sunt, & ad quas uitæ ciuilis rationem omnes hoc tempore dirigũt. Nemo est enim alius qui nouam hanc liberorũ uxorumq; communi-*

munitatem, & mulierum sodalitates instituerit: potiusq; ab ijs quæ necessaria sunt, capiunt omnes exordiũ. Quibusdam enim in eo maxima uis posita uidetur, si rectè constituantur fines & quasi termini facultatum, quòd dicant de ijs omnes seditiones inter ciues oriri solere. Itaq; Phaleas Carthaginensis hoc primus induxit. Ad bonorum enim possessionumq; æquationem illius omnis pertinet oratio & sententia: quod ille facile factu putabat, cum primùm ciuitates condebantur, conditis iam illis non item: sed tamen ad æquationem ita celerrimè reuocari posse, si locupletes dotes darent, nec acciperent: pauperes contrà acciperẽt, nec darent. Plato autem leges scribens, certum quendam modum in ijs concedendum censuit, cum interim uetuit, ut suprà dixi, ne cui suprà quincuplum possessionum minutissimarum liceret tenere. Sed quod nunc ignoratur, id intelligere debent ij qui tales leges ferunt, eis qui multitudinem facultatum constituunt, liberorum etiam constituendam esse multitudinem. Etenim si bonorum minores sint copiæ quàm liberorum numerus, profectò lex tollenda erit necessariò: quòd si non tollatur, perniciosa erit, quòd multi ex diuitibus fient pauperes, cuiusmodi ferè homines nouis rebus studere solent. Vim quidem non paruam in bonorum æquatione inesse ad ciuilem societatem, nonnulli etiam ueteres intellexisse uidentur, ut Solon sanxit, & apud alios lex est, quæ uetat, ne agri tantum quantum quisque concupierit, teneat. Itemq; leges uetant, ne bona uendantur. Quemadmodum Locris lex est, qua cauetur ne uendantur, nisi calamitas insignis accidisse ostendatur:

tur:& præterea ut hæreditates ueteres retineantur. quod quidem ius abrogatum & irritum, etiam Leucade, statum eorum ciuitatis in populi imperium cõmutauit. Ex eo enim factũ est, ut iam non à censu stato & certo magistratus adipiscerentur: facultatum autẽ bonorumq; æquatio esse potest, sed quæ aut nimium magna sit, ut lautè: aut angusta nimis, ut tenuiter uiuatur. Ex quo perspicuũ est, non satis esse, bona ad æqualitatem ab eo qui leges scribit reuocari, nisi modus exquiratur. quem si quis adhibeat atq; præscribat omnibus, nihil tamen proficiet: cum præsertim cupiditatum potius quàm facultatũ sit retinenda æquabilitas, quam nemo qui nõ legibus institutus sit, assequetur. Sed Phaleas dicet fortasse, hoc à se cautum esse: quippe qui censeat duarum rerum æquabilitatẽ in ciuitatibus uigere debere, facultatum, & institutionis. Sed quæ sit futura institutio & disciplina, explicandum fuit. Nam unam esse & eandem, nihil adiuuat. cum præsertim fieri possit, ut eadem & una sit: sed eiusmodi, qua homines erũt ad augendas pecunias, uel honores, uel utrunq; propensiores. Iam ciues non solum quia impares sunt facultates, sed etiam quia honores, inter se dissident. Contraq; fit in utroque, quoniam pleriq; in seditione sunt propter honorum inæqualitatẽ: magni uiri, si sint pares honores. Ex quo illud, Inhiat honoribus tam malus quàm bonus. Non solum autem homines ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut res quæ desunt suppeditent: quarum ille remedium bonorum æquationem existimat, ut ne furentur frigore uel fame coacti, uerùm etiam ut capiant oblectationem, neque concupiscant.

Itaq;

Itaq; cum rerum necessariarum maiore quadam cupiditate tenentur, tum ut ei cupiditati medeantur, adducuntur, ut eos iustitiæ capiat obliuio. Ita fit, ut non huius causa solum, uerumetiam ad perfruendas uoluptates concupiscant. Quod ergo his tribus remedium reperietur? Nonnullis res familiaris parua, & industria, alijs temperantia. Tertium, si qui uelint oblectari per se, non possunt nisi è philosophia remedium quærere. Nam cæteræ artes homines desiderant, quandoquidem ad summas iniurias faciendas aggrediuntur nonnulli, ut omnium rerum nimias copias suppeditent, non ut res ad uiuendum necessarias comparent. ueluti tyrannidem exercent, non ut frigore obrigescant. Itaq; magnus honos propositus est, si quis non furem, sed tyrannum interfecerit. Ita ad leues solum iniurias propulsandas ratio reipub. Phaleæ ualet. Preterea multa ille instituit, quibus fiet, ut præclarè ciues inter se in ciuili societate se gerant. Atqui debent etiam præclarè se gerere & aduersus finitimos, & aduersus exteros. Respub. ergo sit oportet munita & instructa contra uim hostium, de qua nihil ille sanxit. Itemq; possessionum diuitiarumq; copijs abundare debet. Neq; enim ad ciuilis societatis solum usus suppeditare debent, sed ad propulsanda etiam pericula, quæ ab externis impendêre possunt. Quocirca non tam copiæ suppetere debent, ut eas finitimi, ijq; superiores adipisci concupiscant: qui autem ijs præditi sint, nō poßint eos qui infesti ueniant propellere. neq; uerò tam paruæ, ut eæ non satis sint, ad eorum qui pares sint uiribus bellum perferendum. Ac ille quidem nihil de his constituit. Intelligendū

est autem, magnas diuitiarum copias esse utiles. Atq; is quidem modus & finis optimus fortasse constituetur, ut ijs qui superiores sunt, non sit bellum utile propter earum nimiam affluentiam, sed ita ut si non sint tantis opibus præditi. Vt Eubulus, cum esset Autophradates Atarnen oppugnaturus, eum quanto tempore oppidū capere posset, considerare, et eius temporis sumptuum rationē habere iußit. Se enim uelle etiam minore sumtu captam Atarnen iam relinquere. Quæ cum dixisset, & Autophradatem in eandem sententiam traxit, & ut obsidione oppidum solueret, impulit. Aequatio ergo bonorum inter ciues, aliquid illa quidem ualet ad tollendas eijciendasq; è ciuitate seditiones, sed non multum. Summi enim uiri id molestè ferent, ut qui non æquis & paribus copijs præditi esse debeant. Itaq; sæpe existunt factiosi et seditiosi. Iam uerò insatiabilis est hominum improbitas, quibus primum satis sunt duo oboli: cum autem eos consecuti sunt, tum semper plus expetunt, dum infinitas opes congesserint. Nunquam enim expletur, nunquam satiatur cupiditatis sitis: quam tamen ut expleant, pleriq; uiuunt. Quibus rebus remedio est, non opum & bonorum æquatio, sed potius disciplina, qua ij quos natura insigni quadam probitate ornauit, ita præcolentur & præparabuntur, ut & ipsi augere in immensum opes nolint, & improbi non poßint. Quod fiet, si inferiores sint, neque uiolentur. Neq; uerò opum & bonorum æqualitatem rectè definiuit: quippe cum agros tantummodo pares faciat, & serui, pecudes, pecuniæ, magnusq; supellectilis apparatus in diuitijs possessionibusq; numerentur. Aut igitur

horum

horum omnium æquatio quærenda fuit, aut moderatio quædam, aut certè prætermitti omnia debuerunt. Idem ciuitatem paruam facere uidetur suis legibus, si modò artifices omnes publicè præbeantur, neq; ciuitatem aliqua ex parte augeant. Atqui si publici habendi sunt ij, qui publica opera & munia obeant, ad eam formam quæ est Epidamni, *& eam quam aliquando* Diophantus *Athenis præscripsit, dirigi debent. Ac ex his quidem quæ de* Phaleæ *repub. diximus, facile perspici potest quid rectè ille, quid contrà sanxerit.* Hippo 6
damus autem Milesius fuit, Euryphontis filius: qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & Piræum incidit, cum esset reliqua etiam uita lautior, propter gloriæ cupiditatem, ut nonnullis nimia uideretur in uita diligentia & accuratione, cùm capillorum prolixitate, tum cultus splendore, uestitu præterea & cultu corporis tenui illo quidem, sed calido, nec hyeme solum, sed etiam in summis caloribus. Is cum rerum omnium caussas & naturas studiose exquireret, primus eorũ qui ad remp. non accesserunt, aliquid de optimo ciuitatis statu instituit dicere. Constituit autem ciuitati decem uirorũ millia, eáq; in partes tres distribuit, in opifices, in agricolas, in eos qui bellarent, & qui arma ferrent. Agrum etiam tres in partes diuisit, in sacrum, in publicum, & in priuatũ: sacrum eum, unde sacra dijs fierent: publicum eum, qui bellantibus uictum suppeditaret: priuatum, agricolarũ. Idem tria tantummodo legum genera esse uoluit. Nam de quibus iudicia fierẽt, ea tria esse numero, cõtumeliam, damnum, mortem. Lege etiam forũ instituit, in quo summa erat autoritas, ad quod causæ

reiiciendæ essent,de quibus minus præclarè iudicia facta uiderentur:idq; ex senibus qui delecti essent,confecit.Iudiciaq; censuit in foro facienda,non suffragij uoce:sed unumquenq; tabellam deferre uoluit,in qua scriberet sententiam,si omnino & planè iudicio condemnaret:sin omnino absolueret,inanem & uacuam relinqueret.Quòd si partim condemnaret,partim absolueret,id exponeret.Neq; enim hac ex parte hodie quicquam rectè cautum esse putabat,quòd ij qui hoc uel illud iudicarent,peierare cogerentur. Tulit etiam legē, de ijs qui aliquid quod è repub.esset inuenissent, ut gloriam adipiscerentur:filiosq; eorum qui in bello morte occubuissent,publicè alendos censuit:quasi nondum id apud alios lege cautum esset: cum & Athenis hæc lex etiam hoc tempore sit,& in alijs urbibus. Magistratus autem omnes à populo mandari uoluit: populumq; ipsum tribus ciuitatis partibus cōtineri. Qui uerò creati essent magistratus,eos rempub.curare uoluit, resq; peregrinorum & pupillorum. Atq; hæc sunt ferè omnia, & maximè commemorabilia, quæ Hippodamus suis legibus complexus est.Diuisio autem multitudinis ciuium primùm dubitationem afferre potest. Nam cum opifices,aratores,& equester ordo omnes sint ciuitatis socij: aratoresq; non ferant arma, & opifices neque agros habeant,neque arma: efficitur, ut ferè in seruis eorum qui arma ferunt,habeantur.Venire quidem in societatem omnium honorum non possunt, quippe cum necesse sit ex ijs qui arma ferant & imperatores deligere, & eos qui ciues tueantur, & summos magistratus.Sed tamē quo tandem modo respub.

chara

chara esse posit ijs, ad quos respub. non pertinet? Atqui superiores reliquis duabus partibus esse debent ij qui arma ferunt, cuiusmodi non facile esse possunt ij qui pauci sint. Quod si fiet, quid attinet cæteros remp. tenere, & eorum ius potestatemq; esse, mandare magistratus? Præterea agricolæ cui usui erunt ciuitati? opificibus enim opus est, sine quorum opera & diligentia esse ciuitas non potest: atq; ex arte, quemadmodum fit in quibusdam urbibus, fructum capere possunt. Aratores autem si ijs qui arma ferunt res quæ ad uitam degendam pertinent, pararent & suppeditarent, rectè illi quidem in aliqua ciuitatis parte numerarentur. Nunc uerò priuatas possessiones tenent, easq; priuatim sibi colunt. Iam uerò si cōmune solum, ex quo ij qui in bellicis officijs uersantur uictum sibi parabunt, ipsi arabunt: non erit aliud genus equitum, aliud agricolarum: quod uult legislator. Sin alij aliqui sint qui priuatos agros colent, & equitum, certè quarta quædā pars erit ciuitatis, quæ cum nulla conspiret atq; consentiat. Quòd si quis eosdem ponat, qui & priuatos agros & communes arent, primùm copia fructuum deerit quos quisq; feret duab. familijs. Deinde quid causæ est, quam obrem non statim ex ijs agris, qui ad eos sorte obuenerint, & sibi sumant, & militibus præbeant res ad uiuendum necessarias? Quæ certè omnia magnā in rempub. inducent confusionem. Neq; uerò lex de iudicijs rectè lata est, quæ uult in iudicijs adhiberi distinctionem si omnino fiant, atq; arbitrum fieri ex iudice. hoc in arbitrio & permultis alijs fieri potest. conferunt enim arbitri inter se capita rei de qua controuersia est. At in

iudicio non potest.quinetiam pleriq; eorum qui leges scribunt,cauent,ne iudices inter se uerba faciant. Deinde *quid est quamobrem iudicium non confuse & perturbatè fiat, cum iudex debere iudicabit, non tantum autem quantum petitor contendet? ut si,exempli causa, hic uiginti minas deberi confirmabit, iudex autem decem tantum iudicabit: aut hic plus,ille minus, alius quinq;,alius quatuor:atque hac ratione partientur,ut alij omnia debere,alij nihil iudicent, quis tandem erit modus discernendarum sententiarum? præterea peierare nemo cogit eum qui absoluat aut condemnet omnino,si crimen omnino,& sine fraude in iùs uocatum sit.nec iniuria: non enim is qui absoluit, nihil deberi, sed uiginti minas iudicat: sed is demum peierat, qui cum non putet uiginti minas deberi, tamen condemnat.* De *ijs autem qui aliquid inuenerint quod reipub. conferat,ut honores consequantur, id lege cauere non abest à periculo.* Idq; *solum benignè audiendum est. Nam & calumniæ patet, & ad rempub. perturbandam,si ita res ferat,ualet. Sed in aliam quæstionem & disputationem hoc totum cadit.* V*trum enim tollere et abrogare patrias leges,si qua sit alia melior,perniciosum sit,an salutare ciuitatibus,quæstio est.*Itaq; *non est facile assentire, cum asseretur.siquidem non est utilis mutatio.* Q*uanquam fieri potest,ut aliqui legum abrogationem, & reipub. euersionem tanquam publicè profit,inducant in ciuitatem.*Sed *quoniam eius mentionem fecimus, pauca præterea differi est melius, cum præsertim de eo, ut dixi, inter nonnullos sit dissensio.* Ac *mutari tolliq; eas melius esse uideri potest, quippe*

quippe cum in alijs etiam artibus utile uideatur. Velati medicina contra patrios mores & leges mutatur atque uariatur: & gymnastice, omninoq; artes omnes atque facultates. quarum cum una ciuilis scientia ponatur, certè eodem modo de ea iudicemus necesse est. Idq; re ipsa ex eo perspectum est, quòd ueteres leges nimis stultæ & barbaricæ fuerunt. Nam & ferro armati incedebant Græci, & uxores inter se emebant. omnesq; reliquæ leges ueterum certè inchoatæ & rudes erãt omnino. ut Cumis de cæde lex est, Si actor multos testes ex suis agnatis produxerit, cæde eum qui accusatus sit, teneri. Omnes autem non patrios mores, sed ea quæ bona sunt, sequuntur: uerisimileq; est primos illos homines, siue terrigenæ fuerint, siue ex aliquo interitu seruati, æquè fuisse & uulgares & imprudentes. ac fama obtinuit de terræ filijs, ut si eorum iudicijs stare absurdum esse uideatur. Præterea ne scriptas quidẽ leges præstat immobiles immutabilesq; seruare. ut enim in cæteris artibus, sic in ciuili ratione accuratè ac limatè scribi omnia non possunt. Cum enim omnino et generatim scribendum sit necessariò, actionesq; ipsæ in rebus singulis uersentur, illud certè perspicuum est, leges aliquas interdum esse mutandas. Qui autem aliter rem spectabunt, ijs timidè & pedetentim ad id ueniẽdum esse uidebitur. Nam cum sit illud ipsum melius quod quæritur, perexiguum: consuetudo autem cupidè abrogandarum legum perniciosa, profectò in ijs qui leges rogant, atque in principibus quidam errores ferendi sunt. Neque enim tantum proderit is, qui irritam legem fecerit: quantũ is qui morem parendi prin-

 cipibus

cipibus sustulerit, nocebit. Falsumq; est exemplum sumptum ab artibus. aliud est enim artem, aliud legem tollere. Cùm enim lex uim nullam ad parendum nisi consuetudine capta habeat, quæ nisi diuturnitate temporis non capitur: profectò facilis legum quæ extent, in alias nouas commutatio, naturæ legis infirmatio est. Deniq; si mutandæ sunt, hoc quæro, utrū omnes & in omni forma reipub. nec'ne, abrogandæ sint. Et utrum cuiuis id liceat facere, an quibusdam? hoc enim magnopere refert. Quapropter hanc quæstionem quæ aliorum temporum est, missam hoc tempore faciamus.

7 De Lacedæmoniorum autem repub. & Cretum, ac ferè de cæteris omnibus, duo uidenda sunt: unum, sit nec'ne sit aliquid in eis rectè & aptè ad optimum ciuitatis statum sancitum legibus. alterum, an aliquid fundamento & formæ illius reipub. quæ eis proposita est, repugnet. Illud quidem inter omnes constat, ei ciuitati quæ præclarè administretur & regatur, res quæ ad uictum cultumq; pertinent, suppetere oportere. Quemadmodum autem suppetere oporteat, non ita facile factu est cognoscere. Nam et Thessalorum Penestia, sæpe Theßalos, & Hilotes Lacedæmonios, quasi res aduersas semper obseruantes, oppresserunt. Cretibus autem nihil adhuc tale accidit, credo quòd finitimæ urbes etsi inter se bellum gerunt, tamen nullum auxilium ferant eis qui deficiunt, quoniam nulli usui esse eis potest, cum habeant etiam finitimos. At Laconibus finitimi omnes hostes fuerunt, Argiui, Messenij, Arcades. A Thessalis enim initio defecerunt, quòd tum etiam cum finitimis Achæis, Perrhæbis & Magnetibus bellum gererent.

Quòd

Quòd si nihil aliud, at certè illa cura difficilis est, quem admodum aduersus eos illi gerere se debeant. Nam & indulgentia lasciuiunt ac insolescunt, seq; dominis æquandos iudicant, et in uita dura laborumq; plena insidias nectunt, et oderunt. Ex quo perspicuum est, eos non inuenire optimum ciuitatis statum, quibus hoc ex illa seruitute accidit. Iam uerò mulierum licentia & reipub. instituto detrimentum affert, & bonis legibus ciuitatis. Vt enim familiæ partes sunt uir & mulier, sic ferè existimandum est, ciuitatem bifariam esse diuisam, in uirorum mulierumq; multitudinem. Ita in quibus rebuspub. ea quæ ad mulieres spectant officia uitiose descripta sunt, in eis mediæ ciuitatis parti legem nullam datam esse existimare debemus. quod quidem illic contigit. hoc enim cum institueret is qui leges Lacedæmonijs dedit, totam urbem continenter uiuere, id in uiris præstitisse uidetur: in mulieribus neglexit omnino, quippe cum intemperatè uiuant in omni luxu & libidine. Quocirca in eiusmodi repub. diuitiæ in honore sint & precio necesse est, præsertim si muliebri imperio regantur. cuiusmodi sunt quædam genera hominũ, qui sunt ad rem militarem & bellicam apti, ultra Gallos: aut si qui sunt alij, apud quos concubitus mariũ inter se perspicuè probentur. Primus enim qui fabulas inuenit, Martem cum Venere copulauit: nec iniuria. Aut enim ad concubitus marium, aut ad muliebre imperiũ, procliues sunt hi tales. Itaq; id fit apud Spartas, in quorum imperio multa à mulieribus administrantur. Quanquam quid interest, utrũ mulieres præsint, an ij qui præsunt, mulieribus pareant? cum idem conse

 quatur.

quatur. Cumq; audacia nulli rei uulgari sit usui, nec nisi bello prosit, Laconicæ mulieres etiam in hoc plurimum obfuerunt: id quod in Thebanorum incursione declararunt. Quod enim fit in plerisq; oppidis, ut mulierum nullus sit usus, id fecerunt: maioreq; tumultu & turba quàm hostes, omnia impleuerunt. Ac initio quidem iure quodam matronis Spartarum hæc concessa licentia est. Diu enim propter expeditiones domo abfuerunt, tum cum bellum cum Argiuis, & rursus cum Arcadibus, Messenijsq; gesserunt. Cum autem in ocio essent, seipsi legislatori præbuerunt illi quidem, quasi præcultos & præparatos militari uita, quæ multas uirtutis partes continet: mulieres autem dicitur Lycurgus ad leges traducere uoluisse, sed cum repugnarent, rursus destitisse. Causæ ergo euentorum hæ sunt, quas etiã huius peccati & erroris esse constat. Sed nos non hoc spectamus, cui uenia tribui aut non tribui debeat, uerùm quæ recta & optima sit ciuitas. Quæ autẽ de mulieribus uitiosè & perperam sancita sunt, non solum uidentur, quemadmodum suprà dictum est, dedecus & maculam per se reipub. infligere, uerumetiã pecuniæ cupiditatem inuehunt. Deinceps ea culpari possunt, quæ ad inæqualitatem possessionum pertinent. Hinc enim factum est, ut cum nonnulli nimias opes haberent, alij perexiguas, ad paucos tota regio ueniret. quod legibus improbè præscriptum est. Nam cum emere & uendere agros quicunque suppeterent, sanxerit non licere, idq; præclarè, tamen dandi & relinquendi ijs qui uellent potestatem dedit: cum id necesse sit hoc uel illo modo euenire. Sunt etiam ferè mulierum duæ

partes

partes ex quinq; in quas totus ager diuisus est, et quòd multæ orbæ sunt, & quòd magnæ dotes dantur. Atqui melius fuit nullam, aut exiguam, aut certè mediocrem sanciri. Nunc orbam puellam dare licet nuptum, cui ui detur. qui si obierit mortem nullo instituto hærede, illa cuilibet legat. Itaque regio quæ potest alere suis fructibus mille equites & quingentos, & peditum triginta milia, ne mille quidem numero alit. Res autem declarauit, non præclarè ab eis hanc constitutam esse rationem. Neq; enim plagam unam pertulit ciuitas, sed paucitate ciuium funditus interijt. Quanquam fama est, eos superioribus regibus donasse aliquos ciuitatè: ex quo factum sit, ut urbs tum cum bellum multos annos gereret, frequentaretur. Atq; aiunt aliquando Spartiatis decem millia fuisse. Sed tamen siue ita est, siue secus, præstat exæquatis possessionibus urbem uirorum multitudine celebrari. Lex etiã de procreandis liberis huic rationi contraria est. Cum enim cuperet is qui leges Spartis dedit, quamplurimos Spartas esse ciues, adhortatus est, ut quàm maximũ liberorum numerũ procrearent. Est enim apud eos lex, eum qui tres filios suscepisset, præsidij, & stationis: qui quatuor, omniũ munerum uacationem habere. Atqui perspicuũ est, si multi sint, & ager ita diuisus sit, multos pauperes futuros necessariò. Quinetiam Ephororum ratio uitiose constat. Nam cum huic magistratui rerum maximarum permissa sit potestas, ijq; qui ei præsunt è populo omnes sint, sæpe eueniet, ut magistratum adipiscantur homines admodum egentes, qui inopia coacti uenalia omnia habebunt. Quod cùm sæpe antea declararunt, tum

hoc

hoc tempore in Andrijs. quorum quidam pecunia corrupti, quantum in ipsis fuit, totam ciuitatem funditus euerterunt. Et quia hic magistratus plus potest quàm satis sit, estq; par tyrannidi, ij populares esse etiam reges coegerũt, ut hac etiam parte respub. detrimentum caperet. Populare enim ciuitatis genus ex repub. natũ est, ea quæ est in optimorũ potestate. Ac rempub. quidem hic magistratus continet, quoniam quietus est populus, quòd ei ad summum magistratum aditus pateat. Itaq; siue eius qui leges scripsit prouidentia, siue fortuitò & casu id accidit, certè reipub. conducit, cũ præsertim si qua respub. in suo statu salua semper futura est, ea & stare partes omnes ciuitatis & permanere uelle debeat. Ac reges quidem ut eo sint animo, facit regia dignitas: ut clari & boni uiri, senatorius ordo, quoniam hic magistratus uirtutis est merces: ut populus, Ephoratus, ad quem aditus patet omnibus. Sed hic magistratus suffragijs mandari debuit omnibus, non ea ratione qua hodie mandatur. est enim nimium puerilis. Et quoniam iudicia eis qui sunt uulgò, permissa sunt de rebus magnis, ob eã causam eos nõ suo arbitratu iudicare melius fuit, sed ex scriptis legibus. Genus etiam uiuendi quod sequuntur Ephori, instituto ciuitatis minimè congruit. Nam cum sit dissolutius, cæterisq; in rebus seuerius & durius, fit ut non poßit ferri, sed clàm à lege discedentes uoluptatibus corporis perfruuntur. Ne senatorius quidem ordo apud eos rectè constitutus est. quanquam enim hoc dici potest, reipub. rationibus conducere, senatores esse qui æquitatis laude ualeãt, educatiq; sint & instituti probis moribus: tamen in eorum

rum

rum potestate esse per omne tempus ætatis rerum grauißimarum iudicia, de hoc dissensio est. Est enim ut corporis, sic animi senectus. Cum autem ea ratione instituti sint, ut etiam is qui leges tulit, eis ut non bonis uiris diffidat, id minimè tutum est. Atqui multis in rebus rempub. & sordidè & ambitiosè administrare, uidere licet eos, quibus ad hunc ordinem patet aditus. Quocirca melius esset eos rationes referri. Nunc autem nō referunt. Ephororum autem potestas rationem poscit gesti magistratus ab omnibus, quod Ephoratus nimis magnum donum habet. Nos autem non isto modo confirmamus rationes referri oportere. Iam & cooptatio senatorum iudicio ipso puerilis est: & eum magistratum petere qui dignus sit, non rectum est. Debet enim & uoluntate sua, & inuitus uenire ad imperium is qui dignus est magistratu. Nunc uerò quod in reliqua reipub. descriptione, hoc etiam loco legislator facit, ut quos ciues cupiditate gloriæ & ambitu imbuit, iisdem in cooptandis senatoribus utatur. Nemo enim magistratum petit, qui non gloria ambitioneq; ducatur. Et certè ad scelera malaq; omnia quæ uoluntate suscipiuntur, ferè uel ambitione homines, uel pecuniæ cupiditate impelli solēt. De regia autem potestate, sit'ne melius ea ciuitates regi, nec'ne, alia disputatio est. Melius quidem certè esset, non eo more quo paßim hodie utuntur, sed reges ex sua quemq; uita iudicari. Eum autem qui leges scripsit, desperare se posse reges ad uirtutem & bonitatem deducere, argumento illud est, quòd eis ut non satis bonis diffidit. Quocirca legatos hostes unà misit, atq; in regum discordia salutem reipub. esse

existimauit. Neque uerò sodalitates, quæ phiditia dicuntur, præclarè sancitæ sunt legibus. Decuit enim publicè potius, ut in Creta, omnia suppeditari, conuentumq; fieri. Apud Lacedæmonios autem suum quisque conferre debet, etsi non nulli sunt ualde tenues, qui hos sumptus sustinere non poßint. ex quo fit, ut nonnihil accidat contra eius qui leges scripsit uoluntatem & sententiam. Vult enim hoc de sodalitatibus institutum esse populare, cum hoc pacto sancitum, quiduis potius quàm populare uideatur. Neq; enim admodum pauperibus aditus patêre ullo modo potest, cum interea hi fines & termini reipub. apud eos patrij constituti sint, ut qui hoc munus ferre nequeat, nulla cum eis societate & communione iungatur. Legem autem quæ de nauarchis lata est, & alij nonnulli improbarunt, & rectè improbant. Seditiones enim inducit in ciuitatem. Nam cum reges imperatores sint, perpetua claßis præfectura ferè alterum regni locum tenet in ciuitate. Atque id quod legislator sibi proponit, in eam reprehensionem incurrere potest, quam persecutus est Plato in lib. de Legib. Nam ad bellicam uirtutem, quæ pars uirtutis est, quæq; ad uincendum ualet, omnis legum descriptio dirigitur. Itaque qui bello salutem adepti sunt, in imperio conciderunt: propterea quòd pace & ocio uti nesciant, neque ullam artem aliam bellica meliorem excoluerant. Hoc autem peccato illud non est leuius, quòd ea bona de quibus digladiari homines solent, uirtute magis procedere quàm uitio existimabant: atque id quidem præclarè. Quòd autem hæc ipsa uirtuti anteponenda ducebant, non præclarè.

clarè.Pecuniarum etiam publicarum ratio apud Spar
tiatas non rectè collocata est. Neque enim in ærario
quicquam est,ut cum grauia bella gerere coguntur,æ-
gre pecunias conferant. Nam quoniam plurimum a-
gri tenent,non exquirunt inter se quæ conferre debe-
ant:ex quo legislatori usu uenit,ut qua re utilitati con
suluisse uidebatur,ex ea maximũ detrimentum respu-
blica ceperit. Nam & ciuitatem pecunijs exhausit, &
priuatos homines ad pecuniæ cupiditatem impulit.De
Lacedæmoniorum repub.hactenus dictum sit. Hæc e-
nim sunt reprehensione dignißima. Huic est fini- 8
tima Cretensis,in qua pauca insunt non deteriora,mi-
nus splendida permulta. Nam Cretum respub. Lace-
dæmoniorum maxima ex parte imitata esse & uidea-
tur et dicitur.Et multæ res ueteres minus perfectæ at-
que absolutæ quàm nouæ uidentur. Dicitur enim Ly-
curgus cum Charilai regis tutela relicta, procul à pa-
tria abesset, in Creta multos annos contriuisse pro-
pter cognationem.Erant enim Lacedæmoniorum co-
loni Lyctij. Sumpserunt autem ij qui in coloniam de-
ducti erant, eam legum descriptionem quæ in ijs ui-
gebat, qui ea loca incolebant.Itaque accolæ nunc ijs-
dem legibus utuntur,tanquam eas Minos primùm scri
pserit. Hæc autem insula percommodè ad imperium
Græciæ nata atq; sita uidetur.Nam & toti mari immi
net,cum ferè Græci omnes mari accolant:et abest pau
lum hinc Peloponnesus, illinc Asiæ locus is qui est ad
Triopium et Rhodũ.Quocirca maris imperiũ Minos
obtinuit,& insulas alias depopulatus est,in alias colo
nos misit:ad extremũ cum Siciliã inuaderet,illic ad Ca

minum

minum excessit è uita. Cretensis autem descriptio & ratio, Laconicæ proportione respondet. Vt enim apud Lacedæmonios serui, qui ab illis Hilotes dicuntur, arant: sic apud Cretes accolæ. Apud utrosq; sodalitates sunt: et quondam Lacones non Phiditia, sed Andria, ut Cretes nominabant. Ex quo perspicuum est, id genus sodalitatis illinc fuisse translatum. Similis est etiam ratio reipub. Nam & Ephororum eadem est autoritas ac potestas, quæ eorũ qui Cosmi appellantur in Creta: nisi quòd Ephori sunt quinq; numero, Cosmi decem. & Gerones pares sunt senibus, quos Cretes Consilium uocant. Regale autem ciuitatis genus fuit primum, deinde id Cretes repudiarunt, principatumq́; in bello Cosmi tenent. Omnibus in senatu datur locus, sed nullius sententia ualet, nisi senum & Cosmorum decretis assentiatur. Ac sodalitatis quidem melius à Cretibus quàm à Lacedæmonijs habita ratio est. Lacedæmone enim uiritim suam quisq; partẽ conferunt: alioqui lex, quemadmodum suprà dictum est, eos ratione reipub. priuat. At in Creta hoc potius fit publicè. De omnibus enim fructibus, & pecudibus quæ percipiuntur ex publicis, & copijs quas accolæ afferunt, pars alia deorum sacris, publicisq; muneribus, alia sodalitatis epulis consecrata est, ut publicè omnes & mulieres & pueri & uiri alantur. Multa autem sapienter de tenuitate & continentia in uictu, is qui scripsit leges, disseruit. Ad mulierũ etiã diuortia, ut ne multos filios procrearent, cõcubitu marium inter se præscripto, illos philosophorum more hortatus est: quod utrum uitiose & improbè, nec ne fecerit, alius erit disputandi locus. Perspicuũ

est

est igitur ea quæ ad communem uictum pertinent, me lius apud Cretes quàm Lacedæmonios esse instituta. At Cosmorum potestatem quàm Ephororum deterius. Quod enim malum est in Ephororum magistratu, ut quiuis paßim eum adipiscatur, id etiam in illis inest. Quod autē illic reip. prodest, hic deest. Illic enim quia mandatur omnibus, populus cui ad summū magistratum aditus patet, remp. esse saluam cupit. hic nō ex omnibus Cosmi deliguntur, sed ex certis familijs, ex ijsq; qui Cosmi fuerint, senatores cooptantur. De quibus eadem dici poßunt, quæ dicta sunt de ijs qui Lacedæmone creantur. Nam & non referre eos rationem gesti magistratus, magistratumq; perpetuum gerere, maius est eis præmium quàm pro dignitate: et non ex scriptis legibus imperare, sed suo quenq; arbitratu ac libidine, plena res periculi uidetur. Nam quod populus cui negantur hi honores, in otio uiuit, nō est argumento, id præclarè constitutum. Nihil enim Cosmis quæstus propositum est, sicuti est Ephoris: qui quidem procul ab ijs qui corrumpant, habitent in insula. Quamq; huic morbo medicinam adhibent, ea absurda est, nec ad societatem ciuilem, sed ad dominatum aptißima. Sæpe enim Cosmos nonnulli coeuntes uel collegæ, uel priuati eijcere solent. Cosmis etiam interim licet abire magistratu. quæ certè omnia melius esset lege fieri, quàm hominum, quæ nō est tuta regula, uoluntate. Omnium autem uitiorum, nullum neq; fœdius neq; deterius ea confusione, quam potentes coniurati sæpe inducunt, cum pœnas reip. nolunt pendere. Ex quo perspicuum est, hac descriptione particulam aliquam reipub. non

rempub. sed dominatum contineri. Solent etiam plerunque populo amicisq; subornatis id genus ciuitatis quod unius dominatu tenetur constituere, atque inter se bellis ciuilibus dimicare. Ecquid interest utrum hoc tale malum grassetur, an quodam tempore iam nō stet ciuitas eiusmodi, ciuilisq; societas dirimatur? Ciuitas profectò eiusmodi, periculis opportuna est, si qui eorum qui possunt aggredi uellent: sed quemadmodum dixi, eam loci natura tutatur, qui inde procul peregrinos & exteros remouit. Itaque & Cretibus sui accolæ in fide permanent, & Hilotes sæpe defecerunt: quoniam cum extremo imperio Cretes nulla societate iuncti sunt. Sed recens externum bellum in insulam translatum est: quod quàm sint illic infirmæ leges indicauit.

9 Hæc habui quæ de repub. Cretum dicerem. Carthaginenses etiam præclara rep. utuntur, & cùm multa egregiè instituta habent, si cum cæteris conferantur, tum uel maximè quædam, quæ ad Lacedæmoniorum remp. similitudine accedāt. Hæ enim respub. tres & inter se finitimæ sunt quodammodo, & cæteris ualde dissimiles, Cretum, Lacedæmoniorum, & Carthaginensium, apud quos multa sunt præclarè instituta. Remp. autem præclarè constitutam esse, hinc perspici potest, quòd populus integrum reipub. statum adhuc seruauit: neq; seditionis, quæ quidem commemoratione digna sit, author fuit unquam, neq; tyrannum probauit. Lacedæmoniorum autem reip. par est, ac similis. Nam & uictus communis sodalitatum Phiditijs, & centum quatuor uirorum magistratus, Ephoris pares sunt: nisi quod non deterior est horum institutio, cum

Epho-

Ephororum magiſtratum quiuis paßim adipiſcatur, hunc optimates. Regibus etiam atq; ſenatui eadem ratione reges ac ſenes qui illic inſtituti ſunt reſpondent. ſed melius eſt, reges nec ex eadem familia et gente, nec ex qualibet creari: ſed ſi in aliqua gente homines ſint præſtanti uirtute, ſiue ætate, ex ijs deligi. Quib. enim hominib. rerum uel maximarũ poteſtas permiſſa eſt, iſ ſi tenues ſint, & maxima detrimẽta afferunt, & Lacedæmoniorũ reip. iam attulerunt. Ac ſi qua ſint in hac rep. quæ propter nimiã progreßionẽ reprehendi improbariq; poßint, quæ certè ſunt plurima, ei,unt cũ cæteris omnibus cõmunia, de quibus diximus. Eorũ autem quæ ad cauſam reip. quæ in poteſtate eſt optimorum, & omnino reip. pertinẽt, partim ad populũ magis, partim ad eam remp. cui pauci præſunt, inclinat. Nam alia ferre, alia non ferre ad populũ, Regum et ſenum ius eſt, ſi unum idemq; omnes ſentiant: ſin diſſentiant, populi ius eſt. Quæ autẽ hi retulerint, non ſolum ius eſt populo approbare, ac ſequi magiſtratuum ſententiam, uerumetiã de ijs iudicare. Quòd ſi quis uelit ijs quæ referuntur cõtradicere, ei conceditur. quod in reliquis rebuſp. nõ licet. Nam quod Quinqueuiratus, cui multarum rerum & grauium ius eſt, ab illis creatur, & Centumuiratus qui eſt ſummus magiſtratus à Quinqueuiris, quodq; hos magiſtratus diutius gerunt quàm cæteros, (nam & cum abierunt magiſtratu, & cũ deſignati ſunt, imperant) hoc in eo genere reip. cui pauci præſunt, numerandũ eſt: quod aũt nullũ præmiũ eis proponitur, neq; ſortitò mandatur, et ſi quid aliud tale eſt: quòd deniq; iudicia omnia fiunt à magiſtratib.

nec alia ab alijs, quemadmodum apud Lacedæmonios, ad id ciuitatis genus accommodandum est, quod est in potestate optimorum. Status autem Carthaginensium ex eo genere imperij cui præsunt optimi, in id cui pauci, commutatur maximè, quadam ratione quæ multis probatur. Non enim optimum quenq; solum, sed etiam opulentissimũ creari putant oportere: quòd inops præclarè magistratum gerere, & in ocio uiuere non queat. Cum ergo proprium sit eius reip. quam pauci administrant, mandare locupletissimo cuiq; magistratum: eius autem quæ in optimorum potestate est, uirtuti: profectò descriptio hæc reip. tertia erit, qua etiam Carthaginenses utuntur, cum præsertim hæc duo cùm in omnibus, tum in maximis magistratibus, ut regibus & imperatoribus mandandis, sequantur & spectent. Debet autem maximo uitio dari legum scriptori hæc ex genere optimati commutatio. Hoc enim iam ab initio necessariò uidendũ est, ut optimi in pace possint uiuere, ut à decoro ne discedant, neq; in magistratu, neq; priuati. Quòd si opibus & copijs otij gratia consulendum est, malè se res habet, cum summus quisq; magistratus, ut regnum, & munus imperatorium, pecunia contenditur. Diuitias enim in maiore honore et precio hæc lex habet quàm uirtutem, atq; in totam ciuitatem pecuniæ cupiditatem. Quæcunq; autem opinio de cuiusq; rei honore ac precio in principibus extiterit, eadẽ in cæteris ciuibus necessariò secutura est. & qua in ciuitate non maximus uirtuti honos tribuitur, in ea optimus ciuitatis status stabilis & firmus esse nullo modo potest. Hoc uerò consentaneum est, ut ij qui

qui emunt magistratus, quæstui habere assuescant rem pub. cum ad eos largitionibus ascenderint. Haud enim uerisimile est, pauperem eumq; bonum uirum uelle habere quæstui remp. improbum autẽ nolle, qui quidem imperium largitione sit adeptus. Itaq; ijs qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda resp. est. Quo melius fuit, si legum scriptor bonorum uirorum copiã prouidebat fore, attamen eorum otio consulere in magistratu. Atq; etiam uitiosum est, eundem multos magistratus gerere, quod apud Carthaginenses gloriæ ducitur. Vnus enim unum munus & officium optimè exequitur. Idq; ut fiat, legum scriptori prouidendum est: non sanciendum, ut idem & tibicen sit, & sutor. Quocirca in magna ciuitate quo pluribus ad honores aditus patet, eo id & ad ciuilem societatem, & ad populare ciuitatis genus aptius est, & ac commodatius quodq; à pluribus, id omne, ut dixi, & melius & celerius conficitur: id quod in bellicis nauticisq; muneribus perspici licet, in quibus per omnes diffusa est imperandi parendiq; ratio. At cum ciuitas eo genere imperij regitur, quod in potestate paucorum est, hoc effugiunt optimè, quòd ut semper aliqua ciuitatis pars copiosa & locuples sit, reliquam in alias ciuitates quasi in colonias deducunt. Hac enim ratione medentur reip. eamq; constituunt. Atqui hoc forte, temerè ac casu fit, cum legum scriptor, ne inter ciues seditio oriri queat, diligentia sua prouidere debeat. Nunc si calamitas aliqua incidat, secedatq; plebs, nullum pacis remedium leges afferre possunt. Ac de Lacedæmo-

niorum quidem, Cretum & Carthaginensium rebusp.
10 quæ iure laudantur, hactenus. Eorum autem qui aliquid de rep. disseruerunt, nonnulli in gerendis rebus non sunt uersati, sed uitam priuatim in otio traduxerunt: de quibus omnibus si quid memorabile est, id ferè commemorauimus. Alij leges scripserunt, quorũ partim suis ciuitatibus, partim nonnullis gentibus & nationibus, cum ipsi remp. administrassent, quorum alij leges modò scripserunt, alij etiam de rep. ut etiam Lycurgus, ut Solon, qui & leges dederunt, & respub. constituerunt. De Lacedæmoniorum rep. diximus. Solonem autem nonnulli quidem sapientẽ fuisse legum scriptorem existimant. nam & ciuitatis statum qui in manu est paucorum, qui ualde immoderatus esset, cum sustulisse, & populum à seruitute uindicasse, & in patria sua constituisse id genus reipub. quæ est in populi potestate, rep. præclarè temperata atq; permixta. Esse enim Ariopagi consilium eius reipub. proprium cui pauci præsint, magistratuum autem mandandorũ rationem eius quæ in potestate est optimorum, iudicia popularis. Solon autem illa duo quæ prius erant, mea quidem sententia non sustulit, consilium & magistratuum deligendorum rationem: populare uerò genus constituit, cum iudicum decurias fecisset ex omnibus. Itaq; nonnulli ei uitio uertũt, quòd alterum sustulerit, iudicio & foro ad quod sortitò deligebantur, data omnium rerum potestate. Quando enim hoc conualuit, tum populi quasi tyranni animo obsecuti, rempub. in eam qua nunc utimur, popularem commutarunt. Ac Ariopagi consilij autoritatẽ Ephialtes & Pericles imminue-

minuerunt, iudicibus mercedem Pericles statuit: atque hoc modo populares omnes augendo, remp. ad popularem statum, qui nunc est, deduxerunt. Quanquã nõ Solonis hoc iudicio & studio, sed casu potius accidit. Nam cum populus bello Medico præfecturæ claßis autor extitisset, sustulit animos: perniciososq; patronos suæ causæ adhibuit, bonis remp. contrà gerentibus. Alioqui Solon eam populo potestatem dedit, quæ maximè necessaria erat, ut & magistratus mandaret, & eorum quæ quisq; in magistratu geßisset, rationem reposceret: cum præsertim populus nisi eius sit hoc ius, & seruitute opprimi soleat, & ob eam causam ad bellum inimicitiasq; se conuertere. Magistratus autẽ omneis ex censu descripsit, ut primores ciuitatis & locupletes, qui quingentos modios & iugera haberent, aut qui ex tertio censu equites appellarẽtur, eos soli adipiscerentur. Quartũ censum attribuit mercenarijs, quibus ad honores iter præcluditur. Scripserunt etiam leges, & Zaleucus Locris ijs qui ad occidentẽ pertinẽt, & Charondas Catinensis suis ciuibus, alijsq; Chalcidicis ciuitatibus, quæ sunt Italiæ & Siciliæ finitimæ. Volunt etiã nonnulli, Onomacritũ primum scribendarũ legum laude ualuisse, eumq; in Creta hanc artẽ excoluisse, quò diuinatiõe admonitus acceßisset, cũ Locrus esset: deniq; cũ Thalete magnã ei neceßitudinẽ fuisse. Thaletis autẽ auditores fuisse Lycurgũ & Zaleucum, Zaleuci Charondã. Sed hæc qui dicũt, dicũt inscitia tẽporis. Scripsit etiã Thebanis leges Philolaus Corinthius. Fuit autẽ Philolaus ex gente Bacchiadũ, qui postea quàm amator fuisset Dioclis eius qui uicit ludis Olym

picis,ut ille exosus amorẽ matris Alcyones,*relicta patria* Thebas *se contulit,illic uterq; excessit è uita: uisunturq; nunc etiã eorum sepulchra,quorũ ex utroq; alterum uideri potest, cum interim ex alterius sepulchro* Corinthiorum *ager conspici possit,ex alterius nõ possit.Ferunt enim fabulæ sic eos præscripsisse,* Dioclem *quidem propter animi offensionem,ut ne cerni posset ex terræ tumulo* Corinthius *ager:* Philolaum *autẽ, ut posset. Hanc igitur ob causam apud* Thebanos *habitarunt, quibus leges* Philolaus *scripsit, cùm de alijs quibusdam rebus,tum de procreandis liberis, quas uocant illi* τικ]ικὸς, *id est leges de procreandis liberis. atq; illud ab eo propriè lege sancitũ est,ut numerus hæreditatum seruetur.* Charondæ *autem nulla propria est,nisi iudicia de falsis testibus. primus enim de eo disputauit. Accuratione autem,diligentia & elegantia in scribendis legibus eos etiam qui nunc sunt,legum scriptores, longè multumq; superauit.* Philolai *est possessionum inæqualitas.* Platonis *autem, & mulierum & filiorum & bonorum communitas:communis & mulierum uictus: & præterea lex de ebrietate,ut sobrij sint præfecti cõuiuiorum: & de exercendis bellicis officijs, ut in meditatione & exercitatione ipsa utraq; manu utantur,quòd dextra manus utilis esse minimè debeat, læua inutilis.* Draconis *sunt leges,sed quas rep.constituta scripsit. In eius autem legibus nihil legitur, nec cuius fuerit inuentor,nec quòd sit memorabile, nisi pœnarum acerbitas.Scripsit etiã* Pittacus *leges, non rem pub. Lex autem illa eius est, ut ebrij si quem pulsauerint,grauiores dent pœnas,quàm si id fecissent sobrij.*

Nam

Nam quoniam maior est numerus eorum qui uinolenti insolescant, & alios uerberent, quàm sicci, non habuit rationem ueniæ, quæ potius ebrijs danda sit: sed utilitatis. Androdamus *etiam* Rheginus *leges scripsit* Chalcidensibus, *ijs qui sunt in* Thracia, *cuius extant de cæde leges, & de hæreditatibus. Quanquam nihil ei tanquã authori & inuentori tribui potest. Ac de rerumpub. cognitione ac scientia, & earum quæ principatum tenent, & earum quæ à nonnullis constitutæ sunt, hactenus.*

ARISTOTELIS DE REPVblica Liber III.

CVI *proposita est ad considerandum ciuitas, quæ ac qualis quæq; sit, is ferè primùm debet, quid ciuitas sit, uidere.* Nunc *enim hac de re omnis est dissensio. alijq; ciuitatem aiunt rem gessisse: alij non ciuitatem, sed imperij genus cui pauci præsint, aut certè tyrannum.* Nos *uiri ciuilis & scriptoris legum, omnẽ curam et industriam in ciuitate constituenda positam uidemus.* Resp. *autem eorum qui eandem incolunt ciuitatem, quædam descriptio est.* Cumq; *ciuitas concretũ quiddam sit, quemadmodũ aliud quid totum, constetq; ex multis partibus, profectò prius quærendus est ciuis.* Nam *quoniam multitudo quædam ciuium est ciuitas, fit, ut quis sit appellandus ciuis, exquirendum esse uideatur: præsertim cum de ciuis appellatione sæpe controuersia oriatur, quòd nõ eundem omnes ciuem esse concedant. sitq; aliquis in populari genere ciuitatis ciuis, qui in imperio cui pauci præsint, ciuis minimè habeatur.* Ac *eos quidem qui alio quouis modo hanc adepti*

sunt appellationē, ueluti eos qui ciuitate donati sunt, prætermittere debemus. Ciuis autem nō ex eo iudicandus est, quòd eandem ciuitatē incolat. municipes enim & serui eandem incolūt: neq; ij habendi sunt ciues, quibus inter ipsos ita est officij iurisq; societas, ut & causam dicant & litigent. hoc enim iuris est etiam inter eos, inter quos tesserarum communio est. Quanquam municipes non omnino eius sunt participes societatis, sed quemadmodum pueri qui nondum uirilem togam sumpserunt, aut senes qui exautorati sunt, sic illi ciues dicendi sunt quodāmodo, non ciues omnino, sed cū adiunctione: hi ciues inchoati, illi ueterani. Nihil enim interesse hinc perspici licet, quòd eum qui ciuis sit omnino, quærimus: & eum cui hæc quasi nota quæ elui debet, nō sit iniusta. quandoquidē & de ijs quibus ignominiæ nota inusta est, & de exulibus hæc eadem quæri reliq; possunt. Ciuis autem qui omnino ciuis est, alia re nulla definitur, quàm iudicij magistratusq; communione. Magistratus uerò alij tēpore distincti sunt, ut quosdam non liceat omnino eundem bis gerere, aut præscriptis quibusdam temporibus: alijs nullum tempus præfixū est, cuiusmodi sunt iudex & senator. Et quanquam sunt, qui hos tales magistratus esse negent, ob eamq; causam eis iter ad magistratus præcludant, tamen ridiculū est, eis qui summa potestate præditi sint, adimere magistratū. Sed nihil nostra interest, cū præsertim in nomine omnis uersetur cōtrouersia. Incertū est enim quo nomine cōmuni uterq; iudex senator appellari debeat. Explicandæ autem rei gratia, appellemus nullis certis temporibus circumscriptū liberumq;

magistratū. Ita in ciuium numero eos reponimus, qui huiusmodi societate communioneq; continentur. Ergo qui ciuis maximè in ciues omnes, de quibus dixi, cōuenit, is ferè huiusmodi est. Intelligendum est autē, earum rerum quarum subiectæ res specie differant, & quiddā est primum, quiddam secundū, & sic deinceps: aut nihil omnino, aut parum, quatenus tales sunt, commercij habere cum illis. Atqui resp. inter se specie differre cernimus, earumq; partim posteriores esse, partim antiquiores. Nam & earum quæ labefactantur, et earum quæ collabūtur, posterior sit origo necesse est, quàm earum quæ labefactari nequeunt. Quas autē collabi dicamus, pòst intelligetur. Ita fit, ut alius etiam in alio reip. genere sit ciuis. Quocirca in eo genere reip. quod est in populi potestate, ciuis est maximè is quem diximus: in cæteris generibus, ut poßit haberi in tali numero, nō tamen necesse est. Nonnullis enim nec populus est, nec senatus legitimus, sed indictus, & ius dicunt uicißim. ut Lacedæmone in causis alijs rerū quæ contrahuntur, alius Ephorus ius dicit, in causis cædis senes, & in alijs alius fortasse magistratus. Eadem est ratio Carthaginensium. Omnes enim causas magistratus quidam iudicant. At enim ciuis definitioni adhibetur correctio, quandoquidem in alijs rebuspub. non magistratus perpetuus, senator aut iudex appellatur, sed eorum magistratui certum tempus præstitutum est. Eorum enim aut omnibus, aut quibusdam permissa est iudiciorum uel omnium, uel aliquorum potestas. Ac ciuis quidem quis sit, ex his facile perspici licet. Cui enim concessa est sententiæ dicendæ,

uel

uel iuris dicundi potestas, eum ciuem huius uel illius ciuitatis esse dicimus. Ciuitas autem est horũ talium, quæ satis munita sit rebus ad uiuendum necessarijs, multitudo. Definiunt autem nõnulli usu ciuem eum, qui ex utroq; parente ciue sit, non ex altero tantummodo, ut ex patre, uel ex matre. alij etiam ad plures uolunt pertinere, ueluti ad auos duos, aut tres, aut etiam plures. His ita accommodatè ad rempub. & citò constitutis, nonnullis in dubium uenit, tertius ille aut quartus quo tandem modo ciuis sit futurus. Gorgias quidem Leontinus partim fortasse quòd non haberet quod diceret, partim quòd sententiam suam fronte occultaret, confirmauit: ut mortaria sunt quæ ab artificibus effecta sunt, sic Larissæos eos esse, qui ab artificibus facti essent. Esse enim quosdam Larissæorum effectores. Sed hoc unum ac simplex est. Etenim si ex definitione quæ tradita est, in ciuitatis societatem uenissent, certè ciues fuissent, præsertim cum illud ipsum ex utroq; ciue ortum esse, in primos qui incoluerunt ciuitatem uel condiderunt, conuenire nequeat. Illud autem potius dubitationem afferat in ijs qui mutato ciuitatis statu, ciuitate donati sunt. Quod Athenis fecit Clisthenes exactis tyrannis, qui multos peregrinos & seruos municipes in numerum tribuum ascripsit. Quanquã omnis hæc quæ cum istis est controuersia, non in eo uersatur, quis ciuis sit appellandus, sed iurè, an iniuria. Illud etiam quæri potest, sit'ne ciuis qui'quam nisi iure sit: quòd idem ualeat iniquus, quod falsus. Quoniam autẽ quosdum magistratus præesse uidemus contra leges, quos præesse illos quidem concedimus, sed nõ rectè, & ciuis

magistratu

magiſtratu quodam & imperio definitus eſt, (cui enim ad hunc uel illum magiſtratum aditus patet, is eſt, ut diximus, ciuis) profectò hos etiam ciues dicere debemus. de illo autem, iure, an contra iura, cum eo prior cohæret quæſtio. Illud enim nonnulli quærunt, quando ciuitas fecit, & quando nō ciuitas: ueluti cum ex eo ciuitatis ſtatu qui eſt in paucorum poteſtate, aut in tyrannorum uita, in eum mutatur reſp. cui populus præeſt. Tum enim nec cōuentis ſtare uolūt nonnulli, quòd non ciuitas, ſed tyrannus eum ciuitate donauerit: nec alia eiuſdem generis ſeruare quaſi quædam reſpublicæ uincendi cauſa, non ut uniuerſorū utilitati conſulatur, ſint conſtitutæ. Quapropter ſi nonnullæ reſpub. in poteſtate ſunt populi, hoc pacto certè confitendum eſt, huic ciuitati æquè, & huius reipub. & eius cui pauci præſunt, & eius quæ à tyrannis adminiſtratur, acta eſſe attribuenda. Huius autem quæſtionis explicatio propria hoc loco uidetur, quo tandem modo eadem ciuitas, aut non eadem, ſed alia dicenda ſit? Ac perſpicua huius rei quæſtio in loco hominibusq; uerſatur. fieri enim poteſt ut locus & homines coniuncti ſemper ſint, & ut alij alium locum incolant. Atq; hæc facilior quæſtio eſt. Nam cum multis modis dicatur ciuitas, eſt quodammodo huius quæſtionis facilis explicatio. Quod eodem modo iudicandum eſt, cum homines locum eundem incolunt, qua ex re ciuitas una eſſe exiſtimanda eſt. nón enim ex mœnibus: quippe cum Peloponneſo una mœnia liceat circumducere. Cuiuſmodi fortaſſe eſt Babylon, omniſq; quæ gentis potius quàm ciuitatis circumſcriptionem contineat. quæ quidem cum capta eſſet, fama

set, fama est tertio die quandam partem urbis non sensisse. Sed hæc res alio loco cōmodè disputabitur. Nam magnitudo urbis ei cognita esse debet, qui in rep. uersatur, & utrum unam an plures esse utile sit. At uerò si ijdem sint eiusdem loci incolæ, utrum quoad idem incolarum genus maneat, eadem urbs appellanda sit: etiamsi alij intereant semper, alij oriantur, quemadmodum fluuios eosdem soliti sumus dicere, eosdemq; fontes, etsi semper alia aqua consequatur, & alia erumpat: an uerò homines ijdē ob eam causam dicendi sint, & urbs alia, quæstio est. Etenim si societas quædā est ciuitas, eaq; ciuiū societas, certè si reip. mutetur forma & status, ciuitatis etiā status mutetur necesse est. quēadmodum chorum interdum Comicum, interdū Tragicum esse dicimus, cū sæpe ijdem sint homines. Itemq; omnem aliam communionem & compositionē diuersam dicimus, si aliud genus sit cōpositionis. ueluti concentum eorundem sonorum alium esse dicimus, interdum quia Doricus, interdū quia Phrygius. Quæ cum ita sint, perspicuum est eandem ciuitatem maximè habita ratione reip. esse dicendam. Nomine autem alio, aut eodem eam appellare licet, tum si ijdem, tum si omnino alij eam homines incolant. An autē æquum sit decidere de rebus, nec ne, cum in aliud reipub. genus mutatur ciuitas, alia disputatio est.

3 *Deinceps utrum eadem uirtus uiro bono & bono ciui tribuenda sit, nec ne, uidendum est. Atq; si hæc quæstio tractanda est, uirtus & officium ciuis primùm pingui quadam Minerua planeq; exquirendum est. Vt igitur nauta unus est sociorum, sic ciuem esse dicimus. Nautarum autem etsi*

dißimilis

dißimilia ſint officia (alius eſt enim remex, alius gubernator, alius proram regit, alius alio appellatur nomine) tamen hoc perſpicuum eſt, quæ cuiuſq; accuratißime tradetur definitio, eam officij propriam fore, itemq; communem quandam in omnes eſſe caſurã. Officium eſt enim eorum omnium, nauis ſaluti proſpicere, cum præſertim unuſquiſq; nauta eius cupiditate ducatur. Similiter cum ciuium, etiamſi dißimiles ſint, officium ſit ſocietatis ſaluti conſulere: ſocietas autem ſit ipſa reſpub. efficitur, ut ad remp. uirtus ciuis officiumq; referatur. Quòd ſi plura ſunt reip. genera, profectò illud perſpicuum eſt, boni ciuis unum munus & officium perfectum eſſe non poſſe. Et quanquam perſpicuũ eſt, fieri poſſe ut is qui bonus ſit ciuis, uirtutem ex qua bonus uir nominetur, non conſequatur: tamen alio etiam modo licet diſputando eodem ſermone de optimo ciuitatis ſtatu diſſerere. Nam quoniam ex omnibus qui probi ſint, conſtare ciuitas nullo modo poteſt, omnes autem ſuum quiſq; munus præclarè obire debent, idq; à uirtute proficiſcitur: quoniamq; ciues omnes ſimiles eſſe non poſſunt: certè nunquam una eademq; ciuis & boni uiri futura uirtus eſt. Nam & boni ciuis uirtus in omnibus ineſſe debet, quòd hoc modo ciuitas optima erit neceſſariò, & uiri boni: non poteſt, quin neceſſe ſit omnes bonos eſſe ciues eos, qui beatam rempublicam incolant. Præterea quando ex dißimilibus rebus conſtat ciuitas, quemadmodum & animal ex animo & corpore, & animus ex ratione atq; appetitu, & familia ex uiro ac muliere, & rei faciendæ ratio ex domino ac ſeruo, ſic ciuitas ex his omnibus,

ac

ac præterea alijs dißimilibus formis constat: necesse est non unam esse uirtutem ciuium omnium. sicut non eadem laus est eorum qui chorum agunt, præsultoris, & eius qui illi secundus est. Ex quibus perspicuũ est, quãobrem non est omnino eadem uirtus omnium. Sitne autem eadẽ alicuius boni ciuis ac uiri uirtus, quæstio est. Nos *quidem eum qui sapienter præsit, bonum ac prudentem esse dicimus: eum autem qui rempub. administret, prudentem esse necessariò. Atq; etiam disciplinã eius qui imperet, statim aliam nonnulli aiũt esse oportere, quemadmodum & cernuntur regum liberi rei equestri & ciuili institui: & ait* Euripides, Ne *mihi decora, at quæ ciuitas desiderat. quòd sit disciplina, quæ eos deceat qui imperant. Quòd si eadem uirtus et eum qui bene præest, & bonum uirum decet, ciuis autẽ est is etiam qui in aliorum est imperio, fit, ut non eadem omnino uirtus sit ciuis & uiri, etsi alicuius est.* Non *enim eadem est eius qui imperat, & ciuis. ob eamq; causam fortasse* Iason *se esurire dicebat tum, cum non imperaret, quod priuatus esse non didicisset. Sed tamen laudi datur, posse & imperare & parêre: et ciuis præclari uidetur esse, posse bene præesse & parêre. Si ergo uirtutẽ boni uiri ponimus eam quæ apta sit ad imperandum, ciuis autem eam quæ idonea sit ad utrunque: non erunt utraq; similis laudis. utraq; ergo, ac nõ eadem eum qui imperat, & qui paret, discere debere: ciuem autẽ utrunq; tenere, & utraq; uirtute esse præditum, hinc intelligi potest, quòd est imperium domini in seruos, quod in rebus necessarijs quæ dicuntur, præstare non necesse est eum scire qui imperet, sed uti potius.*

potius. Alterum autem etiam mancipiorum est. Dico autem alterum, posse præstare seruiles actiones & munera. Seruorum autem plura sunt genera, quòd plures functiones: quarum pars una ijs qui opere manuum utuntur continetur, quales sunt ij qui uictum sibi manuum opere quærunt, in quibus opifices ducũtur. Itaq; apud nonnullos olim ad honores opificibus aditus non patebat ante, quàm populi summa esset potestas. Non igitur officia eorum qui parent, aut bonus reipub. gubernator, aut ciuis debet discere, nisi fortè id ipse per se, aut in rebus suis desideret. Neq; enim iam efficitur, ut alter sit dominus, alter seruus: estq; imperium quoddam, quo ijs qui eiusdem generis sunt, ac liberis imperet. Hoc enim ciuile imperium esse dicimus, quod debuit is qui præest, tum cum alteri parebat, discere. uelu ti præesse equitibus, qui præfecto equitum paruerit: et imperatorium munus sustinere, is qui imperatori paruerit, & ordinem manipulumq; duxerit. Quocirca hoc uerè dicunt, non posse bene præesse eum qui non paruerit. Horum autem uirtus est illa quidem alia: sed tamen debet egregius ciuis, ut scire, sic posse & parêre, & imperare. Atq; hoc boni ciuis officium est, eorũ qui utuntur libertate imperium in utramque partem scire, & uiri boni utrumq;. Quòd si alterum genus sit temperantiæ ac iustitiæ, quæ uim habeat imperandi, quoniam eius qui paret, sed qui idem liber est: perspicuum est non unam esse uirtutem boni, cuiusmodi est (exempli causa) Iustitia: cuius plura sunt genera, quibus fretus imperabit atq; parebit. quemadmodum alia uiri, alia mulieris est & temperantia & fortitudo.

F Nam

Nam & uir ignauus esse uideatur, si ut mulier est, sic fortis sit: & mulier secus ac debet faciat, si ornata ac uerecunda sit, ut uir bonus. Quinetiam ratio tuendæ rei familiaris alia est uiri, alia mulieris: quippe cum illius sit quærere, huius quæ parta sunt tueri. At uerò prudentia una uirtutum, eius propria est qui imperat: quoniam reliquæ eis qui præsunt communes sunt cum ijs qui in eorum sunt imperio. In eo autem qui paret, non prudentia, sed uera tantũ eius opinio desideratur. Est enim quasi effector tibiarum, is qui paret: is autem qui imperat, tibicinis, qui usum tenet, locum obtinet. Perspicuum ergo est ex ijs quæ diximus, sit'ne eadem uirtus uiro bono, & bono ciui, an alia, & quemadmodum eadem, & quomodo alia, tribuenda. De ciue autem reliqua est etiam quædam quæstio, utrum ciuis sit habendus is cui ad honores aditus patet: an ij qui in sordidis artibus uersantur, in ciues reponẽdi sint. Ac si ij etiam quibus ad magistratus iter præclusum est, in ciuium numerum adscribendi ueniunt, fieri certè non potest, ut hæc ipsa uirtus in omni ciue reperiatur: quoniã hic habetur ciuis. Sin autem nemo horum talium ciuis habendus est, quo tandem in numero est unusquisq; futurus? neq; enim municeps, neq; peregrinus erit, aut certè hoc nostro sermone nihil absurdum dicemus effici. Nam nec serui in numero eorum de quibus diximus habendi sunt, nec liberti. Sic enim res habet, non omnes ciues ducendi sunt ij, sine quibus stare ciuitas nullo modo potest: quippe cum pueri & uiri non eodem modo ciues sint, sed hi omnino, illi cum adiunctione, ciues ij quidem sunt, sed imperfecti & inchoati. Ac olim quidem

dem apud nonnullos serui erant, & ij qui in sordidis artibus uersabantur, & peregrini. Itaq; multi sunt huiusmodi etiam hoc tempore. Optimus autem ciuitatis status nũquam ciuem faciet eum qui in sordido quæstu uersabitur. Quod si hic etiam ciuis habetur, at certè ciuis quam dixi uirtutẽ, fateamur necesse est non cuiuis, ne libero quidẽ, esse tribuendam: sed ijs deniq;, qui à necessarijs muneribus soluti sunt ac liberi. Eorum aũt qui necessaria munia obeũt, serui sunt ij qui hæc ipsa ad unius commoda referunt: qui autẽ ad reipub. sordidi & mercenarij. Ex quibus perspicuum est, si quis parũ uelit attendere, quæ sit horum uis & ratio. id enim ex ijs quæ dicta sunt, perspici licet. Nam quoniã multa sunt reipub. genera, efficitur necessariò, ut plura etiam sint genera cùm ciuium omnium, tum uel maximè ciuium eorum qui parent. Quocirca in aliquo statu ciuitatis necesse est eos qui sordidas artes tractant, ac mercenarios, in numero esse ciuium: quod in aliquo fieri nõ potest. ueluti si quis est ciuitatis status, qui in potestate sit optimorum, in quo & uirtuti honores tribuantur, & pro cuiusq; dignitate. Neq; enim colere uirtutem potest is qui uitam sordidorum ac mercenariorum agat. In ijs autẽ rebuspub. quibus pauci præsunt, quia ex magno censu ad honores perueniunt, mercenarius ciuis esse non potest, sordidus potest: quia multi etiam opifices copiosi sunt. Ac Thebis quidem lex erat, ne is qui decem annos foro uænali aut mercatura minimè abstinuisset, gereret magistratum. In multis autẽ rebuspub. profertur lex de peregrinis. Qui enim ex ciue matre natus est, is ciuis in quibusdam rebuspublicis habetur.

Eadem est apud nonnullos ratio spuriorum, quos tamen ciuium uerorum penuria ciues faciūt. Hominum enim paucitate coguntur isto modo uti legibus. Cum autē magnus multitudinis numerus suppetit, primum pedetentim eos qui ex seruo aut serua nati sunt, tollūt, mouentq́; numero ciuium: deinde eos qui ex mulieribus: postremò eos demum ciues faciunt, qui ex utroque ciue procreati sunt. Ex quibus perspicuū est, plura esse genera ciuium: eumq́; ciuis nomine dignum esse maximè, cui aditus ad honores pateat, quemadmodum etiā Homerus uersibus suis tradidit. At ubi hoc ipsum occultum abstrusumq́; est, id ualet ad fraudem eorum qui eandem urbem incolunt, ut quasi inhonoratum quendam ascititium repellant. Est enim quasi municeps, is qui magistratus non adipiscitur. Atq; illud quidē perspicuum est, alia'ne, an eadem statuenda uirtus sit, ex qua uir bonus & ciuis sapiens nominetur, quòd alicuius ciuilis societatis idem sit ciuis bonus, qui uir bonus, alicuius alius, atq; ille, non quiuis continuò ciuis sit, sed is demum qui rempub. administrat, & cuius unius aut etiam collegarum potestate reipub. cura & diligentia nititur.

4 *Quoniam autem hæc exposita sunt, nunc quod consequens est considerandum est, utrum respub. una ponenda sit, an'ne plures: & si plures, quæ quotq́; sint, quæq́; earum sit distinctio. Est quidem respub. ciuitatis descriptio, cùm in cæteris magistratibus, tum uel maximè in eo qui principatum tenet. principatum autem tenet ubiq; ratio ordoq́; ciuitatis: ratio autem ordoq́; ciuitatis aliud nihil est, nisi respub. ueluti in ijs rebuspub. quæ in populi potestate sunt, primas tenet populus,*

pulus, contraq́; pauci in ijs quibus pauci præsunt. ex quo fit, ut horum etiam rempub. ab illa differre dicamus. Eodemq́; modo de cæteris iudicandum est. Primò præponendum est, quis sit reipub. propositus finis. Ac initij hominis societatisq́; ac communionis uitæ genera quot sint, dictum est superioribus libris, in quibus de prudentia domestica & dominatu disseruimus, docuimusq́; hominem natura aptum esse animal ad cœtus & societates: ut si nihil mutuo egerent auxilio homines, tamen coniunctionis uitæ cupiditate ducerentur. Sed tamen communis etiam omnium utilitas coniungit homines ac consociat, quantum ad quemq́; bene beateq́; uiuendi ratio pertinet. Atque hic finis coniunctionis est maximè & publicè omnibus, & priuatim singulis. Conueniunt autem uiuendi etiam gratia. Inest enim profectò in omnibus quædam honesti particula, retinentq́; ciuilem societatem uitæ etiam modo cupiditate, nisi multum uitæ incommoditatibus difficultatibusq́; superetur. Illud autem perspicuum est, perferre multa mala, calamitates, & miserias multos homines uitæ cupiditate, tanquam insit in ea quædam copiarū affluētia, naturalisq́; dulcedo. Verùm principatus quæ diximus genera, facile est exponere, quoniam in ijs libris quos ἐξωτερικοὺς inscripsimus, à nobis sæpe de ijs disputatur. Nam dominatus, etsi eadem sit serui ac domini, quos natura instituit, utilitas tamen ad domini commodum refertur: ad serui, fortuitò: præsertim cum seruo sublato dominatus stare non possit. Liberorum autem, mulieris, totiusq́; familiæ imperium, quod uocamus domesticum, aut eorum qui parent gratia consti-

tutum est, aut alicuius rei quæ inter utrosq; communis est: per se quidem eorum qui parent, quemadmodum cæteras artes uidemus, ueluti medicinam, & exercendi artem, fortuitu etiam illorum ipsorum qui imperant. nihil enim prohibet ipsum magistrum ludi interdum unum esse eorũ qui se exercent: sicuti unus semper nautarum est gubernator. Ac magister quidem ludi, aut gubernator eorum quibus præest utilitati consulit: cũ autem ipse unus est eorum, casu ac temerè abest à periculo. Nam & hic nauta efficitur: & ille cum magister ludi sit, unus eorum qui exercentur. Itaq; magistratus, cum respub. æqualitate ciuium & similitudine constituta est, uicißim uolunt imperare: ac primùm, id quod naturale est, uolunt uicißim ministrare, & ipsius commodis aliquem rursus inseruire, quemadmodum antea ipse cum præesset, illius rationibus consulebat. Nunc autem propter utilitates & quæ ex repub. & quæ ex magistratu percipiuntur, perpetuum magistratum gerere uolunt, ut si ij qui imperant, semper ualerent, antea cum morbosi essent. Sic enim profectò magistratus ambirent. Perspicuũ est igitur, omnes eas resp. quæ cõmuni omniũ utilitati consulunt, iuri perfectò esse consentáneas: quæ aũt eorum qui præsunt tantummodo rebus rationibusq; consulunt, eas à uero statu desciscere. Eũ enim dominatũ quo dominus et seruus cõtinentur, imitatur, cum ciuitas liberorũ hominũ sit societas atq; 5 cõmunio. His ita cõstitutis, sequitur ut quot sint resp. numero, quæq;, uideamus. Ac primũ ueras nobis proponemus. His enim expositis, earum mutationes facile cognoscentur. Quoniã aũt respub. & reipub. gerendæ

ratio

ratio idē declarāt: Rei aūt pub. gerendæ ratio in eo est, quod principatū tenet in ciuitate: quoniāq; necesse est principatum tenere uel unū, uel paucos, uel certè multos: quando unus aut pauci aut multi publicæ utilitatis causa præsunt, eæ rectæ sint respub. necesse est: eæ autē quæ priuatæ utilitatis gratia, uel unius, uel paucorū, uel multitudinis, ab optimo ciuitatis statu desciscant. Nam aut negandi sunt ciues esse ij qui societate ciuili coniuncti sunt, aut in commodorum societatem ueni- re debent. uocare autem solemus unius dominatū, eum qui omnium utilitati consulit, Regiam potestatē: quod autem genus paucorum, sed plurium quàm unius, id optimatum potestatē appellamus, aut quia optimi imperant, aut quia eius rei causa quæ est è repub. maximè, eorumq; qui reipub. communione continentur. Cū autem multitudo in repub. administranda omnia ad reipub. utilitatem refert, tum communi omnium rerumpublicarum nomine, respub. appellatur, nec sine causa. Nam cum unus aut pauci præstare uirtute possunt, tum difficile est, multos in omnibus uirtutibus excellere: sed longè difficillimum in uirtute bellica excellere, quippe quæ sedem habeat in multis. Itaq; primas tenet equestris ordo, in hoc reipub. genere: & eius societate tenentur ij qui arma nacti sunt. Mutantur autem hæc genera, regalis potestas in tyrānidem: ea quæ est in optimorum potestate, in eam cui pauci præsunt: & ea quæ à populo geritur, in eam quam cōmuni omnium nomine rempub. appellari diximus. Nam & tyrannis tyrannorum commodis seruit: et ea quæ in paucorū est potestate, locupletū. et popularis potestas, in-

opum rebus rationibusq; consulit. Neq; enim ulla omnium utilitati inseruit. Sed pluribus exponendum est, quid quæq; sit harum rerumpublicarum. Existunt enim multæ quæstiones. Omnes autem qui in omni arte quæ uia & ratione constat, philosophorum more disputando uersantur, neq; ad officium & actionem solum disputationē accommodant, ij nihil negligere nec prætermittere debent, sed id quod res est de quaque re exponere. Est igitur tyrannis unius dominatus, ut dixi, qui ciuilem societatem in suam ditionē redigit. paucorum potestas, cum principatum in repub. tenent ij, qui facultatibus præditi sunt: popularis autem ciuitatis status contrà, cum ij qui non sunt nacti magnas opes, sed inopes, imperant. Prima autem quæstio, contra definitionem est. Si enim maior pars rerum copijs abundans plus poßit in ciuitate, & popularis ciuitatis status est, cum multitudo primas tenet, itemq́; sicubi accidat ut inopum minor sit numerus, ijq; qui superiores sint, plurimum poßint in republica, etsi ubi pauci præsunt, ibi in paucorum potestate rempub. esse fatentur: profectò non recta uidetur, neq; præclara rerumpublicarum definitio & explicatio. Quod si quis coniungat cum opum abundantia paucitatem hominum qui præsint, & cum inopia multitudinem, ex eoq; rerumpublicarum genera distinguat, & nominet rempub. quæ in paucorum sit potestate, eam in qua præsunt locupletes qui numero pauci sint: popularem autem ciuitatis statū, in quo inopes multi: certè alia quæstio est. Quod enim ad genus referemus eas quas commemorauimus respublicas? eam in qua multi opulenti,

& in

& in qua pauci inopes,cum utriq; in suis rebuspubli-cis plurimum possunt?si modò nullum aliud genus est reipub. præter superiora. Videtur ergo ratio ipsa hoc planum facere,ut pauci aut multi sint ij, quorum in ciuitate maxima sit potestas,fortè temerè & casu fieri: illud in eo genere reipub.cui pauci præsunt,hoc in populari statu ciuitatis.propterea quòd copiosi & diuites pauci,multi inopes ac pauperes ubiq; sint. Itaq; nõ efficitur,ut causæ & rationes quæ allatæ sunt, earum sint distinctiones.Quo autem & ea respub.in qua pauci præsunt,& ea in qua populus,inter se differunt,diuitiæ sunt & inopia:ac necesse est,& ubi opes ad imperandum uocant siue paucos siue multos,ibi esse eum ciuitatis statum,cui pauci præsint:et ubi inopia,ibi statum esse popularem.sed casu fit ac temerè, quemadmodum diximus,ut illi sint pauci,hi permulti. quippe cũ & pauci rerum omnium copijs abundent, & omnes libertatis communio attingat:quibus causis impulsi utrinq; de repub.dissentiunt. *Intelligendum est autem primùm,quos fines et quasi terminos constituant* 6 *& eius reipub. quæ est in paucorum, & eius quæ est in populi potestate,quodq; sit ius utriusq; reipub. Omnes enim ius quoddam tenent, sed aliquam ad partem progrediuntur,nec totum ius perfectè enunciant: ueluti uidetur quod æquabile est,id ius esse,sicuti est, sed non omnibus,sed ijs demũ qui pari iure & conditione uiuũt:et quod inæquale est,ius uidetur esse (est enim) sed non omnibus,uerum ijs qui non pari sunt conditione.Sunt qui hoc tollant,quibus sit hominibus ius æquabile,aut inæquabile,ijq; falsum putant.Idq; ob eam cau*

sam sit,quod de suis quisq; rebus iudicat:cum ferè fiat, ut plerique de rebus suis & proprijs præpostere iudicent.Itaq; cum ius nonnulli diuidant eo modo in res et personas, quomodo suprà in ijs libris qui de Moribus scripti sunt,diximus,rei æqualitatem cõcedunt, de personarum æqualitate omnino dissentiunt,ob eam causam maximè quam modo dixi,quòd de rebus suis præposterè iudicant. Deinde quod cum utrique dicunt id quod ius est quadam ex parte,ius omnino se dicere existimant.Alteri enim si sint inæquales quadam ex parte,uelut pecunijs,omnino inæquales se esse putant. alteri,si par eorum in aliqua re causa est,ut si pari libertate sint præditi,parem & eandem suam causam omnino esse arbitrantur.Sed quod plurimum potest,non afferunt.Si enim bonorum et fortunarũ causa consociati sunt inter se & conciliati, eatenus ciuilis societatis communione tenentur,quatenus possessionum & bonorum.Ita eorum qui repub.ea quæ in paucorũ est potestate delectantur,ualere uidebitur oratio. Non enim æquum esse,tantũ percipere de centum minis, uel quæ primæ quasi caput datæ sunt,uel auctæ,eum qui tantũ unam contulerit, quantum is qui reliquum contulit. At non uiuendi solum causa consociati sunt,sed bene uiuendi potius.esset enim seruorum,aliorumq; animantium ciuitas.nunc autem nulla est,quòd serui ac belluæ beatæ uitæ non sunt compotes:neque eius uitæ quæ iudicio ac ratione degitur.Neq; uerò societatis belli causa,ut ne à quoquam uis eis inferatur,aut rerum contrahendarum ultro citroq; ratio & utilitas, quam alij ab alijs capiunt,homines unum in locum compulit.Sic enim

nim Tyrrheni & Carthaginenses, omnesq; qui alij alijs signa & tesseras dant, ut unius essent ciues ciuitatis: quippe cum inter ipsos & conuenta sint de rebus importandis, & tesseræ de non inferenda ui atque iniuria, et tabulæ de societate belli: cum interim nulli sint communes apud hos magistratus, sed alij apud utrunque populum, nec alijs curæ est aliorum disciplina & institutio: neque ut nemo eorum qui pactorum ratione tenetur sit iniustus, aut aliquo alio uitio præditus, laborant: sed hoc unum curant, ut ne qua iniuria se ultro citroq; afficiãt. At ij demum uirtutum uitiorumq; ciuilium rationem habent, quibus curæ est legum bonarum constitutio. Ex quo perspicuum est, dandam esse operam uirtuti ei ciuitati, quæ uerè hoc nomine, non uerbo appellatur. Fert enim ciuilis societas alijs auxilium, cum à socijs, qui procul absunt, locorum tantum interuallis disiungatur. & lex, conuentum est, quemad modum Lycophron Sophistes dicebat, ciuibusq; inter ipsos quasi stipulatio intercedit: sed quæ ciues bonos et iustos efficere non possit. Quod ita esse hinc sciri potest, quia si quis locos in unum conducat & conferat, ut muri eorum Megarensium & Corinthiorum urbibus adiuncti sint, & cohæreant, non tamen esset una ciuitas: ut etiam eòdem addamus, connubia inter eos iungi, quòd ciuitatibus & urbibus propria solet esse ratio & causa ciuilis societatis. Eodemq; modo si qui seorsum ac separatim habitent, non tamen tantis locorum interuallis disiuncti sint, ut nihil contrahant, nec ullum inter se commercium habeant, sed his leges sint, ne in contrahendis rebus alij alijs iniuriam inferant: ut si hic

faber

faber sit, ille arator, alius sutor, alius aliquid aliud eiusmodi tractet, & decem milia essent, neq; ij aliarum rerum nisi harum societatem inirent, ut & res contraherent, & belli societatem iungerent: certè ne hoc quidẽ pacto esset ciuitas. Quam tandem ob causam? Non enim quidem certè, quia remota est communio et societas. Si enim unum in locum ij inter quos eiusmodi esset societas conuenirent, cum interim sua quisq; domo ut urbe uteretur, eo consilio ut sibi ipsi cum oppugnaretur urbs, contra eos qui iniuriã inferrent, opitularentur: ne sic quidem ciuitas esse uidebitur ijs, qui rem diligenter & accuratè considerabunt. Siquidẽ eodem modo ij qui unum in locum habitandi gratia conuenerũt, quo ij qui disiuncti sunt, consociabuntur. Perspicuũ est ergo, ciuitatem non esse loci cõmunionem ob eam causam, ut ne alij alios uiolent homines, resq; inter se contrahant: sed hæc adesse oportet omnia, si futura est ciuitas. quæ ut suppeditent omnia, non tamen iam erit ciuitas: sed bene uiuendi communio, & consociatio inter amicos, atq; genera hominũ uitæ perfectæ atque seipsa contentæ causa comparata, ea demum ciuitas est habenda. Quod tamen ut fiat, & locus idem ad habitandum & connubiorum ius tribuatur necesse est. Itaq; et affinitates extiterunt in ciuitatibus, & sodalitates & sacrificia, et rationes uitæ uictusq; communis. quod amicitiæ officium est, quandoquidem in coniunctionis uitæ uoluntate amicitia consistit. Finis ergo ciuitati propositus, beata est uita, quem ad finem omnia referantur. Ciuitas autem est gentium uicorumq; in uita absoluta, et quæ sit seipsa cõtenta, cõmunio, quod bene

beateq;

beateq́; uiuere dicimus. Ciuilis ergo societas præclararum actionum gratia ponenda est esse constituta, non uitæ uictusq́; communis. Quocirca qui plurimum opis in hanc ciuilem communionem conferunt, ij potius ciues sunt, quàm qui pari libertate præditi sunt, aut generis nobilitate: aut etiam in ijs excellunt, in uirtute autẽ ciuili superantur. aut quàm ij qui cum opibus uincant, uirtute uincũtur. Illud ergo perspicuum est, ex ijs quæ commemoraui, eos omnes qui de generibus rerumpub. dissentiunt, aliquam iuris particulam attingere.

Quid autem summam in ciuitate autoritatem obtinere oporteat, quæstio est. Aut enim multitudinem, aut locupletes, aut bonos, aut unum qui cæteris uirtute præstet, aut tyrannum. Sed ex his omnibus quædã existunt difficultates, & incommoda. Quid enim? si pauperes quia uincunt numero, res copiosorum administrent, an non id iniquum est? iustum enim, si dijs placet, uisum est ei, tum cum summa eius esset potestas. Quid ergo attinet summam iniuriam dicere, si hæc nõ est? Præterea si sumptis omnibus plures eorum res qui pauciores sunt, gubernent & distribuant, perspicuè ciuitatem euertent funditus: & tamen uirtus nulla ei in quo sit, exitium affert: nec quod iustum est, uim habet tollendæ reipub. Ex quo efficitur, nõ posse iustam esse hanc legem. Iam uerò quicquid egerit tyrannus, id iustum erit necessariò: cum præsertim ipse qui superior sit, legibus, quemadmodũ locupletibus multitudo, uim afferat. Sed fortaßis pauciores, qui ijdem diuites sint, æquum est imperare. Quòd si hæc ipsa illi faciant, diripiantq́; & adimant res suas multitudini, et hoc iustum 7

sit,

sit,alterum etiam igitur est. Perspicuum est igitur,hæc omnia cum scelere conuncta esse,& à iustitia remota. At boni imperare debent,cæterisq; esse superiores. An non necesse erit cæteros omnes sine honore esse,qui ciuilibus magistratibus spoliabuntur?præsertim cum honores magistratus uocemus: etsi semper ijdem magistratus gerant,necesse sit reliquos omni honore spoliari. An unũ qui sit sapientißimus,imperare est melius? At hoc est in angustiorem locum imperium deducere, cum plures qui honores non adeant sint futuri. Sed dicet fortasse aliquis, hominem esse qui summum imperium habeat:non legem perniciosam,quæ contineat et habeat,quæ in animo existunt perturbationes. At si sit lex, paucorum, aut populi statui ciuitatis apta, quid aberit eorum quæ sunt à nobis disputata? Sic enim aderũt ea mala omnia quæ suprà commemorauimus. Atque aliorum quidem alia sit ratio & disputatio. Multitudinem autem imperare oportere potius, quàm optimos qui pauci sint, explicari, & in quadam quæstione uersari,ac fortaßis uerum esse uideatur. Fieri enim potest,ut multi,quorum quisq; nõ sit uir bonus,tamen illos uirtute anteeant, cum unum in locum conuenerint,non ut singuli quidem,sed ut uniuersi.quemadmodũ solent esse lautiores cœnæ eæ, quæ ex singulorũ symbolis instructæ sint,quàm quæ unius sumptibus. Cũ enim multi sunt,unusquisq; eorũ particulas habet uirtutis & prudentiæ:cumq; unũ in locum conuenerunt, tum multitudo ipsa instar est unius hominis, qui multos pedes habet,multas manus, multosq; sensus. quod eodem modo de moribus atq; ratione iudicandum est.

Itaq;

Itaq; multorum acrius iudicium est, & in rebus musicorum, & in rebus poetarum: propterea quòd aliam particulam, & omnes uniuersas exquirunt & ponderant. Quinetiam uiri boni differunt à quoque uulgi, quemadmodum aiunt interesse inter pulchros ac deformes, & inter ea quæ artè depicta sunt, & ea quæ uera: quòd ea quæ dispersa erant, in unum collata & conducta sunt. quandoquidem si separentur, fiet ut pulchrior & præstantior sit huius quàm imaginis oculus, ut alicuius alterius alia pars. Ac illud quidem dubium est, an in omni populo, in omniq; multitudine, hæc multorum, paucorumq;, qui boni sint, poßit esse distinctio. In nonnullis quidem certè perspicuum est, id non posse omnino fieri. Eadem enim ratio in belluis ualebit. Quid enim inter homines quosdam, & belluas interest? At in quadam multitudine nihil prohibet id uerum esse quod dixi. Itaque & eam quam suprà exposuimus quæstionem, his explicari licet, & hanc quæ illi adiuncta est, Quæ res in liberorum hominum & multitudinis ciuium potestate esse debeant. Hi autem sunt, qui nec opes nacti sunt, nec ulla uirtute præstant: cuiusmodi hominibus & aditum patère ad maximos magistratus, haud tutum est, quòd tum iniustitia ad iniuriam faciendam aggredientur, tum imprudentia in errorem inducentur: & negari formidolosum est, quia cum ab honoribus arcentur multi & ijdem inopes, tum ciuitas hostiũ plena sit necesse est. Relinquitur ergo eis libera senatus iudiciorũq; communio. Quocirca & Solon, et quidam legum scriptores suffragia libera eis dant in creandis magistratibus, et reposcendi rationem

nem gesti magistratus potestatem, solis autem gerendi magistratus potestatem non permittunt. Vt enim uniuersi tolerabili scientia doctrinaq; præditi permixti si sint cum bonis, reipub. prosint (quemadmodum insaluber cibus coniunctus cum salubri, totum meliorem, quàm esset exiguus, efficit) at per se quisq; non satis ualet ad iudicandum. In hac autem reipub. descriptione prima hæc uersatur quæstio, uideri eiusdē esse, & quis rectè curauit iudicare, & curare ac facere ut ægrotus ex hoc morbo conualescat. eum autem esse medicum. Quod eodem modo de cæteris experientijs & artibus iudicandum est. Vt ergo medicus earum rerum quæ suæ arti subiectæ sunt, reddere rationem debet: sic cæteri rerum eiusdem generis. Medicus autem est & effector, & princeps ad efficiendum, & arte eruditus, cuiusmodi in reliquis sunt artibus. At iudicium tribuimus non minus eruditis, quàm ijs qui artem ipsam tenent. Deinde eadem est ratio delectus. Nam deligere rectè, doctorum officium est: ut geometram deligere, eorum est qui geometriam: gubernatorem, eorum qui gubernandi artem tenent. Vt enim quorundam officiorum opera atq; artificia cum idiotis & inscijs communicata sint, at cum doctis certè magis. Ita efficitur hac quidem ratione, non esse multitudini permittendam, neq; comitiorum, neq; rationum reposcendarum potestatem. Sed non est certè hæc omnis uera oratio, si id quod dudum ratione confirmauimus, sit multitudo non nimis seruorum similis. Vniuscuiusq; enim separatim iudicium erit, quàm doctorum, deterius: uniuersi autem aut uerius, aut certè non deterius iudicabunt. & quod

de non=

de nonnullis rebus non eius unius qui eas fecit, acrius iudicium est, quàm eorum qui res norũt, nec arte sunt præditi: ueluti domus naturam, non solum is qui ædificauit, nouit, sed is etiam qui ea utitur, qualis est paterfamiliàs, illo uerius iudicium feret. Itemq; clauum melius nouit gubernator, quàm faber: et epulas conuiua, quàm coquus. Atq; hanc quæstionem hoc modo licet explicare. Alia est huic adiuncta. uidetur enim alienũ & incommodum esse, maiores res in malorum quàm in proborum esse potestate. Rationum autẽ reposcendarum & magistratuum mandãdorum potestas quiddam maximum est, quam in quibusdam ciuitatibus, ut dixi, populis permittunt. harum enim rerum omnium domina est concio, ad quam, & ad senatum & ad forum aditus minimo cuiq; censui, atq; cuiuis ætati patet. Quæsturam autem gerunt, & imperatores deliguntur, maximosq; magistratus adipiscuntur ij, qui primæ sunt classis. Eadem etiã ratione hæc explicari potest quæstio. profectò enim etiam hæc recta sunt. Neque enim iudex, aut senator, aut is cui ferendi suffragij ius est, imperat, sed forum, senatus, & populus, quorũ pars est unusquisq; eorum quos dixi. partem autem dico senatorem, suffragatorem, ac iudicem. Ita iure optimo maiorum rerum potestas permissa multitudini est, cum præsertim & populus, & senatus, & forum ex multis conflata sint, censusq; horum omnium maior sit quàm singulorum, eorumq; qui pauci maximos gerant magistratus. Atq; hæc quidem hoc modo exposita sint. prior autem quæstio nihil aliud tam planum facit, quàm leges salutares ualere oportere, eiusq; qui

præsit, siue unus sit, siue plures, summam ijs in rebus esse potestatem, de quibus leges, quoniam non facile est de omnibus omnino et totum explicare, cauere nullo modó possunt. Quales quidem esse oporteat leges eas quæ rectè feruntur, nondum constat: sed etiam manet, quæ iampridem tractata quæstio est. Sed necesse est, qualis resp. sit, tales leges esse, aut perniciosas, aut salutares, iustas aut iniquas. Attamen hoc quidem perspicuum est, leges pro ratione reipub. esse scribendas. Quòd si ita est, illud perspicuum est, eas quæ ad rectā formam reipub. accommodatæ erunt, salutares ac bonas: quæ ad reipub. mutationem, perniciosas & malas necessariò futuras.
8 Cum autem omnium artium & scientiarum finis, & extremum in bonis est, tum uel maximè, atque in maximis bonis est finis eius, quæ omnium tenet principatum, cuiusmodi est ciuilis scientia. Ciuile autem bonum ius est, id est, quod publicè prodest. Omnium autē sententia ius æquabile quiddam est, estq; quatenus libris philosophiæ in quibus de uita & moribus disputatum est, assentiantur. Nam & quid esse ius & inter aliquos esse, concedunt: & ijs qui pari sunt conditione, æquabile esse aiunt oportere. Quarum autem rerum sit æquabilitas, & quarū inæqualitas, quoniam de eo dissensio est, & ad philosophiam ciuilem pertinet, intelligere debemus. Dicet enim aliquis fortasse, tribuendos esse honores inæqualiter pro omnium bonorum præstantia et excellentia, si modò par sit reliquorum causa, nullaq; sit eorum in cæteris dissimilitudo. Eorum enim qui dissimiles ac dispares sint, aliud esse ius, aliud id quod sit pro dignitate tri-

te tribuendum. At si ita res est, melior quædã erit conditio eorum qui & colore, & magnitudine, et quouis bono excellent. Quod perspicuè falsum esse, in cæteris artibus & scientia perspici licet. Neq; enim si qui sint pari arte tibiarum præditi, maior danda est copia & excellentia tibiarũ ijs qui maiore loco nati erunt, quippe qui nõ sint tibijs melius usuri: sed ei demum qui usu tibiarum præstat, maior etiam instrumentorũ danda præstantia est. Quòd si nondum perspicuum factũ est quod dixi, ita demum erit, si rem etiã dilatare uelimus. Si quis enim sit, qui arte tibiarum excellat, multum autem nobilitate generis aut pulchritudine superetur, et si maius bonum sit unumquodq; illorum, nobilitatẽ dico & pulchritudinem, quàm ars tibiarum: & pro portione duo hæc bona magis arti præstent tibiarũ, quàm ille in arte tibiarũ excellat, tamen huic insignes ac præstantes tibiæ debẽt tribui. Debet enim ad opus atq; munus tibiarum, & opum & nobilitatis excellentia conducere. nunc autem nihil conducit. prǽterea hac quidem ratione omnia bona conferri inter se possent. Si enim quædam magnitudo excellat, omnino etiam magnitudo similis erit, et cum diuitijs ac libertate cõparabitur. ita si hic uirtute excellat, et plus omnino uirtutis præstet magnitudo, certè comparari inter se poterũt omnia. Nam si hæc magnitudo illã superet, perspicuũ est hanc esse alicui parẽ. Quod quoniã fieri nõ potest, profectò in ciuili ratione, nõ de quauis causa impari et ratione magistratuum dissensio est: nec iniuria. Nõ enim si alij nõ ualẽt uelocitate ad cursum, alij ualẽt, idcirco horum melior, illorũ deterior cõditio esse debet:

sed in ijs demũ ludis qui gymnici appellantur, harum rerum excellentia gloriam praripit. Ex quibus autem constat ciuitas, de ijs necesse est esse dissensionem. Itaq; iure optimo omnis de honore, nobilium, liberorum hominum & diuitum contentio est. Debent enim, ut liberi esse, sic censum conferre. Neque enim ex ciuibus qui omnes inopes sint, ut nec ex seruis, constare ciuitas ullo modo potest, & si hæc adesse debent, certè & iustitia & uirtus bellica, quippe cum sine his habitari ciuitas non poßit. uerùm superioribus rebus sublatis, nec stare, nec sine his rectè habitari ciuitas ullo pacto potest. Atq; quod ad ciuitatis statum attinet, aut de omnibus, aut de nonnullis certè, horum rectè controuersia uidetur esse. quod autem ad uitam honestè degendam attinet, de institutione ac uirtute maximè, iure optimo, quemadmodũ suprà dictum est, disceptari potest. Quando autem nec æqua rerum omnium portio ad eos qui sunt re aliqua solum pares, peruenire debet, neque inæqualis ad eos qui re aliqua impares sunt: certè omnia illa reipub. genera optimum reip. statum transeant necesse est. Dixi quidem suprà, omnes iure quodammodo disceptare, non omnes omnino iure contendere: diuites, quòd plus agri occupant, cum agri sint communes: & præterea, quòd in pactis & conuentis citius ferè eis habetur fides: liberos autem & nobiles, quòd eorum similis conditio est. Ciues enim habendi sunt potius nobiles quàm ignobiles, & nobilitas apud omnes domi est in honore & precio. Et quod uerisimile est, præstantißimũ quenq; ex præstantißimis natum esse. quippe cum nobilitas generis sit uirtus. Eodemq;

modo

modo uirtutem dicemus in controuersia uersari. Iustitiam enim ad communionem & societatem aptam esse dicimus, quam cæteræ necessariò comitantur. Quin etiam plures cum paucioribus de honore contendunt, præsertim cum & superiores & opulentiores & meliores sint, quatenus plures cum paucioribus conferuntur. Quòd si omnes, ut boni, ut diuites, ut nobiles, & præterea alia quædam multitudo ciuilis, unam urbem incolant, sitne futura inter eos contentio, nec ne, qui potissimum imperare debeant, quæstio est. In unoquoque quidem genere ciuitatum earum quas dixi, iudicium sine controuersia est, qui præesse debeant: quòd ijs qui summam habent potestatem, inter se differant. Alia enim quòd à locupletibus, alia quòd à bonis uiris gubernetur, itemq; unaquæq; reliquarum. Sed tamē si uidendum est, cum hæc in eodem tempore concurrunt, quo tandem modo explicanda sint: si ij pauci sunt numero, qui uirtute præditi sint, quomodo explicandum erit? aut si paucitas ex officio ponderanda erit & spectanda, an remp. administrare possint: aut tanta ne sit multitudo, ut ex ijs ciuitas constare possit. Est etiam quæstio de ijs omnibus qui de ciuilibus honoribus disceptant. Nihil enim æquitatis habere uidebitur eorū oratio, qui se dignos principatu opum magnitudine iactabunt, neq; eorum qui generis nobilitate. Perspicuum est enim, si quis rursus cæteros uincat opibus, eum hoc iure cæteris imperare oportere. Quod eodem modo fiet, si quis generis nobilitate præstet ijs qui de libertate contendent. Quod idem profectò fiet uirtutis ergo in ijs etiam rebuspub. quæ sunt in potestate optimorum.

morũ. Si quis enim cæteris uirtute & bonitate antecellat, ijs qui in rectione reip. boni uiri sint, eum oportebit hac iuris formula summam habere potestatẽ. Quocirca si multitudo principatum tenere debet ob eam causam, quia multi paucis meliores sunt: ita fiet, ut si unus uel plures uno, multis autem pauciores, alios bonitate uincant, eos potius præesse oporteat, quàm multitudinem. Ex quibus omnibus illud certè perspici potest, horum finium & quasi terminorum nullum esse, ex quo rectè ipsi se dignos imperio, cæteros autẽ in ipsorum esse imperio spectari putent oportere. Etenim & contra eos qui principatum ex uirtute spectari uolunt, & contra eos qui ex opibus, multitudinum iusta quædam proferri poterit oratio. Nihil enim prohibet interdum paucos à multis, non ut singuli sunt, sed uniuersi, bonitate opibusq; superari. Itaq; huic nonnullorũ quæstioni hoc modo occurri potest. Quærunt enim quidã, utrum scriptor legum in ferendis legibus, quas æquißimas esse uelit, cum id quod dixi accidit, optimi cuiusq;, an plurium utilitatem sibi debeat proponere. Quod autem rectum est, æquabiliter intelligendũ est. Quod uerò æquabiliter rectum est, id ad totius ciuitatis & cõmunem ciuium utilitatẽ referendum est. Porrò ciuis publicè is est, qui imperare & parêre potest: in quaq; autem rep. alius atq; alius est ciuis. In optimo uerò ciuitatis statu, is qui & potest, & uult imperare
9 ac parêre, ut uita ex uirtute degatur. Si quis autem est, qui tam præstanti sit uirtute, aut plures uno, sed qui iustam ciuitatis formam præbere & explere non queant, ut reliquorum omnium uirtus, & ratio ciuilis

cum

cum illorum si plures sint, aut si unus sit, cum illius unius uirtute et ratione non sit cōparanda: ij certè non sunt in ciuitatis parte numerandi. iniuria enim eis inferetur, si pari sint cōditione, cum tam impar in eis & uirtus & ratio ciuilis insit. Hunc enim talem hominē par est, quasi Deum inter homines haberi. Quocirca cum leges necessariò ijs dentur, qui sint pari et genere & uirtute, fit ut eiusmodi homines lege nulla teneantur. Sibi enim ipsi legis uim & nomen obtinent: quum præsertim stultus sit futurus is, qui eis leges uelit præscribere, quòd ea commemorare certè poßint, quæ ait Antisthenes, leones respondisse leporibus, cū in concione omnium parem conditionē esse æquum iudicarēt. Itaq; ostracismum, id est exilium ad quoddam tempus, instituunt ob eam causam quæ à populo reguntur ciuitates, quòd solæ ex omnibus æquitatē persequūtur maximè. Quocirca eos qui opibus, & multitudine amicorū, aut alia aliqua potentia ciuili excellere uidētur, in exilium mittunt, eijciuntq; ad quoddā tempus è ciuitate. fama est etiā Herculem ab Argonautis ob eandē causam relictum esse, quod Argo nollet remis cum cæteris incitare: quasi uerò dignitate nautas longè multumq; superaret. Itaq; non omnino qui tyrannidem, atq; Periandri quod dedit Thrasybulo consilium uituperant, rectè reprehendere putandi sunt. Aiunt enim Periandrum nihil responsi dedisse ei caduceatori, qui ad eum missus erat de consilio, summa autem papauera decußisse, atq; humo adæquasse. Itaq; cum rei euentus ignarus caduceator, quid accidisset renunciasset, intellexisse Thrasybulum, summum quenque uirum esse

tollendum. Hoc enim non solum è re est tyrannorum, neq; tyranni soli faciunt, sed tam in ciuitatis statu qui est in paucorum, quàm in eo qui est in populi potestate, fit eodem modo. Nam ostracismus idem ualet ac efficit quodammodo, quod prohibere superiores, atq; in exilium mittere. quod faciunt & obseruant in ciuitates & in gentes ij qui potentes sunt, ut Athenienses in Samios, Chios & Lesbios, quos contra fœdus oppresserunt, ut primum imperium tenuerunt. Persarum autem rex Medos et Babylonios, aliosq; populos qui animos sustulerant, quòd interdum imperium obtinuissent, sæpe fregit. At quæstio hæc ad omnes reip. formas rectas pertinet. Nam quæ optimum statum ciuitatis transeunt, id faciunt suo quæq; ducta cõmodo. Quanquam est eadem ratio earum quæ communi omniũ utilitati consulunt: idq; in cæteris artibus & scientijs perspici licet. Neque enim pictor in animante quam pinget, pedem feret aptam membrorum compositionem superantem, ne si pulchritudo quidem excellat: neque nauium faber puppim, aut ullam aliam partem nauis: nec denique præsultor eum qui maiorem clarioremq; sonum edet toto choro, sinet unà canere: Ita nihil prohibet eos qui soli imperant conspirare, unumq; sentire quod ciuitates, si modò id faciant tum cum ipsorũ imperium omniũ utilitati consulit. Est igitur in ijs excellentijs de quibus inter omnes constat, iusta quadam ex parte ciuiliter ea quæ de ostracismo habita oratio est. Ac melius est quidem eum qui leges scribat, iam ab initio ita constituere rempub. ut ne sit hac tali regula dirigenda: quod in ciuitatibus minimè fiebat. nõ enim

domesticæ

domesticæ utilitati seruiebant, sed seditionibus commotæ ostracismi usum inducebant. Ac in ijs quidem reip. generibus quæ modum iusti imperij excedunt, perspicuum est id priuatim prodesse ac iustum esse. Aequabile autem ius non esse, neq; ius omnino, id etiam perspici licet. Sed in optimo ciuitatis statu magna quæstio est, non quidem cum præstantia est cæterorum bonorum, ut uirium, ut opum, ut multitudinis amicorum, sed si quis uirtute antecellat, quid tandem faciundum sit. Neq; enim illud quidem dicant, eijciendum pellendumq; talem esse ciuem, neq; uerò eum in imperio alterius esse oportere. Similiter enim facient, ut si diuisis imperijs dignos se qui Ioui imperent, esse censeant. Relinquitur igitur id quod naturale uidetur, omnes huic tali æquis animis parêre oportere, ut sit eiusmodi in ciuitatibus imperium sempiternum. His autẽ expositis, percõmodè ad locum de regia potestate ueniemus: quandoquidem hanc unam esse dicimus ex ijs generibus rerump. quæ rectè constitutæ sunt. Vtrũ autem è re sit & reip. quam optimè administrari oporteat, & loci, nec ne, parêre regi, sed alteri potius: an aliquibus conducat, aliquibus non conducat, uidendũ est. Primùm uerò explicandum est, utrum unum est eius genus, an plura. Atq; id quidem facile perspici potest, & plura genera complecti regalem potestatẽ, & non eandem esse imperij formam omnium. Nam in repub. Lacedæmoniorum quanquam uidetur regia potestas, una ex omnibus maximè quæ legibus parent, non tamen penes eam summa est omnium rerum potestas, sed tum, cum fines imperij egressus est rex, principa-

tum rerum bellicarum tenet, & præterea quæ ad deorum cultum pertinent, permissa sunt regibus. H*æc igitur regalis potestas quasi munus quoddam est imperatorium, liberum ac perpetuum.* N*eque enim in eo ius necis erat, nisi in quadam parte regiæ potestatis, quemadmodum quondam cum in hostes expeditio suscipiebatur.* Id quod Homerus *indicat.* Agamemnon *enim cum malè audiret in concionibus, æquo animo ferebat: cum autem eductus erat in prælium exercitus, necis ac mortis in eo potestas erat.* Ait *enim,*

Quem uerò pugna timidum ipse excedere cernam,
Ille canum morsus non si uitarit hiantes,
Vulnificosúe auium laniato corpore rictus,
Propterea tutus poterit sperare salutem.
Est mihi nanq; necis ius, est mortisq; potestas.

Atq; hoc quidem genus regiæ potestatis, imperium est per omne tempus ætatis: quæ ita diuisa est, ut aliæ à genere quasi hæreditario iure ducantur, aliæ deligãtur. E*st præterea aliud genus imperij cui unus præest, quales sunt apud nõnullos regiæ* Barbarorum *potestates.* E*arum autem quanquam eadem est potestas quæ tyrannorum, sunt tamen legitimæ, patrioq; more capiuntur.* N*am quoniam gentes natæ sunt ad seruitutem, &* Barbari Græcorum, & A*siatici eorum qui accolæ sunt* Europæ*, haud grauatè ferunt domini principatum.* A*c tyrannidi quidẽ ob id ipsum finitimæ sunt: minus autem periculosæ, quia patrio more natæ sunt, ac lege constant.* O*b eamq; causam regia cohors, non tyrannica dicitur: quoniam reges à ciuibus armis defenduntur, tyranni autem à peregrinis & exteris.* C*um enim*

enim lege illi, & uolentibus, hi inuitis & recusantibus imperent, fit, ut reges à ciuibus præsidium habeant, tyranni in ciuium perniciem comparent. Ac duo quidē hæc sunt unius dominatus genera. Aliud autē est, quo ueteres Græci quos Aesymnetas uocant, utebantur. quod quidem genus nihil aliud est, nisi quoddā tyrannorum imperiū ad quod suffragijs peruenitur. diuersum illud quidem genus à Barbarico, non quòd minus lege constet, sed quia non patrio sit instituto comparatum. Hoc autem imperium in nonnullis per omnē uitam manebat: in alijs certis quibusdam temporibus officijsq́; definiebatur. ut Mitylenæi aliquando Pittacum contra exules delegerunt, quibus Antimenides & Alcæus poeta præfectus fuerat. Alcæus autem Pittacum delectum esse tyrannum in quodam opusculo indicat. Reprehendit enim eos, quòd Pittacum magnis laudibus afficientes imposuerint tyrannum, perniciosum ciuem eius urbis quæ nihil suis rebus acerbis commoueretur. Atque hæ quidem spectant, & spectarunt, quia tyrannorum imperio sunt similes, ad seruile imperium: quia autem suffragijs & uoce mandabantur, ad regias potestates pertinent. Quartum autem genus regalis potestatis fuit heroum temporibus uoluntarium, patrium ac legitimum. Quia enim beneficia primi conferebant in plebem, uel docendis artibus, aut in bello, aut quia propagabant fines, aut dabant agros, ultro constituebantur reges, erantq́; ijs qui acceperant, patria hæc imperia: permissa autem erat eis summa rerum bellicarum et sacrorum eorū quæ sacerdotum non erant propria: & prætereaius dicebant,

quod

quod faciebant alij iurati, alij nō iurati. Iusiurandum autem erat sceptrum sublatum. Atque hi quidem olim & negotia urbana, & quæ intra fines imperij & quæ extra gerenda erant, perpetuò administrabant: pòst cum alia ipsi reges relinquerent, alia plebs etiam adimeret, cæteris quidem in urbibus sacra relicta sunt solis regibus. Apud quos autem iure possumus dicere regiam esse potestatem, rerum tantummodo bellicarum
11 reges extra fines imperij summam retinuerunt. Regalis ergo potestatis genera hæc sunt, quatuor numero. quorum unum erat heroum tēporibus, idq; uoluntarium erat illud quidem imperium, sed quædam certæ res præscribebantur. Nam & imperator erat rex & iudex, rerumq; diuinarum ei cura commissa erat. Secundum genus est barbarorum, idq; imperiū ad seruile deflectit, estq; legitimum et hæreditarium. Tertium est, quam Aesymnetiā uocant, quæ eadem potestas tyrannorum est, ad quam suffragijs ascenditur. Quartū est Lacedæmoniorum, quod genus est nihil aliud, nisi perpetuus rerum bellicarū hæreditario iure sumptus principatus. Atq; hæc quidem hoc modo inter se differunt. Quintū genus regiæ potestatis est, cū in unius potestate sunt omnia: quemadmodum unaquæq; gens, & unaquæq; ciuitas eo modo instituta est, quo rei familiaris disciplina. Vt enim prudentia domestica quædā regia familiæ potestas est, sic regalis potestas ciuitatis est & gentis unius aut maioris re familiari. Duo quidē ferè sunt regiæ potestatis genera nobis explicāda, hæc ipsa, & Lacedæmoniorū, præsertim cū multæ ex alijs his interiectæ sint, ueluti ij qui in paucos habent imperiū,

ad

ad eam pertineant, quæ omnino regia dicitur: ij autem qui in plures, ad Lacædemoniorum remp. Ita fit, ut hæc omnis in duobus uersetur quæstio: quorum alterũ est, Sit'ne è Rep. imperatorem esse perpetuum? atque id an ex genere, an ex certa parte. Alterum, utrum utile sit unum summã omnium habere, nec'ne, potestatem. Atque hic de tali imperio locus, legum magis speciem præ se fert, quàm Reip. quandoquidem id in omnibus formis Reip. contingere potest. Itaque prætermissa regia potestate, altera cognoscenda est, & tractandæ de ea quæstiones sunt, cum sit reip. genus. Initium autem hinc capiemus, Sit'ne utilius optimo uiro parere, an optimis legibus? Iis quidem qui uni parendum esse putant, leges uidentur semel ac omnino dicere, non præscribere ea quæ euenire possunt. Ita ius scriptũ in quauis arte ualere & imperare, stultum est. Et in Aegypto quatriduo pòst, medicis agitare licet ac mouere: sin prius, ipsorum fit periculo. perspicuum est quidem, eum qui scripto & legibus gubernatur, non esse ob eam causam optimum statum ciuitatis. In ijs autem qui præsunt, illa quæ de toto genere dicit, inesse debet ratio. Sed in quo non inest omnino ea pars animi quæ perturbationibus agitatur, id melius est, quàm id cui natura est attributa: quæ & in lege nõ inest, & in hominis animo necessariò est. Sed dicet aliquis, hominem de rebus singulis huius rei loco deliberaturum esse sapientius. Illud ergo perspicuũ est, eum scriptorem legis esse necessariò, & ferri leges non quæ ualeant quatenus modum transeunt, alioqui in alijs rebus ualere debent. Sed in ijs quæ lex nequit omnino

aut

aut non rectè distinguere, utrum unus qui præstantissimus sit, an multi imperare debeant, quæstio est. Etenim hoc tempore docti & intelligentes ius dicunt, sententiam dicunt & iudicant, cum iudicia omnia fiāt de rebus singulis. Ac qui per se ac solus secum quamuis rem cōmunicabit, fortasse aberrabit: ciuitas autē constat ex multis. ut epulum, si dentur & conferātur symbola, uni ac simplici præstat. Ob eamq; causam acrius est multitudinis de multis rebus, quàm unius de quaq; re iudiciū. Præterea ut rei alicuius, ueluti aquæ, copia minus corrumpi solet, sic multi difficilius quàm pauci corrumpuntur. Vnus autē si iræ, aut alicui alij perturbationi succumbat, iudicium corrumpatur necesse est. At illic difficile est uniuersos iracundia concitari, aut aberrare. Sint autē multi liberi, qui nulla in re à lege discedant, nisi in quo parū dicet necessariò. Quòd si in multis hoc inuentu difficile est, at si multi sunt boni uiri & ciues, id quæri potest, unus'ne minus corrumpi queat in imperio, an potius plures numero, qui boni uiri sint, an perspicuū est plures illos? At inter illos seditiones oriētur, ille unus liber erit à seditionib. Quanquam hoc modo resisti occurriq; potest huic loco, illos plures ita bene animo, ut hunc unum, esse constitutos. Quòd si in multorū imperio, sed qui boni uiri omnes sint, optimorū potestas intelligi debet: & in unius, regia potestas, certè ciuitatibus magis optanda est optimorum quàm regalis potestas, siue cum potestate coniunctum sit, siue ab ea seiunctū imperiū. Ob eamq; causam fortaßis quondā parebant regibus homines, quòd pauci erant uiri, qui multū uirtute præstarent, præser

tim

tim cum illis temporib. perpaucæ ciuitates cœtus homi num celebrarēt. Iam beneficentia reges cōstituit, quod est bonorum uirorū officium. Postea uerò quàm multi pari uirtute extiterunt, non iam reges tulerunt, sed quiddam commune quæsiuerunt, remq́; pub. constitue runt. Cū uerò degenerassent, remq́; pub. quæstui habe re cœpissent, tum demū quia in precio et honore opes erant, consentaneum est natos hinc esse paucorū prin cipatus. Ex his primùm in tyrannos concessit summa rerum: à tyrannis in populū. Semper enim in paucio res turpi quæstu ducti remp. transferentes, res populi firmiores reddiderunt, ità ut impetus fieret, popula risq́; potestas existeret. Posteaquā uerò ciuitates coa luerunt, profectò haud iam facile fuit aliud reip. præ ter populare genus inducere. Quòd si quis ciuitatib. regiam potestatē optimam cōmodissimamq́; esse statu at, quo tandem in loco res erunt liberorū? an etiam ge nus regnare oportebit? At si existāt qualescunq; res fe ret, id oberit reip. An non regnum liberis talibus, cum plus possit, traditurus est? At non est tuta huius rei fi des. Est enim id perdifficile, maiorisq́; uirtutis, quàm ut ea in hominis naturam cadat. Hoc etiam dubitatio nem habet, is ne qui regia potestate sit præfuturus, cir cum se uim & armatos habere debeat, quibus poterit eis qui detrectabunt imperium, uim adhibere, ut pare ant? aut quo tandem modo imperiū administrare pos sit. Vt enim legitimā habeat potestatē, nihilq́; arbitra tu suo cōtra leges faciat, tamē in eo uis et potentia qua leges tueatur, insit necesse est. Ac ea quidē quæ ad hunc talem regē attineāt, haud difficilia sunt ad explicandū.

Debent

Debent enim copiæ ei dari, sed tantæ, ut eis unumquenque ac plures uno coerceat, à multitudiue autem coerceatur. Id *quod ueteres obseruabant, ij qui cohortem dederunt tum cum quendam in ciuitate delegerunt, quem* Aesymneten *aut tyrannum appellabant.* Et Dionysio, *cum cohortem peteret, consilium dedit* Syracu-
12 *sanis quidam, ut tantam darent.* Nunc hic locus postulat, *ut de rege, qui ex libidine & arbitratu suo gerit omnia, disseramus.* Rex *enim is qui ex lege nominatur, non est genus, ut dixi, regiæ potestatis, propterea quòd in omni genere reip. ut in optima & in populari, perpetuum rerum bellicarum imperium potest existere.* Multi *etiam sunt, qui uni totius quasi iurisdictionis imperiū tribuant: cuiusmodi est quidam* Epidamni *principatus, atq; etiam* Opunte *quadam parte minor.* Nūc *autē de absoluta omnibus imperij partibus regia potestate agimus, in qua ex libidine sua rex gerit administratq; omnia.* Quorundam *autem sententia, non in uno uult esse natura ciuium omniū potestatem, ubi ex ijs quorum par est conditio constat ciuitas.* Nam cū *inter eos quos pares natura fecit, idem ius intercedat, ob eamq; causam necesse sit eis eandē à natura tributā esse dignitatem, efficitur, ut si obsit corporibus, eos qui non sunt pari magnitudine tantundē cibi capere, tantamq; uestem sumere, eadem etiam sit ratio honorum.* Quod *eodem modo, si æquales non tantundem capiant, iudicandum est.* Ita *nihilo magis æquum est imperare quàm parêre.* Vicißitudinis *igitur imperandi & parendi eadem est ratio.* Atqui *hoc iam lex est, cum sit lex descriptio.* Optabilius *est ergo, ut lex præsit, quàm*

unus

unus aliquis ciuis. Hac eadem ratione si quos imperare melius est, ij certè præficiendi sunt, qui & leges tueantur, & eis pareant. Nam cum aliqui, qui præsint, debeant esse necessariò, non tamen unum hunc præesse æquum esse confirmant: præsertim si omnium sit par conditio. Quinetiam quæ lex explicare nequit, ne homo quidem cognosse poterit: sed cum rectè lex docuit, tum instituit ut reliqua magistratus sententia æquissima iudicent & administrent. Iam uerò uiam & rationem ostendit, qua quicquid usu peritis uisum erit satius esse ijs legibus quæ scriptæ sunt, corrigant. Qui ergo legem præesse uult, is uelle uidetur Deū ac leges imperare. Qui autem uult hominem, is etiam belluam adiungit, cum præsertim tale quid sit cupiditas: et iracundia & magistratus, & optimus quisq; à recta uia detorqueātur. Quapropter lex est aliud nihil, nisi mens à cupiditatibus libera. Exemplū autem quod de artib. affertur, falsum est, quòd ex scripto curari perniciosum est: quinetiā optabilius est, ijs uti qui præditi sunt illis artibus. Hi enim nihil amicitia ducti contra rationis præscriptionē faciunt: qui etiā cum pristinā ualetudinem restituerint, mercedem ab ægrotis se negant accepturos. Illi autem in ciuilibus magistratibus multa et ad offensionem, & ad gratiam soliti sunt facere. Alioqui cum suspicantur medicos ab inimicis adductos mercede corrumpi, tum curationē à libris petere mallent. Atqui medici cū ægrotant, alios medicos sibi adhibent: & magistri ludi cum exercētur, alios artis magistros, quasi uerè iudicare non poßint: propterea quòd tum cum in perturbatione sunt, de rebus suis ferant iudiciū.

Ex quo perspicuum est, eos tum cum ius inuestigant, quia lex mediocritas est, mediocritatem quærere. Præterea quia plus ualent, & in rebus maioris ponderis uersantur leges quæ moribus cōprobatæ sunt, ijs quæ scripto constant, fit, ut si homo qui præest tutior ijs sit legibus quæ scripto constant, at non ijs certè quæ more approbantur, non scriptis. At uerò quia unus nō facile potest omnia munera sustinere, plures principes qui ab illo imponantur, esse oportebit. Ita quid interest, id'ne iam ab initio fiat, an hoc pacto unus instituatur? Præterea id quod suprà dictum est, quòd uir bonus quia præstantior est, dignus est principatu. Atqui uni duo boni anteponuntur. Id est enim quod dici solet, Si duo conueniant. Et Agamemnonis optatum,

Sint mihi bis quinq; excellenti mente.

Sunt etiā hodie imperia & magistratus, qualis est iudex, quorum est de quibusdam rebus iudiciū, quas lex nō potest distinguere, quod nunquam optimè lex nec ea præscribere, nec distinguere potuisset: quando quidem quæ ipsa potest, nemini dubium est, ea quin præscribat. Sed quoniā alia sunt quæ legibus circumscribi possunt, alia quæ nō possunt, hæc ipsa sunt, ex quibus hæc nata quæstio est, utrum melius sit optimam legem præesse, an optimum uirum. Nam ferri leges non possunt de ijs rebus quæ cadunt in deliberationē. Non ergo contradicunt, non esse sumendum hominē necessariò, qui de rebus eius generis iudicet: sed hoc unum efficiunt, non unum esse, uerùm multos: quippe cum unusquisq; qui imperabit, à lege doctus & eruditus, rectè sit iudicaturus. Illud etiam absurdum uideatur, esse ali-

quem

quem qui acrius cernat duobus oculis, & duabus auribus iudicet, duobusq; pedibus ac manibus melius aliquod negotium conficiat, quàm multos pluribus: præsertim cum etiam nunc ij qui soli imperant, multos sibi oculos, multas aures, manus ac pedes faciant. Eos enim *quibus & imperium charum est, & ipsi chari, socios imperij ac consortes faciunt: quorum qui amici non sunt, eius qui solus præest, qui amici, & illius, & imperij uoluntati obtemperabunt, cum sit amicus par ac similis.* Ita *si hos imperare putat oportere; pares ac similes præesse putat oportere eodem modo.* Atq; *hæc ferè sunt, quæ contra regiam potestatem dicunt in utranq; partem: quorum alia in quibusdam ualent, alia non item.* Est *enim quiddam seruilis imperij, natura, & aliud regis, & aliud ciuile ius & commodum.* Tyrannorum *autem non est naturale, neq; reliquarũ formarum reip. quæ ueræ modum transeunt, quippe quæ fiant repugnante natura.* Sed *illud quidem ex ijs quæ dicta sunt perspicuum est, neq; utile esse, neq; ius, inter pares ac similes unum esse, cuius imperio omnes pareant, siue leges nõ extent, siue existant boni ciues, isq; sit bonus: siue perniciosi sint, & ille improbus: neque uerò si is uirtute, nisi quodam modo, præstabit.* Quis *autem sit modus, dicendum est, quanquam iam de eo suprà diximus.* Primùm *autem explicandum est, quæ sit multitudo quæ regali potestati, quæ generi optimati, quæ ciuili pareat.* Ac *regiæ quidem potestatis multitudo est, quæ nata est ad perferendũ genus quod præstanti uirtute est ad ciuilem principatum.* Reipu. *autem quæ est in optimorum potestate, multitudo est,*

quæ apta est ad ferendos multos, imperioq; liberi populi parêre poßit, ad ciuile imperium ijs qui uirtutē sunt principes. Ciuilis autē multitudo est, quæ cum in ea multitudo etiā una esse soleat, ad rem bellicā aptæ, & parêre & imperare potest ex lege, quæ inopib. honores tribuat pro dignitate. Cum igitur accidit, ut aut genus totum, aut etiā unus ex cæteris tantum excellat uirtute, ut & illius et cæterorum uirtutē superet, tum ius est, genus illud esse regium, cuius sit omniū summa potestas, eumq; unum esse regem. Nam quemadmodū suprà dixi, nō solum eam uim habet id ius quod proferre soliti sunt ij qui resp. fundarunt, & qui eas quæ in optimorum, & qui eas quæ in paucorum, & rursus eas quæ in populi sunt potestate. Omnes enim eas ex præstantia & excellentia existimandas esse censent: at nō eandem excellentiā afferunt, sed ut suprà diximus. Neq; enim interficere, aut exilio in perpetuū mulctare, aut ad quoddam tempus, hunc talem certè decet, neque parêre uelle uicißim: præsertim cum pars natura toti non præstet, quod in eum cadit, in quo tanta insit excellentia. Relinquitur ergo solū, ut & huic tali omnes pareant, & hic non uicißim & quadam ex parte, sed omnino summam rerum teneat. Ac regia quidē potestas quot genera complectatur, & utrum è repub. sit nec ne, & quibus utilis sit, et quatenus, satis sit explicatum. Quoniam autē tria genera rerumpub. quæ rectè cōstitutæ sint, esse dicimus, earum optimam necesse est esse eam quæ ab optimis geratur: cuiusmodi ea est in qua uel unus aliquis cæteris uirtute præstat, aut totū genus, aut multi: quorū alij parêre, alij imperare pos-

sint,

sint, ad optimum uitæ genus persequendum. Et quoniam superiore libro demonstratum est, eandem esse necessariò uiri cuiusq; optimæ reip. uirtutē, profectò eadem ratione ijsdemq; rebus uir bonus efficitur, quibus ciuitas ea quæ optimati aut regali genere administretur, cōstitui potest, ut sit futura eadem ferè disciplina, eademq; consuetudo, qua uir bonus & sapiens & qua ciuis & reip. & regiæ potestatis efficiatur. His autem ita constitutis, iam dicendum est, quo tandem modo optimus ciuitatis status & esse & constitui poßit. Locus ergo quem sumus deinceps tractaturi, in ea re totus uersabitur.

ARISTOTELIS DE REPUBLICA LIBER IIII.

1 *IN omnibus artibus ac scientijs ijs quæ non in parte, sed in toto aliquo genere perfectæ uersantur, uni propositum est ad cognoscendum, quid cuiq; generi conueniat. ueluti quæ cuiq; corpori utilis, quæq; optima sit exercitatio (Etenim qui optimè sit corpore constitutus, naturæq; bonis & adiumentis instructus, ei exercitatio optima conueniat necesse est) & quæ una plurimis. Est enim hoc gymnasticæ officium. Præterea si quis sit, qui nec affectionem, nec scientiam expetat iustam eorum quæ subiecta sunt gymnasticæ, nihilominus est eius qui gymnastica præditus est, hanc ipsam uim efficere. Quod idem & in medicina, & in fabrica nauali, & in sartoris, & in omni alia arte, uidemus contingere. Ex quo perspicuum est, eiusdem esse artis opus, & quis optimus ciuitatis status sit cognoscere, & quis si adsit, ex sententia succedat maximè, ut nihil*

casus & fortuna in eum poßit: & quis quibus conueniat maximè, quoniam multi optimum nancisci certè nequeũt. Ita *optimum ciuitatis statum omnino, eumq́; qui ex subiectis rebus optimus intelligitur, nec scriptor legum ignorare, nec is qui uerè ciuilis est, debet: nec præterea tertium, qui ex causa optimus intelligatur.* Nam *& certa quædam cum proponitur, initio, quemadmodum instituatur, cognoscendum est, & instituta quomodo diu stare poßit.* Vt *si qua ciuitas nec optimo statu utatur, eiq́; sit rerum etiam necessariarũ penuria, nec uti poßit, ut eius res sunt, sed quodam potius miseriore. Sed cognoscenda est præterea ea resp. quæ ciuitatibus aptißima est, ut ij tradiderunt, qui de rep. suam dicunt sententiam: qui ut alia præclarè dicant, at certè ab utilitate discedũt.* Non *enim optimus solum ciuitatis status cognoscendus est: sed is etiã, qui talis esse potest. itẽq; is qui cæteris facilior est, patetq́; latius.* Nunc *alij extremum statum, eumq́; cui magna rerum abundantia sit opus, tantummodo exquirunt. alij cum eam dicunt quæ latius manat, respublicas quæ extant, euertunt:* Lacedæmoniorum, *aut aliquam aliam laudant. Sed ea demum inducenda ciuitatis descriptio est, cuius societatẽ facile ijs opibus quæ suppetãt, adducti homines, & probabunt, & tueri poterunt, quod non minoris negotij est remp. restituere, quàm instituere ab initio: ut discere iterum, quàm ab initio discere.* Quocirca *præter ea quæ dicta sunt, is debet qui scientia ciuili instructus est, ijs etiam quæ stant rebusp.* (*ut diximus*) *opitulari. quod facere is qui ignoret quot sint reipub. genera, nullo pacto potest.* Nunc

autem

autem populi paucorumq; potestatem tantummodo nonnulli esse putant: quod cum falsum sit, cognoscenda sunt reip. genera, & quot modis inter se misceantur. quib. cognitis, & optimæ leges cognoscendæ sunt, & quæ cuiq; reip. aptæ sint. Accōmodandæ sunt enim ad resp. leges cum feruntur, & omnes accommodant, non ad leges respublicæ. Nam & resp. descriptio est ciuitatibus data, quemadmodū magistratus mandentur, quidq; in repub. summam habeat potestatem, ac quis cuique societati sit propositus finis. & leges seiunctæ sunt ab ijs qui remp. exponant, quarum præscripto ij qui præsunt, & imperare debent, & eos qui illas uiolant cauere. Hoc ergo perspicuum est, tenenda esse uniuscuiusq; reipub. genera, ut legum ferendarum peritia atq; ratio teneatur. Neq; enim eædem possunt usui esse ijs omnibus rebusp. quæ in paucorum & populi sunt potestate. siquidem plures sunt, non una respub. in qua populi summa potestas est: itemq; ea non una est, quæ est in potestate paucorum. Quoniam autē 2
superiore libro docuimus tres esse resp. quæ rectæ sint, regiam potestatē, optimatum, & rempubli. earumq; tres mutationes, tyrannidem regiæ potestatis, paucorum potestatem optimorum potestatis, & populi potestatem eius quæ omnino respub. diceretur: quoniamq; & de optimati & de regali genere dictum est, (nam de optimo ciuitatis statu differere, aliud est nihil, nisi de ijs rebus quæ illis nominibus declarantur: quippe cum utraq; constitui ex uirtute seipsa contenta debeat) & præterea quid intersit inter eam quæ est in optimorū, et inter eam quæ est in regum potestate,

& quando regia potestas esse putanda est: reliquũ est, ut de ea quæ communi nomine resp. appellatur, & de ea quæ est in paucorum, & de ea quæ est in populi, & de ea quæ est in tyranni potestate disseramus. Ac illud quidem perspicuum est, omnium harum mutationum quæ sit deterrima, quæq; secundas teneat. Primæ enim, quæq; diuina est maximè, mutatio deterrima sit necesse est. Regalis autem potestatis aut solum nomen manet, cum res nulla sit: aut propter magnã præstantiam extat eius potestas, qui ut rex imperat. Ita fit, ut tyrannis quæ deterrima est, plurimum absit ab repub. secundo loco ea quæ est in potestate paucorum: quoniam ea quæ est in optimorum potestate, ab ea plus distat, quàm ea quæ resp. dicitur. medium locum popularis status obtinet. Iam quidem aliquis ante me ita suam de hac re sententiam exposuit, sed non eadem qua ego ratione ductus. Ille enim omniũ earum quæ bonæ sunt, ut paucorũ potestatis quæ bona est, cæterarumq; omnium, populi potestatem esse deterrimam, uitiosarum optimam esse iudicauit. Nos autem omnino has à bono ciuitatis statu desciscere dicimus. nec populare genus aliud alio melius esse rectè dicitur, sed minus malum dicendum est. Sed hoc iudicio nunc omisso, nobis primùm exponenda sunt rerumpub. genera. siquidem multa sunt genera eius reipub. quæ est in populi, & eius quæ est in paucorum potestate: deinde quæ latissimè pateat, quæq; secundum optimam sit expetenda maximè, & si qua alia est in potestate optimorũ, præclarè fundata & constituta, sed quæ apta sit plurimis ciuitatibus, quænam illa sit: deinde ex reliquis quæ quibus ex-

bus expetenda sit, explicandum est. Alijs enim populare genus magis necessarium est quàm paucorum potestas, alijs contrà paucorũ aptior est. Tum demonstrandum est, quemadmodum is qui has respub. genera dico populi paucorumq; potestatum, probare uelit, constituere debeat. Postremò cùm horum omnium mentionem quàm poterimus breuißimè faciemus, tum conabimur exponere, quibus rebus & euertantur resp. & conseruentur tum communiter omnes, tum priuatim singulæ, & quibus ex causis hæc omnia nascantur maximè.

Ac multæ quidem respublicæ ex eo natæ 2 *sunt, quòd multæ sunt partes cuiusque ciuitatis. primùm enim ex familijs omnes ciuitates constare cernimus, deinde ex hac multitudine alios opulentos necessariò, alios tenues, alios medium locum obtinere. Ex locupletibus & tenuibus quosdam ad arma aptos, quosdam non esse. Videmus etiam ex populo alios ad agri culturam natos esse, alios in mercatura, alios in sordidis artibus uersari. Eorum etiam qui summo loco nati sunt, quædam sunt dißimilitudines ac differentiæ, aliosq; opibus præstare uidemus, nonnullos facultatum copia, ut equos alant, quod non est facile factu ijs qui opibus non abundant. Itaque olim quibus ciuitatibus positæ erant in equis copiæ & diuitiæ, apud eas uigebant eæ respublicæ, quæ sunt in potestate paucorum. Vtebantur autem equis aduersus finitimos hostes, ut Eretrij, Chalcidij, & Magnetes, ij qui Mæandrum incolunt, multiq; populi Asiæ. Iam uerò ex ijs dißimilitudinibus quæ ex diuitijs sumuntur, alia ex genere, alia ex uirtute ducitur: & si quid tale ciuitatis pars*

esse debet, expositum est tum, cum de rep. quæ est in optimorũ potestate diceremus. Illic enim disseruimus, ex quot quæq; ciuitas necessarijs constaret partib. Earum enim partium aliàs omnes, aliàs pauciores, aliàs plures ad societatẽ ciuilẽ pertinent. Ex quo perspicuũ est, multas esse respub. necessariò, quæ inter se specie differant, cum præsertim hæ ipsæ partes specie inter se differant. Cum enim respublica sit magistratuum descriptio, quibus mandandis omnes aut facultates eorũ qui eos adipisci possunt, sequantur: aut communem quandam ipsorum æqualitatem, ueluti tenuiorum, aut locupletũ, aut quandam quæ inter illos communis est: efficitur necessariò tot esse resp. quot sunt excellentiarum et dißimilitudinũ partium descriptiones. Sed duæ esse maximè uidentur. ut enim uentus dicitur alius Aquilonaris, alius Australis, alij eorum mutationes. sic resp. duæ sunt, ea quæ est in populi, & ea quæ est in paucorũ potestate. Eã enim quæ est in potestate optimorum formã ponunt paucorũ potestatis, tanquã sit quædam paucorũ potestas: & eam quæ resp. uocatur, ad populi statũ referũt. ut uentos, Zephyrũ Aquiloni, Austro Eurũ attribuunt. Quod idem fit in cõcentibus, quorundã sententia. Illic enim duo ponũt genera, Dorium et Phrygium. confusiones autem quasdam Dorias, alias Phrygias nominant. Atq; illi quidem ita de rebusp. sentire solent. Cum aũt uerius atq; aptius, ut nos explicauimus, duæ sint, aut una certè quæ præclarè constituta sit, reliquas mutationes esse dicamus, aliàs eius concentus qui aptè cõpositus est, aliàs optimi status ciuitatis: quarũ eæ quæ nimium contentæ sunt, & propius

propius & nimis ad dominatum accedunt, paucorum potestates: remissas autem & molles, populares uocamus. Non est autem statuendum populare ciuita- 4
tis genus, quemadmodum solent quidam hoc tempore omnino, hoc modo, id in quo summa est potestas multitudinis, cum præsertim in paucorum potestate, & ubique, maior pars summam habeat potestatem. Si enim omnes essent mille & trecenti, eorumq; mille summas opes haberent, neq; trecentos qui pauperes & liberi essent, cæteraq; pares ac similes essent, in magistratuum societatem uocarent: certè hos nemo populari imperio parêre dicat. Paucorum etiam potestas *ducenda non est ea, in qua pauci reipublicæ præsunt. quòd si pauci essent illi quidem inopes, copiosis autem qui plures sint meliores, nemo paucorum potestatem appellet: nec hanc talem, si cæteri locupletes sint, neq; ad honores aditus pateat.* Popularis igitur *status ciuitatis potius tum habendus est, cum liberi: & paucorum, cum diuites summam rerum tenent. Sed accidit ut illi multi sint, hi pauci, propterea quòd liberi multi, diuites pauci sunt.* Etenim *si in mandandis magistratibus uel magnitudinem sequerentur, ut in* Aethiopia, *quemadmodum aiunt quidam, aut pulchritudinem, paucorum potestas esset.* Est *enim parua & pulchrorum & procerorũ hominum multitudo.* Ve*runtamen ne his quidem satis accuratè hæ respublicæ definiũtur: sed quoniam multæ sunt & populi & paucorum potestatis partes, etiam intelligendum est, non esse populare ciuitatis genus, si liberorum hominũ sit paucitas, qui maiori parti non liberorum hominum imperent.*

imperent. Velut Apolloniæ quæ est in Ionio, & Theræ: in quarum utraq; urbe, honores adibant ij qui nobilitate præstabant, & qui primi ex multis, cum pauci essent, colonias obtinebant. Popularem etiam statum non faciunt diuites, ex eo quòd numero præstent. ut Colophone quondam, ubi multi ante bellum Lydium magnas opes habebant. Sed tum demum populare ciuitatis genus est, cum liberi ac tenues homines plures sunt, summamq; habent imperij potestatem: paucorum autem potestas, cum locupletes & nobiles, qui pauci sunt. Ac respublicas quidem plures esse, quamq; ob causam, dictum est. Cur autē plures sint, quàm quæ dictæ sunt, quæq; sint, & quamobrem, dicamus. In quo initium repetendum altius uidetur. Concedimus enim, non una parte, sed pluribus quanque ciuitatem contineri. Vt enim si animantium genera instituеremus intelligere, primùm id quod necesse est omne animal habere diuideremus: ut nonullas partes in quibus siti sunt sensus, & partem quæ conficit cibum, quæq; accipit, cuiusmodi est os & stomachus: præterea, quibus partibus unumquodque animal moueatur. quòd si tot solum sint genera, horum differentias explicaremus: ueluti si oris ac stomachi plura essent genera, & partium earum in quibus sensus est sedes, earumq; quæ motum cient, profectò coniugationis earum numerus multa animantiū genera necessariò faceret. quoniam fieri non potest, ut idem animal plura oris & aurium genera complectatur: ut cum sumentur eorum omnes quæ possunt esse coniunctiones, factura sint animalium genera, & tot animantium genera,

*nera, quot sunt necessariarum partium coniugatio-
nes: sic fit in rebuspublicis, de quibus diximus. Etenim
ciuitates non ex una, sed ex multis, ut sæpe dictum est,
partibus constant. Ac una quidem pars est eorum, qui
in cibo præparando occupati sunt, quos agricolas no-
minamus: altera eorum qui in sordidis artibus uersan
tur, sed sine quibus ciuitas coli & frequẽtari nullo mo
do potest. Harum autem artium aliæ necessariæ sunt,
aliæ uiuendi, aut bene uiuendi gratia comparatæ sunt.
Tertium genus est mercatorum, qui in emptionibus,
uenditionibus, mercaturis, & cauponandi arte uer-
santur. Quartum eorum qui operas suas locant. Quin
tum genus est eorum qui bellum gesturi sunt, quod nõ
minus est quàm illa necessarium, si modò ijs qui aggre
diuntur seruire nolint. Non enim fieri potest, ut ciuita
tis nomine ea rectè appelletur, quæ nata est ad seruitu
tem, cum præsertim ciuitas satis munita, & seipsa con
tenta sit: & quod seruit, non sit seipso contentum. Ita-
que in politia splendida est, non satis accurata de hac
re oratio. Ait enim Socrates, ex quatuor necessarijs
constare ciuitatem, quos uocat, textorem, aratorem, su
torem, & architectum. Adiungit præterea, tanquam
hæc satis multa non sint, fabrum ærarium, eosq́; quo-
rum uita omnis in pecudibus necessarijs occupata est,
mercatoremq́; & cauponem. Atque hæc sunt omnia
expletio prioris ciuitatis: quasi uerò rerum necessaria
rum causa omnis sit constituta ciuitas, nõ honestarum
potius, cum fortè temerè sutores & agricolas deside-
ret. Eos autem qui ad bellum deliguntur, non antè in
parte ciuitatis ducit, quàm auctis imperij finibus & fi*

nitimis

nitimis eam attingentibus ad bellum disponantur. At= qui necesse est in ijs qui quartam ciuitatis partem ex= plent, & quibuslibet socijs esse aliquem, qui ius dicat. Quòd si animus animantis potius pars quàm corpus, putandus est, certè qui ad bellum delecti sunt, quiq; iu sticiæ quæ iudicijs procuratur, societate tenentur, in partibus ciuitatum numerandi sunt, potius quàm ea quæ ad necessarium usum pertinent. Quod eodem mo do iudicandum est de ijs, qui consilium capiunt de re= bus ciuitatis, quod est prudentiæ ciuilis officium. atq; hæc utrum separatim nonnullis attribuantur, an ne ijs dem, nihil interest. cum præsertim ferre arma, & cole re agros sæpe ijdem soleant. Ex quo perspicuum est, si & hæc & illa habenda sunt in partibus ciuitatis, eos etiam qui arma ferunt in parte ciuitatis ducendos esse necessariò. Septimum autem genus est eorum qui fa= cultates ministrant & impendunt: quos locupletes uo camus. Octauum est eorum qui publica negotia gerũt, & qui gerunt magistratus. siquidem ciuitas sine magi stratibus stare nullo modo potest. Necesse est igitur es= se quosdam qui præesse poßint, et remp. his officijs uel semper, uel uicißim administrent. Reliqua autem sunt genera, de quibus modò disseruimus, eorum qui consi= lium dant, et ius dicunt, ijs inter quos iuris controuer sia est. Quòd si hæc in ciuitatibus esse debent, & con= iuncta esse cum honestate & æquitate, profectò aliqui sint ex ciuibus necesse est, qui uirtutis sint compotes. Atq; aliæ in ijsdem habilitates inesse possunt, multorũ sententia. Veluti ijdem ad rem militarem apti arato= res & opifices, & præterea qui consilium dent, iusq; dicant.

dicant. Sumunt autem sibi uirtutem omnes, ac permultos imperare posse existimant: at tenues & locupletes ijdem esse non possunt. Itaq; inopes ac copiosi in partem ueniunt ciuitatis maximè: præterea quia ferè fit, ut hi pauci sint, illi permulti, hæ certè partes ciuitatis inter se contrariæ uidentur. Quocirca resp. ex horum præstantia statuũt, et definiunt. ac duo reip. genera uidentur esse, ea quæ in populi, & ea quæ in paucorũ est potestate. Ac multa quidem esse reip. genera, & quam obrem, iam suprà dictum est. Esse autẽ etiam plebis & paucorũ potestatis multa genera, dicamus. Quanquã hoc ex ijs quæ dicta sunt, perspici licet. Sũt enim et plebis multa genera, & eorũ qui nobiles uocantur. ut plebis genus unum est aratorum, alterum eorum qui artes tractant, tertium eorum qui in emptionibus uenditionibusq; uersantur. aliud eorum qui mare adeunt, quod genus in multa alia diuisum est. Nam alij in mari bellum gerunt, alij pecuniam faciunt, alij portitores sunt, alij piscatores. Multis enim in locis uniuscuiusque horũ magna est turba: ut Tarenti et Bysantij piscatorum, eorum qui triremes incitant Athenis, mercatorum Aeginæ & in Chio, portitorũ in Tenedo. Præterea sequũtur operarij, & ij qui tam paruas opes nacti sunt, ut nõ possint esse in ocio. Postremum genus est eorum qui ex utroq; parente ciue libero nõ sunt nati, et si quod tale aliud plebis genus est. Patriciorũ autẽ genera faciunt opes, nobilitas, uirtus, disciplina, & quæ horũ dicuntur dissimilitudines. Ac populare quidẽ genus quod primùm dicitur, ex æquitate ducitur maximè. Aequũ enim ait esse lex eius popularis potestatis,

nihilo

nihilo plus posse tenues locupletibus, nec locupletes maiorem cuiusquam rei habere potestatem, sed utrosque pares esse. Si enim libertas in populi potestate, ut quidam existimant, uiget maximè, & aequabilitas, certè hoc ita demum fiet, si omnes ex aequo in reipublicae societatem ueniant. Et quia plebis maior est numerus, ualetq; id quod maiori parti uisum est, efficitur necessariò hanc esse populi potestatem. Atque hoc quidem unum est populare ciuitatis genus. Alterum est, cum in mandandis magistratibus censum sequuntur: qui cum paruus sit, ei qui nactus est, permissa est potestas adipiscendi magistratus: ei qui amisit non adipiscendi. Tertium genus est, cum ciuibus omnibus aditus ad honores patet, ijs qui culpae non sunt affines, lex autem praeest. Aliud genus popularis status est, cum omnes magistratus adipiscuntur, si tantummodo sit ciuis, legi autem obtemperant. Aliud est, cum omnia eadem sunt, nisi quòd multitudo, non lex imperat. Id quod fit, cum plebiscita ualent, non lex: quod genus populares inuehunt in rempublicã. Nam in ijs rebuspub. populi, quae legibus reguntur, non popularis quisquam existit, sed optimates imperant. Vbi autem non ualent leges, ibi populares existunt. populus enim illic solus principatum tenet, unus ex pluribus conflatus, quoniam multi tenent imperium, non ut singuli sunt, sed ut uniuersi. Homerus autem utrum hoc popularis imperij genus improbet, an cum multi sunt qui praesunt singillatim, incertum est. Atq; hic quidem talis populus, qui singulare tenet imperium, uult solus princeps esse: propterea quòd legi non pareat,

existitq; in eo dominandi cupiditas. Quocirca assentatores sunt apud eum in honore & precio: atq; hic talis populus similitudine ad tyrannorum imperium accedit. Itaq; ijsdem sunt moribus, & utriq; inest bonis dominandi cupiditas: & quemadmodum plebiscita illic sunt, sic hic præscriptiones. popularisq; idem est qui assentator: & utriq; ualent plurimum, assentatores quidem apud tyrannos, populares apud plebem eius generis. Isti autem faciunt, ut plebiscita ualeant, nõ leges, dum ad populũ omnia referunt. Fiunt enim magni propterea, quòd & summa est populi potestas, et in ipsis est populi sita sententia. Morem enim gerit populus eorum uoluntati. Iam uerò quoniam ij qui magistratus in ius uocant, populi de eo iudicium esse contendunt, & populus libenter causæ dictionem audit, fit, ut magistratus tollantur omnino. Iusta autem eius reprehensio uideatur, si quis hanc talem populi potestatem esse dicat, non remp. quippe cum ubi non ualẽt leges, ibi nullus sit reipublicæ locus. Nam & in rebus uniuersis leges ualere debent, & de rebus singulis proprium magistratuum reiq; publicæ iudicium est. Ex quo perspicuum est, si popularis potestas in numero reponenda sit rerumpub. at eam certè in qua decretis omnia administrantur, indignam esse quæ iurè popularis potestatis appelletur nomine, cum præsertim decretum nullum de toto genere poßit dicere. Ac popularis potestatis genera sic exposita sint. Eius autem quæ est in paucorum potestate, genus unum est, cum in magistratibus adipiscendis ratio facultatum habetur tanta, ut tenues quorum magnus est numerus,

non possint adipisci: & licet ei qui habeat tantas opes, ad remp. accedere. Alterum genus est, cum magistratus ex paruo censu mandantur, & eos quibus deest, ipsi deligunt. Ac si ex his omnibus creent, id potius ad genus quod est in potestate optimorum, pertinere uideatur. Sin ex certis quibusdam, ad eam quæ est in paucorum potestate pertinet. Tertium genus est, cum liberi loco patris accedunt ad rempub. Quartum, cum id fit quod modò dictum est: & mos geritur non legi, sed ijs qui imperant. Atq; hoc genus ex altera parte respondet ijs quæ sunt in potestate paucorum, quemadmodũ tyranni ijs imperijs quæ unus gubernat: & ea populi potestas, de qua postremò dixi, alijs generis eiusdem. Itaq; hanc talem populi potestatem dominatũ uocant. Atq; hæc sunt tot genera populi, paucorumq; potestatis. Intelligendum est autem, multis locis usu uenire, ut respub. in qua leges ualent, ne sit popularis, cum interim moribus institutisq; popularib. gubernetur. Itẽq; rursus apud alios respub. quæ legibus paret, popularis est, genere autem uitæ & consuetudine ad paucorum potestatem propius accedit. quod mutatione rerum p. fit maximè. Non enim mutant continuò statum ciuitatis, sed primùm contenti sunt, si paulum aliquid alij alijs amplius habeant. Quocirca cum leges stant, quæ prius latæ erunt, tum ij ualent qui statum mutant ciuitatis.

6 *uitatis.* Ex ijs autem quæ dicta sunt, perspici licet, tot esse genera populi, paucorumq; potestatis. Nam quoniã necesse est aut omnes populi partes quas exposuimus communione reipub. teneri, aut quasdam teneri, alias nõ teneri: cũ genus eorum qui colunt agros,

& qui

& qui moderatas ac tenues opes nacti sunt, reip. praeerunt, eam ex formula legum administrabunt. Si quid enim agant operis, eis uita uictusq; suppetet, cum interim nihil agere non poßint. Ita cum legem sibi praefici unt, conciones necessarias conuocant. Alijs autem ita ad remp. licet accedere, si censum quem leges praescribunt, nanciscentur. Omnino enim non licere omnibus magistratus adipisci, proprium est popularis status ciuitatis. Vt autem in ocio uiuatur, fieri non potest, nisi facultates suppetant. Atq; hoc quidem unum genus populi potestatis ex his causis extitit. Alterum autem genus natum est ex ea, quae tenetur magistratuum creatione. Nam omnibus ijs quorum generis crimen nullum in eos profertur, ad honores aditus patet, si modò uitam tranquillam & ab opere liberam agere possint: ob eamq; causam in hac tali populi potestate leges ualent, quia nulli sunt fructus. Tertium genus est, cum licet omnibus ad remp. accedere qui liberi sint, et propter causam quā dixi, non accedere. Ita in hac quoque lex ualeat necesse est. Quartum genus popularis status est, eius quod superioribus temporib. in ciuitatibus extitit. Nā quia multo potentiores et maiores euaserunt urbes ijs quae initiò fuerāt, & magna opum copia suppeditauit, omnes remp. capessunt propter nimiam multitudinē, in reip. autem societatē et ad gubernacula ueniunt, propterea quòd etiam inopes accepta mercede cessare nō possunt. Cessat autē haec multitudo uel maximè, quòd nihil eā rerum suarū cura impedit quae locupletes impedit, ut saepe nec in senatū ueniant, nec ius dicāt. Ita tenuiorū multitudo ualet in rep. nō le

ges. Ac popularis quidem potestatis his de causis tot sunt, aceiusmodi genera necessariò. Paucorum autē potestatis primū genus est, cum multi habent opes, sed tenuiores, nō admodū magnas. Licet enim ei qui nactus est, ad remp. accedere, & quia magnus numerus est eorum qui remp. administrāt, necesse est nō homines, sed leges ualere. Quò enim longius absunt ab unius dominatu, neq; tantas habent opes ut gerere negotiū neglegant, neq; tam tenues ut publicè alantur, eo magis legem praeesse, non se, uolunt. Quòd si minor sit eorum numerus quibus suppeditant facultates, & id genus sit quod prius, sed maior sit numerus, tum alterum paucorum potestatis genus est. Cum enim plus poßint, cupiditate augendarū opum tenentur. Itaq; ex alijs eos qui ad remp. accedunt, deligunt: & quia nōdum ita firmae sunt eorum opes, ut sine lege praesint, eam legē ferunt. Si autem minor pars maiores opes habeat, tertium genus paucorum potestatis existit, cum ipsi per se illi quidem magistratus gerunt, ex lege autem quae uult mortuorum liberos succedere. Cum autem maioribus etiam opibus excellunt, & amicorum multitudine, tum haec potestas ad singularē principatum proximè accedit, tumq; hominū summa est, non legum potestas: idq; uocatur quartum paucorū potestatis genus, quod extremo popularis status ex altera parte respondet.

7 Sunt praeterea duae resp. praeter populi paucorumq; potestatē, quarum alteram & omnes nominãt, & nos appellauimus, unum ex quatuor generibus reip. Appellant autē quatuor, regiam potestatē, paucorum, populi, & optimorum. Quinta est ea quae communi om

nium

nium nomine appellatur. Remp.enim uocāt: *sed quia rarò existit, nō est eis cognita, qui numerum rerum p. tradere conantur, cum quatuor tantummodo utātur, ut facit* Plato *in* Politia. Iurè *quidē optimorum potestatem eam de qua superioribus libris disputatum est, appellauimus, cum præsertim ea resp. quæ omnino ex optimis uiris constat, non quadam ex parte, at causa bonorum hominū, sola rectè optimorum potestas uocetur. Cum enim in hac una idem sit omnino uir bonus, qui ciuis, ij qui in cæteris boni sunt, ex sua ipsorum rep. nominantur.* Quanquam *sunt quædam, quæ ab ijs quæ paucorum dominatu tenentur, et ab ea quæ resp. dicitur, differunt, uocanturq́; optimorum potestates. Vbi enim non opum modò, uerumetiam uirtutis habetur in deligendis magistratibus ratio, hæc ipsa resp. ab utraq; distat, appellaturq́; potestās optimorum.* Etenim *in ijs, in quibus publicè uirtutis ratio nulla ducitur, tamen sunt nonnulli in honore, & quorum de uirtute opinio est.* Ergo *qua in rep. opibus, uirtuti, populoq́; mandantur magistratus, qualis est* Carthaginensium, *ea est in optimorū potestate: eaq́; in qua duorum tantummodo ratio habetur, ut* Lacedæmoniorū *resp. quæ uirtutis & populi solum rationem ducit.* Ita *in ea duarum harum, populi, optimorumq́; potestatis coniunctio est.* Ac *eius quidem quæ est in potestate optimorum, præter primum optimū ciuitatis statum, hæc duo genera sunt: tertium explent eæ, quæ resp. uocantur, si quando ad paucorum potestatē magis uideantur deflectere.* Reliquum *est, ut de ea quæ respublica communi omnium nomine appellatur, ac de tyran-* 8

nide differamus. Sic autem descripsimus, cum neq; hæc, neq; eæ optimorum potestates quæ modò commemoratæ sunt mutationes essent, propterea quòd reuera omnes ab optimo ciuitatis statu deflexerunt: deinde quòd cum his enumerantur, suntq; earum hæ mutationes, quemadmodum initiò diximus. Postremò consentaneum est de tyrannide differere, quòd ex omnibus hæc una indignißima est reipublicæ nomine. Cur hunc ordinem seruaui, dictum est. nunc de rep. disputandum est, cuius uis & natura planior est, quòd iam exposita sint, quæ ad paucorum popularemq; statum pertinent. Est enim respub. paucorum populiq; potestatis commixtio. Solent autem respub. uocari eæ potestates quæ ad populi potestatē inclinant, & eæ quæ ad paucorum, potius optimorum potestates: propterea quòd in ijs potius qui plus opibus ualent, disciplina & nobilitas soleat existere. Præterea habere locupletes uidentur ea quorum gratia iniurij alios uiolant. Itaq; et pulchros & bonos & nobiles eos appellant. Quoniam igitur hoc uult, & agit ea quæ in optimorum potestate est, ut optimis ciuibus præstantia tribuatur, fit, ut eæ etiam quæ sunt in paucorum imperio, ex bonis clarisq; constare dicantur. At fieri non potest, ut ea respublica quæ ab optimis gubernatur, bonis legibus pareat, & pareat ea quæ à malis: itemq; ut ea optimis pareat, quæ bonis legibus minimè pareat. Neq; uerò bonarum legum descriptio habenda est, si leges bonæ scriptæ sint, & salutares, neq; eis pareatur. Itaq; una est ducenda bonarum legum descriptio, si scriptis pareatur legibus. Altera est, scriptas esse præclarè, quib. pareatur.

pareatur. quippe cum obtemperare liceat etiā malè latis. Quod duob. modis fieri potest: aut optimis quæ in illos ferri possunt, aut omnino in optimos. Ea autē resp. quæ ab optimis regitur, in eo posita est maximè, si honores pro uirtute & dignitate tribuantur. Nam & optimati generi quasi finis ac terminus, uirtus proposita est, & paucis opes, & populo libertas. Quod autem maiori parti uisum sit, ualet in omnibus. Nam & in paucorum & in optimorum & in populari statu, quicquid maiori parti placet, id ratū est. Ac in permultis quidem ciuitatibus genus reip. uocatur, quoniā sola locupletum & inopum, diuitiarum libertatisq; cōiunctio exquiritur, & ferè copiosi bonorum ac proborum partes obtinent. Quoniam autem tria sunt, quæ de æquabilitate reip. disceptant, libertas, opes, & uirtus (nam quartum quod uocant nobilitatem, ex duob. consequens est: præsertim cum uetus nobilitas in diuitijs ac uirtute posita esset) certè duorum, locupletum & tenuiorum copulatio dicenda resp. est: & trium, optimorum potestas una ex cæteris maximè, prima illa & uera excepta. Ac esse quidem alia reipub. genera præter regalem, popularem, paucorumq; potestatē, demonstratum est. Illud etiam perspicuum est, quæ ea sint, & quid inter se optimorum potestates, & resp. ab optimorum potestate differant, & inter eas nō esse magnas dissimilitudines.

Quemadmodum autē ex populi paucorumq; potestate ea quæ respublica uocatur, oriatur, quoq; modo statuenda sit, deinceps dicendum est. ex quo perspicuum erit, quos fines & quasi terminos populi paucorumq; imperium constituāt. 9

Est enim earum sumenda distinctio: deinde sumpta ex utraq; earum ea re in qua similes sunt, commisceri debent. Sunt autem tres compositionis ac commixtionis termini. Aut enim utrunq; eorum de quibus utraque potestas leges sanxit, sumendum est, ut de iudicijs: quoniam in ea republica quæ est in paucorum potestate, diuitibus mulctā dicunt, nisi iudicent, & inopibus mercedem nullam constituunt: in ea autem quæ à populo regitur, contrà inopibus mercedem, diuitibus nullum damnum: quod utrunque quoniam commune est illarum, & medium. idcirco ad eam quæ respublica dicitur, pertinet: ex utraq; enim mixta est. Atq; hic unus est coniugationis modus. Alter autem est, cum medium sumitur eorum quæ utriq; præscribunt, ut in concionem uenire, in quo alteri aut censum nullum aut certè perexiguum, alteri magnum sequuntur. Cōmune quidem earum neutrum est, sed medium utriusq; census. Tertius modus fit ex duabus præscriptionibus, partim ex paucorum potestatis, partim ex populi lege. Veluti uidetur popularis status proprium magistratus sortitò creare, paucorum imperij suffragijs atq; uoce, popularis etiam potestatis non ex censu paucorum. Optimi igitur status ciuitatis proprium est ac reip. ab utraque rep. utrunq; mutuari: ut à paucorum potestate, uocem ac suffragia in declarandis magistratibus: à populari statu, rationem non ex censu deligendi. Atq; hic commixtionis modus est. Modus autem quo rectè inter se mixtæ erunt populi paucorumq; potestates, tū tenebitur, cum poterunt appellari unius reipublicæ nomine. Perspicuum est enim, hoc eis usu uenire qui

appel=

appellant, quòd rectè mixtæ confusæq; sint. Quod idē fit in medio, propterea quòd utrunq; extremorum in eo declaretur. Id quod in Lacedæmoniorum republica perspicitur. Multi enim eam appellant popularem, quòd multa descriptio complectatur eorum quæ popularis sint propria: cuiusmodi est primùm liberorū educatio. Eadem enim est locupletum tenuiorumq; et educatio & institutio. Eadem est etiam consequentis ætatis, & mediæ ratio. Nihil enim inter locupletem & tenuem interest. Ita in sodalitatibus uictus est omnium. Vestem etiam diues & inops sumunt, quæcunque à quoq; suppeditari queat. Popularis etiam status est ex duobus maximis magistratibus, alterum suffragijs creare populum, alterum gerere. Nam & senes uoce declarant, & Ephoratum adipiscuntur. Alij autem hanc ipsam Lacedæmoniorum rempublicam paucorum potestati attribuunt, quòd multa eius potestatis propria habeat. Vt omnes magistratus uoce creantur, nullus sortitione, & pauci mortis ac exilij pœnam irrogant: aliaq; permulta. Neutrum autem, sed utrunque in republica confusa & mixta præclarè cohærere debet. Nam per se, suisq; uiribus ipsa conseruari, non externis debet: atq; ita per se, non quòd multi exteri eam uelint saluam esse & incolumem (esset enim respublica uitiosa, etiamsi hoc præsidio niteretur) sed quòd rempublicam aliam particula nulla ciuitatis omnino expetat. Quemadmodum quidem resp. constituenda sit, eæq; quæ optimorum imperia uocantur, diximus. Reliquum autem est nobis de tyrannide disserere, nō quòd multa uerba de ea facienda sint, sed

ut partem institutæ disputationis consequatur. quandoquidē hanc etiam in reip. parte enumerauimus. De *regia quidem potestate superioribus libris disputauimus, tum cum de ea quæ maximè regalis potestas diceretur, disseruimus, esset'ne inutilis an utilis ciuitatibus, quæq; & ex quibus, quoq; modo constituenda esset.* Tyrannidis *autem duo genera exposuimus, cum disputaremus de regia potestate, quòd uis earum quodammodo in regiam potestatem mutaretur, cum lege utraq; imperia cōstarent.* Nam *& apud* Barbaros *quosdam, imperatores qui soli præsunt deligūtur: et quondam apud* Græcos *nonnulli qui soli imperarēt eodem modo extiterunt, quos* Aesymnétas *uocabant. Sed earum quædā sunt dissimilitudines.* Nam *quòd lege constabant, regiæ habebantur potestates, & quòd soli uolentibus imperarent: tyrannides autem erant, quòd ex libidine sua domini ritu præessent.* Tertium *autem genus tyrannidis est, eius quæ maximè tyrannis uidetur esse, quæq; regiæ potestati ex altera parte respondet.* Tyrannis *autem sit necesse est unius dominatus, qui rationibus nullis gesti magistratus reddendis tenetur, paribusq; ijsq; qui præstantiores sunt, rebus suis, non eorum qui parent consulens, imperat.* Itaq; *non est uoluntarium imperium.* Nemo *est enim suæ uoluntatis iurisq; uir, qui æquo animo tale imperium perferat.*
11 *rat.* Ac *tyrannidis quidem hæc sunt genera.* Quis *autem optimus status ciuitatis, quodq; optimum uitæ genus multis ciuitatibus, atq; omnibus sit, nec ex uirtute ea ad quam priuati peruenire non possunt, homines iudicant: nec ex disciplina quæ naturam fortuitamq;*

tamq; bonorum suppeditationem desideret, nec deniq; ex republica quæ ex animi sententia accidit: sed uitam eam omnes eiusmodi intelligunt, quæ cum multis communicari potest: & rempublic. optimam eam qua multæ ciuitates regi gubernariq; possunt. Nam quas optimorum potestates appellant, de quibus modò diximus, eæ partim à statu permultarum ciuitatum longius discedunt, partim ad eam quæ respublica uocatur accedunt. Itaq; de duabus ut de una dicendum est. De his autem omnibus iudicium ex iisdem elementis ducitur. Si enim in libris de moribus præclarè dictum est, beatam uitam esse eam quæ uirtuti congrueret, si nihil impediat, mediocritatem autem esse uirtutem, profectò media sit necesse est uita optima eius quam quisq; assequi possit, mediocritatis. Iidem etiam fines & quasi termini sunt necessariò ciuitatis, uirtutis, uitij, ac reip. Est enim respub. uita quædã ciuitatis. Ciuitas autẽ omnis in partes tres distributa est, in admodum locupletes, in ualde inopes, & in eos qui medium horũ locum obtinent. Quòd si inter omnes cõstat, id quod moderatũ est ac medium, esse optimum, profectò rerum secundarum mediocris moderataq; abundantia omnium optima est. Cùm enim facillimè rationi paret, tum qui præstanti est forma, aut uiribus, aut nobilitate, aut opibus, aut cõtrà, qui admodum est uel pauper, uel imbecillus, uel ignobilis, haud facile rationi obtemperat. Nam et illorum libido aperta, atq; improbitas insignis est, & horum astutia atq; leuia peccata. Atqui scelera alia ex libidine, alia ex fraude nascuntur. Iam uerò minimè isti nec tribub. se, nec cõsilio

præfici

præfici patiuntur:quorum utrunq; obest reipub. Præterea illi tum cum fortuna nimium secunda utuntur, ut & uiribus & opibus & amicis & alijs eiusdem generis excellant, tum parêre nec possunt, nec sciunt. Idq; malum eis à pueritia domestica affert educatio. Mollitia enim licentiaq; uiuendi corrupti, ne in scholis quidem morem gerere solent. Quos autem nimia harũ rerum inopia excruciat, abiecto demissoq; sunt animo. Itaq; illi ut præesse nesciunt, & parêre dominis tantum sciunt, sic illi nullius imperio parent, et domini ritu præsunt. Ita dominorum seruorumq; est ciuitas, non liberorum hominum. quorum hi inuidentiæ flammis ardent, illi fastu & arrogãtia elati facile contemnunt cæteros: quæ quidem aliena sunt & ab amicitia & à communione ciuili, cum præsertim ad amorẽ idonea sit cõmunio. Neq; enim eadem uia qua inimici uolunt incedere. Ciuitatis autem hæc uoluntas est ac sententia, ut ex quàm maximè paribus & similib. contineatur. quod cum in mediocribus inueniatur maximè, profectò optimè gubernetur necesse est hæc ciuitas his hominibus, ex quibus natura ciuitatem instituit absoluere. Atq; etiam hi ciues ex omnibus maximè in ciuitatibus salui & incolumes permanebunt. quòd nec ipsi alieni, ut pauperes, appetentes erunt: nec alij ipsorum, quemadmodum locupletum, res tenues appetunt: et quia nec insidiæ eis parabuntur, nec alijs parabunt, sine metu uiuẽt. Quocirca præclara est illa Phocylidis precatio, Mediocribus optima multa: cum mediocres opes habere cuperet in rep. Perspicuũ est igitur, ciuilem societatẽ esse optimam eam, quæ ab ijs qui

mediocres

mediocres opes habent, & à ciuitatib. ijs præclarè administrari posse, in quibus magna rerum mediocrium meliorumq́; ac utrarumq; maximè, sin minus, alterarum copia suppetat. Nam si coniunctæ sint, et magnũ momentum afferunt, & nimias rerum contrariarum copias expellũt. Itaq; maximæ felicitatis est eos qui in repub. uiuunt, mediocres ac satis firmas opes habere: quòd ubi alij admodum magnas nacti sunt, alij nullas, ibi aut populi summa potestas, aut paucorũ immoderata, aut tyrãnis certè ex utraq; nimia potestate nascitur. Etenim ex populi quæ recentißima est, & paucorum potestate, tyrannis existit: ex medijs & finitimis multo minus. cuius causam mox, cum de mutationibus rerump. agendum erit, afferemus. Perspicuum est autem, eam quæ medium locum tenet, cæteris esse anteponendã. Sola enim uacat seditionibus. Nam in quibus rebusp. multum est moderationis, in ijs minimæ seditionum & dißidiorum tempestates solent existere. Atq; magnæ urbes magis à seditionibus liberæ sunt ob eam causam, quòd in eis dominatur mediocritas. At in paruis facile est omnes in duas partes diuidere, ut nihil mediũ relinquatur, sintq; omnes uel pauperes, uel opulenti. Atq; eæ etiam quæ in populi potestate sunt resp. ijs sunt quæ è paucis gubernantur, et propter eos qui mediocres moderatasq́; opes habẽt, et firmiores et diuturniores. Maior est enim eorum numerus, & sæpius ad honores eis patet aditus in ijs quæ populari, quàm quæ paucorũ dominatu tenentur. Aliter, cum sine his numero uincunt tenues, hic & scelera existunt, & illi citò euertuntur. Quod hinc etiã sciri potest, quia optimus

mus quisq; legum scriptor, mediocres opes habuit. Testis est Solon qui in ijs fuit, quod in uersibus suis declarat: testis Lycurgus, (neq; enim rex fuit) testis Charondas, & ferè alij pleriq;. Ex quibus etiã perspicuum est, quid sit cur pleræque ciuitates partim in populi, partim in paucorum ditionem redactæ sint. Nam quoniam persæpe in ijs parua est eorum qui mediocres opes nacti sunt multitudo, semper utrilibet uincãt, siue ij qui ipsas opes habent, siue plebs: ij qui modum opum transeunt, remp. ad se et in suam ditionem redigunt, ut uel paucorum, uel populi potestas existat. Præterea quoniã seditiones & bella nascuntur inter populum ac locupletes, utrilibet uincãt hostes, cõmunem remp. non constituunt, neq; æquabilem: sed uictoriæ præmium in eo ponunt, si in rep. sint principes, atq; illi populi, hi paucorum opes resq; confirmant. Præterea qui Græciæ tenuerunt imperium, cum suæ utriq; reip. rationem ducerent, partim eorum populare genus in ciuitatibus constituerunt, partim paucorum, in quo non reip. rationibus, sed suis ipsorum seruierunt. Quibus rebus effectum est, ut aut nunquam moderata illa & temperata respub. aut rarò et apud paucos existeret. Vnus enim modò eorum qui anteà principatum obtinuerunt, hoc sibi in animum induxit, hanc reip. descriptionem exprimere. Iamq; hic mos animos eorum qui ciuitates incolũt, quasi occupauit, ut pares esse nolint: sed uel superiores esse uolunt, uel uictorum ferre seruitutem. Illud ergo perspicuum est, quis sit optimus status ciuitatis, quaq; de causa. Reliquarum autẽ rerumpublicarum, quoniam multa populi paucorumq; potestatis

testatis

testatis genera fecimus, quæ prima ponenda sit, quæ secunda: & ita deinceps quæ melior, quæ deterior sit, ex posita optima, facile est uidere. Quo enim quæq; propius ad hãc accedit, eo melior: quo longius abest, eo deterior est, nisi ex causa quis iudicet. Dico autẽ ex causa, quòd etsi alia respub. anteponenda sit, nihil tamen prohibeat rempub. illam nonnullorum rebus, rationibusq; magis conducere. Quæ autem respub. quibus utilitati sit, sequitur ut differamus. 12
Ac primum quidam de toto genere rerumpub. intelligendum est, meliorem ac præstantiorem partem eam quæ remp. saluam & incolumẽ stare uelit, ea quæ nolit, esse oportere. Constat autem resp. omnis ex qualitate & quantitate. Qualitatẽ autem uoco, ut libertatem, ut opes, ut disciplinã, ut nobilitatem: quantitatẽ, ut magnum plebis numerum. fieri autem potest, ut & qualitas insit in altera parte earum quibus ciuitas continetur, & in altera quantitas reperiatur: ut maior ignobiliũ quàm nobilium, aut inopum quàm locupletum numerus esse potest. at tantum superare quantitate non potest ulla partium, quantum qualitate superetur. Ita hæc inter se comparanda sunt. Ac in qua repub. tenuium numerus eam quam dixi proportionem uincit, in ea popularis status eiusq; genera omnia pro cuiusque populi maiori multitudine solent existere. Veluti si aratorum numerus uincat, primum populare ciuitatis genus: si eorum qui in sordidis artib. uersantur, ac mercede conducuntur, extremũ. itemq; cætera quæ inter hæc duo locata sunt. In qua autem rep. locupletum aut nobilium multitudo qualitate præstat, aut numero uincitur,

in ea

in ea paucorum potestas, & unumquodq; eius genus pro popularis multitudinis exuperantia orietur. Sed prudentis est legis scriptoris, semper in rep. cōstituenda eos qui mediocres illas res habēt adiungere. Nam si leges paucorum statui aptas scribat, eos qui medij sunt exquirere: si eas quae populari accōmodatae sint, eos legibus debet addere. Vbi autē mediorum numerus, aut utrunq; extremū aut alterum tantummodo superat, ibi demum resp. esse stabilis potest. Neq; enim periculum est, ne quando locupletes cum pauperibus in hos coniurent, praesertim cum nulla conditione alteri unquā adduci poßint, ut alteris seruiāt. Neq; uerò rempub. quae magis cōmuni omniū seruiat utilitati si quaerant, aliam ullam inuenient. Nam & uicißim imperare nollent, quod alterorum alteris fides suspecta erit, & arbiter fidelis est ubiq; uel maximè, cum se medium gerat: & quo quaeq; resp. melius confusa & temperata est, eo est permanentior. Errant autem multi etiam qui respub. eas quae sunt in optimorum potestate fundare uolunt, non solum quia plura tribuunt locupletibus, sed etiā quòd populum in fraudē impellunt. Nam et ex ijs quae falso bona sunt, tandē aliquando uera mala nascantur necesse est: & nimirum maiores locupletum opes potius, quàm plebis, remp. solent euertere.

13 *Sunt autē quinq; numero, ea quae excusationis gratia in rebuspub. malitiose in populum cōminiscuntur, in concione, in magistratibus, in iudicijs, in armis, in exercitatione. Quod ad conciones quidem attinet, hoc afferunt, in concionem uenire omnibus licere, & dici mulctam locupletibus, aut solis, aut certè*

multo

multo maiorem, nisi ueniant in senatum. De magistratibus autem, aiunt ijs qui opes habent & censi sunt, eos non licere eiurare, & tenuibus licere. & in iudicijs, locupletibus fraudi esse, nisi ius dicant, inopibus autem impune esse: aut illis magnæ fraudi, his leui. quod Charondas sanciuit suis legibus. Alicubi ius est omnibus qui professi sunt, & in concionem uenire, & ius dicere. Quod si professi et ascripti nec in senatum ueniant, nec ius dicant, eis tum demum graues mulctæ irrogantur, ut & mulcta deterriti professionem fugiant: & quòd nòn sunt professi, iudiciorum concionisq; ratione priuentur. Eodem modo de armis & exercitatione leges ferunt. Nam & tenuibus licet carere, & locupletibus fraudi est. quemadmodum tenuibus mulcta nulla, si non se exerceant, dicitur: & locupletibus dicitur, ut hi propter mulctam uires experiantur, illi quia illa minimè deterrentur, non se exerceant. Atq; hæc quidem sunt, quæ maliciosè & callidè ad paucorum opes confirmandas legibus sanciunt. In ijs autem quæ à populo reguntur, contrà illis quasi ex altera parte hanc fraudem comparant. Nam & inopibus mercedem præbēt, si in concionem ueniant, iusq; dicant: & mulctam nullam dicunt copiosis. ut perspicuum sit, si quis rectè hæc miscere & temperare inter se uelit, eum oportere ea quæ apud utrosq; sunt, unum in locum conferre, ut alijs lucrum apponat, alijs mulctam dicat. Sic enim inter omnes futura est societas, & illo modo respublica solum est in potestate alterorum. Respub. autem ex ijs solum qui arma habebit, constare debet. census autē magnitudo, si quis omnino ac semel definiat quanta esse

debeat, explicari non potest: sed ita denique poterit, si quis uideat quò summus census progredi possit, ut eorum qui ciues sunt reipublicæ maiorem numerum, quàm eorum qui non sint, præscribat. Nam *seditiosi non solent esse pauperes, ijq; omnes qui ad honores non conscendunt, nisi quis eos uiolet, aut aliquam partem facultatum detrahat.* Quanquam *hoc ipsum non est facile factu.* Neque *enim semper gratiosi sunt apud plebem, ij qui rempub. administrant.* Atque *etiam solent in bello tergiuersari, si nec res ad uictum necessarias capiant, & tamen inopes sint. quòd si quis uictum præbeat, bellum expetunt.* Apud *quosdam autem respub. non solum ijs qui arma ferunt, sed ijs etiam qui arma tulerunt, continetur.* Atque *apud* Malienses *respublica ex his constabat, magistratus autem ex militibus deligebantur.* Prima *etiam respublica apud* Græcos *exactis regibus ex belligerantibus continebatur, initio quidem ex equitibus, quòd belli uis ac præstantia in equitibus sita sit.* Nam *sublata ordinum descriptione, nullus armorum usus est. quarum rerum quoniam olim nec usu ullo ualebant, nec dispositionem seruabant, factum est, ut uis in equitibus consisteret. postea uerò quàm urbes creuerunt, ijq; qui in armis erant ualuerunt, plerique rempublicā cœperunt capessere.* Itaque *quas nunc respub. uocamus, prisci populares potestates appellabant.* Veteres *autem respub. à paucis & à regibus gubernabantur, nec iniuria.* Cum *enim multi qui mediocres opes haberent, non essent propter hominum penuriam, pauci qui erant & numero, & ordinis descriptione, facilius aliorum imperium ferebant.*

bant. Quamobrem quidem multa sunt rerumpub. genera, & cur alia sint quàm quæ feruntur (neque enim una est modo populi potestas, neq; aliorum) præterea quæ eorum generum sunt dißimilitudines, & quid ita factum est, quiq; sit omnium optimus ciuitatis status, & quæ quibus conueniat, diximus. De quaque autem repub. & generatim & separatim iterum disseramus, de ijsq; quæ deinceps uidenda sunt, unde æquum est, ducamus exordium. Sunt quidem respub. omnes in treis distributæ partes, quarum cuiq; sapiens legum scriptor consulere debet: quæ si præclare constitutæ sunt, respub. bene erit constituta: quarum etiam dissimilitudines atque differentias, reipub. genera sequuntur. Earum trium partium una in consilio capiendo de repub. cernitur: altera in magistratibus, id est, qui esse, quæ'que eorum autoritas, & quo tandem modo creari mandari'que debeant: tertia in iudicijs & iure consistit. Ei autem parti quæ ad deliberandum ualet, belli ac pacis potestas permissa est, itemq; societatis faciendæ & dirimendæ, & legum, mortis, exilij, proscriptionis atque rationum. Necesse est autem, aut ciuibus omnibus de ijs rebus omnibus, aut de omnibus nonnullis iudicia permitti: ut uni alicui magistratui, aut multis & diuersis de alijs atque alijs rebus, uel nonnullis eorum de omnibus, uel quibusdam de nonnullis concessa sit iudicandi potestas. Ac de rebus omnibus iudicium esse omnium, populare est. hanc enim æquabilitatem populus exquirit. Multis autem modis omnes qui multi sint iudicare possunt: primùm si unusquisq; uicißim, non uniuersi, ut in Teleclis Milesij repub. atq;

14

etiam in alijs rebuspub. magistratus omnes una de rep. deliberant: magistratus autem uicißim omnes tribus partesq; minimæ omnino adipiscūtur, quoad peruentum sit ad omnes. Conuenire autem solent tum deniq;, cum leges feruntur, & de repub. agendum est, & relaturi sunt aliquid magistratus. Secundo modo, cum uniuersi iudicant, & solum cōueniunt ad creandos magistratus, & leges ferendas, & cum de bello ac pace cōsultandum est, & rationes reposcendæ sunt: de cæteris autem magistratus consilium capiunt ij quibus certa munera præscripta sunt, ad quos omnes uoce uel sortitione perueniunt. Alio modo, cum ciues ad creandos magistratus uel de repetundis cōueniunt, cumq; de bello & societate iungenda consilium capiundum est: cætera autem magistratus administrant, qui uoce, quicunque possunt, declarantur: cuiusmodi sunt ij omnes, quos periti gerunt necessariò. Quarto modo, cum omnes ad res omnes iudicandas unum in locum conueniunt, & magistratuum de re ulla nullum iudicium est, sed solum præiudicia faciunt: quemadmodum extremus populi status nunc administratur, quem paucorū potestati, quæ ad seruile imperium spectat, & singulari imperio tyrannorū proprio proportione respondere dicimus. Atq; ij quidem modi ad popularem statum omnes pertinent. Cum autem quidam de rebus omnibus iudicant, paucorum est potestatis. Cuius etiam multa genera sunt. Nam cum ijs uoce declarādis opum mediocrium habetur ratio, ijq; propter moderatas opes multi sunt, nec de ijs iudicant quæ lex iubet, sed ea sequuntur, licetq; ei qui opes nactus sit, adipisci: tum im-

perium

perium est illud quidem paucorum, sed ciuile, propterea quòd adhibitus sit modus. Cum uerò non omnium consilij capiendi potestas est, sed eorum qui suffragijs declarati, lege imperant, id etiam ut prius, imperium paucorum est. Cum porrò ij quorum est consilij capiundi deliberatio, se ipsi creant, liberiq; loco patris adipiscuntur, in eorũq; potestate leges sunt, is status paucorum sit necesse est. At cum de nonnullis rebus quorundam est consilium, ut cum de bello & pace, ac de repetundis omnes consultant, de cæteris autẽ rebus ij qui summam habent potestatem, ijq; uel uoce, uel sortitò creantur: tum optimorum potestas uel respub. est. Si uerò ad consilium capiundum de quibusdam rebus suffragio, de alijs sortitò ueniant: & sortitò uel omnino, uel ex ijs qui designati sint, aut publicè suffragijs uel sortitò creantur: eorum partim ad rempub. eam quæ est in potestate optimorum, partim ad ipsam rempub. pertinent. Ac ea quidem pars quæ ad consultandum ualet, hoc modo distincta & ad respub. accommodata est: eaq; distinctione quodq; reipub. genus administratur. Vtile est autem ei quæ maximè uidetur nunc in populi esse potestate (eam autem dico, in qua maior est populi quàm etiam legum potestas) ad melius aptiusq; consilium capiendum id efficere, quod in iudicijs fit, in ijs rebuspublicis quæ paucorum dominatu tenentur. Mulctam enim ijs dicunt, quos ius uolunt dicere, ut iudicẽt: populares autẽ mercede ad id tenues alliciunt. Quod etiam in senatu, & in concionibus erit perutile. Nam ita denique omnes prudentius consilium capient, si in commune consilia conferant, populus cum nobilibus,

& hi cum multitudine. Illud etiam utile est, eos qui con
sultent, uoce creari, aut certè sortitò ex partibus ciui-
tatis deligi. Atque etiam perutile est, si popularium
multo maior sit quàm ciuilium numerus, aut non om-
nibus præmium proponi, sed ijs qui numero patricio-
rum proportione respondeant, aut sortitò illos plu-
res excludere. In ijs autem rebuspublicis quæ à paucis
reguntur, aut aliquos è plebe antè deligi utile est, aut
magistratibus creatis: cuiusmodi sunt in quibusdam re-
buspublicis, quos consules uocant, & nomophylacas,
de ijs agere, quæ illi antè facienda decreuerint. Sic enim
populus & consilium capiet, & nihil in republica po
terit euertere. Illud etiam proderit, aut eadem popu-
lum sciscere, aut nihil contrà quàm quæ referentur: &
consilij dandi potestatem fieri omnibus, magistratibus
autem censendi atq; statuendi. Plebi etiam contrà faci-
endum est, atq; fit in rebuspub. ut summa eius in cen-
sendo non sit potestas, sed ad magistratus eius scita re-
ferenda. Nam præpostere fit in rebuspub. in quibus
paucorum in non censendo ualet, in censendo non ua-
let sententia, sed ad populum semper refertur. Ac ea
quidem reipub. pars quæ in consilio capiendo uersa-
15 tur, hoc modo explicanda & distinguenda est. Se-
quitur deinceps magistratuum descriptio. Sunt enim
de hac reip. parte multæ dissensiones, ut quot sint ma-
gistratus, quæq; eis permissa sint, quantumq; cuiq; ma
gistratui temporis sit præstitutum. (Alij enim seme-
stres faciunt, alij paucorum mensium, quidam annuos,
nonnulli diuturniores) & perpetui'ne esse debeant,
an diuturni, an neutrum: sed sæpe ijdem, aut non idem
bis,

bis, sed semel tantummodo. Praeterea de magistratuum creatione, ex quibus deligi, & à quibus, & qua ratione debeant, quaestio est. Nam adesse facultas debet, qua & quot modis haec ipsa fieri queant, & qui magistratus quibus rebuspub. utiles sint, explicetur. Hoc autem non est facile explicatu, quid magistratus nomine appellandum sit. Nam cum praefectis multus sit opus ciuili societati, certè non omnes qui uoce aut sortitò creantur, magistratus habendi sunt. cuiusmodi sunt primùm Sacerdotes, quos in alium numerum, quàm ciuilium magistratuum, debemus reponere: deinde Choragi, & Praecones. Suffragijs etiam Legati creantur. Curationes autem ciuiles, aut omnibus ciuibus ad aliquod officium praesunt, ut dux belli exercitui: aut parti, ut matronarum ornatus arbiter & censor, et puerorum magister & censor. Aliae sunt domesticae. plerunque enim frumenti mensores creant. Quaedam sunt seruiles, & ad quas, si opes suppetant, seruos adhibent. Atqui ij magistratus potißimum appellandi sunt, quibus de quibusdam rebus dicendae sententiae & iudicandi atq; imperandi permissa est potestas: sed hoc postremum maximè. Imperare enim, uim magistratus magis indicat. Sed haec neq; utilia sunt, (neq; enim lis terminum adhuc habuit eorum, quorum in nomine omnis uersatur controuersia) neq; huius sunt loci et temporis. Qui autem magistratus sint, & quot necessarij, si futura est ciuitas, quiq; necessarij, sed ad bene constitutam remp. inutiles, maiorem quandam affert dubitationem, habita ratione cùm omnis reip. tum uel maximè paruarũ ciuitatũ. Nam in magnis quidem potest, ac debet uni ma

gistratui unum præscribi proponiq; munus. Nam & multi magistratus adipisci possunt, quoniam multi ciues sunt, ut alij intermittantur, alij semel gerant magistratum: & melius quodq; officium atq; opus diligentia quæ unum aliquid molitur, quàm quæ multa, absoluitur. in paruis autem ciuitatibus, necessariò multi magistratus paucis mandantur, quòd propter hominum penuriam difficile est multos esse in magistratu. Qui enim his succedent? Eosdem autē magistratus easdemq; leges interdum paruæ respub. magnæq; postulant, nisi quòd illæ sæpe eosdē desiderant, quod his diuturno tempore usuuenit. Itaq; nihil prohibet multas simul curationes & potestates instituere: neq; enim aliæ alias impedient. Et pro hominum paucitate magistratus quasi lucernæ, faciendi erunt. Si ergo explicare poßimus, quot omni reipub. necessarij sint magistratus, quotq; non necessarij sint, cum esse debeant, multò certè facilius hæc cum tenuerimus quæ uni magistratui munera mandanda erunt, colligemus. Intelligendum etiam est, quorum magistratuum curæ multa officia pro loco cōmittenda sint, quæq; ubiq; in unius magistratus potestate esse debeant. Veluti ornatus & ordo utrum in foro forensis, & alius in alio loco, an idem ubiq; : & utrum ex re, an ex hominibus ornatus, ducenda sit distinctio: ut una lex sit de ornatu, an alia de puerorum, alia de mulierum ornatu Et in rebuspub. an pro cuiusque genere etiam magistratuum genus, nec'ne distinguatur: ueluti, in populi paucorum optimorumq; potestatibus, & in unius dominatu, sint'ne ijdem magistratus qui summam habeant potestatem, non ex paribus hominibus,

minibus, neq; similibus intelligendi, an in alijs alij: ut in ea repub. quæ est in potestate optimorum, ex ijs qui instituti sunt, & docti: in ijs quæ à paucis gubernantur, ex locupletibus: et in populari statu, ex liberis: an quidam sunt, quorum distinctio magistratuum sequitur distinctionem? Est ubi ijdem conueniunt, est ubi differũt. Quodam enim in loco longum tempus, alibi exiguum præscriptum esse magistratibus eisdem cõuenit. Quin etiam quidam priuati sunt & proprij: ut eorũ qui consules dicuntur, qui magistratus non est aptus populari potestati, senatus autem popularis est. Nam quiddam debet esse eiusmodi, cuius officium sit populo consulere, ut ne à suis rebus negotijsq; auocetur: cui muneri si pauci præsint, ad paucorum imperium pertinebit. Cõsules autem cum pauci sint necessariò, fit ut paucorum attingant potestatem. At ubi hi duo magistratus sunt, consules senatoribus præficiunt. Nam & senator popularis est, & consul paucorum potestatis. Senatus autem autoritas in ijs popularibus imperijs dissoluitur, in quibus populus ipse ueniens in senatum, omnia decernit. quod tum usuuenire solet, cum ijs qui in concionem conuocantur, quæstus præmium'ue ostenditur. Sæpe enim in senatum coguntur, quòd nihil agant, & omnia ipsi iudicent. puerorum autem mulierumq; censor, et si quis alius magistratus tali diligentiæ præficiatur, eius reipub. proprius est, qui est in potestate optimorum, non eius quæ à populo geritur (quo enim pacto prohibere poterunt, ne inopum uxores abeant?) neq; eius quæ à paucis, propterea quòd eorum qui pauci præsunt, uxores in luxu uiuunt. Sed de his hactenus.

De magistratuum autem creatione dicere aggrediamur iam inde ab initio. Tres autem sunt dissimilitudinum termini, quibus compositis & coniunctis, omnia genera necessariò sumentur. Eorum trium terminorum unus est, qui sint qui magistratus creent: alter, ex quo hominum genere creentur: tertius, quemadmodum creentur. Vniuscuiusque autem horum trium tres sunt distinctiones. Aut enim omnes ciues creāt, & aliqui: & uel ex omnibus ciuibus, uel ex certis quibusdam magistratus creant, ut uel census, uel generis, uel uirtutis, uel alicuius eius generis, ut Megaris fœderatorum atque sociorum ratio habeatur in mandandis magistratibus. Idq; fieri potest uel suffragio, uel sorte, ut hæc etiam coniungantur, aliosq; magistratus aliqui mandent, alios omnes ciues, et in quibusdam mandandis omnium, in nonnullis aliquorum ratio habeatur: alijq; uoce, alij sortitò mandentur. Vniuscuiusque autem horum quatuor erunt genera distinctionis. Nam aut omnes ex omnibus magistratus uoce creant, aut omnes ex omnibus sortitò: & si ex omnibus, uel ex quibusdam partibus, ueluti ex tribubus, uel ex populis, uel ex curijs, quoad uentum sit ad omnes qui ad gerendas res apti erunt, uel semper ex omnibus: & eorum partim hoc modo, partim illo. Rursus si qui creent, uel ex omnibus suffragio, ac uoce, uel sortitò ex omnibus ciuibus, aut ex certo numero suffragijs, aut sortitò ex quibusdam, uel eorum partim hoc modo, partim illo: id est, alios ex omnibus suffragio creant, alios sortitionis. Ita duodecim conficiuntur rationes, præter duas coniugationes. Harum autem duæ creandi rationes

tiones populares sunt, cum omnes ciues ex omnibus suffragio, uel sortitione deligunt magistratus: aut utroque modo alios sorte, alios uoce ac suffragio creant: cum autem non omnes illi quidem unà deligunt, sed ex omnibus, aut ex aliquibus sorte uel uoce, uel utroque modo, uel aliquos ex omnibus, alios ex aliquibus utroque modo (cum autem utroque modo dico, alios dico sorte, alios suffragio) tum ea creandi ratio eius propria est, quæ respublica dicitur. Cumq; aliqui ex omnibus alios magistratus uoce, sortitò alios creant; uel utroque modo, nonnullos sortitò, quosdam suffragio, id ad paucorum potestatem pertinet. Magis autem ad paucorum potestatem pertinet, cum utroque modo deligunt. Cum autem alij ex omnibus, alij ex quibusdam, tum id propriè dicitur ad eam rempublicam pertinere, quæ est in potestate optimorum. quod eodẽ modo iudicandum est, cum aliqui uoce, alij sorte mandantur. At cum aliqui ciues ex certis quibusdam magistratus creant, paucorum est potestatis: & cum aliqui ex aliquibus deligunt, nec fit eodẽ modo, id est aut sortitò aut uoce omnes: & cum aliqui ex quibusdam utroq; modo, id est alios magistratus sortitione, alios suffragio creant. Cum uerò aliqui ciues ex omnibus, et cũ omnes ciues ex certis quibusdã suffragio creant magistratus, eius est reip. quæ ab optimis gubernatur. Ac rationes quidẽ tot sunt mandandorũ magistratuũ, eæq; hac formula pro rerump. ratione distinctæ sunt. Ex quibus perspici licet, qui magistratus quibus expediant, aut quemadmodum creari magistratus debeant unà cũ autoritate, quiq; sint. Autoritatem aũt magistratus dico,

ut

ut potestatem uectigalium, & præsidij stationisq́; potestatem. Aliud enim est genus autoritatis rei militaris, aliud præfecturæ pactorum forensium.
16 *Reliquum est, ut de ea parte reipub. quæ in iudicijs uersatur, disseramus. Iudiciorum etiam eadem ratione modi nobis sumendi sunt. Eorum autem in tribus finibus, & quasi terminis posita distinctio est: ex quibus hominibus, de quibus rebus, & quemadmodum. Ex quibus, utrum ex omnibus iudices, an ex aliquibus legantur. De quibus, ut quot sint iudiciorum genera: quemadmodũ, ut sortito'ne, an suffragijs legantur. Ac primùm quidẽ iudiciorum formulæ explicãdæ sunt. Sunt autem octo. Vna in qua rationes referũtur. Altera, si quis reipub. iniuriam inferat. Tertium genus est, in quo de ijs agitur quæ ad rempub. pertinent. Quartum; in quo magistratus ac priuati de mulctis disceptant. Quintum, in quo res inter priuatos contractæ, & res graues & magnæ disceptantur, ac præterea causæ cædis, & peregrinorum res. Causarum autem cædis genera, siue apud eosdem iudices, siue apud alios agantur, sunt quæ consultò peccantur, & quæ per imprudentiam, quæq́; facta esse constat, & de iure controuersia est. Quartum genus est, in quo ea aguntur quæ reis cædis in reditu ab exilio obijciuntur. cuiusmodi decuria etiam Athenis ἐν φρεάτει dicitur. Hæc autem raró usuueniunt, etiam in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem peregrinorum unum genus est, cum peregrini cum peregrinis disceptant: alterum, cum peregrini cum ciuibus. præterea cum causæ de rebus leuibus contractis, ut quæ unius drachmæ aut quinq; drachmarum sint, et paulo maioris*

ioris precij. Nam & de his iudicia fieri debent, nec in magnum iudicum numerum incidunt. Sed de causis cædis, ac peregrinorum, satis multa diximus. De ciuilibus autem iudicijs dicendum est, quæ nisi præclarè fiant, et ciuibus inter ipsos controuersiæ existere solent, & rerumpub. mutationes. Necesse est autem uel omnes iudices de omnibus causis quæ distinctæ sunt, & explicatæ, suffragijs uel sortitione, uel omnes de causis omnibus partim sortitione, partim uoce: aut de nõnullis eisdem causis alios sortitione, alios uoce iudicare. Atq; hi quidem quatuor modi sunt. Totidem sunt etiam alij qui ad partem hominum referuntur. Rursus enim ex aliquibus iudices lecti, de omnibus causis uoce iudicant, aut ex quibusdam lecti sortitò, aut earum partim sortitione, partim uoce: aut quædam iudicia de ijsdem rebus fiunt à iudicibus, quorum partim sortitò, partim uoce ac suffragijs leguntur. Iidem quidem modi sunt, quemadmodum dictum est, hi, qui superiores. Præterea autem ijdem erunt etiam si copulentur, ut alij ex omnibus, alij ex utrisq;: ueluti si eiusdem decuriæ alij iudices ex omnibus ciuibus, alij ex quibusdam legantur, idq; uel sortitò, uel uoce, uel utroq; modo. Omnes quidem modos in quos iudicia tribui possunt, exposui. quorum primi populares sunt, ij omnes in quibus ex omnibus legi iudices dictum est, ac de causis omnibus iudicare. Alteri paucorũ potestati accommodati sunt, ij in quibus ex aliquo hominum genere dixi iudices legi solere ad res omnes iudicandas. Tertij autem generis rationes ad eam rempub. aptæ sunt, quæ est in potestate optimorum, eædemq; ad eam quæ uocatur resp.

pertinent:

pertinent: quando partim ex aliquo hominum genere, partim ex omnibus ciuibus iudices leguntur.

ARISTOTELIS DE REPVB. Liber quintus.

1 DE cæteris quidem ferè omnibus, de quibus instituimus dicere, disputatum est. Deinceps uidendum est, quæ quotq; sint causæ mutationis, interitusq; rerumpub. quæq; in quas potißimum mutentur, præter ea quibus quæq; rebus & publicè & priuatim conseruentur. Hinc autem primum capiundum exordium est. Multæ respublicæ extiterunt, inter quas omnes de iure, & de ea quæ proportione est, æquabilitate constat: & ab ijs tamen aberrant, quemadmodum suprà diximus. Popularis enim status ciuitatis ex eo natus est, quòd ij qui quauis re pares erant, omnino se pares & æquales putarent. Paucorum autem potestas ex eo, quòd omnino se impares inæqualesq; existimarent, qui aliqua ex parte erant impares. Nam qui inæquales opes nacti sunt, ij se prorsus inæquales esse existimant. Deinde alij quasi pares sint, in rerum omnium societatem uenire uolunt. alij quod inæquales sint, maiores opes habere cupiunt. Quod enim maius est, id inæquale est. Iuris ergo rebus publicis omnibus aliqua communio est, sed à uero perfectoq; distant plurimum. Ob eamq; causam quando non pro sua quisque opinione utrique in republica obtinent, tum seditiones inter eos discordiæq; nascuntur. Optimo autem iure ex omnibus seditiosi essent, sed id minimè faciunt, ij qui uirtute præstant. Consentaneum est enim

maximè,

maximè, horum omnino causam esse imparem. Sunt autem nonnulli, qui cum genere excellant, non se dignos qui æqua obtineant, existiment, propter eam quam dixi inæqualitatem. Nobiles enim ij demum uidentur esse, in quibus maiorum uirtus inest, ac copiæ. Initia ergo hæc & quasi fontes sunt seditionum, unde seditionibus agitantur. Itaque mutationes oriuntur, nec iniuria: interdum ut ex ea republica quæ constituta est, in aliam mutetur status ciuitatis, ueluti ex populari statu in paucorum potestatem, uel in popularem statum ex paucorum potestate, & ex his in eam quæ respublica dicitur, & in eam quæ est in optimorum potestate, aut ex his in illas: interdum nolunt eam qua utuntur mutari, sed eandem cupiunt, per se autem hanc uel illam expetunt: ueluti paucorum potestatem, uel unius dominatum. Præterea augere uel remittere eam formam qua utuntur, uolunt: ut cum pauci parent, magis esse in paucorum imperio uolunt, aut minus: uel stantem populi potestatem mutare uolunt in eam quæ magis minus'ue popularis habeatur. Itemq; in alijs reipub. generibus mutationem requirunt, ut uel augeatur, uel remittatur status ciuitatis. & præterea ut pars aliqua reipub. mutetur: ueluti si quis magistratus constituatur, aut tollatur. Quemadmodum Lacedæmone fama est Lysandrum dedisse operam, ut regiam potestatem dissolueret: & Pausaniam regem, Ephoratum. Epidamni etiam aliqua ex parte mutata est formã reipub. Nam in tribunorum, id est tribuum præfectorum locum senatus successit. In Heliæam uerò magistratus ij etiam qui remp. gerunt,

gerunt, ire coguntur, tum cum suffragijs magistratus aliquis creatur. Atq; etiam amplißimus magistratus unus, qui Archon dicitur, in hac Athenienſium repub. ſpeciem gerit eius reipub. quæ paucorum dominatu tenetur. Inter omnes enim ex diſpari conditione ſeditio naſcitur, non tamen eadem eſt imparium ratio. Regia enim poteſtas perpetua, æquabilitate uacat, ſi pares ei ſubiecti ſint: cum præſertim æquabilitatis cupiditate ſeditionibus omnia impleant. Eſt autem duplex æqualitas. Alia enim ex numero intelligitur, alia ex dignitate. Dico autem ex numero intelligi, id quod multitudine aut magnitudine eadem eſt, aut pari. Ex dignitate autem, id cuius eadem, uel par ratio eſt. ueluti pari numero quatuor duo ſuperant, & hæc unũ. Nam duo pars eſt æqualis quatuor, & unum duorum: quippe cum utrunq; pars ſit media. Cum autem conſtat inter homines omnino quid eſſe ius: de eo quod eſt pro dignitate, quemadmodum ſuprà dictum eſt, dißident alij. quòd ſi qua in re par eorum cauſa eſt, ſe pares omnino eſſe arbitrantur. alij quòd ſi quadam ex parte ſint inæquales, omnibus quæ inæqualia ſunt ſe dignos exiſtimant. Itaque duæ reſpub. exiſtunt maximè, populi & paucorũ poteſtas. Nobilitas enim & uirtus in paucis cernitur, hæc autẽ in pluribus. Nam & nobiles, boniq; uiri nuſquam centum reperiuntur, & locupletum ubiq; magnus numerus eſt. At omnino & ex omni parte ius perfectum ex alterutra æquabilitate ſtatuere in uitio eſt. Id quod res ipſa indicat. Reſpub. enim eius generis nulla firma eſt, nulla ſtabilis. fieri enim nõ poteſt, quin ſi principium initiumq; rei malè inſtitutum ſit, ex eo tandem

tandem aliquando mali aliquid eueniat. Quocirca partim ea quæ ex numero, partim ea quæ ex dignitate ducitur, utendum est æqualitate. Attamen tutior est, minusq; seditionibus patet, populi quàm paucorum potestas: quod in ijs rebuspublicis quæ à paucis gubernantur, seditionum genera duo existunt, & paucis inter ipsos, & inter ipsos ac populum: in populi autem potestatibus inter eos solum qui pauci præesse uolũt. Nam populo inter ipsum, id quod dignum est commemoratione, seditiones esse non solent. Præterea respub. ea quæ ex ijs constat qui mediocres opes nacti sunt, propius ad popularem statum, quàm ad paucorum accedit: quæ quidem respub. omnium eius generis tutißima est. Quoniam autem quæ sint seditionum & mutationum in rebuspub. causæ consideramus, de toto genere causarum & initiorum primùm dicendum est. Sunt autem tres numero, quæ planè primum exponendæ sunt. Intelligendum est enim quibus animis affecti, & qua de causa seditiones excitent, quæq; initia ciuilium discordiarum motuumq; soleant existere. Ac constitutionis quidem animi, quo affecti ad mutationem procliues sunt, causa omnino ea maximè statuenda est, de qua iam diximus. Alij enim æqualitatis appetentes, in seditione sunt, si conditionem suam deteriorem existiment, cum eadem sit & par ipsorum causa, & eorum qui maiora occupant: alij autem inæqualitatis & præstantiæ studio trahuntur, si cum sint superiores, non meliorem, sed parem aut deteriorem conditionẽ suam putent. Hæc autem & iustè possunt & iniustè appeti. Cum enim inferiores sunt, tum ut pares sint, seditiones 2

commouent: & cum pares sunt, ut sint superiores. Ac quo quidem modo affecti homines, seditionem in rempub inuehunt, diximus. Causæ autem quæ ut seditiosi sint faciant, sunt quæstus & honos, hisq; contraria. Nam cum ignominiam fugiunt, & damnum, aut causa sua, aut amicorum, seditionibus rempublicã perturbant. Causæ autem & initia motuum, quibus eo, quem dixi, modo affecti sunt, eas ob res quas exposui, septem sunt numero, interdum etiam plures: quarum duæ sunt eædem quæ superiores, sed non eadem ratione. Nam quæstus honorisq; causa inter se inimicitias exercent, non ut sibi ipsi adipiscantur, quemadmodum suprà dictum est, sed quòd alios uident iure, alios iniuria hæc supra modum amplificare. Præterea eò impellit eos luxus, metus, principatus, contemptus, ex proportione nata amplificatio, itemq; alia ratione contentio, contemptio, paruitas, dissimilitudo.
3 Quorum libido & quæstus quam uim habeant, quotq; causas, facile perspici licet. Cum enim insolentiæ & libidini dedunt se magistratus, ac supra modum res suas augent, tum & se mutuis seditionibus exagitant, et respublicas quæ hanc licentiam dederunt. Amplificatio autem rerũ interdum ex priuatis rebus, interdum ex publicis communibusq; nascitur. perspicuum est etiam & quid honos possit, & quemadmodum causa sit seditionis. Nam cum tacent ipsi ac improbantur, cæteros autem cernunt in honore esse & precio, seditionibus implent omnia. Quæ quidem iniuria fiunt, cum contra dignitatem aut in honore sunt aliqui, aut afficiuntur ignominia. iure autem, cum pro dignitate: præstantia autem eos

eos in seditionem impellit, cum unus aliquis plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam reipublicæ autoritate. Solet enim ex his talibus unius dominatus & seruile imperium existere. Itaq; nonnullis in locis hos tales in exilium ad tempus soliti sunt mittere, ut Argis & Athenis. Atqui præstat initiò cauere, ut ne qui aliqua re tantum excellant, quàm eis quos crescere sineris, pòst remedium adhibere. Metu autem ad seditiones inducendas aggrediuntur, & ij qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: & quibus inferenda iniuria est, ut iniuriam propulsent prius, quàm ipsi aliquo afficiantur incommodo. Quemadmodum Rhodi clarißimo quisque loco natus in plebem coniurauit, propterea quòd in iudicium adducerentur. Contemptu autem & seditiones inuehunt in ciuitatem, & impetus faciunt, ut in ijs rebuspub. quæ sunt in potestate paucorum, cum maior pars est eorum qui rempub. non gerunt. Se enim superiores esse existimant: & in populari genere locupletes, contempta & neglecta perturbatione & licentia ciuitatis. Vt Thebis post pugnam quæ apud Oenophytos gesta est, cum respub. malè gereretur, populi potestas interijt. & Megarensium, cum seditionibus perturbata & nimia licentia diffluens ciuitas, uicta & postrata fuisset: & Syracusis ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus concidit ante defectionem. Nascuntur etiam ex incremento, quod à proportione ductum est, rerumpublicarum mutationes. Vt enim corpus ex partibus constat, idq; proportione debet crescere, ut apta compositio membrorum maneat: sin minus, interit, cum pes triũ est cubitorum,

& reliquum corpus duorum palmorum, interdumq; etiam in aliam animantis formam mutatur, nisi non solum magnitudo eius, uerumetiam qualitas proportione augeatur: sic ciuitas ex partibus constat, quarũ aliqua cum augetur, latet. ueluti inopum multitudo in ijs rebusq. quæ à populo reguntur, & in ijs quæ respub. nominantur. Quod interdum casu, fortè, temerè contingit: uelut Tarenti, uictis & interfectis multis, qui summo loco nati erant, à Iapygibus paulo post pugnã Medicam, ex eo statu ciuitatis qui respublica dicitur, popularis extitit. Et Argiui, cum cæsi essent milites septimo die à Cleomene Lacedæmonio, quosdam accolas coacti sunt accipere in ciuitatem. Et Athenis cum terra male res gereretur, nobiles inferiores fuerunt, quòd bello Lacedæmonio delectu habito militiæ nomẽ darent. Quod etiam in populi potestate contingit, quanquàm rarius. Cum enim maior est pars locupletum, aut res & opes augentur, tum ad paucos dominatusq; respub. transfertur. Mutantur etiam formæ rerumpub. sine seditione, propter contentiones: ut in urbe Heræa, in qua eos quos uoce declarabant, sortitò deligere cœperunt, quòd eos qui contenderent inter se de honore, suffragijs creassent. Contemptione etiam ducti, rebus nouis student, cum ad magistratus quorum summa potestas est, peruenire sinunt eos quibus chara respublica non est. Quemadmodum Orei euersa est paucorum potestas, cum magistratus fuisset Heracleodorus, qui ex paucorum potestate eam quæ resp. dicitur, & popularem statum fecit. Præterea nascuntur etiam seditiones parua de causa. paruã autem causam dico,

dico, propterea quòd plerunq; latet magna institutorum mutatio, cum res parua contemnitur. Vt Ambraciæ parua res erat census, sed tandem nullo censu magistratus descripti sunt: quòd paulum aut nihil interest, inter nihil & parum. Ad seditionem etiã spectat quicquid non est unius gentis, dum unum idemq; sentiat. Vt enim non ex quauis multitudine, sic nec in quouis tempore coalescit ciuitas. Itaque omnes qui adhuc conuenas, aut colonos in ciuitatem acceperunt, ferè seditionibus patuerunt. ut Sybari ciuitate Achæos Trœzenij donauerunt: deinde cum Achæi numero uincerẽt, Trœzenios expulerunt, ex quo cladem Sybaritæ acceperunt: quod etiam in Thurijs Sybaritæ contra eos fecerunt, qui illos receperant. Illos enim qui maiores opes habere uellent, quasi illorum ager esset, eiecerunt. Et Bysantij, cum impetum in eos ascititij facere cogitarent, in ipso facinore eos prælio expulerunt. Et Antissæi cum Chiorum exules recepissent, prælio expulsi sunt. Zanclæi autem etiam eiecti sunt, receptis Samijs: & Apolloniatæ ij qui Pontum Euxinum accolunt, cũ ascititios accepissent, seditionibus exagitati sunt: & Syracusani, exactis tyrannis, cum peregrinos & conductos mercede ciues fecissent, in magnas seditiones inciderunt, bellumq; commiserunt. Amphipolitæ etiã cum Chalcidensium colonos accepissent, maxima ex parte ab eis eiecti sunt. Multi autem sunt, qui in eas respub. quæ sunt in paucorum potestate, seditiones inuehunt, tanquam illata eis sit iniuria, quòd cum sint pares, ut suprà dixi, non paria obtinent: in eas autem quæ à populo reguntur nobiles, quòd cum dispar eorum sit cau

sa, tamen par eorum conditio est. In seditione autem sunt interdum ciuitates etiam propter locos, cum non est aptus ager uni ciuitati, ut Clazomenis inter eos qui Chytram incolunt, & eos qui insulam, nata est seditio: & inter Colophonios & Notienses. Et Athenis non eodem loco sunt, sed populares sunt potius ij qui Piræum, quàm ij qui urbem incolunt. Vt enim in bellis riuorum etiam exiguorum traiectio, phalangas etiam dissipat, sic omnis dissimilitudo dissidium facere uidetur. Ac maximum quidem certè dissidium est uirtutis & uitij, deinde diuitiarum ac paupertatis, itemq; aliud alio maius, quorum unum est id quod dixi.
4 Nascuntur autem seditiones non leui de re, sed ex re leui. in seditione autem sunt homines magnis grauibusq; de rebus. Atque etiam paruæ tum uel maximas uires habent, cum inter eos quorum summa potestas est oriuntur. Id quod apud Syracusanos quondam contigit, apud quos mutata est forma reipub. duorum iuuenum qui erant in magistratu seditione, cui initium fœdus amor dederat. Cum enim alter abesset, quidam ex eius necessarijs eum quem ille perditè amabat, sibi adiunxit. Ille autem huic infensus, eius mulieri ut ad se ueniret persuasit: hinc eis solicitatis qui rempub. gerebant, seditiones induxerunt in ciuitatem. Quocirca hæc cauenda sunt ijs qui parent, odiaq; ac dissidia principum & potentium dissoluenda sunt. Cum enim à principio error nascatur, principiumq; dicatur dimidium esse totius, certè leue peccatum in quod quisque initiò impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoq; nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem ma

lum

lum infundunt. Quod in Hestiæa accidit, cum mutato populari statu duo fratres de paternis bonis disceptarent. Alter enim qui minus ualebat opibus, quòd alter non proferret opes, neque thesaurum quem pater inuenisset, populum: alter autem qui magnas opes haberet, locupletes sibi adiunxit. Delphis etiam cum de affinitate nata esset controuersia, omnium dissidiorum causa fuit, quæ consecuta sunt. Cum enim aruspex malum aliquod portenderet, & sponsus uenisset ad sponsam, non accepta ea abijt. At propinqui se contumelijs affectos & derisos putantes, immolantem de sacris pecunijs expulerunt: deinde, ut sacrilegum interemerunt. Atque etiam Mitylenis, cum seditio ex puellis pupillis nata esset, initium fuit magnorum malorum, & belli quod cum Atheniensibus gestum est, in quo Paches eorum urbem cepit. Cum enim Timophanes uir prædiues & copiosus duas filias reliquisset, easq; petiuisset filijs suis Doxander, nec impetrasset, seditioni locum & initium dedit: Athenienses q; concitauit, cum esset ei cum ciuitate uetus hospitium. Apud Phocenses etiam, cum ortum esset de muliere orba & magna hæreditate aucta dissidium, inter Mnaseam Mnesonis, & Eutycratem Onomachi patrem, dißidium hoc causa sacri belli extitit. Mutata est etiam respublica Epidamni ob rem uxoriam. Nam cum quidam filiam despondisset, ut ei mulctam dixit pater sponsi, cum magistratuum, quorum summa est potestas, alter fuißet, eos qui extra rem publicam erant, quasi uiolatus adhibuit. Transfertur etiam status ciuitatis ad paucos, ad plebem, & in eam

formam ciuitatis recidit, quæ respublica dicitur, cum aliquis magistratus aut pars aliqua ciuitatis est in honore ac precio: ut in Areopago *senatus, cum ex bello Medico magnam gloriam reportasset, rempublicam quæ à populo regebatur, auxit.* Et *rursus multitudo nautarum, cum uictoriam ad Salaminam peperisset, & propter hunc principatum, & quòd mari polleret, populi potestatem firmiorem reddidit.* Et Argis *clari homines cum gloriam in pugna quæ Mantineæ gesta est cum* Lacedæmonijs, *adepti essent, popularem statum conati sunt euertere.* Syracusis *etiam populus uictoriæ belli quod cōtra* Athenienses *commissum est, auctor, ex ea forma ciuitatis quæ respub. dicitur, in eā quæ est in populi potestate mutatus est.* Et Chalcide, *populus sublato* Phoxo *tyrāno cum claris hominibus, statim rempub. tenuit.* Eodemq; *modo* Ambraciæ *populus, eiecto unà cum ijs qui in rempub. impetum faciebant* Periandro *tyranno, in suam ditionem remp. redegit.* Omninoq; *hoc intelligendum est, eos qui potentiæ & autoritatis autores fuerunt, & priuatos & magistratus, & tribus, & uno nomine partem & quamuis multitudinem, seditionibus omnia implere.* Aut *enim ij qui horum gloriæ inuident, seditionis autores sunt: aut isti propter præstantiam pares esse nolunt.* Atque *etiam reipub. forma mutatur, cum partes ciuitatis quæ uidentur contrariæ, inter se adæquantur. Cuiusmodi sunt locupletes & tenues: mediocritas parum, aut nihil omnino.* Si *enim multū excellit pars quælibet, quod reliquum est, cum eo quod perspicuè præstantius est, non uult in discrimen se offerre.* Itaq; *præstanti uirtute uiri,*

te uiri, haud seditiosi sunt, quòd pauci sunt collati cum multis. Ac omnino quidē in omnibus rebuspublicis & seditionum & mutationum initia eiusmodi sunt. Euertunt autem respub. alias ui, alias dolo & fraude. Vi, uel iam inde ab initio, uel pòst necessitate imposita. Etenim fraus duplex est. Interdum enim cùm fraude egerunt, primum aliorum summa uolūtate rempublicam mutant: deinde ijs inuitis, ui rempub. obtinent. Vt cum quadringenti tyranni essent, populum in fraudem egerunt, cum dicerent, regem pecuniam ad bellum quod cum Lacedæmonijs gerendum erat, esse præbiturum. Ita mendacio & fraude rempub. tenuerunt. Interdum autem cum initio persuaserunt, etiam postea eis uoluntate sua adductis, imperant. Atque omnino quidem ex his causis rerumpub. mutationes oriuntur. Singilla- 3
tim autem facta uniuscuiusq; generis rerumpub. partitione, ex eis effecta cognoscenda erunt. Ac popularis quidem status unus ex omnibus mutatur maximè, propter nonnullorum qui auram popularem aucupātur, effrenatam licentiam. Nam et priuatim calumniando, eos qui opes habent inter se coniungunt, (compellit enim in unum, commune periculum, etiā inimicissimos) & publicè multitudinem concitando. quod in multis iam factum uidere licet. Nam & in Co insula populi potestas, cum mali populares essent, cōcidit, nobilium coniuratione: & Rhodi. Nam cum populares stipendium cogerent, uetarentq; mercedem præfectis triremium dari: illi iudiciorum metu coacti, cōiuratione populi potestatem funditus sustulerunt. Euersa est etiam popularis potestas Heracleæ, ut primum colonia dedu

cta est, idq; tribunorum plebis iniquitate. Nam cum ab eis uiolati patricij eiectiq; essent, illi deinde conserti, cum ab exilio rediissent, populi potestatem dissoluerunt. Eodemq; modo Megarensium status popularis corruit. Nam tribuni plebis ut pecunias publicare possent, multos patricios in exilium miserunt, quoad magnus esset numerus exulum. At illi reuertentes, prælio uicerunt populum, remq; publicam ad paucos transtulerunt. Quod idem etiam Cumis accidit, stante populi potestate, quam Thrasymachus sustulit. Eodemq; ferè modo cernere licet cæteris rebuspub. mutationes incidisse. Nam aliàs, ut iniurijs faciendis ineant gratiam à plebe, patricios concitant, ad studiumq; rerum nouarum impellunt uel bonorum diuisione, aut fructuum ad munera publica sustinenda translatione. Aliàs criminationibus idem faciunt, ut diuitum bona publicare poßint, & proscribere. Olim autem cum esset idem tribunus plebis et imperator, respub. in tyrannos incidebat. Nam maxima ferè ex parte ueteres tyranni ex tribunis plebis extiterunt. Cur autem tum essent, nunc non sint, in causa est quòd tum ex imperatoribus erant tribuni plebis: nondum enim ualebant dicendo. His uerò temporibus quibus ars Rhetorica floret, qui aliquid dicendo possunt, plebis illi quidē patroni sunt: imperitia autem rerum bellicarum nouis rebus nō student, nisi fortè paulum aliquid tale extitit. In tyrannorum etiam ditionem magis respub. olim redigebatur, quàm nunc, quòd magnos magistratus quidam tum adipiscebantur, ut Mileti Prytaniam. Multa enim magna erant, in Prytanis potestate: præterea quòd par-

uæ tum

uæ tum erant urbes,& populus in agris uiuebat,& in opere erat,præfecti plebis tum deniq; tyrannidem affectauerunt,cum idonei bello esse cœperunt, quod populi gratia freti omnes perfecerunt. Ea *autem persuasio locupletum odio nata est.* Vt Athenis *Pisistratus, cum inimicitias cum* Pediacis *exercuisset, &* Theagenes Megaris *cæso locupletum pecore, quod ad flumen in pastu ceperat.* Dionysius *etiam cum* Daphnæum *locupletesq; accusaret, ad se unum ut dignum rempub. transtulit,cum propter inimicitias se esse popularem probasset.* Mutantur *etiam respub.ex auita et uera populi potestate,in eam quæ his paucis annis inuenta est.* Vbi *enim suffragijs magistratus creantur, neq; census ratio habetur,& plebs eos mandat, ibi tribuni plebis imperij cupiditate, eò loci rem deducunt, ut populus plus etiam quàm leges poßit.* Vt *autem id ne fiat, aut fiat rarius,tribus eos creare debet, non uniuersa multitudo.* Ac *ex his quidē causis popularis status existunt mutationes.* Ea *autem respub.quæ est in potestate* 6 *paucorum,duobus potißimum modis perspicuè mutatur: uno,si plebi ab illis inferatur iniuria. Cum enim quilibet idoneus est huius rei auctor, tum uel maximè quando ita accidit,ut princeps ex ipsa paucorum potestate nascatur.* Quod Naxi Ligdami *usuuenit,qui postea* Naxijs *tyrannus imperauit.* Habet *etiam initium seditionis,quod ab alijs proficiscitur,distinctiones.* Nā *interitus reipub.interdum autores sunt ipsi locupletes,sed tum cum magistratum nullum gerunt,& pauci admodum honores adipiscuntur.* Quod Maßiliæ, Istri,Heracleæ,*alijsq; urbibus contigit,in quib.fratres*

maiores

maiores natu primùm, deinde rursus minores, quibus ad honores aditus non patebat, finem non fecerunt seditionum, quoad reipublicæ statum commutauerint. Neq; enim aliquibus locis simul pater & filius magistratum adipiscuntur, alicubi maior natu & minores. Atq; hic quidem paucorum potestas ad ciuilem societatem propius accedit. Istri autem ad plebem peruenit. Heracleæ uerò à paucioribus ad sexcentos. Commutata est etiam Cnidi popularis potestas, mutua patriciorum seditione, quòd pauci magistratus adipiscerentur: et quòd quemadmodum dixi, si pater adipiscatur, filio aditus non patet: nec si plures liberi sint, nisi maximo natu. plebs enim cum illi in seditione essent, delecto sibi præfecto ex patricijs, facto impetu uicit. Infirmum enim est quicquid est in seditione. Atq; etiam Erythris cum reginarum staret potestas, quanquam rempub. præclarè administrabant, tamen molestè ferens populus se paucis parère, reipub. formam statumq; mutauit. Euertuntur etiam per se ipsæ paucorum potestates, popularium contentionibus. Conciliandæ autē plebis ratio est duplex: una, quæ in ipsis paucis consistit. Sunt enim qui plebis auram aucupentur, etiam si pauci sint. Vt Athenis cum triginta tyranni imperarent, Charicles triginta collegarum qui plebi aßentarentur, opes confirmauit: & cum quadringenti imperarent, Phrynichus. Quod eodem modo iudicandum est, cum ij qui in paucorum potestate remp. administrant, plebis assentatores sunt: quemadmodum Larissæ ciuiū custodes quos uocant, quòd ipsi suffragijs plebis creantur, eam colunt. Idemq; fit, in quibus paucorum imperijs

rijs non ij magistratus suffragijs creant, quorum ordinis sunt magistratus: sed cum in magistratibus mandandis magnorum censuum uel sodalitatum ratio habeatur, magistratus ipsos ij qui arma ferunt, uel populus uoce deligit. Quod quidem Abydi contigit. Id fit etiam ubi iudices non ex ijs qui rempub. gerunt, leguntur. Qui enim plebi assentantur, propter iudiciorum causas rempublicam commutare solent. quod Heracleæ, quæ est in Ponto, factum est. Quod idem fit, cum nonnulli ad pauciores rempub. trahunt. Qui enim æquationem uolunt, ij à plebe præsidium & auxilium petere coguntur. Fiunt etiã paucorum potestatis mutationes, cum sua licenter & libidinose uiuendo effundunt. Hi enim tales homines rebus nouis student, & uel tyrannidem affectant ipsi, uel alium ei parant: quemadmodum Syracusis Hipparinus Dionysium, & Amphipoli is cui nomen erat Cleotimo, colonos Chalcidensiũ duxit. qui cum uenissent, eorum in locupletes odiũ concitauit. Et Æginæ is qui rem perfecit, quæ ei erat cum Charete, ob eam causam rempub. mutauit. Aliàs ergo conantur aliquid commutare, aliàs rempub. diripiũt. unde inter hos seditiones & dissidia nascuntur, uel cũ his latronibus bellum gerunt. Quod in urbe Apollonia contigit. Paucorum autem status si unum idemq; sentiat, haud facile per se interit. Quod ex Pharsaliæ rep. intelligi licet, in qua cũ pauci sint qui rempub. gerant, tamen iamdiu principatum tenent: propterea quòd præclarè se in imperio gerũt. Euertuntur etiam tum, cum in rempub. quæ est in potestate paucorum, alia eiusdem generis inuehitur. Quod tum fit, cum respub.

uniuersa

uniuersa parua est, & omnes qui pauci sunt maximos magistratus non adipiscuntur. Quod Elidi aliquando usuuenit. Nam cum à paucis gubernaretur respub. senes omnino pauci erant, quòd perpetui erant cum essent nonaginta: ratio autem creandi suffragijs ad dominatum spectabat, similisq; erat Lacedæmoniorum Senibus. Mutantur autem paucorum potestates & in bello & in pace. In bello, propter plebis infidelitatem, alijs militibus coguntur uti. Qui enim præficitur, is sæpe tyrannus efficitur: quemadmodum Corinthi Timophanes. qui si plures sint, ipsi sibi dominatum uendicant. Interdum autem hoc metu coacti, ad reipublicæ gubernacula populo aditum patère uolunt, quòd populo cogantur uti. In pace autem propter mutuam infidelitatem rem committunt militibus & magistratui, qui medius utrique parti consulit, isq; interdum utrorumque summam potestatem habet: quod in urbe Larissa contigit, tum cum in magistratu essent Aleuadæ ij qui ad Samũ imperium tenuerunt: & Abydistantibus sodalitatibus, quarum una erat ea quæ Iphiadæ fuit. Dissidia etiam fiunt ex eo quod alij ab alijs uexantur in populari potestate, & quòd nuptiarum, aut iudiciorum causis, seditionibus exagitantur: quales sunt de iure connubij, quas suprà exposui. Paucorum etiam Eretriæ statum, qui erat in equitum potestate, Diagoras sustulit, cum ei ob rem uxoriam illata esset iniuria. Ex iudicio autem fori, seditio Heracleensis extitit: & Thebis stupri causa, cum iure, sed seditione orta, sumptum esset supplicium ab Heracleensibus de Eutione, à Thebanis de Archia. Inimici enim suis certaminibus

*certaminibus perfecerunt, ut in foro ad palum deli-
garentur. Multæ etiam respublicæ, quòd nimium ad
dominatum spectarent paucorum potestates, à non-
nullis ciuibus molestè ferentibus euersæ sunt. Cuiusmo-
di est Cnidiorum & Chiorum paucorum potestas.
Atq; etiam casu commutantur, & eæ quæ respub. uo-
cantur, & eæ quæ sunt in potestate paucorum, in qui-
bus descriptus est censu senatus, & iudicia & cæteri
magistratus. plerumque enim census primùm præscri
ptus, tempus quod adest, quodq; præsens est, spectat, ut
in paucorum potestate paucis, in ea autem quæ respu-
blica dicitur, ijs qui mediocres opes nacti sunt, ad illos
honores liceat ascendere. Nam cum pax aut alia pro-
spera fortuna, suppeditationem affert bonorum, ferè
fit, ut eadem bona censu maiore digna sint. Ita omni-
bus ad omnes magistratus aditus patet, aliàs cum sen-
sim & paulatim mutatio fit quæ lateat, aliàs etiam
cum celerius. Atque ab his quidem causis & commu-
tationes existunt rerumpub. quæ in paucorum sunt im
perio, & in eis seditiones. Omnino autem & populi,
& paucorum potestates non in contrarias respub.
mutãtur, sed in eas quæ sunt generis eiusdem: ueluti ex
legitimis populi paucorumq; imperijs in ea, in quibus
homines, nõ leges ualent, ex hisq; in illa mutantur. In* 7
*ijs aùtem rebusp. quæ sunt in potestate optimatum, se
ditiones & dissidia oriuntur, quòd paucis ad honores
aditus patet: id quod dixi etiã paucorũ imperia solere
euertere. quoniam optimorum potestas paucorum est
quodammodo, quippe in quarũ utraq; pauci imperẽt,
etsi non eiusdem rei causa pauci ad reipub. guberna
cula*

cula sedent, quandoquidem non ob aliam causam optimorum esse potestas uidetur. Atq; id tum maximè necesse est fieri, cum multitudo animos sustulit, quòd pari uirtute sit prædita. Quales Lacedæmone fuerunt ij qui Partheniæ nominantur, qui cum ex similibus orti essent, eos quod rebus nouis studere deprehendissent, Tarentum colonos miserunt. Mutatio etiam fit optimorum potestatis, cum nonnulli magni uiri, nec inferiores uirtute, ratione bonorum priuantur à quibusdam, qui in maiore sunt honore, ut Lysander à regibus: aut cum aliquis uiri nomine dignus, non adipiscitur honores. quod Cinadon fecit is, qui rege Agesilao aduersus Lacedæmonios cõiurationis auctor fuit. Præterea cum alij nimiũ tenues sunt, alij locupletes: quod in bello fit maximè. Contigit idipsum etiam Lacedæmone sub Messeniacum bellum: quod ex poetico Tyrtæi opere, quod Eunomia uocatum est, perspici licet. Non nulli enim cum bello premerentur, ut ager diuideretur petebant. Mutantur etiam optimorum potestates, si quis magnus sit, possitq; crescere, ut suo unius dominatu summam rerum teneat: ut Lacedæmone Pausanias is qui Medico bello præfuit imperator, & Carthagine Hanno. Collabuntur autem maximè respub. quæ dicuntur, & eæ quæ ab optimis gubernantur, cum ius in ipsa repub. uiolatur. Hoc enim initium & causa est, ex qua intelligitur non præclarè temperatam coniunctamq; fuisse cum repub quæ uocatur, populi paucorumq; potestatem, & cum ea repub. quæ est in potestate optimorum has ipsas & uirtutem, sed duo illa maximè: cum autem duo dico, populi paucorumq; imperia dico,

dico, quòd hæc ipsa respub. & quæ optimorum potestates dicuntur, conantur coniungere. Hoc enim à rebuspub. quæ nominantur, eæ quæ sunt in optimorum potestate differunt, ob eamq; causam earũ partim minus, partim magis sunt stabiles atque firmæ. Nam quæ magis ad paucorum potestatem spectant, eas optimorum potestates uocant: quæ autem ad popularem statum, respub. Itaq; minus hæ tales quàm reliquæ requirunt ad se tuendas, quòd uincit maior numerus: & qui æqua obtinent, magis sunt se ipsi contenti. Qui autem magnas opes nacti sunt, ij si autoritatem respub. dederit, & libidini seruire, & maiores opes habere, & superiores esse uolunt. Omninoq; quamcunq; in partem inclinet respub. in eam mutatur, & sua utriq; amplificant. ueluti ea quæ respub. appellatur, in popularem statem: ea quæ est in optimorum potestate, in paucorum potestatem: aut contrà, optimorũ potestas in populi potestatem. Quasi enim iniuriam acceperint, sic in contrarias potestates tenuiores rempub. distrahũt, & quæ uocantur respub. in paucos incidunt: quòd ea demum æquabilitas et certa rerũ cuiusq; possessio stabilis diuturnaq; est, quæ pro dignitate tribuitur. Quod autem dixi, Thurijs contigit: apud quos quoniam in mandandis magistratibus maioris census habebatur ratio, ad minorem redacta est respub. & pluribus magistratibus tradita est: quoniamq; contra leges omnes agros patricij occupauerant. Respub. enim in paucorum nimia potestate erat, ut res suas augere possent. Populus autem exercitatus bello, superior fuit armatorum ui, dum eos qui maiores opes habebant, ex agris

expulit. Iam quia respub. omnes quæ in potestate sunt optimorum, à paucis administrantur, fit, ut patricij facilius maiores opes consequantur. Vt Lacedæmone opes ad paucos perueniunt, daturq́; patricijs quidlibet faciendi potestas, ut eis etiam liceat, quo cum uelint necessitudinis iure coniungi. Itaq; Locrorum ciuitas propter Dionysij affinitates prorsus euersa est, cui rei nunquam in populari statu, optimorumq́; potestate rectè temperata locus esse potuisset. Eæ autem respublicæ quæ sunt in potestate optimorum, cum commutantur, incertum est ob id maximè, quòd pedetentim sensimq́; concidunt. Id quod suprà dixi de omnibus rebuspublicis generaliter, paruitatem esse causam mutationum. Cum enim aliquid negligitur eorum quæ ad rempub. pertinent, tum facilius aliud aliquanto maius perturbant, quoad omnem ordinem euerterint. Quod etiam Thuriorum reipub. usuuenit. Cum enim lex esset, ut quinq; annorum esset præfectura belli, quidam adolescentes qui usu belli ualebant, erantq́; apud plerosq; custodes in honore, neglectis ijs qui in rebus gerendis uersabantur, quòd se facile id consecuturos putarent, hanc legem primùm sunt tollere conati, ut perpetuam belli præfecturam ijdem gererent, quòd se à populo ultro creatum iri cernerent. At illi magistratus qui ei rei præfecti erant, qui cõsiliarij uocantur, impetu facto, primùm ut ne intercederetur persuaserũt, existimantes hac lege sublata, eos reliquam remp. saluam & incolumem relicturos. postea cum prohibere uellent, sublatis cæteris, nihil iam aliud egerunt, sed omnis reipub. status in dominatum redactus est eorum,

qui

qui nouis rebus studerent. Omnes autem respub. colla-
buntur aliàs per se, aliàs externa causa, cum propè est
contraria respub. aut si procul abest, at certè uim eius
habet. Quod Atheniensibus Lacedæmonijsq; contigit.
quorum Athenienses semper paucorum, Lacedæmo-
nij populi potestates deleuerũt. Atq; quibus causis rei-
pub. status mutaretur, aut seditionibus exagitaretur,
ferè dictum est. De conseruatione autem & com- 8
muniter & separatim cuiusq; reipub. deinceps disse-
rendum est. Ac illud quidem primum perspicuum est,
si quibus rebus euertantur respub. teneamus, etiam nos
quæ sint earum causæ salutis tenere. cum præsertim et
contrariorum efficientia contraria sint, & interitui
sit salus contraria. In ijs igitur rebuspub. quæ bene con
stitutæ sunt, illud obseruandum est, ut si quid aliud, ut
nihil contra leges fiat: tum uel maximè, ne qua res par
ua uioletur, uidendum est. Latet enim sumptus, quòd
non summa ratio ducitur, & animus ab eis capitur, ut
ab hac fallaci conclusiuncula: Si singula pauca sunt, e-
tiam uniuersa. quæ quidem quodam modo uera, quo-
dam modo falsa est. Nam totum & uniuersa non par-
ua sunt, sed ex paruis constant. Vna ergo contra hos
initiò comparanda cautio est. deinde non est haben-
da fides ijs, quæ fallacis conclusiunculæ gratia contra
multitudinem composita sunt. Res enim ipsa eas refel-
lit. Quas autem fallaces reipublicæ conclusiones appel
lem, suprà exposui. Cernere autem licet quasdam sta-
biles non solum optimorum potestates, sed etiam pau-
corum, non quòd in tuto sitæ sint respublicæ, sed quod
præclarè se gerant ij qui sunt in magistratu, & ad-

uersus eos qui ad rempub. non accedunt, & aduersus ciues, dum illos nulla afficiunt iniuria, & eos qui principatu digni sunt, in rempub. introducunt, eosq; qui honoris cupiditate inflammantur, non honore debito defraudant, nec plerisq; quæstum detrahunt: & aduersus eos etiam qui honores non adipiscuntur, se gerunt populariter. Quod enim ius æquabile populares in multitudine uolunt esse, id ijs qui pari iure uiuunt, non solum æquum est, sed etiam utile. Itaq; si ij multi sint qui rempub. gerant, multa conducunt eorum quæ populariter lege sanciuntur. Veluti semestres esse magistratus, ut eos ij omnes qui similes sint adipiscantur. Sunt enim instar plebis ij qui pares sunt. Quocirca apud hos sæpe plebicolæ, quemadmodum suprà dictum est, exoriuntur. Deinde minus in dominatus eæ resp. quæ sunt in paucorum optimatumq; potestate, incidunt. Neq; enim tam facilè ad scelera & maleficia impelluntur magistratus cum breui tempore, quàm cum diuturno imperant. quandoquidem ex eo in paucorum populiq; potestatibus tyrannides nascũtur. Aut enim potentissimi homines in utraq; ad tyrannidem aspirant, hic quidem plebis assentatores, illic potentes, aut ij qui maximos magistratus gerunt cum diu imperant. Stant autem respub. non solum quòd procul absunt ab ijs rebus quæ interitum afferunt, sed interdum etiam quòd propè. Qui enim in metu uersantur, ij diligentius reipub. saluti consulunt. Quocirca debẽt ij quibus respub. curæ est, metum incutere, non ut exitium, sed quasi nocturnum præsidium reipub. salutem afferant. Debent etiam quod procul à periculo abest, id docere imminere.

re. præterea danda opera est, ut patriciorum contentiones ac seditiones caueantur, eorumq; qui à contentionibus abhorrent, antequam ipsi cœperint: quòd nascens malum cognosse, non cuiusuis est, sed uiri ciuili scientia præditi. Quod autem attinet ad eam rerũ commutationem, quæ propter census fit ex paucorum potestate & ea quæ respub. dicitur, cum hoc usuuenit, si ijdem census maneant, & magna pecuniæ copia suppetat, tum erit utile multitudinem publici census ex præterito tempore ponderare. In nonnullis ciuitatibus quotannis censentur, in maioribus tertio aut quinto quoq; anno. quod si maior sit aut amplior superiore, quo census publicus constitutus est, perutile erit legem esse, & censum augere, aut imminuere, si superet: augendo, pro ratione incrementi: si quid prætermissum sit, remittendo. Nam & in paucorum potestate, & in ea quæ respub. uocatur, si hæc omittantur, hîc ad paucos imperium perueniet, illic dominatu unius omnia tenebuntur. illo autem modo ex repub. popularis potestas efficitur, ex paucorum autẽ potestate respub. aut certè populi potestas. Communis autem conseruandæ & populi & paucorum potestatis, omnisq; reipub. ratio est, neminem ornare supra modum, sed exiguos potius & diuturnos honores tribuere, quàm celeriter magnos. His enim talibus deteriores fiunt, & ferre secundam fortunam nõ omnes possunt. Sin minus, at certè utile erit, non præripere honores uniuersos, qui semel habiti fuerint, sed sensim maximè conari ita legibus agere, ut nemini adsint nimiæ neq; amicorum neq; pecuniarum copiæ. Alioqui procul ab urbe seiungen-

dæ erunt eorum clientelæ. Et quoniam rebus nouandis priuata uita præbet materiam, magistratus quidam creandus est, qui uitam omnium & mores censeat, & spectet, ne reipub. nocere possint. Et si qua pars in ciuitate abundantia uictus efferatur ac gliscat, ob eas causas singillatim obseruāda est. Cui remedio erit, semper contrarijs partibus curationes & magistratus mandare. Dico autem bonos multitudini aduersari, & inopes locupletibus. Danda etiam opera est, ut uel coniungantur tenuium & locupletum multitudo, uel ij qui ijs interiecti sunt amplificentur. Hoc enim seditiones quæ ex inæqualitate nascuntur, restinguet. Maximum est autem, omnem rempub. ita legibus & omni procul ratione & pacto constitutā esse, ut ne sint quæstui magistratus, idq; in ijs rebuspub. quæ sunt in paucorum potestate, obseruandum est maximè. Isto enim pacto non molestè ferunt plerique se à repub. gerenda exclusos esse: quinetiam lætantur, si quis eos sua negotia agere sinat. Quòd si magistratibus remp. quæstui esse existiment, tum duplicem dolorem percipiunt, & quòd non adipiscantur magistratus, et quòd nihil lucri faciant. Atq; etiam uno modo coniungi potest populi optimorumq; potestas, si quis hoc instituat. Sic enim et patricij & plebeij quod uolunt consequentur. Nam et licere omnibus gerere magistratus, populare est: et patricios esse in magistratu, eius est reipub. quæ sit in potestate optimorum. Quod fiet, cum magistratus non erūt quæstui. Nam nec tenues adipisci magistratus uolent, quibus nullum lucrum propositum erit, sed sua agere potius: et locupletes poterunt, quòd nihil communium

nium rerum desiderant. Ita fiet, ut inopes se collocuple tent, quòd sua negotia agant, et locupletes ne cuiuis pa reant. Ne autem pecuniæ publicæ surripiantur, pecuniæ præsentibus ciuibus omnibus tradantur, antigraphaq; apud curias, curiarumq; partes & tribus condantur. Vt autem quæstui ne sit magistratus, honores legibus sanciri debent ijs, quorũ de uirtute erit opinio. In ijs uerò rebusp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum est, ut nõ solum eorum possessiones ne diuidantur æqualiter, sed ne fructus quidem. quod in quibusdã ciuitatibus dum fit, ignoratur. Melius est aũt eis uetare qui clam inscijsq; alijs instituent hæc sustinere munera, quæ & magno sumptu constent, nec utilitatem obeuntibus afferunt: cuiusmodi sunt ædilitates, lampadumq; in ludis exhibitiones, cæteraq; generis eiusdem. In paucorũ aũt potestate consulendũ est tenuibus: ijsq; magistratus mandandi sunt potißimũ, ex quibus utilitas aliqua percipitur. Quòd si quis locupletũ pauperẽ uiolet, grauius in eos animaduertendum est, quàm si inter se alij alios iniuria afficerẽt. Perutile etiã erit, hæreditates non donationibus uenire, sed genere, nec eundẽ plures unà adire. Sic enim æquabiliores erũt facultates, et maior inopũ numerus opibus affluet. Proderit etiam & in ea repub. quæ à populo, & in ea quæ à paucis gubernatur, reliquarum rerum uel æqualitatẽ, uel præstantiã tribuere ijs qui minus remp. gerunt, in populari ciuitatis genere locupletibus, in paucorũ potestate inopibus: præter amplißimos magistratus, qui ijs solis mandandi sunt, qui rempublicam gerunt, uel certè pluribus. Tria autem quædam præcepta 9

tenere debent ij qui summos magistratus gesturi sunt. Primum, ut charam habeant rempub. Deinde, ut maximam habeant munerum magistratus potestatem. Tertium, ut in quaq; repub. præditi sint uirtute ac iustitia ea, quæ ad rempub. accommodata sit. Si enim non idem ius est in omni reipub. genere, sint necesse est uaria iustitiæ genera. Sed quoniam non in eundem hæc omnia conueniunt, quemadmodũ delectus habendus sit, quæstio est. Vt si quis dignus sit belli principatu, sed uitiosus, & cui minimè chara sit respub. alter autem bonus, & qui charam habeat rempub. uter diligẽdus est? Duo autem spectanda sunt, & quibus rebus præditi sunt omnes sæpius, & quibus rarius. Itaq; in munere imperatorio magis exercitatio, quàm uirtus postulatur: quòd rarius imperatoriæ laudis homines, uirtutis sæpius sunt compotes. At in statione et quæstura contrà. Maior enim uirtus in ea desideratur, quàm quanta plериq; præditi sint. Scientia autem communis est omniũ. Sed quæret aliquis, si ratio adsit ciuilis & charitas reipub. quid uirtute opus est? Nam duobus illis reipub. cõsulet: nisi fortè fieri potest, ut ij in quibus hæc duo insint, impotentes sint. Ita quemadmodum ipsi sibi non ministrant, quanquam docti sint, & sibi chari: sic nihil prohibet aliquos se hoc pacto gerere aduersus remp. Omnino quæ legibus cõtenta reipub. prodeße dicimus, ea omnia rempub. tuentur: & quod sæpe expositũ est maximũ esse, uidere, ut superior sit ea multitudo, quæ rempub. saluam esse uelit, ea quæ nolit. Hoc præterea intelligendum est, quod nunc ignorant respub. eæ quæ modum optimi status transeunt. Multa enim eorũ quæ

popularia uidentur, populi opes uimq; dissoluunt, & paucorum potestati multa accommodata uidentur, quæ illam euertunt funditus. Qui autem hanc unam uirtutem esse putant, trahunt rempub. ad nimium, nec intelligunt quemadmodum naris optimam formam egressa est, collata cum aduncitate aut simitate, sed tamen etiam honesta est & uenusta cum aspectu collata: cum interea si quis eam etiam intendat supra modum, primùm amittit partis eius iustum modum: postremò eò progredietur, ut ne naris quidem perspiciatur, propter nimium ac parum contrariorum: sic eandem aliarum partium esse rationem. Hoc etiam in alijs rebusp. contingit. Nam fieri potest, ut et cum paucorũ & cum populi potestate, præclarè agatur, etsi ab optimo statu dimota sit. At si quis utranq; earum ampliorem faciat, primùm deteriorem efficiet rempub. postremò ne rempub. quidem. Quapropter tenere debet scriptor legum, & scientiæ ciuilis haud ignarus, quæ popularẽ conseruent, et quæ populi opes labefactent, quæq; paucorum potestatem: quarum neutra nec stare, nec permanere potest sine locupletibus & multitudine. Sed cũ æquatæ sunt facultates & possessiones, tũ alia sit resp. necesse est. Ita qui leges de excellentia tollunt, respub. tollunt. Peccatur autem & in populi & in paucorum potestatibus. in populi potestate à plebicolis, ubi multitudinis summa est in leges potestas. Duas enim faciunt semper respub. ex una, gerentes inimicitias cum locupletibus. At contrà oportet speciem præ se ferre dicentis pro copiosis, & in ea repub. quæ paucorum dominatu tenetur pro plebe, & iurare contrà quàm nũc

ſit,debent ij qui paucis parent. Nam in quibuſdam his temporibus iurant,& cum plebe bellum geram,et male in eam conſulam. Atqui ſentiendum & diſsimulandum eſt contrà, cum hac iuriſiurandi ſignificatione, Non faciam populo iniuriam. Omnium autem quæ dicta ſunt pertinere ad conſeruandas reſpub. nihil eſt melius ea,quam nunc omnes pro nihilo putant,reipublicæ diſciplina. Vſus enim nullus eſt uel maximè ſalutarium legum,atque eorum quæ uiſa ſunt omnibus qui in repub.uerſantur,ſine educatione ac diſciplina: quæ ſi leges populares ſint,accommodata ſit ad populi poteſtatem: ſi ad paucorum poteſtatem aptæ ſint,accommodata ad illam. Quemadmodum enim in uno intemperantia eſt,ſic in ciuitate. Diſciplina autem accommodata ad rempub. non in eo poſita eſt, ut ea fiant quæ paucis quorum in poteſtate reſpub.eſt,aut ijs qui populare ciuitatis genus probant, afferant uoluptatem: ſed ut ea quibus perficere poßint,ut illi pauci imperent,hi populari ciuitatis genere utantur. Nunc uerò in ijs rebuſpub.quæ à paucis tenentur,liberi eorum qui imperant, molliter educantur, tenuiorum autem exercentur,atq; laborem perferunt: Ita fit, ut facilius ac libentius res nouas moliri & uelint & poßint. In ijs autem rebuſp.quæ maximè populares uidentur, contrà quàm è repub.ſit uſuuenit,propterea quòd uitioſe libertatem definiant. Duo enim ſunt termini & quaſi fines populari ſtatui conſtituti: unus, quod maioris partis ſumma eſt poteſtas: alter,libertas. Ius enim æquabile uidetur eſſe. æquabile autem ac æquũ eſt, quod multitudini uiſum ſit,id ualere. Libertas autem & æ-

quitas

quitas in eo posita est,ut quod quisq; uelit, faciat. Ex *quo efficitur,ut in populari genere ciuitatis eiusmodi, ita quisq; uiuat ut uelit,& quemadmodum ait* Euripi*des,ut desideret, quod in uitio est.* Neq; *enim uita quæ ex reipub.præscripto degitur,seruituti deputanda est, sed saluti.* Ac *de causis mutationis rerump. interitus, ac salutis hactenus.* Reliquum *est, ut quibus rebus unius dominatus tollatur & conseruetur,disseramus.* Ferè *autem eadem quæ superioribus rebuspub. etiam tyrannidi & regiæ potestati usuueniunt. quandoquidem & regale ciuitatis genus ex eo quod est in optimorum potestate,& tyrannicum ex paucorum extrema potestate,populariq; genere cõstat.* Itaq; *obest genus hoc plurimũ ijs qui ei parent,quippe quod ex duobus quæ uitiosa sunt cõstet,habeatq; uitia quæ ab utroque proficiscuntur.*Vtriusq; *autem singularis principatus origo profecta ex contrarijs est.* Regia *enim potestas eo comparata est,ut in populo bonis præsidium esset constitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præstantiam constituti sunt,aut propter uirtutis actiones,aut certè pro huius generis excellentia et dignitate.Tyrannus aũt ex populo & multitudine contra patricios constitutus est, ut plebem iniuria prohiberet.* Quod *exitus indicat.Tyranni enim ferè ex ijs qui plebis aurã aucupabantur,extiterunt,cũ ad eorum fidem inops multitudo cõfugisset,quòd ab ijs qui maiores opes habebãt premeretur.* At *tyranni quidẽ hoc modo, cum iam ciuitates coaluissent,constituti sunt.* Alij *autẽ ante hos ex regibus, qui patrios mores uiolabant,affectabãtq; imperiũ quod seruili par erat.* Alij *ex ijs quib.*

summi

summi magistratus mandati sunt. Quondam enim populi diuturniores curationes ac magistratus constituebant: alij ex paucorū potestatibus, quæ unum aliquem cum summa potestate ad maximos magistratus extollebāt. His enim modis omnibus licuit hoc perficere, si modò uoluissent, quòd adesset alijs regij honoris autoritas, alijs ea quæ magistratu continetur. Veluti Phidon Argis & alij tyranni impositi sunt, cum regalis staret potestas. Ii autem qui in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus & magistratibus effecti sunt tyranni. Panætius uerò apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, alijq́; eodem modo aura populari. Ergo regalis potestas, ut dixi, ex ea republica constituta est, quæ est in potestate optimorum. Nam uel excellentia & dignitas eam uel priuata uirtus, uel generis, uel beneficiorum ratio, uel hæc ipsa & potentia pepererunt. Omnes enim qui beneficia dederunt, uel urbibus ac gentibus dare potuerunt, hunc honorem sunt adepti: alij prohibētes seruitute bellica, ut Codrus: alij data libertate, ut Cyrus: uel conditis urbibus, agrisq́; occupatis & quæsitis, ut Lacedæmoniorum, Macedonum, Molossorumq́; reges. Reges autem custodiæ defensionisq́; causa constituti sunt, ut & locupletes prohiberent iniuria, & inopem multitudinem contra locupletum iniurias tuerentur. At uerò tyranni non publicæ omnium, ut sæpe dixi, sed suæ ipsorum utilitati consulunt. Estq́; tyranno uoluptas proposita, regi honestas. Itaq; tyranni pecunias congerere & augere student, reges eas potius res quæ ad honorem & gloriam ualent. Regum etiam cohors ex ciuibus, tyrannorum

norum ex externis constat. Inesse autem in tyrannorũ uita & populi & paucorum potestatis mala, hinc per spici licet, quòd tyranni in diuitijs quæ sunt paucorum potestatis, omnia ponunt. Nam isto uno pacto necesse est præsidium uictumq; permanere, & quòd nulla in re multitudini fidem habeant. Itaq; arma ei adimunt. premere etiam inopem multitudinem, eamq; ex urbe eijcere, atq; in diuersos locos dispergere, utriusq; commune est, & eius reipub. quæ est in paucorum potestate, & eius quæ in tyrannorum. Ab ea autem quæ à populo regitur, hoc mutuata est, gerere inimicitias cum locupletibus, eosq; & clàm et palàm de medio tollere, in exiliumq; mittere, ut qui eorũ fraudi oppositi sint, eorumq; imperio obstent. Quibus rebus efficitur, ut tyrannos aggrediantur alij imperij cupiditate ducti, alij libertatis. Vnde Periandri ad Thrasybulum consilium est summarum spicarum decußio, quòd primores ciuitatis interficiendi essent. Vt ergo expositum est, eædẽ causæ, eademq; initia mutationum in rebuspub. habenda sunt, quæ in ea quæ dominatu unius tenetur. Nam & iniustitia, & metu, & contemptione ad delendum singulare imperium pleriq; eorum qui id ferunt aggrediuntur. Iniuriæ autem eæ commouent maximè, quæ per contumeliam inferuntur: interdum eos impellit etiam rerum priuatarum detractio. Fines etiam ijdem propositi sunt, ut illic, etiam tyrannis ac regibus. Viuunt enim in magna opum honorumq; abundantia ij qui soli imperant. quarum omnes rerum cupiditate ducuntur. Impetus autem alius in corpus fit eorum qui præsunt, alius in imperium. Ac is quidem qui à contumelia

melia proficiſcitur, fit in corpus. Cumq; contumeliæ multæ partes ſint, unaquæq; earum iracundiam miniſtrat. Iratos autem maxima ex parte ulciſcendi libido, non dignitas ad aggrediendum permouet. Quo in genere eſt impetus is qui in Piſiſtratidas factus eſt ab Harmodio, quod filiã irriſiſſent: & ab Ariſtogitone, quod in Harmodium dixiſſent. In Periandrum etiam Ambraciæ tyrannum impetus factus eſt, quòd in conuiuio puerum interrogaſſet, an ex ſe grauidus eſſet. Philippus autem à Pauſania interfectus fuit, quòd eum ab Attalo contumelijs iactari ſineret. Et Amyntas paruus à Derda, quòd ſe abuſum eſſe eius ætate gloriaretur: & Eunuchus ab Euagora Cyprio cæſus fuit, propter contumeliam qua ſe affectum putauit, quòd mulier filium eius exterminaſſet. Multi etiã impetus in corpus facti ſunt, quòd ij qui ſingularem principatum tenebant, cõcubitu corpora dedecorarẽt: cuiuſmodi ille fuit Cratæi in Archelaum. Cum enim moleſtè grauiterq; ferret conſuetudinem, idonea etiam leuior cauſa ei fuit, quàm quòd cum alteram filiarum ipſi nuptum daturum ſe recepiſſet, neutram dedit: ſed maiorem natu, occupatus bello quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, regi Elibeæ, minorem natu Amyntæ filio, quòd iſto modo putaret illum cum Cleopatræ filio inimicitias non eſſe geſturum. At alienationis cauſa erat, quòd res venereas grauiter ferret. Eademq; de cauſa adiutor eius facti fuit Hellanocrates Lariſſæus. Cum enim cum eo conſueſceret, neque eum reduceret in patriam, quemadmodum pollicitus erat, libidinis, non amoris cauſa concubitum fuiſſe exiſtimauit. Paron autem & Heraclides

raclides Aenienses Cotyn, ut patrem ulciscerentur, interemerunt. Adamas uerò à Coty defecit, quòd puer ab eo per contumeliam fuisset exectus. Multi etiam cæso corpore concitati, partim interfecerunt, partim adorsi sunt, tanquam contumelijs affecti, eos etiam qui regalem potestatem obtinebant. Veluti Mitylenis Megacles Pentalidas, cum præterirent pulsarentq́; claua, adiutoribus amicis impetu facto necauit: posteá que Sperdes Penthilum acceptis plagis, cum à muliere extractus esset, occidit. Eius autem impetus qui in Archelaum factus est, Decamnichus auctor fuit: quippe qui primus eos qui aggreßi sunt, concitauerit. Causa autem irarum fuit, quòd eum Euripidi poetæ uerberandum tradidisset: Euripides autem ei succensebat, quòd in tetrum odorem oris eius dixisset. Alijq́; permulti ob eam causam partim interfecerunt, partim insidias pararunt. Itemq́; metu permulti impetum faciunt. Vna enim causa hæc quædam est, ut in rebuspublicis, sic in ijs quæ unius dominatu tenentur: ueluti Xerxem Artapanes metuens inuidiã qua flagrabat, quod Darium egisset in crucem iniussu suo, cum sibi ueniam daturum eum putaret, quasi propter cœnam in mentem ei non ueniret. Alij impetus contemptione fiunt: quemadmodum fecit in Sardanapalum quidam, cum eum inter mulieres nentem animaduertisset, si modo fabulis credendum est. Quòd si minus in hoc, at in alio certè uerum fuit. Dionysium etiam minorem contemptu Dion inuasit, cum uideret ita affectos ciues, & illum semper ebrium. Atque etiam amici quidam contemptione ducti aggrediuntur, quòd propter

fidem

fidem quæ eis habetur, obscura sit futura contemptio. Ii etiam qui se putant imperium posse obtinere, quodam modo contemptu aggrediuntur ad impetum faciundum. Potentia enim freti, neglecto periculo, facilè adoriuntur: ut imperatores ducesq; copiarum, eos qui singularem obtinent principatum: ueluti Cyrus Astyagem, cum & uitam eius, & potentiam contemneret, quòd potentia eius consenuisset, ipse uerò molliter uiueret. Et Seuthes Thrax Amadocū, qui eum bello præfecerat, inuasit. Alios autem multæ causæ earum quas exposui impellunt, ut faciant impetum: interdum contemptio & præmium, quibus impulsus Mithridates Ariobarzanem interfecit. Sed hæc ipsa causa eos potissimum ad impetus faciendos impellit, qui natura audaces laude & gloria rerum bellicarum ualent apud eos qui soli imperant. Fortitudo enim ui freta audacia est, quarum utraq; sperantes se facilè superiores fore, impetum faciunt. Eorum autem quos ambitio ad inuadendum stimulat, alia ratio est & causa, quàm superiores. Non enim ut quidā tyrannos aggrediuntur, quòd sibi magna præmia proposita esse uideant, magnosq; honores, sic unusquisque eorum qui cupiditate gloriæ inflammati, alios occupant, adire pericula instituunt: sed illi ea quam dixi causa ducti, hi autem quasi alia etiam quædam res sit minus necessaria, & qua nomen suum clarum efficiant alijs, sic in eos impetum faciunt qui soli imperant, non quòd comparare sibi uelint singulare imperium, sed gloriam. Verumtamen perpauci adhuc inuenti sunt, quos hæc causa impulerit, ut se periculis offerre uellent. Subesse enim debet salutis negli

gentia, si rem quam uolunt, minus assequantur: quibus quidem comes Dionis opinio esse debet, quæ ægrè in multis reperitur. Ille enim paucos milites in Dionysium eduxit, cum se ita animo constitutum diceret, ut quócunq; progredi posset, id sibi satis foret, ut si ut primùm in eius fines progressus esset, è uita migraret, eam mortem præclaram sibi duceret. Ea autem respub. quam tyranni tenent, uno modo euertitur, quemadmodum unaquæq; cæterarum rerumpub. à causis externis, si qua sit contraria resp. superior. Perspicuum est enim, uoluntatem affuturã propter institutorum uoluntatumq; repugnantiam. Atqui quod quisq; uult, id, si modò possit, efficit. Sunt autem respub. cõtrariæ, ea in qua populus imperat tyrannorum uitæ, Hesiodi sententia, figulo figulus. Nam populi potestas extrema tyrannis est. Regalis etiam & optimorum potestates inter se dissident, propter reip. repugnantiam. Itaque permulta tyrannorum imperia & Lacedæmonij deleuerunt, & Syracusani, tum cum præclarè remp. gerebant. Altero modo tyrannorum potestas per se dissoluitur, cum ciues exagitantur seditionibus. ut Gelonis antea, & nunc Dionis. Gelonis, dum Thrasybulus Gelonis frater filium Gelonis popularem efficit, ad uoluptatesq; pellicit, ut ipse imperaret. Domestici autem coniurarunt, ut non tyrannis funditus euerteretur, sed Thrasybulus. At coniurati dato tempore eos omnes expulerunt. In Dionysium uerò Dion cum affinis eius esset, exercitum eduxit, assumptoq; populo cum illũ eiecisset, ipse interfectus est. Cumq; causæ duæ sint, quæ homines ad impetus faciendos in tyrannos

impellant, odium, & contemptio: alterum quidem in tyrannis inesse debet, odium: ex contemptu autem multæ eueniunt euersiones. Quod ex eo sciri potest, quia multi qui tyrannidem sibi parauerant, imperium tutati sunt: alij cum accepissent, statim omnes interierũt. Qui enim uoluptariã uitam traducunt, ij certè facile despiciuntur, multasq; dant impetui faciendo opportunitates. Pars autem quædam odij etiam ira ducenda est, quippe quæ ad easdem res agendas quodam modo impellat: quanquã sæpenumerò maiorem uim ad agendum habet, quàm odium. Contentione enim maiore ut impetum faciant homines, impellit hæc perturbatio, propterea quòd rationi minimè pareat. Contumelia autem maximè homines, ut dolori obtemperent, permouet. qua de causa Pisistratidarum imperium concidit, aliaq; permulta reliquorũ generum. At odium magis rationi obtemperat. Cum enim ira coniuncta sit cum ægritudine, cogitationi & rationi uix locus aliquis relinquitur, & odium separatũ est à dolore. Sed ut in pauca rem conferam, quot causas exposui paucorum imperij immoderati & extremi, popularisq; potestatis postremæ, totidẽ intelligendæ sunt esse tyrannorum imperij. Hæ enim sunt diuisæ distinctæq; tyrannorum potestates. At uerò regalis potestas quia externis nullis causis rebusq; deletur, stabilis est ac diuturna. plurimos autem interitus gignit ex se, sed duobus modis. Vno modo, eorum qui regium imperium obtinent seditionibus. Altero, administratione nimium tyrannica, cum plura sui iuris esse uolunt, idq; contra leges. Non extant etiã his temporibus regiæ potestates,

sed

sed quæ extant, potius imperia sunt tyrannorũ, quòd regalis potestas uoluntarium imperium est. sed quòd maiorem habeat potestatem, & quòd multi sunt qualescunq; præstatq; tantum nemo, ut maiestatem dignitatemq; imperij pari dignitate tueatur: ob eamq; causam ultrò imperium illud nõ ferunt, & si quis dolo & fraude aut ui imperium assequatur, iam tyrannis quædam uidetur. Earum autem regalium potestatũ, quas qui tenent ex certo genere semper imperant, eadem est interitus causa, quæ superiorũ, & quòd multi sunt qui facile contemnantur: & quòd cum potentiam tyrannorum nacti non sunt, sed dignitatem regiam, uiuant licentius. Est enim facilis regni interitus, quando quidem si nolint, quamprimum nulla erit regia potestas: sed tyrannorum, etiamsi nolint. Atq; hæ quidam sunt, aliæq; eiusdem generis, causæ singularium imperiorum euersionis. 11 *Conseruantur autem communiter quidem, ut perspicuum est, rebus contrarijs: sigillatim autem, regiam potestatem ad moderatiorem formam disciplinamq; reuocando. Quo enim minor potestas est eorum qui imperant, eo diuturnius stabiliusq; omne stat imperium. Nam & minus ad dominatione instructi sunt, et magis pares sunt moribus, et minus eorum qui se ipsorũ imperio subiecerunt, flagrãt inuidia. Ob eam enim causam & Molossorũ regale ciuitatis genus stabile fuit, et Lacedæmoniorũ, quòd iam ab initio in partes duas imperiũ diuisum est, et rursum ei Theopompus modũ adhibuit, cũ præter alios magistratus etiam Ephoros instituisset. Imminuta enim potestate, tempore auxit imperiũ regiũ. Ita quodã modo*

id non minus, sed maius efficit. Quod eum uxori solitum aiunt dicere. Cum enim ea obijceret, an non puderet eum regnum minus tradere liberis, quàm ipse à patre accepisset? non certè, inquit: trado enim diuturnius. Tyrannorum autē imperia duobus modis maximè repugnantibus conseruantur, quorum alter traditus est, quoq; tyranni permulti imperium administrant. Eorum partim à Periandro Corinthio aiunt tradita, partim ab imperio Persarum sumi possunt. Sunt autē quæ suprà dixi ad salutē tyrannidis pertinere, ut primores ciuitatis interficere, sapientes tollere, conuictus non pati, nec sodalitates, nec disciplinā, nec quicquam tale: sed ea ne fiant cauere, unde duo effici solent, prudentia, & fides. nec scholas, neq; cōuentus alios aptos ad cessationē sinere fieri, et omnia perficere, ut quàm maximè ignoti inter se omnes sint. Notitia enim fidos eos inter se faciet. Eos etiam qui in urbe morantur, semper uideri, & stare pro foribus. Sic enim & minimè latebit quid agant, & assuescent animo esse abiecto & demisso, perpetua seruitute. Aliaq; omnia eiusdem generis Persarum & Barbarorum instituta, quæ ad tyrannorum imperium pertinent. Tantundē enim ualent omnia. Et dare operā ut non lateat, quid quisq; eorum qui eius imperio se subiecerint, dicat aut agat: contraq; ut sint speculatores, cuiusmodi erant Syracusis, qui Potagogidæ uocabantur. Hieron etiam quosdam qui auribus perciperēt quid diceretur, mittebat, ubi conuentus aut cœtus aliquis hominum erat. Minus enim liberè loquuntur, horum metu: aut si liberè dicunt, minus latet quid dicant. Prætereà crimina eis

inter ipsos & pericula creare, concitare odijs amicos inter se, & plebem cum patricijs, & locupletes inter se, eosq; qui sunt in illius imperio, pauperes efficere; tyrannorum proprium est: ut nec præsidium alatur, & quotidianis operis occupatis non uacet impetum facere. Testes sunt pyramides Aegypti, *testes statuæ quas* Cypseli *posteri statuerunt, et* Iouis Olympij *ædes a* Pisistrati *posteris facta, & in* Samo Polycratis *opera. Hæc enim omnia ualent ad negotium & inopiam eorum qui parent. Multum etiam potest tributorum collatio. ut* Syracusis, *ubi tyranno* Dionysio *quinquennij spacio uniuersæ opes collatæ sunt. Solet etiã tyrannus bellum gerere, ut ne sint in otio, & ducis desiderio teneantur. Et regia quidem potestas amicorum fide, & præsidio maximè conseruatur: tyranni autem est, amicos potißimum suspectos infidosq; habere, quasi uerò omnes uelint, hi autem maximè eum poßint de medio tollere. Ea etiam omnia quæ in extrema populi potestate obseruantur, propria sunt tyrannorum: ueluti mulierum potestas uagandi per domos, ut consilia uirorum enuncient. Itemq; seruorum manumißio, eadem de causa. non enim impetum faciunt in tyrannos serui ac mulieres: qui si ex animi sententia uiuãt, charas habeant necesse est tum tyrannorum tum populi potestates. populus enim solus princeps uult esse. Itaq; assentator apud utrunq; est in honore ac precio, apud plebem popularis, (est enim plebicola populi assentator) apud tyrannum is qui summisse se gerit in conferendis sermonibus, quod est assentationis. Ob eamq; causam tyranni improbos sibi amicos pa-*

rant, quòd assentatione moueãtur: quod nemo qui animo libero præditus erit, faciet. quinetiam amant boni uiri, uel certè non assentantur. Et improbi maleficijs apti sunt. Clauus enim clauo truditur, ueteri prouerbio. Tyranni etiã est, nullo præstanti, aut libero homine delectari, quòd se tantum eiusmodi putat esse. et qui contrà ritu hominis liberi splendorem adhibet, is maiestatem potestatemq; tyranni tollit. Quocirca eos odit, ut imperij euersores. Adhibere etiam conuictores peregrinos potius quàm ciues, tyrannorum est, quòd hos hostes habeant, illos non repugnantes. Hæc autem aliaq; eiusdem generis tyrannorum sunt illa quidẽ, ad conseruationemq; imperij ualent, sed nullum non scelus complexu suo continent, quæ omnia tribus generibus continentur. Tyrannus enim tria exquirit: Vnum, ut ij qui ipsi parent, abiecto sint animo. quòd qui pusillo animo est, impetum facit in neminem. Alterũ, ut alteri alteris infidi sint. neq; enim tyrannorum potentia antè euertitur, quàm aliqui conspirent, fidiq; sint inter se. Itaq; cum bonis inimicitias exercent, tanquã imperio eius obstent, non solum quòd parêre nolint ut serui domino, sed etiã quòd ipsi alij alijs fidem habent, & illis cæteri, & quòd neq; se ipsi accusent, neq; cæteros. Tertium, ut nulli potentes sint. Cum enim id aggrediatur nemo, quod ipse efficere non poßit: ne tyrannum quidẽ si uires non suppetant, quisquam interficere uelit. Atque hi tres fines sunt & quasi termini, quò uoluntates tyrannorum & consilia referuntur. Nam ad has reliquæ eorum cogitationes referri redigiq; poßunt, partim ut fides nulla ciuibus inter ipsos

relin-

relinquatur, partim ut parum poßint, partim ut demisſo ſint animo. Hæc igitur una ratio eſt conſeruandarum tyrannidum. Altera ferè dilgentia cōtrà quàm diximus, continetur, quam à regiæ poteſtatis interitu aſſumamus licet. Vt enim una ratio euertendi regni in eo poſita eſt, ſi imperium ad tyrannidem propè accederet: ſic tyrannorum opes cōſeruabuntur, ſi ad regiæ poteſtatis ſimilitudinem imperium transferatur, retenta modò ea poteſtate, ut non ſolum uolentibus, ſed etiam inuitis ac nolentibus imperet. Si enim negligat, & hoc ipſum amittet, et ius tyranni. Sed hoc quaſi fundamentum conſtituendum ac ſtabiliendum eſt: cætera partim efficienda ſunt, partim ſpecie regis tegenda, primùm ut reip. conſulere uideatur. Quod fiet, ſi nec impenſas eiuſmodi faciat, quæ multitudinis uoluntatē offendant, cum ab ea accipiuntur quæ parcè opere ac labore quæſiuit, & ſcortis, peregrinis, opificibusq; effuſè dantur: & accepti expenſiq; rationem referat, quod iam quidam tyranni fecerunt. Qui enim hoc modo rempub. adminiſtrabit, paterfamiliàs, non tyrannus eſſe uidebitur. Neq; uerò timendum eſt, ne pecuniæ deſint, cū ſumma ſit eius poteſtas in ciuitate. Quin etiam domo abeuntibus tyrannis hoc utilius eſt, congeſtas relinquere. Minus enim cuſtodes corporis imperium occupabunt. Maius autē periculum tyrannis à coborte, quàm à ciuibus imminet: quòd illi unà cum eo abſunt, hi manent domi. Præterea tyrannus ita ſe gerere debet cogendis tributis & uectigalibus, ut ea reipublicæ cauſa cogere uideatur. Quòd ſi quando uſui ſunt bellicis rebus, omnino ſe ipſe præſtare debet

custodem ac quæstorem, ut rerum communium, non suarum. Hoc etiam perspectum sit & cognitum, eum non difficilem esse, sed comem & humanum; quod in eo positum est, ut eum non timeant ij qui adeunt, sed uereantur potius. quod assequi difficile est eum qui huiusmodi est, ut facilè contemnatur. Itaq; si minus cæteris uirtutibus, at certè ciuili danda opera est, talisq; ei de se afferenda opinio est. Iam uerò ea de illo opinio esse debet omnium, ut non solum ab ijs adolescentibus aut uirginibus, quibus præsit, manus abstineat, uerùm etiam ab ijs qui circa ipsum erunt. Eodemq; modo eius mulieres aduersus cæteras se gerere oportebit, quòd propter mulierũ iniurias multa tyrannorũ imperia conciderunt. Quod autem ad uoluptates corporis attinet: contrà ei faciendũ est, quàm nonnulli tyranni hoc tempore faciant. Non enim solum, ut primùm illuxit uoluptatibus corporis se tradunt, multosq; dies hoc unum agunt: sed hæc sua facinora alijs perspecta esse uolunt ac cognita, ut se ut beatos suspiciant atq; mirentur. Sed in primis his modus adhibendus est. sin minus, certè ei afferenda opinio est, ab ijs se abhorrere. Neq; enim impetus fieri solet in eũ qui sobrius est, sed in eũ qui ebrius: neq; in uigilantes, sed in dormientes. quod de contemptu eodem modo iudicandum est. Contraq; faciendũ est, quàm suprà dixi. Constituere enim rempub. & ornare debet, tanquã tutor sit, non tyrannus. Religioni etiam deorum præ cæteris operam dare debet, quòd ita minus uerẽtur, ne in se contra leges princeps malè consulat, si eum uereri deos ac curare arbitrentur. minusq; in eum impetum faciẽt, qui deos etiã

adiutores habeat. Eumq́; se præstare sine ulla stultitiæ suspicione debet. Boni autẽ qui aliquid cum laude gesserint, ijs honoribus ab eo afficiendi sunt, ut nõ putent unquam se maioribus ornari potuisse, si suis legib. uterentur. Quos quidem honores ipse tribuet, pœnarum autem atq; suppliciorum rationem alijs magistratibus iudicijsq́; committet. Communis autẽ cautio omnis singularis imperij est, ne unus aliquis crescat, sed plures, quòd se inter se obseruabunt. Quod si quis fortè magnus faciendus sit, at ne is fiat, quem mores superbum audacemq́; efficiunt. Sunt enim hi tales mores ad impetus faciendos in rebusp. omnibus instructißimi. Quòd si quem potentia spoliare uideatur, sensim id erit pedetentimq́; faciendum, ut ne totam adimat. Cùm autẽ ab omni libidine continere se debet, tum præ cæteris à dabus, & à uerberibus, & à rebus uenereis. Hoc autem ne fiat, in ijs maximè qui cupiditate gloriæ ducuntur, prouidendum est. Vt enim ij qui pecunias amant, pecuniarum imminutionẽ, sic ambitiosi ac boni uiri gloriæ iacturam molestè ferunt. Itaq; aut non est his utendum, aut opinio esse debet, eum supplicium patrio more, non eo repudiato & spreto sumere. Consuetudinis autẽ eius & concubitus cum pueris, uideri debet amor causa esse, non libido & licentia. Omnino quæ ignominiæ ac dedecori ducuntur, ea erunt maioribus honoribus compensanda. Eorum autem qui impetum faciunt ad corporis internecionẽ, à nemine maius periculum impendet: neq; quisquam maiore diligentia cauendus est, quàm is qui post hanc mortem, uitam nullam uult quærere. Quocirca ab ijs declinandum est, maximè

qui uel sibi, uel ijs qui illis curæ sunt, iniuriam factam esse putant. Neq; enim sibi consulunt, qui ira incitati, impetum in alios faciũt: Heracliti *etiam sententia, qui ait difficile esse iracundiæ obsistere, quòd uita constet.* Quoniamq; *ciuitates ex duabus partibus constant, ex inopibus & locupletibus: hoc in primis statuendũ est, ut utrorumq; saluti in imperio consulatur, alijq; ab alijs nulla afficiantur iniuria.* Vtrilibet *autem superiores erũt, ij adiungendi erunt imperio: propterea quòd si hæc adsit facultas, nec manumittere seruos tyrannus, nec arma ponere cogetur.* Pars *enim altera cum copijs coniuncta satis munita erit, ut impetus hostium uincere & reprimere poßit. Sed superuacaneum est de singulis dicere. perspicuum est enim, id quod specta re & quod sibi proponere debet tyrannus, opinionem de eo omnium eorum quibus præest eiusmodi esse oportere, ut non tyrannum eum, sed patremfamiliàs et regem: non uendicatorem, sed tutorem esse existimẽt: utq; moderatum uiuendi genus, non effusum delegisse uideatur.* Iam *uerò cum primoribus conferre sermones, plebem delinire obsequio debet.* Sic *enim fiet necessariò, ut non solum imperiũ sit præstantius & amabilius, quòd melioribus ciuibus præsit, non abiectis & demißis animis, cum nec eum ciues oderint, nec metuant, sed etiam ut sit diuturnius.* Deniq; *ijs moribus debet esse præditus, ut uel ad uirtutem aptum animum habeat, uel certè quadam ex parte bonus sit, non pla-*
12 *nè improbus, sed quodammodo.* Atqui *omnium rerump. minus diuturnæ sunt paucorum tyrannorumq; potestates.* Nam *Sicyone tyrannorum imperiũ* Orthagoræ

goræ eiusq; liberorum diuturnũ fuit: quippe quod centum annos tenuerit. sed id accidit propterea, quòd moderatè se & præclarè gesserunt aduersus eos quib. imperabant, & quòd magna ex parte legibus paruerũt. Et quoniam bello erat bonus Clisthenes, nõ contemnebatur, et quòd multis in rebus studiose popularis erat. dicitur enim Clisthenes corona donasse eum iudicem, qui eius uictoriæ & triumpho repugnauerat. nec desunt qui confirment, eius qui ita iudicauit, eam esse statuam quæ in foro posita est. Ferunt etiam Pisistratum cum in ius ad Ariopagum uocatus esset, passum esse iudicium. Altera tyrannis fuit Corinthi, eorũ qui in Cypseli locum successerunt, quæ quidem durauit annos tres & septuaginta & sex menses. Cypselus enim annos triginta imperauit, Periander quatuor & quadraginta, Psammetichus Gordij filius tres annos. Eædem etiam causæ diuturnum hoc fecerunt. Cypselus enim popularis fuit, ob eamq; causam in imperio nullum sibi præsidium adhibuit. Periander autem tyrannum ille quidem se præstitit, sed idem bello fuit bonus. Tertium eorum qui Pisistratum consecuti sunt, fuit Athenis, sed non fuit continuatum. Bis enim actus est in exilium. Ita ex annis tribus & triginta, decẽ & septẽ tantummodo imperiũ tenuit, et duodeuiginti eius liberi. Ita omnes anni quinq; explent et triginta. Reliquũ est imperiũ Hieronis, Gelonis, Syracusis, quod nõ multos annos stetit, sed tantũ duodeuiginti. Gelon enim cũ tyrannus septem annos imperium tenuisset, octauo excessit è uita, & Hiero decem imperauit. Thrasybulus autẽ undecimo mense exactus est. At uerò magna

ex parte

ex parte tyrannorum omnino breuia sunt, non imperia diuturna. Ac quibus quidem rebus respub. potestatesq; eorum qui soli præsunt, euertantur, atq; conseruentur, ferè dictum est. In Platonis *autem* Politia, *disseritur quidem de mutationibus rerumpub. à* Socrate, *sed non rectè disputatur, cum præsertim optimæ reip. quæ eadem prima est, non tradat quæ sit propriè mutatio. Ait enim id causæ esse, quòd nihil maneat, muteturq; circuitu quodam temporis. initium autē horum esse ea quorum sesquitertium fundum coniunctū cum quinqueduplicem cōcentum efficit. additq; ille tum id fieri, cum diagrammatos numerus huius est solidus, tanquam natura interdum prauos ac meliores quàm disciplina procreet. Atq; hoc quidē certè dicit non malè. Fieri enim potest, ut sint nonnulli qui institui boniq; effici non poßint. At quî tandem hæc propria illius quam dicit optimam rempubl. esse potest, magis quàm cæterarū omnium, & omnium rerum quæ oriuntur? atq; id, tempore quo fluere ait omnia? etiam ea quorum non simul origo est & ortus, unà mutantur? ueluti si sint pridie quàm mutētur. simul ergo mutantur. Præterea quamobrem ex hac ipsa in rempub. Lacedæmoniorum fiet mutatio? cum præsertim sæpius in cōtrarias mutentur respub. omnes, quàm in finitimas atq; uicinas. Eadem est ratio reliquarum commutationum. Lacedæmoniorum enim resp. in paucorum potestatem, ut ait, mutatur, & hæc in populi, & populi potestas in eam quæ est in potestate tyrannorum. Atqui contrà etiam cōmutantur, ueluti populare ciuitatis genus ad paucos transfertur, idq; potius quàm ad*

eos

eos qui soli imperant. Iam uerò sit nec'ne futura tyrannorum potestatis mutatio, & quamobrem, in quamq; remp. non asserit. Cuius ratio afferri potest, quòd non facile id potuit dicere. incertum enim est, quandoquidem eius ratione ac sententia, in primam eandemq; optimam fieri mutatio debeat. Sic enim fiet continenter, atq; in orbem reuoluetur. At res tyrannorum ad alios tyrannos transferuntur: ut tyrannis quæ Sicyone erat, ex ea cui Myro præfuit, in eã mutata est, quã exercuit Clisthenes. In paucorum etiam potestatē commutatur, quemadmodum Chalcidensis, quam Antileõ occupauit: & in popularem, ut Syracusis ea quam tenuerunt Gelonis liberi: & in eam remp. quæ est in potestate optimorum, ueluti Lacedæmone & Carthagine Charilai: paucorum etiam opes ad tyrannos transferũtur, ut ueteres resp. ferè in Sicilia, apud Leontinos in Panætij, Gelæ in Cleandri, Rhegij in Anaxilai tyrannidem cõmutata est, quod eodem modo de alijs plerisq; urbibus iudicandum est. Illud etiam absurdum est, eam rempub. ad paucos putare concedere, propterea quòd auidi pecuniæ sint ij qui sunt in magistratu, non quòd permulti qui summas opes nacti sunt, non æquũ putant eos qui nullas opes habent, pari iure in rep. cũ ijs qui habent contineri. In multis quidem ciuitatibus non licet facere pecuniam, legesq; sunt quæ id uetent. Carthagine autem, quæ ciuitas populi consilijs administratur, id licet, neq; adhuc eorum res opesq; conciderunt. Absurdum est etiam dicere duas esse ciuitates, eam quæ à paucis gubernetur, si in ea sint opulenti ac pauperes. Quid enim peiore ea conditione erit, quàm

Lacedæ-

Lacedæmoniorum quæuis alia, in qua omnes pari iure uiuunt, aut nõ omnes boni uiri simili iure continentur? Quòd si nemo egentior quàm prius, fiat, tamen in populare ciuitatis genus ex paucorum potestate mutantur resp. si maior sit pars tenuiorum: & ex populari in paucorum, si pars locupletum uincat multitudinem, & hæc negligat, illi sint attentiores. Cumq; cõmutandarum rerum multæ causæ sint, eas non enumerat, sed unam, quòd cum uoluptatib. se tradãt constringendos, luxuq; diffluant, usuris exhausti egentes fiant: quasi uerò omnes ab initio locupletes nascantur, aut certè plurimi. Quod falsum est. Sed cum aliqui ex primis ciuitatis patrimonia consumpserunt, tum deniq; nouis rebus student. Cùm uerò alius, nihil asperum est: mutaturq; nihilo minus interdum in popularẽ, quàm in aliam remp. Præterea si non pateat eis aditus ad honores, si iniuria aut cõtumelia afficiantur, seditionẽ inducunt in ciuitatẽ, resq; pub. cõmutant, etiamsi patrimonia non profuderint, quòd impune quiduis agendi eis data sit potestas. quod licentia aiunt fieri. Denique cum plura sint genera & earũ rerump. quæ à paucis, & earum quæ à populo principe administrentur, tanquã una sit utraq;, ita mutationes Socrates enumerat.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA LIBER VI.

PArtis quidem ciuitatis quæ consilijs remp. administrat, & eius quæ summam habet in rep. potestatem, magistratuũq; ac iudiciorũ descriptionis quot quæq; sint distinctiones ac dissimilitudines, quæq; ad quam remp. accommodanda sit: præterea quæ res ac

causæ rebuspub. interitum salutemq́; afferant, superioribus libris demonstratum est. Quoniam autem multa sunt genera eius reipub. quæ populi consilijs administratur, itemq́; cæterarum, non alienum erit, si quid reliquum sit uno sermone tradere, rationemq́; explicare, quæ cuiq; accommodata utilisq́; uideatur. Cognoscendæ sunt præterea omnium rationum quas exposui coniunctiones, quòd ex earum copulatione uariæ rerumpub. formæ mutationesq́; nascuntur, ut eæ quæ insunt in potestate optimorum, ad populum transferantur. Cum autē cōiunctiones dico, eas dico esse considerandas, quæ nondum tractatæ sunt. Veluti utrum eius pars ciuitatis quæ cōsilijs præest, & eius quæ creandis magistratibus descriptio ac ratio ad paucorum potestatem pertineat, an ea quæ consilijs præest, descripta sit accommodatè ad paucorum imperium: & quæ creandis magistratibus, ad eam formam reipub. quæ optimatum consilijs administretur: an uerò alia quadam ratione non omnia quæ rempub. attingunt, sint constituta. Et quanquam quod populare ciuitatis genus ad quam ciuitatem accōmodandum sit, quodq́; paucorum ad quam multitudinem, & quæ reliquarum rerumpub. quibus utilis sit, iam expositum est: tamen planum fieri debet, non solum quæ ciuitatibus sit salutaris maximè, sed etiam quemadmodū constituendæ sint & hæ & aliæ, paucis explicandum est. Ac primùm de ea quæ à populo administratur, differamus. Ea enim cognita, etiam contrariam intelligemus, quā quidam uocant paucorum potestatem. hac autem uia & ratione iura omnia popularia exponenda sunt,

quæq;

quæq; uidentur res populi attingere. popularis enim potestatis genera, pluresq; populi potestates, easq; distinctas eorum fecit coniunctio. Duæ enim causæ sunt, quæ res populi in multas partes diuiserūt: altera quæ suprà exposita est, populi distinctio. Populi enim pars alia aratorum est, alia eorum qui in sordidis artibus uersantur, alia mercenariorū, quarum prima cum secunda coniuncta, & tertia utriq; non tantū eo differt, quòd populi potestas melior deteriorq; fiat, sed eo etiam quòd nō eadem. Altera causa est ea de qua nunc dicimus. Quæ enim populares potestates attingūt, reiq; publicæ propria uidentur, ea coniuncta resp. quæ populi consilijs administrantur, ab hac separauerunt. Alij enim pauciora, alij plura conueniunt, cuidam hæc omnia. perutile est autem unumquodq; eorum cognoscere, ut constituatur quam quisq; sequi uelit, & quæ sint adhibendæ correctiones. Hoc enim agunt, hoc meditantur ij qui resp. constituunt, omnia quæ apta accommodataq; sint, ad finem propositum referre. quod qui faciunt, errant: quemadmodum docui tum, cum de rerump. interitu & conseruatione disputarem. Nunc de fundamentis & institutis, quæq; expetant, disseramus.
2 *Fundamentum quidem popularis reip. est libertas. Hoc enim omnium sermonibus increbuit, quasi uerò in hac una rep. libertatis insit communio: propterea quòd hanc dicant ab omni populari imperio indagari & exquiri. Libertatis autē una pars est, uicißim parere atq; præesse. Ius enim populi in eo positū est, ut omnes æquales opes habeant, non pro dignitate: quo iure constituto, necesse est summam esse populi potesta-*

potestatem: quodq; maiori parti uisum sit, id finem & ius esse. Omnes enim ciues pari iure uiuere aiunt oportere. Ex quo fit, ut in populi potestate tenues, quoniã plures sunt, plus poßint quàm copiosi. Id autem demũ ualet, quod maiori parti uisum est. Atq; hoc quidem unum signum est libertatis, quem sibi finem omnes populares proponunt in repub. Alterum autem est, sic uiuere, ut uelis. Hoc enim libertatis aiunt esse proprium: si quidem serui est, uiuere non ut uelit. popularis quidem reipub. alter hic finis est. Hinc autem euenit, ut parêre uelint in primis nemini: sin minus, uicißim: idq; ad libertatem conducit eam, quæ ab æquabilitate proficiscitur. His autem positis, atq; hoc stante principio, hæc quæ sequuntur popularia sunt iura. Creandos & deligendos esse magistratus omnis ex omnibus, imperium habere oportere omnes in quenq;, & uicißim quenq; in omnes. sortitò magistratus mandandos esse omnes, aut eos certè qui exercitationis non indigeant, nec artis: non pro ratione ullius censûs, aut quàm minimi, esse mandandos: nefas esse eundem bis ullum magistratũ gerere, aut rarò, aut certè paucis exceptis bellicis: breue tempus præscriptum esse oportere magistratibus omnibus, aut quibus potest: omnibus licere de rebus omnibus ius dicere, aut de plurimis, ijsq; grauißimis & principalibus. ueluti de rationibus referendis, de rep. & rebus quas priuatim quisq; cum quoq; contrahit. Concionem summam habere omnium rerum potestatem: magistratũ nullum ullius, aut quàm paucißimarũ, aut maximarum. Magistratuum autem nullus magis popularis est senatu, in quo non omnibus stipendium

O datur,

datur, præsertim cum ei etiam ordini potestas adimatur. Sibi enim populus cui ingens merces est attributa, iudicia omnia uendicauit, quemadmodum superioribus libris, cũ hac de re dissereremus, diximus. Præterea stipendium pendere primùm omnibus, concioni, iudicijs, magistratibus: sin minus, senatui, & concionibus statis, uel magistratibus ijs qui inter se uictus societate coniungantur necessariò. Iam quoniam paucorum potestas & genere & opibus & disciplina definitur, popularia his contraria uidentur esse, ut ignobilitas, ut paupertas, ut sordidæ & illiberales artes. Magistratũ autem nullum perpetuum esse. Quod si quis ex antiqua mutatione reliquus sit, tum fas esse ei autoritatem imminuere, & à suffragijs ad sortem transferre. Atq; hæc sunt popularium potestatum communia, quæ ex eo iure nata sunt, quod inter omnes constat esse populare, omnes æquo iure uiuere, in quo populare imperium ac populus maximè uidetur consistere. Aequũ est enim nihilo magis præesse locupletes quàm tenues, nec eos solos summam habere potestatem, sed omnes ex æquo. Sic enim in repub. æquabilitatem & libertatẽ in-
3 esse existimabunt. Hoc ita constituto, quæret aliquis, quo tandem modo opes æquè magnas habere possint: an census, exempli causa, quingentorum, in mille diuidendi sint, ut mille tantum poßint, quantum quingenti? an non in eo ponenda est quæ ex eo sumitur æquabilitas, sed facta hoc modo partitione, ex quingentis & mille par hominum numerus sumendus est, quorum summa sit diuisionum atq; iudiciorũ potestas. Vtrum igitur hæc respub. quæ populari iure æquißima sit,

sit, an ea potius quæ multitudinis? Aiunt enim populares, id demum ius esse quod maiori parti uisum sit: pauci autem potentes, quicquid maiores opes probarint. pro opum enim magnitudine iudicari aiunt oportere. Sed in utroque inest inæqualitas & iniustitia. Si enim quicquid pauci approbarint, id ius tyrannis constituitur, quippe cum si unus aliquis locupletum opes superet, is unus iure eius reipub. quæ est in potestate paucorum, dignus sit principatu. Sin quod plures, ij iniuriam facient, proscribendis bonis locupletum & tenuiorum, ut suprà diximus. Quæ ergo sit æqualitas, quā utrique concedunt ex eo iure quod utrique statuunt, cognoscendum est. Quod enim dicunt, quicquid maiori parti uisum sit, ualere, sit ita sanè, at non omnino. sed quoniam duæ sunt partes, ex quibus ciuitas constat, opulenti & pauperes, quod utrisque uisum erit, aut maiori parti, id ratum esto. Sin contrariæ sunt eorum sententiæ quod plures sequentur, atque ij quorum maior est census. Veluti si hi decem, illi uiginti, & uisum sit sex è locupletibus atque tenuibus quindecim, accedant ad pauperes quatuor opulenti, ad diuites illos quinq; inopes: tumq; utrorumlibet census superabit, coniuncto utrorumque censu, id ualeat. Sin paritas erit sententiarum, eadem hæc existimanda quæstio est: quæ nunc, si concio in partes duas diuisa sit, aut forum & iudicium. Aut enim sorti res committenda est, aut quid aliud tale faciendum. Et quanquam in æquo & iure ualde difficilis est ueri inuentio, tamen facilius est id assequi, quàm eis persuadere omnibus, qui augere res suas & amplificare possunt.

Semper enim æquabilitatis & iuris præsidium petunt
4 inferiores, superiores autem id negligunt. Cum autem eius reipub. quæ à populo administratur, quatuor sint genera, primæ & optima (quemadmodum superioribus libris dictum est) & uetustißima omniũ descriptio est. Primam autem dico, quæ in populos diuisa est. Cum enim populus agriculturæ deditus, bonitate & uirtute præstet, certè populare ciuitatis genus constitui potest, ubi multitudo colendis agris pascendisq́; gregibus se uitamq́; tueatur. Nam cum operi intenta sit, quòd non magnas opes habeat, raro conuentus celebrat, quodq́; non ei res suppetant ad uiuendum necessariæ, & in opere est, nec alieni est appetens. Sed maior quædã uoluptas ex agendo opere, quàm ex repub. gerenda & magistratibus percipitur, ubicunq́; nõ magno quæstui respub. est. plerique enim utilitatis magis quàm dignitatis ratione ducuntur. Quod ex eo intelligi potest, quia & olim tyrannos pertulerunt: & paucorum imperiũ perferunt, si quis opere eos minus prohibeat, nec eis suum detrahat. Cito enim alijs magnæ copiæ suppetunt, alijs nõ desunt. Præterea potestas mandandorum magistratuum, & rationum reposcendarũ facile explet desiderium, si qua honoris cupiditate pulsentur. Quanquam enim apud nonnullos populos nõ mandat populus magistratus, sed quidam qui ex omnibus uicißim deliguntur, quemadmodum Mantineæ: tamen cum multitudine præclarè agitur, si ad consilia adhibeatur. Eaq́; species quædam ac forma reipub. popularis ducenda est, cuiusmodi fuit aliquando apud Mantineam. Itaque è repub. populi, de qua prius dixi,
est,

est, in eaq; esse consueuit potestas mandandorum magistratuum omnium, & reposcendarum rationum gesti magistratus, & iudiciorum. Vtile est autem, ad gerendos maximos magistratus uoce ac suffragijs peruenire: quorum ut quisq; maximus erit, ita ex maximo censu mandetur, uel certè in nullo mandando census ratio ducenda est: ijq; demum eos gerent, qui adiumenta eorum gerendorum habebunt. Qui autem hoc reipub. genere utentur, ij & præclarè gubernentur necesse est, quòd à præstantißimis uiris magistratus gerentur, populi summa uoluntate, nullaq; bonorum inuidia. & boni atq; patricij hoc statu erunt & ordine cõtenti, quòd & parebunt non alijs deterioribus hominibus: & iustè præerunt, cum sibi gesti magistratus rationes reddendas esse apud alios uidebunt. Pendere enim ex alijs, nec dari cuiq; quiduis faciendi potestatem, conducit. Licentia enim malum in quoq; homine prouidere nõ potest. Ex quo efficitur id quod rebuspub. plurimum prodest, ut boni qui omni uitio carent, præsint, nullo imminuto iure multitudinis. Perspicuum est ergo, hanc populi potestatem præstare cæteris, quod populus bene sit animo constitutus. Ad studium autem agriculturæ leges omnes quæ quondam apud nonnullos latæ sunt, mirabiliter populum alliciunt, quæ omnino modum quendam possessionibus adhibent quem egredi non liceat, aut uetant ne quid à certo loco ad urbem uersus occupent. Legibus etiam olim in multis ciuitatibus sancitum fuit, ne quis primam hæreditatem uenderet. Lex etiam est quam Oxyli esse dicunt, cuius uis ea erat, ut ne quis in parte fundi qui cuiuspiam esset, fœneraret.

Sed hoc tempore ad Aphytalorum legem quæ ad id quod agimus pertinet, dirigenda sunt omnia. Illi enim etsi multi sunt, agrumq; exiguum tenent, tamen uiuũt omnes in agris. Apud eos enim in precio sunt non uniuersæ possessiones, sed eæ quæ in tot partes diuisæ sint, ut etiam pauperes æstimationem ac precium superare poßint. Secundum autem multitudinem quæ agriculturam tuetur, populus is præstantißimus est, apud quem opiliones sunt, & rei pecuariæ studium sequitur. magnum enim habet cum agricultura commercium: quæq; ad officia bellica pertinẽt, hi maximè præstant exercitatione, et optima corporis constitutione, sub diuo durare possunt. Reliquæ autem omnes ferè multitudines ex quibus cætera populi imperia constant, ab harum bonitate deflexerunt. Nam et uita praua est, & nullum facinus cum uirtute habet commercium eorum quæ tractat multitudo opificum, & forensium hominum atq; mercenariorum. Præterea quoniam in foro & in urbe hoc hominum genus uersatur, facile cœtus et conuentus celebrat. At agricolæ quòd per agros dispersi sunt, nec conueniunt ipsi, nec æquè eiusmodi conuentus desiderant. Vbi autem agri eiusmodi situs est, ut procul absit ab urbe, ibi facile est preclarum populare ciuitatis genus constituere, & rempub. quòd in agris multitudo in colonias exire cogitur. Quocirca in eo reipub. genere quod populi dominatu tenetur, etsi uulgus forum terat, tamen non sunt conuentus celebrandi, quin ea multitudo quæ in agris habitat conuocetur. Ac optimus quidem & primus popularis ciuitatis status, quemadmodum constituendus

sit,

fit,dixi. Perſpicuum eſt autem quomodo etiam cæteri. Nam eodem modo egrediendum eſt extra limites iuſti imperij, deteriorq́; multitudo ſemper ſeparanda eſt. At uerò extrema populi poteſtas,quoniam in ea omnes reperiuntur permixtæ, nec cuiuis ciuitati tolerabilis eſt,nec facile ſtare poteſt,quin legibus & morib. bene ſit conſtituta. Quæ autē & hanc & cæteras resp. euertere ſoleant,maximam partem tradidi. Conſtituenda autem hac populari poteſtate, firmandisq́; populi opibus ſoliti ſunt ij qui præſunt, quàm plurimos recipere,ciuitateq́; donare,non ſolū legitimos & proprios,ſed eos etiam qui ex alterutro ciue, ut patre uel matre nati ſint. Quicquid enim tale eſt,naturæ iſtius plebis eſt aptius. Mos quidem fuit aſſentatoribus plebis hoc pacto conſtituere rempub.ſed tamen recipiendi ſunt ciues eatenus,quoad maior ſit pars locupletum atque mediorum, nec ultrà progrediendum eſt. Si enim ſuperent,ordinem omnem è repub.tollunt,& locupletes ut moleſtè ferant popularem poteſtatem impellunt:quod ſeditionem in rempublicam Cyrenenſium induxit. Malum enim recens & exiguum contemnitur:cum autem conualuit,uires'que ſumpſit,uidetur ab omnibus. Ea etiam conſilia ualent ad conſtituendam hanc populi poteſtatem,quibus & Cliſthenes uſus eſt Athenis,cum popularé ius amplificare uellet,& apud Cyrenem ij qui populi poteſtatem conſtituerūt. Nam & tribuum numerus augendus eſt, & ſodalitates à priuatis ſacris ad pauciora et publica reuocandæ ſunt,omniaq́; faciēda ut quàm maximè inter ſe omnes permiſceātur,& ſuperiores conſuetudines dirimātur.

ſant,coercebuntur,quòd non in populares,ſed in locu pletes intendi ſoleat actio.Cùm autem omnes, tum uel maximè ciues charam rempub.habere debent. Sin minus,at certè enitendum eſt,ut ne ij qui præſunt, hoſtes habeantur.Cumq́; extremæ populi poteſtates multitudine hominum abundent, difficileq́; ſit eos conuentus cœtusq́; celebrare,quibus merces nulla propoſita eſt, quæ res ubi fructus nulli publici ſunt,locupletibus obeſt:propterea quòd ex tributis,publicatione bonorum & iudicijs iniquis id neceſſariò naſcitur, quæ omnia multas iam populi opes euerterunt: ubi fructus nulli ſunt,populus rarò conuocandus eſt,& iudicia facienda ſunt de multis rebus,ſed paucos dies.Hoc enim ualet et ad demendum ſumptuum metum locupletibus,ſi inopes, non copioſi iudicent: & ad iudicandas cauſas, quòd locupletes multos dies à rebus ſuis abeſſe nolunt, & paucos uolunt. Vbi autem uectigalia ſunt,non id faciundum eſt,quod hodie ij faciunt qui populi patrocinium ſuſceperunt,qui ea quæ ſuperant partiũtur,eaq́; ſimul capiunt,ac rurſus eadem requirunt:ut inſtar uaſis quod perfluit, pauperibus præſidio id eſſe uideatur.Sed ei qui uerè popularis ſit uidendum eſt,ut ne nimium ſit inops multitudo.Hac enim re fit,ut res populi uitioſæ ſint.ut ergo abundantia rerum diu ſuppetat, omni ratione prouidendum eſt. Et quoniam id etiam diuitibus utile eſt,ea quæ fructus ipſi pariunt omnia diuidenda ſunt inter inopes:præſertim ſi quis congerere tantum poſſit, quantum ſatis ſit ad agellum emendum: ſin minus,ad mercaturæ agriculturæq́; rationẽ. Quòd ſi inter omnes minus pôßit, at certè tributim,

aut inter aliam quandam partem erit diuidendum. In quo perutile erit ad necessarios conuentus locupletes conferre pecuniam, qui minus necessaria munera expetent. Quo quidem modo Carthaginenses dum rempublicam administrant, populi beneuolentiam conciliant, quòd cum semper populum in colonias deducunt, eum collocupletant. Gratiosorum autem nobilium est, ac sapientum, recipiendis pauperibus, occasione data, ad opes eos adhortari. Præclarum etiam est Tarẽtinorum facta imitari, qui possessionibus cum inopi multitudine communicandi beneuolentiam ad usus reipub. comparant. Iidem magistratus omnes in duo genera tribuerunt, ut alios suffragijs, alios sortitò creari uellent. Sortitò quidem, ut plebi ad eos aditus patêret: suffragijs, quo melius rempub. gererent. Quod in eodem magistratu licet facere, si ita partiamur, ut alijs sorte, alijs uoce, suffragioq́; mandetur. Ac quemadmodum populare ciuitatis genus constituendum sit, diximus.

6 *Ex quibus perspicuum est, quemadmodum rebusp. ijs quæ paucorum dominatione tenentur, sit consulendum. Ex contrarijs enim unaquæque paucorum potestas ad contrariam rempub. cui præsit populus reuocanda est, habita ratione eius paucorum potestatis, quæ & prima sit, et maximè temperata. Cuiusmodi ea est quæ proximè ad eam accedit, quæ respub. dicitur, in qua census ita diuidendi erunt, ut eorum partim minuamus, partim augeamus. & minuamus eos, ex quibus magistratus necessarios ciues adipiscentur: augeamus uerò eos, ex quibus describuntur ij, quorum maior erit in repub. potestas. Quiq́; hunc censum habebunt,*

eis

eis ad rempub.gerendam aditus erit patefaciendus, si modo interim tantum censum conferet populus, ut eo adiuncto superiores sint ijs qui ad rempublicam non accedent.Homines autem reipublicæ administrandæ, semper ex meliore populo deligendi sunt. Eodem´que modo in ea quæ hanc sequitur paucorum potestate, pauca restitui corrigiq́; debent. At uerò ea quæ extremæ populi opposita est, quaq́; nulla nec ad dominatum, nec ad tyrannicum imperium propius accedit, quo deterior est,eo maioris cautionis ac diligentiæ indiget.ut enim corpora quæ bene constituta sunt,atque ualent,et naues ad nauigandum aptæ nautis,multos errores ferunt,ut ijs non intereant:corpora autem ægrota,& naues dißutæ quibus nautæ imperiti contigerũt, ne paruam quidem culpam ferunt: sic ut quæq; respublica peßimè constituta est,ita plurimum ad se tuendam requirit. Ac respub. eas quæ à populo reguntur, omnino hominum frequentia tuetur atque conseruat: quippe quæ iuri quod pro dignitate tribuitur, opponatur. Paucorum autem potestati contrà, à recta & præclara descriptione salus et auxilium petendum est necessariò.

Quoniam autem partes sunt quatuor 7
potißimum multitudinis,agricolarum,opificum, mercatorum,& mercenariorum:quatuor item ad bellum utiles,equitum,grauis armaturæ militum,leuis,ac nauticarum rerum peritorum:ubi locus & ager ad equites accommodatus erit, ibi percommode firmas paucorũ opes constituere licebit. Nam et his copijs incolarũ salus conseruatur, & alere equos ij demũ possunt qui magnas opes habent. Quæ aũt regio grauis armaturæ

militibus

militibus opportuna erit, ea secundo generi paucorũ potestatis erit aptißima. Nam grauis armatura locupletes potius quàm tenues attingit. Leuis autem armatura, & res nautica omnino popularis imperij est. At nunc quidem ubi hominum huius generis magna copia est, cum in seditione est ciuitas, tum ferè infelicius dimicatur. Cui malo remedium petendum est à belli ducibus, qui cum equitatu & graui armatura leuem quæ conueniat solent coniungere. Hac autẽ in discordijs & seditionibus locupletes populus uincit. Cum enim expediti sint, facile cum equitatu & grauis armaturæ militibus concertant. Hanc ergo manum ex his constituere, cum sit in se constituere & comparare: omnes debent, quoniam distinctæ ætates sunt, alijq́; maiores natu & senes sunt, alij adolescentes, eos qui etiam adolescentes sunt liberos suos leuibus artibus erudire: eos autem qui è pueris excesserunt, athletarum arte. Communicanda est autem cum multitudine reipub. rectio, aut quemadmodũ modò docui, cum ijs qui opes ac censum nacti erunt: aut quemadmodum Thebani faciunt, cum ijs qui certo quodam tempore à sordidis operibus abstinuerunt: aut ut Maßiliæ, delectu habito eorum qui digni sunt repub. & eorum qui repudiandi sint, & excludendi. Magistratibus etiam ijs quorum summa est in ciuitate potestas, quosq́; adipisci debent ij qui in repub. uersantur, munera quædam & sumptus addendi sunt, ut ijs populus sua uoluntate careat, gratiamq́; habeat magistratibus, quòd magno precio eis constet magistratibus. Eos autem qui hos magistratus inibunt, & sacra facere magnifica decebit, & aliquod opus publicum

cum ædificare, ut cum populus epulo adhibebitur, certetq́; urbem ornatu & splendore nitere, partim donarijs, partim ædificijs, libenter uideat stantem et florentem rempub. Ex quo etiam fiet, ut monumenta sumptuum ac magnificentiæ suæ locupletibus maneant. Quanquam hæc non obseruant hoc tempore ij qui ad gubernacula sedent reipub. quæ est in potestate paucorum: utilitati enim non minus, quàm dignitati seruiūt. Quapropter præclarè agitur, si paucas eius generis quæ à populo tenentur, respub. nominare poßimus. Ac de constituenda repub. & ea quæ à populo, & ea quæ à paucis administratur, hactenus. Sequitur ut, & quot sint, & qui, quarumq́; rerum magistratus, quemadmodum suprà dixi, disseramus. Nam & sine magistratibus quibus opus est, esse ciuitas non potest: & sine ijs qui ad ordines moresq́; instituendos pertinent, rectè habitari nullo modo potest. Præterea cum sit etiam necesse, quemadmodum docui, in paruis ciuitatibus paucos, in magnis plures esse magistratus: qui probandi sint, qui repudiandi, nosse debemus. Primùm quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata sit, cui præponendus est magistratus, ad quem res contrahendæ, earumq́; apta moderatio pertinent. Ferè enim necessaria est omnibus ciuitatibus aliarum rerum emptio, aliarum uenditio, ad usus uitæ necessarios: idq́; proximè uidetur accedere ad eam rerum abundantiā, cuius causa conuenisse homines in unam remp. uidentur. Altera quæ hanc sequitur, eiq́; finitima est, procuratio rerum est publicarum & priuatarum quæ in urbe accidunt, ut decorum seruetur: eius est etiam,

collabentes

collabentes ædes ſartas & tectas ſeruare, uias reficere, fines agrorum inter ciues terminare, ut ſine litibus uiuant, omniaq; alia munera eiuſdem generis. Hunc magiſtratum pleriq; *præfecturam urbanam uocant. plures autem partes complectitur, quarum alijs alios præficiunt In ij ciuitatibus quæ celeberrimæ ſunt, ut murorum, fontium, portuumq; curatores.* Alijs eſt neceſſarius, *ſimilisq; ſuperiori.* Iiſdem *enim in rebus uerſatur, ſed ad regionem eaq; quæ extra urbem ſunt, pertinet.* Vocantur *autem ij magiſtratus præfecti peregrini à quibuſdam, ab alijs nemorum præfecti.* Atq; hæ *quidē tres ſunt harum rerum curationes.* Alius *autem magiſtratus eſt, qui pecunias publicas cogit, diuiditq; aſſeruatas unicuique iuriſdictioni.* Hos *coactores quæſtoresq; nominăt.* Eſt *etiam magiſtratus alius, apud quem perſcribenda ſunt priuata pacta, & iudicia forenſia, apud eoſdem etiam accuſationes & uocationes in ius.* Alicubi *uerò hunc quoque in multas partes tribuunt, ſed earum omnium eadem eſt autoritas.* Appellantur *autem commentarienſes, præfecti, actuarij, aut ſcribæ, alijſque nominibus quæ his uicina ſunt.* Hunc *ſequitur alius, quo nullus ferè magis neceſſarius eſt, neq; difficilior, cuius procurationi commiſſæ ſunt mulctæ damnatorum, & ea quæ ad profeſſiones puerorum pertinent, cum in numerum uirorum aſcribuntur, atque homines cuſtodiendi traduntur.* Difficilis *eſt quidem & moleſtus, quod in odia hominum incurrat.* Itaque *ubi magnum præmium non proponitur, nec magiſtratum eum adipiſcuntur: neque cum adepti ſunt, legibus parent.* Neceſſarius *autem uſus eius eſt, propterea*

quòd

quòd frustra iudicia fiunt de rebus iustis, nisi ad finem perducantur. Ita si iudicijs sublatis, nulla hominum inter ipsos societas & communio esse potest, & sublata effectione. Itaque melius est non esse unum hunc magistratum, sed alios aliarum decuriarum. itemq; danda est opera, ut eorum qui in acta referuntur, & adolescentum qui profitentur, professiones distinctis magistratibus potestatibusq; tribuantur. Hoc etiā faciendum erit, ut quædam negotia ita gerant magistratus, cùm cæteri omnes, tum noui noua potius, & instantia, ut alius condemnet, alius puniat. Veluti negotia de quibus sententiam tulerint præfecti annonæ, præfecti urbis exequantur, & illi ea de quibus alij pronunciarint. Quo enim minus inuisi erunt ij qui quod ab alijs statutum erit, ipsi perficient, eo facilius res ad exitū perducentur. Ac si ijdem condemnent & puniant, duplici inuidia laborabunt: sin autem ijdem de rebus omnibus statuent, omnibus inuisi erunt. Multis etiam locis magistratus is cuius custodiæ sontes traduntur, ab eo distinctus est, cuius est in eos animaduertere, ut Athenis eorū qui undecim uiri nominantur. Quo melius est hunc etiam diuidi, in eoq; subtilem quandam inuenire rationem, cum præsertim non minus quàm superior desideretur. Et quoniam boni hunc magistratum maximè repudiant, eum'que malis periculosum est mandare, quòd ijs custodia potius opus est, quàm ut aliorum se custodes poßint profiteri: non debet hic unus magistratus esse eisdem, neque perpetuus esse, sed ubi est quidam adolescentum & custodum ordo atque descriptio, magistratus etiā prouinciam hanc uicißim

alij

alij atq; alij debent gerere. Atq; hi quidem magistratus primo loco habendi sunt, quòd usus eorum sit necessarius maximè. Alij autem hos sequuntur, non minus illi quidem necessarij, sed qui maioris amplitudinis speciem præ se ferunt. Ab ijs enim maior usus, periculum, fidesq; postulatur. Cuiusmodi sunt ij qui urbem custodiunt, quiq; ad bellicos usus deliguntur. Esse enim oportet & pace & bello, qui portas & muros custodiunt, & quorum diligentiæ ac curæ recensio delectusq; ac descriptio ciuium permittatur. Ac nonnullis quidem in locis his omnibus muneribus multi, in alijs pauci præpositi sunt magistratibus, ut in paruis ciuitatibus unus omnibus præest. Hos autem imperatores, ducesq; belli uocant. Quòd si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut nautici, unicuique eorum interdum præficiuntur magistratus, appellanturq; præfecti classis, præfecti equitum, & præfecti peditũ, singillatimq; his subiecti sunt tanquam partes generi, ut præfectus triremis, ut decurio, ut centurio, quæq; horũ sunt partes: quorum omnium si quid totum sumatur, genus erit bellicorum munerum. Atq; huius quidem magistratus talis est ratio & descriptio. Quoniam autem si minus omnes, at quidam certè magistratus multa negocia publica tractant, alius sit necesse est, qui rationem ab illis reposcat gesti magistratus, in eosq; animaduertat, nec quicquam aliud agat. Eos uocant tum censores, tum legistas, tum quæstores, tũ patronos. Est præterea magistratus cuius maior est quàm cæterorum potestas, qui sæpe & uectigal & tributum exigit. Is multitudini præest, ubi summa est populi potestas: quia debet id

bet id quod conuocat consilium, summam in repub. habere potestatem. Alicubi autem uocantur consules, à consulendo. ubi autem plebs dominatur, senatus potius dicitur. Ac ciuiles quidē magistratus tot ferè sunt. Aliud genus curationis est eorum qui religioni deorū præpositi sunt, cuiusmodi sunt sacerdotes & curatores eorū quæ ad sacra pertinent, ut sarta tecta sint ea quæ stant, & ædes collabentes restituantur, quæq; alia deorum cultui sunt attributa. Hæc autem cura & diligentia alicubi una est, ut in paruis urbibus, alio in loco multas habent partes atq; distinctas à sacerdotio, ut sacrificuli, ut æditui, ut quæstores sacrarum pecuniarū. Huic cōiuncta ea est, quæ ijs sacris publicis præest, quæ sacerdotibus lex non attribuit, sed ex publico epulo honorem consequitur. Hos appellant tum magistratus, tum reges, tum Prytaneis. Præsunt ergo magistratus ij qui necessarij sunt, ut rem in pauca conferam, rebus diuinis & bellicis, publicas pecunias tractant, annonæ præfecti sunt: mercatus, urbis, portuum, agrorum præfecti sunt: iudicijs præterea, rebus cōtrahendis, perscribendis, profitendis uiris, custodiendis, puniendis, deligendis, reposcendis rationibus, de cuiusq; moribus quæstionibus exercendis, corrigendisq; magistratibus, deniq; consilijs publicis præsunt. Propria est autem earū ciuitatum quæ à rebus gerendis remotiores ocio perfruuntur, quæq; rebus secundis utuntur, dignitatiq; ac decoro consulunt, mulierum disciplina, legum custodia, puerorum disciplina, gymnasiorū præfectura, ludorum præterea diligentia, quales sunt gymnici & scenici, & si qui alij ad hæc spectacula pertinent. Horum

autem magistratuum perspicuum est aliquos non esse populares, cuiusmodi est mulierum puerorumq; præfectura. Inopes enim mulieribus ac liberis pro seruis uti coguntur, quòd seruis careant. Cumq; tres magistratus sint, quorum ratione quidam magistratus, sum mos esse uolunt: nomophylaces, consules, et senatus: nomophylaces reipublicæ quæ in optimorum est potestate accommodati sunt, consules paucorum potestati. senatus popularis est. Ac de magistratibus quidem ferè omnibus planè dilucideq; disputatum est.

ARISTOTELIS DE REPVB. Liber septimus.

1 QVoniam autem qui optimum reipub. statum rectè quærere uult, is primùm statuat necesse est, quæ'nam uita sit expetenda maximè, quippe cum hac re ignorata & incognita, optima etiam respub cognosci nequeat: & præclarißimè agi debeat cum ijs qui optima repub. utuntur, ijs copijs quæ suppetant, nisi quid fortè præter expectationem accidat: Primùm constare debet, quod tandem uitæ genus sit omnibus maximè expetendum: tum idem'ne publicè ac priuatim, an aliud. De qua beata uita quoniam in libris quos ἐξωτερικοὺς inscripsi satis multa dixisse uideor, illinc assumenda sunt quæ ad hunc locum pertinebunt. Nemo enim uerè dubitare potest, quin cum tria sint bonorũ genera, externa, corporis & animi, hæc omnia insint in beatis. Nemo enim beatũ dicat eum, in quo particula nulla sit fortitudinis, nulla temperantiæ, nulla iustitiæ, nulla denìq; prudentiæ: quiq; circumuolantes muscas

muscas extimescat, neque ab ulla re se abstineat, si summa edendi bibendi'ue cupiditate inflammetur, summos autem amicos ob quadrantē interficiat, sitq; mente ita insana & à uero aliena præditus, ut puer est & amens. Hæc, inquam, ut dicta sunt, omnes concedent: de magnitudine autem excellentiaq; dissentient. Nam satis in se uirtutis esse rentur, quantulacunq; sint prædi-ti: diuitiarum autem & pecuniæ, & potestatis, & gloriæ cæterarumq; rerum eiusdem generis cupiditati ac studio, neque finem ullum, neque modum apponunt. Nos autem eis respondemus, facile esse harum rerum fidem ex effectu & euentu sumere, cum uideamus omnes quærere, ac tueri uirtutes non bonis ijs quæ extrinsecus sunt, sed hæc illis & quærere & tueri: beatamq; uitam siue in uoluptate, siue in uirtute ponenda sit, siue in utroque, ijs adesse potius qui summis uoluntatis animiq; ornamentis instructi sunt, & modica adiumenta externa & aduentitia habent, quàm ijs qui magnis copijs illi quidem abundant rerum externarum, sed his ueris bonis carent. Atqui si quis considerate rem perpenderit, facile perspici potest. Nam bona externa terminata sunt, ut instrumentum quoddam. Id autem demum utile est, cuius nimia abundantia uel obest necessariò, uel certè nihil eos quibus adest adiuuat. At uerò animi bona quo plura sunt & excellunt, eo maius adferunt adiumentum, si modò eis non solum honesti, sed etiam utilitatis nomen attribuendum est. Omninoq; illud perspicuum est, optimam cuiusq; rei affectionem ex excellentia quam sumpsit differentiam, earum rerum quarum affectiones dicuntur,

esse appellandas. Ita si animus & opibus & corpori præstat, certè omnino, ac ratione nostra necesse est uniuscuiusq; horum optimæ affectionis eandem esse rationem. præterea animi gratia hæc solent expeti, ut omnes qui suæ sunt mentis, expetere debent, non illorũ causa animum. Ac unumquemq; nostrum eatenus participem esse beatæ uitæ, quatenus uirtutis ac prudentiæ sumus compotes, ijsq; consentanearum actionum, inter nos constat, in quo deo teste utimur: qui cum beatus sit ac felix, non propter aliquod aduentitium adiumentum, sed per se ipse, & quòd natura sit bonus. ob eam enim causam prospera fortuna aliud est, aliud felicitas. Nam à causa & fortuna quæ extra animam sunt commoditates, proficiscuntur. Iustum autem neminẽ, neq; temperatum fortuna efficit. Ex quo id efficitur, quod ijsdem rationibus confirmari debet, & beatã esse ciuitatem optimam, & cum ea præclarè agi. Præclarè autem agi cum ijs non potest, qui non præclara facinora faciant. Atqui nullum præclarum facinus est nec uiri, nec ciuitatis, sublata uirtute atq; prudentia. fortitudinis autem ciuitatis, & iustitiæ ac prudentiæ eadem uis & ratio est: quarum cum est particeps unusquisq; nostrûm, iustus, prudẽs, temperatusq; dicitur. Sed hæc hactenus procemij loco. neque enim ea præterire potui, neq; eorum rationes accommodatæ ac propriæ exponi potuerunt. Neque enim sunt huius disputationis. Nunc uerò hoc tantum positum sit, uitam optimam et priuatim unicuiq; & publicè ciuitatibus eam esse, quæ coniuncta cum uirtute, tantum habeat copiarum, ut actiones uirtuti cõgruentes adipiscatur. Eos autem qui

dissentiunt

dissentiunt à nobis, nunc dimittamus. contra quos, si quis fortè ijs quæ exposita sunt non credat, mox disputabimus. Reliquum est, ut eadem'ne sit beata uita uniuscuiusque hominis ac ciuitatis, nec ne, disseramus. Quæ etiam facilis quæstio est, quandoquidem omnes eandem esse concedent. Qui enim in diuitijs beatam uitam ponunt, ij totam ciuitatem si diues sit, beatam esse ducunt. Qui autem tyrannorum uitam plurimi faciunt, ciuitatem etiam, quæ plurimis imperet, beatissimã esse fatebũtur. Quod si quis unum uirtute præstantem probauerit, is ut quæq; respub. maximis uirtutibus ornata erit, ita eam ducet beatissimam esse. Sed hæc iam duo sunt, quæ egent disputatione. Alterum, utrum uitæ genus anteponendum sit, an quod in gerenda & administranda repub. cum alijs traducitur, an peregrinorum, quodq; procul à ciuili societate seiunctum est. Alterũ, quæ respub. quiq; ciuitatis status sit optimus, siue omnes ad rempublicam accedere uelle debent: siue non omnes, sed ij quorum sit pars maior. Quoniam autem ciuilis scientiæ ac rationis hoc officium est, nõ quid cuiq; sit expetendum, uidere: nos hoc tempore hãc tractandam quæstionem suscepimus, quòd illud quidem præter rem esset, hoc huius est institutæ disputationis. Ac illud quidem perspicuum est, rempub. optimam esse eam necessariò, cuius descriptione unusquisq; beatè possit uiuere. Dubium est autem ijs qui uiuendi genus coniunctum cum uirtute maximè expetendum esse cõcedunt, utrum uita quæ in repub. degitur, & in actione posita est, sit deligenda: an ea potius quæ ab omnibus externis commoditatibus aliena sit. quo in genere

est ea quæ in contemplatione rerum et cognitione uersatur, quod unum uitæ genus quidam dicunt esse philosophorum. Nam ferè omnes qui laudem et gloriam ex *uirtute capere student, siue antehac, siue his temporibus, hæc duo potißimũ uitæ genera sequuntur.* Sed non *parui refert, utra uera sit opinio.* Nam prudẽs homo, *& priuatim unicuiq; homini, & publicè reip. optimũ finem solet proponere.* Nonnullorum autem sententia *est, illud ipsum finitimis imperare, si ad dominatũ spectet, cum maxima quadam iniuria esse coniunctum: sin autem ad ciuile imperium, uacare illud quidem iniustitia, sed impedimento esse uitæ iucunditati.* His quasi è *regione oppositi alij, in alia sunt sententia.* Tantum e*nim uiri esse uitæ uiam quæ actionè cernitur, & in respub. degitur.* Vniuscuiusq; *enim uirtutis officia nõ esse magis priuatorum propria, quàm eorum qui remp. gerunt & administrant.* Atq; *horum quidem hæc sententia est.* Alij *autem cum demum ciuitatis statum qui à domino aut tyranno tenetur, beatum esse confirmãt.* Quibusdam *is in repub. finis legum constitutus est, ut finitimis imperent.* Itaque *etsi apud quosdam plurimæ leges, ut ita dicam, fuse scriptæ sunt, tamen sicubi quid unum leges spectent, omnes ad id obtinendum ferunt.* Itaq; Lacedæmone & Cretæ *ferè disciplina & legum multitudo ad bella pertinet.* Apud omnes *etiam gentes, quæ propagare fines suos possunt, id posse gloriæ datur, ut apud Scythas, Persas,* Thraces, & Gallos. A*pud quosdam enim populos leges quædam sunt, quæ ad hanc uirtutem excitent: ut* Carthagine *ferunt annulorum ornatum, pro numero expeditionum in quibus*

quisq;

quisque militauerit, accipi. Fuit etiam interdum lex in Macedonia, ut is qui nullum hostem interfecisset, capistro cingeretur. Apud Scythas autem non licebat in epulo quodam solenni poculum circumlatum bibere, ei qui hostem nō interemisset. Apud Hispanos uerò, quæ gens multum ualet bello, tot columellas circum sepulchrum statuunt, quot quisq; hostes occiderit. Pleraque etiam alia eiusdem generis apud alios partim legibus, partim moribus recepta sunt. Quanquam nimis alienum uidebitur ijs qui rem attentius cōsiderabunt, hoc esse officium eius qui ciuilis scientiæ peritus est, posse prouidere, ut imperet finitimis, seu imperium uolentes ferant, seu detrectent. Quo enim pacto id ciuili communioni aptum esse potest, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem sit? Neq; enim legitimum est, nō solum iure, sed etiam iniuria imperare. Nam imperium obtinere, licet etiam non iure. Atqui ne in cæteris quidem artibus hoc animaduertimus. Neq; enim medici, aut gubernatoris est persuadere, aut uim afferre: illius, ijs qui se curari uolent: huius, nautis. Quinetiam pleriq; scientiam imperandi seruis, ciuilem esse sentiunt: & quod iustum sibi aut utile esse negant, id nō pudet eos aduersus alios gerere. Nam & seipsi iure imperare uolunt, & alijs ius suum tribuere non curant. Absurdum est autem, non esse tributum à natura alij ut imperet, alij ut pareat. Quod cum ita sit, danda opera est, non ut omnibus imperes, sed ijs tantummodo, qui nati sunt ad ferendum imperium: quemadmodum non est enitendum, ut homines uenando nanciscamur, ut ijs uescamur, uel eos immolemus, sed quod ad

eam rem uenando quæri potest. Est autem aptum uenationi id omne animal, quod ferum & esui aptum est. Quanquã per se ciuitas una beata esse potest, quæ scilicet præclarè administretur. siquidem fieri potest, ut ciuitas per se alicubi & sola habitetur, utaturq; bonis legibus, cuius reipub. descriptio non ad bella, neq; ad uincendos hostes pertineat. nihil enim tale instituatur. Ex quo perspicuum est, rem omnem militarem in honestis præclarisq; rebus illam quidem ducendam esse, nõ ita tamen, ut ipsa summum illarum omnium sit, sed hæ illius esse uideantur. Est autem sapientis scriptoris legũ uidere, quemadmodũ ciuitas, hominumq; genus ac omnis reliqua societas, bene beateq; posit uiuere. Attamẽ quædam erit legum differentia. Idq; erit rationis ferendarum legum uidere, si qui sint finitimi, quæ quibus cũ excolenda exercendaq; erunt, quæq; officia aduersus quemq; erunt conseruanda. Sed de hoc toto, quem finẽ optimus ciuitatis status spectare debeat, mox idoneo lo
3 *co disseremus.* Disserendum est autem nobis contra eos, qui uitæ genus uirtuti consentaneum maximè expetendum esse concedunt, & de usu eius dissentiunt. Nam alij ciuiles magistratus probant, cum aliam liberorum hominum, aliam eorum qui rempub. gerunt uiuendi rationem, illamq; unam ex omnibus maximè expetendam esse putant, alij autem hanc optimam. Neq; enim fieri posse, ut is felix sit & beatus, qui nihil agat: felicitatem autem idem esse, quod beatam uitam. Ac utriq; quidem partim uerè, partim non uerè dicunt. Illi quidem, quòd genus id uiuendi quod liberi sequuntur, ei anteponendum esse dicunt quod domini delegerũt,

uerè

uerè dicũt. Neq; enim seruo uti, quia seruus sit, ulla laude dignũ est. præscribere enim id quod alter facere cogatur, nulli laudi datur. Existimare autem omne imperium seruile esse, falsum est. Neq; enim minus interest inter liberorum hominum & seruorum imperium, quàm inter eos quos natura ad libertatem genuit, & quos ad seruitutem. De quibus, superioribus libris satis multa dicta sunt. Maioribus uerò laudibus ornare ociũ quàm actionem, haud uerum est. Est enim beata uita actio: & ad multos ac præclaros fines, iustorum temperatorumq; actiones pertinent. Quanquam fortasse erit aliquis, qui his ita constitutis, in eo summum bonũ positum esse putet, si quis omnibus imperet. Sic enim in eius potestate erunt plurimæ pulcherrimæq; actiones. Ita qui à natura habet adiumenta imperandi, non debet alteri hanc laudem concedere, sed eripere potius, neq; patri liberorum, neq; liberis parentis, neq; omnino amico amici habenda ratio est. Quod enim optimum sit, id esse expetendum maximè. nunc officium et actionem esse optimam. Atque id quidem uerè dicunt fortasse, si modò in ijs qui spoliant alios, uimq; afferũt, id insit, quo nihil melius est, nihil præstantius. Sed profectò inesse non potest, idq; falso præponunt. Neque enim etiam præclaræ actiones in eo esse possunt, qui nõ tantum cæteris præstet, quantum uir mulieri, aut pater liberis, aut seruo herus. Quocirca is qui uiolabit, non tantum postea progressum faciet in uirtute, quantum iam à uirtute defecit. Qui enim similes & pares sunt, ij in imperandi parendiq; uicißitudine honestum iusq; collocant: id enim par est, ac simile. Pares autem

non æquo, aut impares æquo iure uiuere, contra naturam est. Quod autem repugnante natura fit, id non decet. Quapropter si quis alius excellentioribus uirtutibus ornatus erit, adiumentaq́; rerũ gerendarum maiora habebit, quàm optimus quisq́; ei & seruire pulchrũ est, & æquum parêre. Sed non solum uirtus in eo esse debet, uerumetiam uis quædam & autoritas, qua præditus instructior et paratior ueniet ad agendum. Quæ cum ita sint, beata certè uita in præclara actione ponenda est: & publicè totius ciuitatis, & priuatim uniuscuiusq́; optimum uitæ genus erit id, quod in actione consistit. Sed non necesse est uitam eam quæ in actione posita est, ad alia uitæ genera referri, quemadmodum nonnulli existimant: nec cogitationes in agendo esse eas solas, quæ sententiæ aperiendæ gratia, ab actione proficiscuntur. sed multo etiam magis eæ sunt eius generis, quæ se ipsæ contentæ sunt, in seq́; totæ uertuntur cognitiones & cogitationes. Præclara enim actio ipsa, finis est officij. ita quædam etiam actio. Atq́; etiam eos potißimum agere propriè dicimus, qui animo & cogitatione externis actionibus præsunt. Neq́; uerò nihil agere necesse est ciuitates eas quæ uiuunt in solitudine, idq́; uiuendi genus delegerunt. Hoc enim in partibus contingere potest. Multæ enim societates sunt, quæ inter se eandem habent rationem quam partes ciuitatis. In uno etiam quouis homine id inuenitur. Haud enim cum Deo, & uniuersitate præclarè ageretur, quibus nullæ sunt aduentitiæ externæq́; actiones, præter eas quæ ipsorum naturis aptæ accommodatæq́ue sunt. Perspicuum est igitur, eandem uitam esse optimam,

mam, & priuatim uniuscuiusq; hominis, & publicè ciuitatum hominumq; omnium. Quoniam autem et 4
ea quæ modò diximus, procœmij loco dicta sunt, & de alijs rebuspub. suprà disseruimus, initium eorum quæ reliqua sunt, hinc primum ducendum est: Quæ tandem fundamenta esse oporteat eius ciuitatis, quæ constituenda sit ex animi sententia. Cum enim respub. optima constitui non poßit, sine moderata & temperata rerum abundantia, multa antè ponenda sunt tanquam fundamenta optando quæ suppetere poßint. ut multitudo ciuium, & agrorum. Vt enim alijs opificibus, ueluti textori & nauium fabro, materia suppeditare debet apta ad id quod uult efficere (quo enim melius parata erit, eo præstantius erit quod ab arte efficietur) sic reipub. rectori scriptoriq; legum materia apta suppetere debet. Ciuilis autem suppeditationis primæ partes sunt in hominum multitudine, ut quanta qualisq; esse natura debeat, intelligatur: itemq; ager quantus & qualis. Ac nonnulli quidem ciuitatem beatam magnam esse putant oportere. Quod ut uerum sit, tamen quæ magna, quæq; parua ciuitas sit, ignorant. Nam ex multitudine incolarum magnam iudicant, cum spectanda sit potius potentia, quàm multitudo. Nam cum certum quoddam sit ciuitatis officium ac munus, ea demũ maxima habenda est, quæ id facillimè poßit exequi. ut Hippocratem non hominem, sed medicum maiorem esse quiuis dicat eo, qui ei præstat magnitudine corporis. Et quanquam iudicanda est ex multitudine, non tamen ex qualibet multitudine, cum præsertim in ciuitatibus necessariò insit numerus & seruorum multorum,

torum, & inquilinorum, & peregrinorum: sed ex eorum numero qui partes sunt ciuitatis, & ex quibus ut proprijs ac suis partibus constat ciuitas. Nam prestãs horum multitudo, magnam ciuitatem indicat. At ex qua, eorum qui in sordidis artibus uersantur magnus exit numerus, eorũ autem qui arma ferre possunt exiguus, ea certè esse magna nullo modo potest. Neque enim idem ualet magna ciuitas, quod frequens. Quinetiam id & difficile esse, res ipsa declarat, & fieri non posse ut præclaris legibus regatur nimium celebris ciuitas: quippe cum ex ijs quæ præclarè administrentur, nullam multitudine infinitam esse uideamus. Quod etiam rationibus concludi potest. Nam et lex descriptio est, & preclara legum descriptio, præclara descriptio ordoq; sit necesse est. Numerus autem immensus, nec descriptione ulla, nec ordine contineri potest. Diuinæ enim hoc potestatis ac naturæ est, quæ hanc etiam uniuersitatem continet. Et quia pulchritudo in multitudine ac magnitudine existere solet, ciuitas in qua cũ magnitudine coniunctus erit is quem dixi modus, pulcherrima sit necesse est. Sed ut aliorum omnium animantium, & earum rerum quæ gignuntur è terra, et instrumentorum, sic ciuitatum magnitudinis quidam modus est. Horum enim unumquodque, nec si nimis paruũ sit, nec præter modum magnum & immensum, uim suam retinere potest, sed aliàs sua natura spoliatum erit, aliàs malè affectum. Veluti nauigium unius palmæ, non erit nauigium omnino, nec si sit duorum stadiorũ longitudine. Si uerò in quandam magnitudinem progrediatur, interdum propter paruitatem nauigationem

aduersam

aduersam faciet:interdum propter immensitatem. Similiter ciuitas ea quæ ex paucißimis ciuibus constabit, non erit satis munita:quæ autem ex nimium multis, erit illa quidem satis instructa et munita rebus ad uitam necessarijs,sed in hoc gentis potius quàm ciuitatis nomen obtinebit. Neque enim facile est ex his ciuitatem existere. Quis enim dux in bello tam immensæ multitudinis futurus est?aut quis præco non Stentorius? Quapropter prima sit necesse est ciuitas ea,in qua tanta sit multitudo ciuium, ut in ea prima multitudine satis sit præsidij ad bene uiuendum,in ciuili communione. Fieri autem potest,ut ea quæ hanc multitudinem superet, maior sit ciuitas:sed hoc non est, ut dixi, interminatũ. Quis uerò sit præstantiæ modus,facile ex officijs intelligi potest. Sunt enim in ciuitate officia alia eorum qui præsunt,alia eorum qui parent. Eius autem qui imperat,est iubere ac iudicare. ut autem de rebus iustis sententia feratur,manden turq; magistratus pro dignitate,necessariò cognoscendi sunt ciues, qualis quisq; sit. quòd ubi hæc minus obseruantur,necesse est male geri ea quæ ad magistratus et iudicia pertinent. Nam in horum utroq; nihil temerè faciundum est:quod in ciuitate illa immensa perspicuè contingit,in qua etiam et peregrinis et inquilinis facile ad rempublicam aditus patet,quòd propter nimiam multitudinem non difficile sit latêre. Perspicuum est igitur in hoc esse ciuitatis modum & terminum optimum,si maxima sit multitudo eiusmodi,quæ & munita sit ijs copijs quas uita desiderat,& facile qualis sit, perspici poßit. Ac de ciuitatis quidem magnitudine,hactenus. Eadem est etiam a- s

agri ratio. Nam de illo, qualis esse debeat, profectò eum qui plurima præsidia habeat, sitq; munitißimus, omnes probabunt. qualem necesse est rerum omnium ferre ac suppeditare copias. Omnia enim habere, et re nulla egere, id demum est seipso esse cõtentum, satisq; præsidij in se habere. Tantam autem & multitudinem & magnitudinem agri omnes laudabunt, ut poßint incolæ etiam in ocio liberaliter simul ac temperatè uiuere. Id autem rectè ne an secus præcipiamus, pòst accuratius uidebimus, cum de toto genere posseßionum, atq; abundantia facultatum, idoneo loco mentionem faciemus, quemadmodum, & quis modus in earum usu retineri debeat. Magna est enim de hac re dissensio, propter eos qui usum earum, in utranq; uitæ rationem quæ modum transeat: partim ad nimiam parsimoniam & tenuitatem in uictu, partim ad luxum distrahunt. Agri autẽ genus quod esse debeat, facile est dicere. Sed in quibusdam rebus rei militaris peritis habenda est fides, qui tradunt agrum eiusmodi esse oportere, ut in eum non facile hostes impetum facere, & ex eo facile milites ad expeditionẽ educi poßint. Iam uerò ut multitudinem ipsam hominum eiusmodi esse oportere diximus, quæ facile uideri posset, sic agrum uolumus. Aspectui autem subiectum esse agrum, est esse eiusmodi, cui facile succurri possit. Vrbs autẽ, si ex animi sententia condenda sit, & mare & agrum spectare debet, idq; duabus de causis: quarum altera quidem quæ esset, iam diximus. pertinere enim ager debet ad omnes locos, ut facile defendi poßit. Altera est, ut fructus qui gignuntur, lignorũ præterea materia,

& si

& si quam aliam cõmoditatem ager nactus sit generis eiusdem, commodè & facilè importentur & inuebantur. Maris autem nauigatio utrum ciuitatibus quæ bonis legib. utantur prosit, an'ne obsit, multi sunt qui ambigant. Nam peregrinorũ & exterorum quorundam, qui in alijs legibus educati sunt, aduentum & cõmunionem nocere aiunt & bonis legibus, & loci frequentiæ. Vsu enim maris fieri, ut mittendo & recipiendo, mercatorum multitudo exoriatur: quod præclaræ reip. administrationi repugnet. Atq; id quidem nõ dubium est, quin si his locus nullus sit reliquus, melius sit & ad propulsanda pericula, & ad rerum necessariarum copias, urbem atq; agrum cum mari rationẽ habere. Nam & quo facilius sustineant hostes, & eos damno aliquo afficiant qui aggrediuntur, magnæ opportunitates ad opem ferendam & terra & mari ijs suppetant oportet, qui seruandi sunt. Quòd si minus utraq; re poterunt, at certè altera magis suppetet ijs qui utraq; re ualent. Quæq; desunt, ea accipere & importare, & quæ abundant exportare, cogit necessitas. Sibi enim negotiatrix ciuitas, non alijs esse debet. Qui autem mercatum operiunt omnibus, ij quæstus causa id faciunt. Quòd si hanc talem auiditatem probare non debet ciuitas, ne hunc quidem mercatum obtinere. Et quoniam nunc uidemus multis agris & urbibus adesse nauium stationes, & portus aptè extructos ad ciuitatẽ, ut neq; ipsa urbs id alijs tribuat, neq; procul loco aliquo remotiore: quinetiã muris alijsq; eius generis propugnaculis cincta sit: perspicuum est, si qua commoditas ex hac communione percipiatur, 6

ad ciuitatem id totum peruenturum: si quid autem incommodi, id facile uitari posse, sanciendo legibus, quibus cum non sit ineunda, & quibus cum ineunda sit societas. De copijs *autem naualibus, haud dubiũ est quin perutile sit earum quandam uim & copiam obtinere. Neq; enim sibi ipsis solum, sed etiam finitimis, auxilio ac præsidio & terrori esse omnes debent, ut terra, sic mari. Quanta autem uis & multitudo huius rei esse debeat, ex uitæ genere quod ciuitas delegerit, constituendum est. Si enim uitam principe uel repub. dignam sequatur, necesse erit hanc uim ad officia ac negotia accommodari. Multitudo autem hominum quæ in turba nautarum esse solet, non est ciuitatibus necessaria.* Nulla *enim in parte ciuitatis habendi sunt. Claßiarij enim & uectores liberi sunt homines, & in ijs qui terra militant, atq; summam habent in nauigando potestatem.* Et *si magnus sit numerus accolarum & agricolarum, magna sit etiam necesse est nautarum copia. Quod etiam nunc animaduertimus: ut in ciuitate* Heracleotarum, *qui multas triremes implent, nacti ciuitatem commoditate præstantem cæteris. Ac de agro, & portubus, & ciuitatibus, & mari, copijsq; rerum nauticarum, hactenus. Quis autem modus ac finis constituendus sit urbanæ multitudini, suprà dictum est. Quæ*
7 *autem natura eorum esse debeat, nunc dicendum est.* Hoc *quidem certè facile perspici licet, si ciuitates* Græcorum *quæ in magno sunt nomine & gloria, uniuersusq; orbis à quàm uarijs & differentibus inter se gentibus incolatur, uideamus.* Nam *quæ gentes frigida loca incolunt, &* Europam, *alto & excelso animo sunt,*
ingenio

ingenio autem & arte nihil ualent. Itaq; libertate ma gis gaudent, à ciuili scientia abhorrent, nec finitimis imperare sciunt. Asiaticæ autem, ingenio ualent illæ quidem,& artificio:sed quia demisso animo sunt, parent alijs semper ac seruiunt. At uerò Græci ut mediũ inter eos locum incolunt, sic utrorumq; mores imitantur. Sunt enim & magnanimi, & acuti. Itaq; tum libertate utuntur,tum optima rep. eáq; una tum cæteris imperare norunt.Eadem est Græcorũ inter se dissimilitudo. Aliorum enim simplex natura est, alij aptos habent animos ad utranq; uim & facultatem. Perspicuum quidem est, & ingenio & animo excelso esse oportere eos qui à scriptore legum ad uirtutis studium sint impellendi. Quod enim aiunt quidam, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere:pars ea animi in qua irarum existit ardor,est quæ amicitiam gignit. Hæc enim pars est animi, quã ad amorẽ impellimur. Quod ex eo sciri potest, quia magis in familiares & amicos concitatur pars illa,quàm in ignotos, si se contemptã putet.Itaq; Archilochus rectè, cum de amicis querere tur, cum hac animi parte uerba facit, Nunquid nam amicis opprimebare? Atq; etiam imperandi & liberè uiuendi uoluntas ab hac parte animi datur omnibus. Est enim & propensus ad imperandũ animus, & inuictus.Nec uerò honesta oratio est, ignotis difficilem se & acerbum præstare oportere. Neq; enim aduersus quenquam eo modo nos gerere debemus: neq; magnanimos natura immanes facit,nisi aduersus eos qui iniuriam inferũt. Quemadmodum aduersus familia-

res, ut dixi, se gerunt magis, si se uiolatos existiment: nec iniuria. A' quibus enim sibi beneficium deberi putant, ab ijs & iniuria affici se, & gratia debita fraudari uident. Hinc illud, Fratrum graues inimicitiæ. *& illud,* Quorum amor summus est, horum summa odia. Atque quot ciues in ciuili societate, quæq; eorum natura esse debeat, quantusq; ac qualis ager, satis ferè diximus. Neq; enim eadem ab ijs quæ ratione docentur, po
8 stulanda est subtilitas, quæ ab ijs quæ sensibus. Quoniam autem eorum quæ à natura constituta sunt, non eæ sunt partes totius compositionis, sine quibus esse totum non potest, profectò et in ciuitatis quidem partibus habenda sunt ea quæ in ciuitate insunt necessariò, neq; in alia ulla communione ex qua unum aliquod genus efficitur. Vnum enim aliquid, idq; commune atq; idem socij adipisci debent, siue par, siue dispar sit eorũ conditio, siue id sit cibus, seu agri magnitudo, seu aliquid aliud eiusdem generis. Cum uerò duarum rerum ea uis est, ut una ad alteram, quasi ad finem referatur, nihil certè illarum commune est, nisi quòd hæc facere, illa accipere debet. Vt exempli gratia, instrumẽto omni & opificibus nihil cum opere quod efficitur, commune est, quoniã domui cum architecto nihil commune est, sed omnis architectorum ars & industria ad domum refertur. Quapropter etsi possessionib. opus est, tamen nulla est in ciuitatis parte possessio, quanquam multæ res inanimæ in ciuitatis partibus habentur. Ciuitas autem communio est et societas quædam eorum, quorũ par est causa, optimæ uitæ degendæ, quoad eius fieri poterit, gratia constituta. Et quoniam in beata

uita

uita summum bonum est, eaq; in uirtutis actione usuq; perfecto consistit, itaq; fit, ut quidam eius fieri possint compotes, alij aut parum, aut nihil: certè ex hoc multa uariaq; ciuitatum, atq; rerump. genera extiterunt. Nam alij alio modo, alijsq; rebus id indagantes, uaria uiuendi & reipub. genera effecerunt. Quantus autem numerus sit eorum, sine quibus esse ciuitas non potest, uideamus. Nam quæ in ciuitatis partibus numeramus, in ijs ciuitas consistat necesse est. Rerum ergo sumendus est numerus: ex ijs enim id perspici licebit. Primùm uictus suppeditare debet, deinde artes: multas enim commoditates uita desiderat. tum arma, quæ necessaria sunt ijs qui ad rempub. accedunt, & ad cogendos eos qui detrectant imperium, & propulsandam exterorum iniuriam: tum magna uis pecuniæ, quam & ad suos & ad belli usus suppeditare possint. Quinto loco, atq; in primis deorum cultus est, quod sacrum uocant. Sexto, id quod omnium maximè necessarium est, iudiciũ de rebus quæ ciuibus inter ipsos utiles sint, & iustæ. Atq; hæ sunt commoditates, quas omnis ciuitas desiderat. Cum enim ciuitas multitudo sit non quæuis, sed quæ præsidia uitæ habeat, & si quid fortè horum desit, omnino satis munita, seq; ipsa contenta esse non possit: profectò ex his opportunitatibus constet ciuitas necesse est. Sint ergo oportet agricolæ, qui ea quæ ad uitam necessaria sunt, præparent: sint opifices, sint qui bellum gerant, sint locupletes, sint sacerdotes, sint deniq; qui iudicent de rebus necessarijs & utilibus. His ita constitutis, reliquum est, ut omnes ne ciues, hæc omnia tractare ac sequi debeant, 9.

uideamus (fieri enim potest, ut omnes sint & agricolæ, & opifices, & senatores, & iudices) an procurationi harum alij præponi, an uerò eorum partim priuata sint, partim publica necessariò. Non in omni autem rep. ei quod postremò dixi, est locus. Quemadmodum enim dixi, omnes omnia, & non omnes omnia, sed alij alia sustinere possunt. Nam hæc uaria rerump. genera sunt consecuta: quippe cum in eo ciuitatis statu cui præest populus, omnes munera omnia exequantur: in ea rep. quæ est in paucorum potestate, contrà. Cumq; optimus ciuitatis status nobis sit propositus, isq; sit in quo beatissima ciuitas esse potest, neq; beata uita sine uirtute, quemadmodum dixi, possit existere: profectò in ea rep. quæ quidem optimè administretur, quæq; uiros iustos omnino, nõ ex fictione & quadam ex parte nacta sit, ciues nec in sordidis artibus, nec in propolarum quæstu debent uersari. (est enim hæc obscura uita, uirtutiq; inimica) neq; agricolæ debent esse ij qui futuri sunt ciues: quod uirtutis ortus, ciuiliaq; officia ocium desiderant. Cùm autem & ij qui bellicis officijs addicti sunt, & ij qui de rebus utilibus deliberant, & ij qui de iustis iudicant, sint in primis partib. ciuitatis, idq; constet, utrũ ij in alio numero reponendi sint, an eis utraq; officia tribuenda, quæstio est. Sed ea quæstio facile explicari potest. Nam quodammodo ijsdem, quodammodo alijs tribuenda sunt. Quatenus enim utrunq; officium ab alia atq; alia ætate præstandum est, & alterum prudentiam, alterum uires postulat, eatenus tribuenda sunt diuersis. Quatenus autem fieri non potest, ut qui iniuriam facere & propulsare possunt,

possunt, ij perpetuũ imperium ferant, eatenus iisdem. Qui enim armorum belliq; usu ualent, in ijs situm est ut & stet & non stet respub. Relinquitur ergo, utrisq; eorum committendam esse remp. sed non eodem tempore, uerùm ut natura & res feret. Vires sunt florentis ætatis, prudentia senectutis. Itaq; hoc modo utile est & æquum tribui, quandoquidem hæc fit pro dignitate tributio. Quinetiam opibus hi abundare debent, cũ præsertim ciuibus in quo sunt numero, necessariæ sint opes. Nam multitudo eorum qui in sordidis artib. uersantur, in nulla sunt parte ciuitatis: neque ullum aliud genus hominum, quod nõ uirtutis officia præstat. Idq; ex eo quod positum est, perspici licet. Nam & beata uita cum uirtute coniuncta est necessariò: & ciuitas dicenda est beata, non habita unius alicuius eius partis ratione, sed omnium ciuium. Perspicuum est etiam, hos opibus ualere oportere, si modò serui esse debent agricolæ, aut barbari, aut accolæ. Reliquum est ex his sacerdotum genus, quorum in promptu descriptio est. Neq; enim agricola, aut is qui in sordidis artibus uersatur, instituendus est sacerdos: quandoquidem honorem dijs ciues tribuere debent. Sed quoniam respub. in duas partes distributa est, id est in equites & senatores, tribuendusq; est dijs cultus, & cessare debent in eorum cultu ij quibus certo tempore ut cessent denunciatum est: ijs certè sacrorum cura erit committenda. Numerus quidem eorum sine quibus ciuitas stare non potest, & omnium partium ciuitatis, præscriptus est à nobis. Nam & aratores, opifices, totumq; genus mercenariorum inesse debent in ciuitatibus, & in parti-

bus ciuitatis equites ac senatores, & ita unumquodq; eorum separatum distinctumq; fuit, ut alteri semper alteris uicissim hæc officia præstarent. Neq; uerò aut his temporibus, aut nuper hoc intellexerunt ij qui de repub. disserunt, esse in genera tribuendam ciuitatem, aliudq; esse equitum, aliud agricolarum. Nam & in Aegypto etiam nunc, & Cretæ, hæc manet ratio: quarum in Aegypto Sesostrius, ut fama est, & Minos Cretæ ita sanxit legibus. Sodalitatum etiam uetus ratio est. Cretæ quidem Minois imperio constitutæ sunt, in Italia autem multo antè. Tradunt enim qui ea loca incolunt, patriorum institutorum interpretes, Italum quendam fuisse Oenotriæ regem, à quo, mutato nomine, Itali pro Oenotris sint uocati, oramq; illam Europæ quæ est intra Scylleticum & Lameticum sinum, qui inter se absunt dimidiati diei itinere, Italiam appellatā esse. Hunc Italum fama est, Oenotros, qui tum greges pascebant, ab illa uita ad agriculturæ studium traduxisse, eisq; cùm leges alias dedisse, tum in primis sodalitates constituisse. Itaq; etiam nunc quidam ex illius posteris, & sodalitatibus utuntur, & quibusdam legibus. Incolebant autem tum oram eam quæ ad Tyrrhenum mare pertinet, Opici: qui & antea, & nunc Ausonij uocantur. & eam quæ ad Iapygium & Ionium spectat, quæq; Syrtis dicitur, Chaones, qui etiā ab Oenotris genus duxerant. Hinc ergo primùm aduecta est sodalitatum ratio, ex Aegypto autem multitudinis ciuium in genera descriptio. Multo enim tempore antè fuit, quàm Minois regnum, Sesostrius. Ex quo intelligi par est, alia etiam ferè multis antè, atq; adeò infi-

nitis temporibus inuenta fuisse, cum præsertim & uerisimile sit, usum ipsum ea docuisse, quæ ad uiuendum necessaria sunt: & consentaneum, ea quæ ad ornatum pertinent, cum iam hæc essent, ad tantam peruenisse dignitatem. Ita fit, ut eodem modo etiam de ijs quæ ad rempub. pertinent, iudicare debeamus. Esse autem ea antiqua, ex Aegyptiorum institutis intelligi licet, qui & uetustissimi uidentur esse, & leges ciuitatisq; statum habuerunt. Quapropter & ijs quæ adhuc dicta sunt, utendum est, & quæ prætermisimus omni ratione quærenda sunt. Agrum quidem esse oportere & equitum, & eorum qui ad rempub. accedunt: eosq; qui agrum ipsum colent, ab ijs distingui oportere: & ager quantus qualisq; esse debeat, iam demonstrauimus. Nunc quoniam possessiones, ut quidam uolunt, communes esse nobis non placet, sed communicari eas inter ciues uolumus usu quodam amicitiæ, ut desint nemini ea quæ ad uictum pertinent, de agri diuisione, quosq; ac quales ij qui eos colent, esse oporteat, disseramus. Sodalitates quidem, omnibus placet, utiles esse bene constitutis ciuitatibus. quamobrem autem nobis etiam placeat, post dicemus. Sed quoniam ijs ciues omnes adhiberi debent, nec facile possunt inopes tum constitutum sibi tributum pendere, tum rem suam familiarem tueri: & ij sumptus qui sacris deorum fiunt, communes sunt totius ciuitatis: in partes duas ager sic diuidendus est necessariò, ut altera communis sit, altera priuata. earumq; utraq; rursus bifariam ita diuidi debet, ut communis agri altera pars ad deorum munera & sacra, altera ad sodalitatum sumptus referatur:

*priuati autem altera pars ad prædia sita in agri fini=
bus suppetat,altera ad suburbana: ut duplici parte cui
que agro attributa,utriusque loci ad omnes perueniat
hæreditas. Ita enim æquitas & ius seruabitur, & cum
finitimis rarius bellum geretur. Vbi enim his locus
non est,ibi alij finitimorum inimicitias & bella negli=
gunt: alij nimium ea,& contra decorum extimescunt.
Itaq; apud nonnullos lex est,ne ij qui in agri finibus ali
quid poßident,in consilium adhibeantur de bello quod
cum finitimis suscipiendum est:quasi res sua quenq; im
pediat,quo minus prudens consilium capere poßit. A=
ger ergo his de causis ita est diuidendus. Ii autem qui
agrum ipsum colent,primùm ac maximè, si ex animi
sententia serui esse debent,nec unius gentis omnes sint,
nec elato animo. Sic enim & ad rem gerendam utiles
erunt,& procul ab eo aberunt, ut res nouas molian=
tur. Secundo autem loco barbari accolæ,ijsdem prædi=
ti moribus quibus superiores. Eorum autem priuati in
priuatis agris eorum erunt peculiares ac proprij, qui
opes habebunt:in communibus autẽ,publici. Quo au=
tem modo seruis utendum sit,seruisq; omnibus liberta
tem melius esse quasi præmiũ proponere, pòst demon
11 strabimus. Vrbem quidem terrã ac mare omnemq;
agrum spectare oportere,quoad eius fieri poterit,iam
ostendimus. ut autem ipsa situm eum assequatur,quem
maximè uelimus, quatuor spectanda sunt. Primùm
quod necessariũ est,salubritas. Eæ enim urbes quæ Ori
entem spectant,eosq; uentos qui inde flant,salubriores
sunt. Alterum, Aquilo. Hæ enim contra hyemẽ sunt mu
nitiores. In reliquis duobus positæ sunt rerum urbana*

rum

rum & bellicarũ opportunitates. Atq; ad bellicas quidem facilè atq; expeditè ex ea exercitus debet educi:hostium contrà ægrè ad eam penetrare,atque eam obsidione cingere. Aquarum autem & stagnorum maximè quæ natura loci per se suppeditet,magna uis & copia suppetere debet. Sin minus,at certè id inueniẽdum est,parandis aquæ pluuiæ receptaculis, quæ magna ui aquarum abundent,ut nunquam eos in bello præclusos ab agro deficiat. Quoniam autem habenda est ualetudinis incolarũ ratio,id positum est in eo,ut urbs sita sit in hoc uel illo loco,et ad hoc uel illud efficiendum aptè & accommodatè:deinde ut aquis salubribus utatur,eaq; res magnæ sit curæ. Quarum enim rerum maximam copiam plerumque ad corporis usum adhibemus,eæ maximum adiumentum ad ualetudinem afferunt,quam naturam habent aquarum uentorumq; uis ac copia. Quocirca in bene moratis ciuitatibus definiendum præscribendumq; est,si non omnis aqua sit æquè salubris,neq; eiusmodi cisternarum sit copia, quæ aqua ad uictum,quæ ad alios usus adhiberi debeat. De locorum autem propugnaculis,non parem utilitatem ex ijs omnes percipiunt ciuitates. Veluti arx paucorũ potentiam & unius dominatum attingit potius, loci æqualitas populi imperium,eorumq; neutrum aptum est ad eam rempub. quæ optimorum consilijs administratur,sed loca potius firma & crebra. Priuatorũ autem ædificiorum forma gratior illa quidem habetur, & ad cæteras res utilior,si aditus faciles habeant, & ea forma quæ nunc in usu est,& ea qua Hippodamus utebatur:sed ad belli opportunitates,contrà ut quon-

dam erat. Nam & difficiles praebebat exitus exteris, et inextricabiles latebras, si quis impetum faceret. Hae igitur duae commoditates in illis retinendae sunt. Fieri enim potest, si quis ita extruat, ut solēt agricolae, quos nonnulli uocant uitium ordines, ut tota urbs non fiat peruia, sed quibusdam in partibus ac locis. Sic enim & munita erit, & clara. De muris autem, quos adimunt quidam urbibus ijs quae uirtuti dant operam, nimium ueterem opinionem repetunt, praesertim cum reipsa uideant improbari eas urbes, quae id sibi laudi duce- bant. Ac si res quidem sit cum pari iure & more ui- uentibus hominibus, nec qui multitudine uincant, in- decorum sit profectò saluti suae consulere murorum septis uelle. Cum uerò & usu ueniat, & fieri posit, ut uis eorum qui aggrediuntur & humanam & pauco- rum uirtutem longè multumq; superet, certè si saluti prospiciendum est, non expetenda clades aut contume lia, tutißimum murorum praesidium, & propugnacu lum bello aptißimum esse putandum est, his praesertim temporibus cum tormenta & machinae excogitatae sunt, obsidendis oppugnandisq; urbibus. Nihil enim in terest, utrum muros urbibus circundari nolint, an a- grum opportunum iniurijs aggredientium quaerant, an locos montosos tollant: similiterq; faciunt, ut si pri uatis domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolae ignaui essent futuri. Atqui hoc in- telligendum est, licere ijs qui moenibus urbes cingunt, in utranq; partem uti urbibus, & pro ijs quae muros habent, & pro ijs quae carent. quod in ijs non contin- git, quae carent. Quae cum ita sint, non solum muri ur- bibus

bibus circundandi sunt, sed diligentia adhibenda est, ut & ornamentum urbi afferant, & bellicis necessitatibus cùm cæteris, tum ijs quæ nunc inuentæ sunt. Vt enim id curant omni ratione ij qui aggrediuntur, quibus rationibus superiores erunt: sic & hæc inuenta sunt, & alia quærenda ijs qui urbes tuentur. Neq; enim unquam in paratos & instructos impetum facient. Quoniam autem multitudo ciuium sodalita- 12 tibus adhibenda est, & muri idoneis locis distinguendi sunt turribus & stationibus, certè quasdam sodalitates in his propugnaculis conuenit constitui. Atque hæc quidem eo modo quo dixi, exædificanda erunt. Aedibus autem quæ sacris deorum faciendis assignabuntur, magistratuumq; maximè ratis sodalitatibus locus idoneus deligendus erit, atq; idem ijs sacris omnibus, quæ lex separatim, nec responsa deorum excipiunt. Cuiusmodi locus erit is, qui magnam significationem dabit, uirtuti tributum locum esse, & speciē propugnaculi uicinis urbis partibus præbebit. Ei autē loco subijci debet forum eiusmodi, quale in Thessalia est, quod liberum uocant. Id est, liberum esse debet ab omni mercatu, ut neq; fex plebis eò, neq; agricolæ, nec ullum aliud tale genus hominum accedat, nisi à magistratibus accersatur. Locus etiā clarus ita futurus est, si senum exercitationibus erit cōstitutus. Nam pro cuiusq; ætate hoc reipub. ornamentum distinguendum est, ut & rebus quas adolescentes gerent, magistratus quidam intersint, & frequentes sint senes cum magistratibus. Magistratuum enim præsentia uero pudore afficit maximè, metumq; libero dignum homine incutit.

incutit. Forum autē rerum uenalium ab hoc diuersum
esse debet, & alio in loco situm eiusmodi, in quem faci
lè conuehi poßint, & quæ mari, & quæ ex toto agro
importabuntur. Cumq; multitudo ciuitatis distributa
sit omnis in sacerdotes, & magistratus, decet sacerdo
tum etiam sodalitatibus ad ædes sacras locum consti-
tui. Magistratuum uerò & eorum qui rebus contra-
ctis & contrahendis præsunt, & eorum qui accusatio
nibus, atq; uocationibus in ius, alijsq; rebus eius gene-
ris administrandis præpositi sunt: itemq; præfectorū
mercatus, & præfecti urbis, in foro & in loco celebri
sodalitates constituendæ erunt. qualis locus est is, in
quo res ad uiuendum necessariæ uenduntur. Nam ut
alterum forum semotum à turba, & à rebus agendis li
berum posuimus, sic hoc rerum necessariarum causa.
Imitari etiam ac tenere debemus in agro eam quā ex-
posui, descriptionem. Illic enim magistratibus ijs quos
syluarum custodes uocant, & definitores agrorū, sua
propugnacula & sodalitates præsidij causa esse de-
bent. itemq; sacra in agro attribui debent, alia dijs, a-
lia heroibus. Sed superuacaneum est de his talibus ac-
curatè disserere, cum præsertim non sint hæc cognitu
difficilia, sed factu potius. Nam de his disputare, opta-
13 re est: ea autem euenire ac fieri, fortunæ. Quapro
pter his omißis, nunc quibus rebus ea ciuitas, quæ bea-
ta futura est, quæq; optimo reipub. statu utitur, con-
stare debeat, dicendum est. Duo sunt in quibus omni-
um rerum laus & perfectio consistit, quorum alterū
in eo quod sibi proponere debent, et in fine actionum
sapienter constituendo: alterum in earum actionum

quæ

quæ ferunt ad finem inuentione cernitur. Fieri enim potest, ut hæc ipsa & consentiant inter se, & discrepent. Interdum enim id quod spectare debent, rectè illud quidem constitutum est, sed in actione ipsa ab eius adeptione aberrant. aliàs ea quæ ad finem pertinent, omnia assequuntur, finem autem sibi uitiosum proponunt. aliàs in utroque peccatur, ut fit in medicina, in qua quomodo affectum esse oporteat corpus quod ualeat, interdum non rectè iudicant, neq; res ad propositum finem ferentes assequuntur. Atqui hæc duo in artibus ac disciplinis obtineri debent, finis, & quæ ad finem pertinent actiones. Ac illud quidem perspicuum est, benè beateq; uiuendi cupiditate incensos esse omnes, quæ alijs assequi licet, alijs per quandam fortunã aut naturam non licet. Nam adiumenta quædam bene uiuendi ratio desiderat, eaq; minora in ijs qui melius animo & corpore, maiora autem in ijs qui peius sunt constituti. Sunt autem qui etsi detur potestas, tamen non rectè beatam uitam exquirant. Quoniam autem nobis optimum ciuitatis genus propositum est ad considerandum, idq; est quo sapientißimè ciuitas administratur, eoq; demũ ciuitatis status sapientißimè administratur, quo facillimè esse beata ciuitas potest: certè quid sit beata uita intelligendum est. Tradimus quidẽ in libris de Moribus, si quid fortè libri illi nos adiuuãt, actionem esse & usum uirtutis perfectum, eumq; non ex fictione, sed omnino. Dico autem ex fictione, necessariò: & omnino, præclarè. Vt in iustis officijs & actionibus iustæ pœnæ & supplicia à uirtute illa quidem proficiscuntur, sed necessariæ sunt, in ijsq; hone-

stum

stum necessariò continetur: quippe cum optabilius sit, nec in uiro desiderari hæc, nec à ciuitate postulari. At uerò quæ ad honorem & copias pertinent, omnino sunt pulcherrimæ actiones. Nam cum alterum mali cuiusdam sit optio, contrà fit in his actionibus. Sunt enim & præparationes & causæ bonorum. Vir autem sapiens ac bonus, & in paupertate, & in morbo, cæterisq; rebus aduersis decorum conseruabit. Atqui beata uita in rebus contrarijs cernitur. Etenim illud constitutum est in libris de Moribus, eum esse sapientem qui à uirtute impellitur, ut quæ omnino bona sunt, ea denique bona iudicet. Ex quo perspicuum est, necesse esse usum hunc præclarum esse omnino. Itaque adiumenta hæc externa beatam uitam efficere homines existimant. Vt si quis præclarum usum fidium à lyra magis quàm ab arte proficisci arbitretur. Ex quibus efficitur necessariò, quædam suppetere oportere, alia à legis scriptore esse præparanda. Quocirca optamus ex ijs constare ciuitatem, quorum est domina fortuna, quandoquidem eam dominam esse posuimus. Non enim in fortuna positum est, sapientem esse ciuitatem, sed in scientia, animiq; iudicio ac uoluntate. Atqui sapiens ciuitas ex eo est, quòd ciues ij qui in ciuitatis partibus habentur, sapientes sunt ac boni. nobis autem ciues omnes in partibus sunt ciuitatis. Hoc ergo uidendum est, quo'nam pacto uir bonus ac sapiens possit effici. Etenim si omnes sapientiam consequi possunt, non singuli ciues, sic magis expetendum est. Consequens est enim, si omnes sint, & unumquenq; esse sapientem. Tribus autem

rebus

rebus probitatem sapientiamq; adipiscimur, natura, more, atq; ratione. Primùm enim natura gignat oportet, ut hominem, nõ aliud aliquod animal: ita quodam modo affectum & animo & corpore. Quædamq; nihil à natura tribui adiuuat, quòd moribus detorqueantur. Sunt enim quædam à natura data hominibus, quæ consuetudine in utranq; partem deflectunt, in bonum & in malum. Ac cætera quidem animantia naturam potißimum uitæ ducem sequuntur, quædam etiã paulum consuetudinem adhibent. Homo autẽ etiam ratione utitur. Solum est enim ex tot animantiũ generibus particeps rationis, atq; cogitationis. Quocirca hæc inter se congruere oportet, cum præsertim multa contra morem & naturam faciant homines, sua quisq; duce ratione, si inducant in animum, melius aliter fore. Ac quæ natura in ijs esse debeat, qui legis scriptori morem sint gesturi, iam exposuimus. Reliquũ autem officium ac munus est iam disciplinæ. Quædam enim homines assuescendo discunt, alia audiendo. Quoni- 14
am autem ciuilis societas omnis ex ijs qui præsunt, & ex ijs qui parent constat, hoc quidem uidendum est, aliámne uitæ rationem, an eandem ij qui imperant, & qui in aliorum sunt imperio, sequi debeant. Perspicuum est enim pro hac dißimilitudine & distinctione, dißimilem etiam adhibendam esse disciplinam. Ac si tanta esset inter eos dißimilitudo ac differẽtia, quantum deos & heroas hominibus præstare arbitramur, in quorum primum corporibus magnæ sunt excellentiæ, deinde in animis, ut certa & perspicua esset eorũ qui præsunt præstantia, profectò semper eosdem imperare

perare atq; parere esset melius. Cum uerò hoc sit difficile inuentu, neq; id in promptu sit, quod apud Indos Scylax ait, esse reges, tantum præstantes ijs qui in eorum sunt imperio: perspicuum est, necesse esse multis de causis omnes ciues ex æquo uicißim præesse atque parere. Nam & eodem iure uiuere debent, quorũ par causa est, & remp. stare difficile est: quæ contra ius sit constituta. Omnes enim qui agrũ incolunt, rerum nouandarum cupidi, cum ijs qui parent se coniungent, quos uniuersos ij qui remp. gerent superare non possint. Veruntamen eos qui præsunt, præstare ijs qui se ipsorũ imperio subiecerint oportere, de hoc nulla dissensio est: quod quemadmodum fiat, scriptori legum diligenter uidendum est. Quanquam de eo iam diximus. Natura enim hæc distinxit, quippe quæ in eodem genere alios adolescentes, alios senes fecerit: quorum illos parere deceat, hos imperare. Molestè autem & acerbè nemo fert imperium, quem parere ætas patitur: neq; se superiorem putat, præsertim cum eundem honorem sit adepturus, cum id ætatis fuerit. Concedendum est ergo, ut eosdem illos imperare & parere, & ut diuersos, ita esse quatenus disciplina eadem, & quatenus alia sit adhibenda. Qui enim bene imperaturus est, paruerit, ut aiunt, aliquando necesse est. Imperiũ autem, ut in primo libro diximus, aliud ad principis, aliud ad eorum qui parent commoda refertur: quorũ illud seruile imperium appellamus, hoc liberorum hominum. Et quoniam eorum quæ imperantur quædam distinctio est, quæ non in officijs ac muneribus, sed in fine cernitur, multa eorum munerum quæ seruilia uidentur

dentur & puerilia, liberis hominibus digna sunt. Neq; enim tam interest ad honestatem aut illiberalitatem, qualia per se officia sint, quàm quò quicque referatur. Quoniamq; eandem uirtutem & ciui, & ei qui præest, & præstantißimo uiro attribuimus, eundemq; parêre primùm ac deinde imperare uolumus, hoc certè scriptori legum uidendum erit, quemadmodũ uiri boni efficiantur, & quibus studijs, et quis optimo uitæ generi sit propositus finis. Animus autem in partes duas diuisus est, quarũ altera per se est rationis particeps, altera per se illa quidem non est compos, sed ei obedire potest: quarum partium uirtutes esse cõfirmamus eas, ex quibus uir bonus quodammodo nominatur. Sed in utra harum parte potius finis situs sit, quæstio est. Nec obscurum est quidem quid consentaneum sit ijs dicere, qui eandem quam nos partitionem adhibebunt, cum præsertim & minus perfecta perfectorum gratia prò creata sint: quod tum in ijs quæ arte efficiuntur, tum in ijs quæ natura uigent, perspici licet: & rationis quæ pars est compos, ea quæ non est melior sit atq; perfectior. Eius autem partes sunt duæ, quemadmodum eam partiri soliti sumus. Ratio enim alia in actione, alia in cognitione cernitur. Eodemq; modo ea pars in qua ratio ipsa inest, debet diuidi. Quod eodem modo de actionibus & officijs iudicandum est, ut optimæ cuiusq; partis quæ per se expetatur, actiones sint expetendæ maximè ijs qui uel omnes, uel certè duas poßint consequi. Semper enim id maximè cuiq; expetendum est, in quo adepto quasi extremo acquiescit. Omnis etiam uita in partes duas distributa est, in negotium & ocium, in bel

lum & pacem. Atq; rerum agendarum partim necessariæ sunt, partim utiles, partim honestæ. Quæ etiam diuisio ad animi partes, earumq; actiones transferri accommodariq; debet. Ac bellum quidem pacis causa expetendum est, negocium autem ad ocium conferendum est. at officia necessaria & utilia, honestorum causa expetenda sunt. Ac ciuilis quidem rationis peritus in ferendis legibus omnia circumspicere debet, tũ partes animi, tum earum actiones & officia, sed multo magis optimum quicq; ac extremum. Eodemq; modo in omni uitæ genere, actionumq; diuisione se gerere debet. Cùm enim rerum gerendarum belliq;, tum multo etiam magis pacis atq; ocij adiumenta ciues habere debent. Et res necessariæ atque utiles gerendæ sunt, sed multo magis honestæ. Quapropter hæc spectãda sunt erudiendis instituendisq; pueris, alijsq; ætatibus quæ disciplinam desiderant. At uerò Græci ij qui his temporibus optimo reipub. genere gubernari uidentur, scriptoresq; legum qui has respublicas constituerunt, nec in repub. describenda optimum finem, nec in legibus & disciplinis uirtutes omneis sibi proposuerunt, sed uim spectantes, eas tantummodo quæ utilitatibus amplificandisq; rebus diriguntur. Atque etiam quidam qui postea his de rebus scripta reliquerunt, eandem secuti sunt opinionem. Lacedæmoniorum enim remp. laudantes, legislatoris sapientiam mirantur, quòd omnia ad potentiam bellumq; direxerit: quæ & uerbo facile reprehendi possunt, et re ipsa nunc sunt reprehensa. Vt enim maxima pars hominum multis imperare uult, quòd ita rerum secundarum, ad nostramq; uolun

tatem fluentium maximæ ſuppetunt copiæ: ſic & Thibro, & omnes qui de Lacedæmoniorum repub. ſcripſerunt, eum qui Lacedæmonijs leges dedit, propterea admirantur, quòd quia exercitati erant periculis, latè eorum imperium patuit. Atqui perſpicuum eſt, cùm imperium iam non teneant Lacedæmonij, nec beatos eos eſſe, nec legis ſcriptorem fuiſſe ſapientem. Hoc etiam ridiculum eſt, eos parentes eius legibus, cum eſſet nemo qui impediret quo minus legibus uterentur, amiſiſſe bene uiuendi rationem. Nec uerò uera eſt eorum de imperio ſententia; quòd is qui dat leges, probare uideri debet. Nam ſeruili, liberorum hominum præſtantius imperium eſt, multoq; magis ſi ſit cũ uirtute coniunctum. Præterea non eſt ciuitas ob eam cauſam ducenda beata, nec legis ſcriptor ornandus laudibus, quòd exercitatione docuerit eos finitimis imperare. Hæc enim magnum important incommodum. Cui enim dubium eſt, quin ciuibus omnibus qui modò poßint, danda ſit opera, ut ciuitati cuius ſunt imperent? At hoc Lacedæmonij in Pauſania rege, etiam tanta dignitate prædito, reprehendunt. Harum igitur rationum ac legum nulla nec ciuili ſocietati apta eſt, nec cum utilitate aut ueritate coniuncta: cum præſertim ijs quæ præſtantißima ſint, mentes hominum & priuatim & publicè ſcriptor legis imbuere debeat. Rerumq; bellicarum uſus & exercitatio, non ob eam cauſam adhibenda eſt, ut eos qui indigni ſunt, ſeruitute opprimamus: ſed primùm ut ne alijs ſeruiamus, deinde ut principatum quæramus, quo eorũ qui noſtro imperio ſe ſubiecerint commodis conſulere, non omniũ dominã

tum uendicare poßimus.Postremò,ut eos dominatu et imperio premamus,qui digni sunt. Ponendum autem *esse studium & operam ei qui dat leges in eo potius,ut leges quæ & bellum & cætera omnia attingunt, ociũ pacemq; quasi finem spectent,res ipsa,quæ cum uerbis consentit,indicat. Hæ enim tales ciuitates, maxima ex parte bello conseruantur,imperij uendicatione concidunt.In pace enim splendorem quasi ferrum amittũt, eius culpa qui leges dedit,qui eos ocij pacisq; artes non docuit.* *Et quoniã idem finis propositus est & priuatim,& publicè hominibus,idemq; modus constituendus est & uiro optimo,& optimæ reipub.certè uirtutes eæ quæ ad ocium & quietem ferunt,adesse debent, præsertim cum sæpe,ut dictum est,& bellum suscipiatur ob eam causam,ut in pace,& negocium,ut in ocio uiuatur.Valent autem ad ociosam uitam,& eæ uirtutes quarum omne opus ac munus in ocio,& eæ quarũ in negocio actioneq; cernitur. Multæ enim res ad uictum cultumq; necessariæ adsint oportet,ut quietã uitam liceat degere.Itaq; frugalitatem ciuitas,fortitudinem,patientiamq; desiderat.Nam cum ueteri prouerbio,seruis nulla sit cessatio,ij qui forti animo adire pericula non possunt,serui sunt eorum qui aggrediũtur. Ac fortitudo quidẽ & patientia in suscipiendis gerendisq; negocijs necessaria est,philosophia autẽ in ocio. Temperantia uerò & iustitia in utroque tempore necessaria est,potiusq; ociosos & quietos attingit. ut enim bellum iustos frugiq; esse cogit,sic res secundæ atq; ociũ cum pace libidinosos & iniustos potius facit. Magna igitur iustitia, magna temperantia ijs necessaria est,*

est,qui putantur beatißimi, ijsq; rebus omnibus quæ beatos faciũt,perfruuntur:cuiusmodi sunt, si qui sunt, ut tradunt poetæ,in beatorũ insulis. Maximè enim his necessaria erit philosophia, maximè temperantia & iustitia,quo magis quietam uitam in tanta omnium rerum copia & affluentia traducunt. Ac eam quidem ciuitatem quæ beata futura est & sapiens,his uirtutibus præditam esse oportere, hinc intelligi licet. Turpe est enim non posse uti bonis,in negocioq; ac bello uirtutis & probitatis,in pace & ocio seruilis ingenij dare significationem. Itaq; excolenda uirtus est,non quemadmodũ Lacedæmonij faciunt,qui hoc à cæteris non differunt,quòd non eadem quæ alij in maximis bonis ducunt,sed quòd hæc ipsa magis quadã uirtute effici, existimant. Ex his autem perspicuũ est,hæc bona esse maiora,eamq; uoluptatem quæ ex his percipitur ea quæ ex uirtute,eamq; per se existere. Quo autẽ modo,quibusq; rebus eam assequamur,id iam uidendum est. Exposuimus quidem paulo antè,eam natura,consuetudine,& ratione cõstare. Et quoniam natura eorum quæ esse debeat, docui, reliquum est ut ratione instituendi sint,an more,uideamus. Hæc enim duo inter se maximè congruere debent. Fieri enim potest ut ratio quæ ab optimo fine qui ei propositus sit aberret, à consuetudine,quæ ei consentanea sit,eò dirigatur. Id quidem primùm animaduerti licet in cæteris rebus, ortum ab aliquo initio,& absolutionem ab aliquo initio alterius naturæ perfectæ proficisci. Nobis autem ratio et mens naturæ perfectio est. Ita fit ut ab utraq; morum origo & exercitatio præparanda esse uideatur. Deinde ut

animus & corpus duo sunt, sic animi partes duas cer-
nimus: alteram quæ expers est rationis, alteram quæ
est eius particeps: duosq; harum habitus, quorum hic
appetitus, ille mens dicitur. Vt autem corporis ortus
prior est quàm animi, ita ea pars quæ non utitur rati-
one, antiquior ea est quæ utitur. Idq; ex eo sciri potest,
quia ira, uoluntas, & cupiditas in pueris insunt, ut pri
mum sunt in lucem editi: ratio autem & mens, progre
dientibus ætatibus. Quocirca primum corporis cura
& diligentia illam animi antecedere debet, deinde cu-
piditatis. ita tamen, ut curam cupiditatis ad mentem,
& corporis ad animum referamus. Quòd si principio
legislatori uidendum est, ut eorum qui educantur cor-
pora optimè sint cōstituta, prima cura in coniugio po
ni debet, quando & cuiusmodi inter se coniugia inire
16 debeant. Sanciendis autem de coniugio legibus, spe
ctandi sunt uir & mulier, mas & fœmina, et uitæ tem
pus, ut eorum ætates eodem tempore concurrant, ne-
que ita uires discrepent, ut uir etiam suscipere liberos
poßit, mulier non poßit: aut hæc poßit, ille non poßit.
Ex his enim seditiones inter eos discordiæq; nascun-
tur. Habenda est etiam ratio suscipiendorum libero-
rum. Liberi enim nec parentibus ætate multo posteri-
ores esse debent, quia neque senibus patribus filij gra-
tiam referre possunt, neq; parentes liberis subuenire,
nec suppares, quia multa hinc incommoda nascuntur.
nam & minus apud eius generis homines, ut æquales,
pudor ualet, & in re familiari inter pares ferè quere-
læ solent existere. Præterea id unde initiò huc delapsi
sumus, uidendum est, ut corpora natorum eius qui le-
ges

ges dedit, uoluntati congruant. Quæ ferè omnia cura diligentiaq; unà continentur. Quoniam enim ferè ad summum uiris annorum septuaginta numerus, mulieribus quinquaginta, procreandorum liberorum finis constitutus est, coniugij initium pro ætate in hæc tempora incidere debet. Est autem iuuenum cõiugium incommodum liberorum procreationi. Cum enim in omnibus animantibus imperfecti sint iuniorum partus, ac multo etiam magis fœminarum, eorum'que statura exigua, id etiam in hominibus fiat necesse est. Quod hinc sciri potest, quia quibus in ciuitatibus hoc in more positum est, ut adolescentes cum puellis coniugentur, & minus absoluta sunt & parua corpora natorum. Plus etiam doloris percipiunt in partu iuniores, pluresq; moriuntur. Itaque respondisse deos Trœzenijs quidam asserunt, multas perijsse quòd puellæ ante tempus nuptui darentur, non propter fructuum perceptionem. Prætereà si serius dentur nuptui, in eo castitati eorum continentiæq; consuletur, quòd adolescentiores quæ liberis dant operam, ad libidinem sunt procliuiores: uirorum'que corpora ex eo magnum increscendo detrimentum capiunt, si tum cum etiam semen augetur, uenereis rebus utantur. Earum enim certum quoddam tempus est, quod non superat id etiam quod plenum est. Quapropter anno circiter duodeuigesimo collocandæ sunt, illi septimo & tricesimo, aut paulo antè. Nam & coniugium erit tum cum uigent corpora, & opportunè coniunctis temporibus in finẽ procreationis incidet. Atq; etiã liberos suscipient partim ineũte cõstanti ætate, si modò statim proportione

procreent, partim inclinante iam ætate ad annum septuagesimum. Ac coniugia quidē quādo ineunda sint, diximus. Tempus autē anni id quod multi sequuntur, id est hyemem, huic rei aptum esse constituimus. In danda uerò opera liberis, diligenter attendenda eis sunt, et ea quæ à medicis, & ea quæ à Physicis traduntur. quorum illi tempora commoda corporibus accuratè notant: hi autem ex uentis boreales magis quàm australes probant. Quæ autem corporum affectio maximo usui sit procreatis, dicendum est potius accuratè ijs in libris qui ad puerorum disciplinam pertinent. nunc satis erit planè ac dilucidè dicere. Neq; enim athletarum habitus ad firmam corporum constitutionem, quam ciuilis societas desiderat, utilis est, nec ad ualetudinem, nec ad procreandos liberos conducit, nec is qui in morbum procliuis, nec is qui ad laborem improbum ac nimium perferendum ualet, sed is qui his interiectus est. Exercitatum quidem laboribus corpus esse debet, exercitatū autem non laboribus grauißimis, neq; una re modò ut est athletarum corpus, sed rebus liberis hominibus dignißimis. Quæ uirorum & mulierum debent esse communia. Grauidæ etiam corpora curare debent, non ocio torpere, aut tenuem cibum adhibere. Quod facile præstabit is qui leges dabit, si præscribat quotidie aliquod iter faciendum ad sacra deorum, qui honori partus præsint. Mens autem earum contra quàm corpus, ocium in uita quietemq; desiderat. Quæ enim procreantur, à matre in cuius aluo continentur, alimentū capiunt, ut à terra ea quæ gignuntur ex ea. De ablegandis autem educandisq; liberis, esto lex, nihil debilitatū

educandum

educandum esse. Quod si propter multitudinem liberorum mos uetet, ne quid eorum quæ procreantur, amandetur, numerus certus constituendus erit eorũ qui dabunt operam liberis, procreandorum liberorum. Si uerò contra hanc legem nonnulli ineant coniugia, ac procreent, antè quàm sensus & uita ingenerentur, erit adhibenda abortitio. Sensus enim ac uitæ erit particeps, quod certum erit: & ne amandetur, religio prohibebit. Quando autem initium ætatis uiro atq; mulieri præstitutum est, qua inire coniugium debeant: quantum temporis etiam liberis operam dare conueniat, cõstituendum est (præsertim cum senum fœtus, ut adolescentum, inchoata & minus perfecta corpora atq; animi existant, eorumq; qui prouecti sunt ætate, infirma minusq; robusta) id, in quo & acies animi & ingenij ualet. Ea autem est in maxima hominum parte, quam quidam poetæ tradiderunt, qui ætatem septenario numero metiuntur ad quinquagesimum annum. Itaq; qui hanc ætatẽ quadriennio aut quinquennio excesserint, ij à procreatione liberorum planè abhorrere debebũt: & quod reliquum est, in contrectatione uel ualetudinem, uel aliquam aliam causam eiusdem generis sequi debebunt uideri. Viri autem cùm alia muliere, aut aliorum, concubitus omnino indecorus & inhonestus habeatur, cum sit appelleturq; maritus. Quòd si quid tale tempore procreandis liberis præscripto quispiã facere manifestò deprehendatur, ignominia scelere digna notetur.

17 *Natis autem liberis, magni referre putandum est ad uires corporis, qualis cibus adhibeatur. idq; animaduerti licet cùm in cæteris animantibus omnibus,*

nibus,tum in gentibus,quibus semper curæ est ad rem militarem habitus aptißimus. Ac lactis quidem natura corporibus accommodata est maximè,sed uinum adhibendum non est,propter ægrotationes. Perutiles etiam sunt motiones,quas tantilli perferre poßint. Ne autem in membris corporis propter teneritudinem distortione peccetur,adhibent etiam nunc quædam gentes adminicula quædam fabrefacta,quæ eorum corpora contra distortionem muniant. Proderit etiam eos iam tum cum admodum pueri erunt, perferendis frigoribus assuefacere:hoc enim & ad ualetudinem, & ad bellica officia ualet plurimum. Itaque apud plerosque mos est,partim procreata in gelidum flumen immergere: partim, ut apud Gallos,breui ac tenui ueste induere. Omnium enim rerum quæcunq; possunt,iam inde ab initio ætatis, melius est adhiberi consuetudinem,sed sensim atq; pedetentim Puerorum autem constitutio apta est calore ad frigoris tolerantiam. Ac in prima quidem ætate perutile erit hanc atq; aliam eiusdem generis adhibere curam ac diligentiam. Huic autem adiuncta ætas usque ad quinquennium, neque ad artem ullam trahenda & impellenda est,neq; ad graues labores,ut incrementa impediant. Tantum autem motus eis concedendum est,ut corporum segnitiem fugiant:quod cùm alijs actionibus, tum ludo assequentur. Sed lusiones nec illiberales debent esse, nec eiusmodi quæ multum laboris desiderent,nec dissolutæ ac remissæ. Atque etiam sermones ac fabellas quas id ætatis pueros audire oporteat, ij magistratus prouidento, quos puerorum præfectos nominant. Hæc enim omnia

nia uiam munire & sternere debent ad eas exercitationes quæ sequuntur. Itaq; lusiones magna ex parte species ac simulacra quædam esse debent uerorum studiorum, quæ illos manent. Contentiones autem uocis in pueris rectè non prohibent, qui eas uetant legibus. Valet enim ad coalescendum corpus. Est enim quædam corporis exercitatio: quippe cum anhelitus retentione in eis qui laborem perferunt, uires augeantur. quod etiam in pueris clamore contendentibus contingit. Videndum est autem ijs qui publicè pueris præficiuntur, ut pueri etiam alia ætate quàm minimum cum seruis uiuant. Huic enim ætati ad septennium domi uictus præberi debet. Consentaneum est igitur, hanc etiam teneram ætatem à rerum illiberalium auditione atq; aspectu abducere. Cum omnino ex ciuitate ei qui scribit leges, ut si quid aliud, uerborum exterminanda est obscœnitas: (qui enim facile obscœnum quid commemorat, is haud procul ab eo abest ut faciat) tum ex pueris maximè, ut nihil tale nec dicant, nec audiant. Quòd si constet aliquem quippiam eorum uel dicere, uel audire quæ uetita erunt, isq; ingenuus sit, necdum in conuiuijs publicis accumbat, castigandus erit ignominia, & uirgis cædendus: sin maior erit hac ætate, illiberalibus ignominijs notandus erit, propterea quòd seruorũ similis esse uideatur. Et quoniã uerborũ obscœnitatẽ expulimus, certè spectacula etiã picturarũ aut librorum obscœnorum exterminamus. Quapropter adhibenda erit diligentia magistratibus, ne quod signum, ne'ue pictura sit harũ rerũ imitatrix, nisi fortè apud deos quosdã eiusmodi, quibus lex etiam lasciuiã permittit, ac præterea

terea sinit & pro se uiros, & pro liberis, & pro uxoribus dijs sacra facere. At uerò *adolescentes nec iamborum, nec comœdiæ spectatores esse lex sinere debet, priusquàm ea ætate sint, in qua ad accubationem conuiuij publici eis aditus patebit.* Tum uerò *& ab ebrietate, & à detrimentis ac malis omnibus quæ ex his talibus existunt, omnes disciplina liberabit.* Ac nunc quidẽ *hæc in transcursu attigimus. pòst commorando diutius explicandum constituendumq; erit, ac disputandũ: primùm, utrum id nõ sit faciendum, an sit faciendum, & quemadmodum.* Hoc uerò *tempore hæc quoniam necesse erat, commemorauimus.* Profectò *enim haud malè de hoc* Theodorus *tragœdiarũ actor censuit.* Neminem *enim unquam uel leuem actorem antè se agere passus est, quòd eis quæ prima audiuntur, spectatorum animi conciliari soleant.* Quod *idem & in hominum congressu, & rerum usuuenit. ut enim quicq; primùm est, ita est nobis charissimum.* Quocirca *cùm mala omnia declinare adolescentes debent, tum ea maximè, in quibus inest uel obscœnitatis aliquid, uel offensionis.* Exacto *autem quinquennio, duobus annis usq; ad septimum iam uidendum erit, quas disciplinas debebunt discere.* Duæ *quidem ætates sunt, in quas disciplina diuidenda necessariò est: altera à septimo anno ad eum cũ primùm pubescere puer incipit, altera ab illo ad primum & uicesimum.* Nam *qui ætates in septem partiuntur, ij ferè errant: nobis autem naturæ adhibenda diuisio est.* Hæc *enim omnis artis & disciplinæ uoluntas est ac sententia, id quod natura desiderat, explere.* Ac *primum quidem uidendum est, sit'ne puerorum disci-*

plina

plina instituenda: deinde utrũ utile sit publicè eos instituere, an id quod fit etiam nunc in plurimis ciuitatibus, priuatim: postremò, qualis ea esse debeat.

ARISTOTELIS DE REPVB. Liber octauus.

NEMINI *quidem dubium est, quin is qui leges scribit, adolescentum disciplinæ atq; educationi in primis cõsulere debeat, quandoquidem quibus in ciuitatibus rei huius cura prætermittitur, aut negligitur, magnũ ex eo respub. detrimentũ capit. Ad quodq; enim reipub. genus huius rei accommodanda est procuratio, præsertim cum sui cuiusque reipub. mores & quamque rempub. conseruare soleant, & ab initio constituant: ut rempub. eam quam populus administrat, sui mores: itemq; eam quæ est in potestate paucorum, sui. Semper autem optima quæque instituta, optimam quamq; rempub. constituunt. Cumq; in omnibus facultatibus & artibus, quædam sint, quorum institutio & consuetudo cuiusq; munera & officia debeat antecedere: certè uirtutis etiam actionibus atq; officijs, quarundam rerum præponi debet tum consuetudo, tum institutio. Et quoniam finis unus ciuitatibus omnibus propositus est, profectò una etiam eademq; omnium disciplina sit, cuius cura & diligentia sit publica, necesse est: non priuata, quemadmodum hoc tempore sui cuiq; curæ sunt liberi, priuatimq; propriam artem, quam cuiq; uideatur, docent. At rerum communium communis etiam cura esse debet: nec quisquam ciuis suum se, suiq; iuris esse, sed reipub. omnes existimare debent:* 1

quippe

quippe cum omnes in ciuitatis parte numerentur, & cuiq; parti à natura tributum sit, ut uniuerso consulat. In quo Lacedæmoniorum laudanda est prudentia, qui de puerorũ uirtute, idq; publicè uehementißimè laborant. Ergo illud quidem perspicuum est, sanciendam esse legibus disciplinam, eamq; publicè esse sustinendam.

2 *Intelligendum est autem, quæ sit disciplina & institutio, quæq; sit instituendi ratio, quoniam de rebus & officijs nunc dissensio est. Neq; enim eadem omnes pueris discenda esse sentiunt: nec quæ ad uirtutem, nec quæ ad optimum uitæ genus pertinent: neque constat, utrum potius rationis uirtutibus, an animi & uoluntatis eos instituere deceat. Atque ex facili instituendi ratione, hic locus lubricus difficilis'que nascitur: nec perspicuum est, utrum colenda ea sint, quæ ad uitam degendam pertinent, an quæ ad uirtutem conducunt, an ea quæ minus necessaria sunt. Hæc enim omnia patronos quosdam inuenerunt. Ac de ijs quæ ad uirtutem ferunt, nihil constat. Cum enim non eandem omnes uirtutem probent, iure fit, ut de ea etiam colenda & exercenda dissentiant. Non dubium est quidem, quin ex rebus quarum usus est aliquis, ea quæ necessariæ sunt, discendæ sint. Quia autem non omnes sunt, adhibita officiorum liberalium atq; illiberalium diuisione, perspicuum est, ea huius generis adiungenda esse, quæ et utilia sint, nec sordidum eum in quo sint efficiant. Opus autem atq; munus id demum sordidum habendum est, eaq; ars & disciplina, quæ ad usus & munera uirtutis, liberorum hominum minus aptum corpus, uel animũ mentem'ue reddunt. Itaq; artes omnes eas quæ corpus*

inquinant

*inquinant,sordidas uocamus,mercenariorumq́; offici
nas.Torpescentem enim animum abiectumq́; reddunt.
Est autem quatenus honesta sit quarundam artium li-
beralium scientia: quem modum si non teneas, sem-
perq́; eas persequi uelis, damna detrimentaq́; afferent
quæ commemorauimus. Magnopere autem refert,
quò actiones artesq́; nostras dirigamus.Nam si ad no-
stram amicorumq́; utilitatem,uel ad uirtutem,haud il
liberalis est discendi ratio.Sin aliò spectet, plerunque
sordida & illiberalis esse uidebitur.Atq; eæ quidem ar
tes à quibus modò orsi sumus,in utramq; partem,ut di
xi,ualent. Sunt autem quatuor ferè artes quas so-* 3
*lent ad discendum pueris proponere,literæ, gymnasti
ca,musica,&,quam quartam quidam ponunt, pictu-
ra.grammaticam & pingendi artem, quòd earum in
uita usus est,isq́; multus:gymnasticam,quòd ad forti-
tudinem ualet.De musica uerò, iam in dubium uenire
potest. nunc enim permulti in ea discenda uolupta-
tem sequuntur.alij eam à primo ortu in numero arti-
um reposuerunt,quòd natura ipsa (id quod sæpe di-
ctum est) non solũ ocium honestum,sed etiam præcla-
rum negocium requirit.Hinc enim de ea rursus dicen-
di capiendum initium est.Si enim utroq; opus est, ma-
gis certè expetendum est ocium. non quidem in lusio-
nibus,sic enim ad ludum & iocum generati essemus:
quod si fieri non potest,profectò in gerendis rebus po
tius ludo utendum est. Nam quia ei qui laborat, gra-
uesq́; res gerit,necessaria est requies,& ludus requie-
tis causa cõparatus est,negociaq́; cũ labore & conten
tione animi coniuncta sunt:ob eam causam iocus adhi-
bendus*

bendus est obseruata usus eius occasione, ut tanquam medicinæ loco adhibeatur. Eo *enim motu animi relaxatio, & propter uoluptatem requies quæritur. In ipso autem ocio uoluptas inesse uidetur, & felicitas & beata uita: quod quidem non ij qui in rebus gerendis uersantur, sed ociosi & quieti assequuntur. Qui enim in rebus gerendis uersantur, suum negocium ad finem aliquem qui non suppetit, conferunt.* Beata *autem uita ipsa finis est, quam non in dolore, sed in uoluptate omnes collocant.* Hanc *autem uoluptatem non iam eandẽ statuunt, sed pro se quisque ac pro animi sui habitu & constitutione: optimus autem quisq; optimam sibi statuit & proponit, eamq; quæ à præclarißimis officijs actionibusq; proficiscitur.* Ex quo *perspicuum est, ocium id quod in uita degenda positum est, quarundam rerum disciplinam doctrinamq; requirere, eamq; disciplinam atq; institutionem in seipsis uerti: eas autem quæ ad negocium pertinent, ut necessarias, ad alia referri.* Itaq; *Musicam prisci in numerum disciplinarum ascripserunt: non quòd necessaria eßet (nihil enim tale habet) nec quòd utilis, qualis est* Grammatica *ad lucrum & ad rem familiarem, & disciplinam, multaq; officia ciuilia.* Videtur *etiam pingendi ars ad opificum opera iudicanda subtilius ualere.* Neq; *rursus utilis est Musica, quemadmodum gymnastica, ad ualetudinem & robur: neutrum enim horũ uidemus ex Musica existere.* Relinquitur *ergo, eam ad id ocium quod uita nostra desiderat ualere, cuius etiam causa eam uidentur adhibere. Quod enim uitæ genus libero dignũ homine putant, in eo ea utuntur. Quocirca* Homerus *hoc obseruauit in carmine,*

Quàm

Quàm iuuat argutam mensis adhibere Thaliam.

Atq; ita alijs primùm nominatis, qui, ut ait,

Accersunt, cithara illorum qui mulceat aures.

Alijs etiam locis Vlysses eam demum uiuendi rationem optimam esse ait, cum lætis hominibus.

Conuiuas aliquis cantu demulcet amœno,

Ordine dispositos. Ac illud quidem perspicuum est, quandam esse disciplinam quæ pueris tradenda sit, non quòd sit utilis, nec quòd necessaria, sed quia liberalis sit & honesta. Vtrum autẽ una sit an multæ, quæq; sint, & quemadmodũ, mox differemus. Nunc hoc tantum nobis ad patefaciendam uiam ualere uisum est, ueterum etiam testimonio quodã disciplinas eas quæ constitutæ sint comprobari. Hoc enim Musica declarat, esse etiam quandam artem earũ ex quibus utilitas quæritur, tradendam pueris, non solum propter utilitatem, qualis est literarum disciplina, sed etiam quia ex ea aliæ permultæ artes nasci possunt. Itemq; pingendi artem, non ut in rebus suis uenalibus ne fallantur, aut uitent fraudes in emenda uendendaue suppellectile, sed potius quòd ea instructi ad spectandam inspiciendamq; corporum pulchritudinem uenient acutiores. In omni autem gerenda re proponere sibi finẽ diuitias, non est excelsi animi, neq; liberalis. Quoniam autem perspicuum est, moreˊne, an ratione tradenda sit disciplina, et utrum corpus primùm institui debeat an animus: profectò erudiendi sunt pueri & gymnastica, & athletarum arte, quandoquidem earum illa corpus bene constituit, hæc eius munera & officia præclara efficit. Ac nunc quidem ciuitates quædam earum 4

quibus maximæ curæ sunt pueri, athletarum habitũ in ducunt, corruptis formis incrementisq; corporũ. Lacedæmones autẽ non peccant illi quidẽ in hoc genere, sed laboribus eos efferant, quasi hoc ad fortitudinem proficiat plurimum. Atqui quemadmodum sæpe diximus, nec unius, nec huius potißimũ uirtutis, in instituendis pueris habenda est ratio. quòd si huius habenda est, non tamen id assequuntur. Nam nec in cæteris animantibus, nec in gentibus uidemus fortitudinem immanißimis, sed magis lenißimis ac leoninis moribus conuenire. Multæq; gentes procliues sunt ad cædes hominum, ut etiam eorum carnibus uescantur. Cuiusmodi sunt eorum qui Pontum incolunt Achæi & Heniochi. aliæq; gentes ex mediterraneis, partim hos in hoc genere imitantur, partim etiam uincunt: quæ quidem ad latrocinandum ualent, fortitudinis autem nõ sunt compotes. Lacedæmonios etiam scimus, quamdiu ipsi tenuerunt imperium, studio laboris præstitisse cæteris, nunc uerò & gymnasijs et bellicis certaminib. ab alijs longè multumq; superari. Non enim quia hoc modo pueros exercebant, præstabant: sed hoc solùm, quòd nullos haberẽt æmulos. Ita fit, ut honestati primæ partes tribuendæ sint, non feritati. Neq; enim lupus aut aliarum belluarum ulla honestum ullum periculum certando adibit, sed uir bonus potius. Qui uerò adolescentes nimium ad hæc incitant et urgent, in rebusq; necessarijs eis doctores non adhibent, ij certè sordidos eos reddunt, cum eos ad unum tantummodo munus aptos reip. tradunt: idq;, ut ratio docet, alijs ea re minus instructos. Hæc autem nõ ex ijs quæ olim, sed ex ijs quæ

nunc

nunc geruntur, sunt iudicanda. quandoquidem nunc æmulos eius disciplinæ habent, antea cum non haberent. Inter omnes igitur constat, gymnasticam esse adhibendam, & quemadmodum sit adhibenda. Nam ad id tempus cum primùm pueri pubescere solent, leuia certamina adhibenda sunt, athletarū cibo, laboribusq; exclusis, ne quid impediant corpus crescere. Quod ex eo sciri potest, (quod certè magnum habendum est, cum eis accidere posit) quia Olympicis ludis uix duo aut tres reperire licet, qui iidem & uiri & adolescentes uicerint: quod puerorum uires cum exercentur, immodicis exercitationibus opprimantur. Postea uerò quàm ab illo tempore tres anni alijs disciplinis dati erunt, tum hæc ætas & in laboribus grauioribus & in cibis athletarum occupanda erit. Neq; enim eodem modo, tempore, animo & corpore labores suscipiendi sunt: quippe cum in contrarias partes uriq; labores ualeant, corporisq; labores animo, et animi corpori dent incommoda. De Musica autem, iam quædam à nobis superiore sermone disputata sunt, quæ nunc non alienum erit repetere, ac producere, ut sit quasi ansa quædam & præludium disputationis, quam de ea arte instituere liceat. Neque enim facile est explicare, quam uim habeat, nec cuius gratia sit adhibenda: ludi ne ac quietis causa, quemadmodum somni & ebrietatis. Hæc enim per se in rebus honestis non habentur, sed uoluptatem afferunt, curasq; depellunt, Euripidis sententia. Itaque eam in eo genere ponunt, eodemq; modo his omnibus utuntur, uino, ebrietate, ac musica: In quarum numero etiam saltationem reponunt:

Sed potius ad uirtutem quadam ex parte musica pertinere putanda est: quippe quæ poßit, ut gymnastica corpus bene constituit, sic animum bene afficere, consuetudine honestæ uoluptatis: aut certè ad uitæ degendæ rationem prudentiamq́; , aliquid ualet. Nam hoc *tertium tenendum est.* Non dubium est quidem, quin *pueri ioci causa nō sint instituendi, quandoquidē cum discunt, non utantur ioco, & disciplina dolorem afferat.* Atqui ne uiuendi quidem ratio pueris, ætatibusq́; *generis eiusdem præscribenda est, cum præsertim finis & extremum non sit proponendum inchoatæ rei, minusq́; perfectæ. Sed fortasse puerorū studia ad iocum & ludum referri uidebuntur, quo utantur cum robur assumpserint, suisq́; omnibus partib. perfecti fuerint.* Quod si ita est, *quamobrem hæc eis discenda erit, non quemadmodum solent* Persarum ac Medorum reges, *aliorum opera qui id præstent, percipienda uoluptas ac disciplina?* Præsertim *cum melius hoc ipsum efficiant ij quorum hæ sunt artes & munera, quàm ij qui tantum temporis hoc solum tractant, quantum satis sit ad disciplinam. Sin autem eis sit in his elaborandū, in ea etiā arte quæ obsonia curat, necesse erit eos uersari. quod incommodum est.* Quæ *eadem erit quæstio, si animum afficere melius posse ponatur. Cur enim hæc discent, non alijs audiendis honestam uoluptatem percipient, iudicandiq́; adiumēta consequentur?* Quēadmodum Lacedæmonij, *qui cum non discant modos & numeros, tamē rectè possunt, ut aiunt, qui soni consentiant, qui discrepent, iudicare.* Eadem *est ratio, si ea ad honestam & liberalem uiuendi rationē adhibenda*

esse

esse uideatur. Cur enim opus est eos discere, non, alijs utentibus, capere uoluptatē? In quo licet spectare eam quam de dijs habemus opinionē. Non enim Iupiter canit, aut fidibus utitur apud poetas: quinetiā tales homines in sordida arte uersari putamus, & actio ipsa non est uiri sobrij aut grauis. Sed hæc fortasse posterius uidenda erunt. Prima autē quæstio est, Vtrum sit nec ne in disciplinarū numerum reponenda musica, quamq; uim habeat eorum trium quæ disputata sunt, utrum disciplinæ, an ludi, an rationis uiuendi? Sed rectè in his omnibus habetur, ab ijsq; partem aliquam uidetur sumere. Nam & ludus relaxationis causa cōparatus est, et relaxatio uoluptate afficit: quippe quæ molestijs ijs quæ ex laboribus capiuntur, medicinam afferat. Vitæ etiam degendæ ratio non solum honesta esse debet, uerumetiam iucunda, omnium consensu, quandoquidem in his duobus beata uita consistit. Musica autē à nobis ponitur in ijs rebus quæ summam afferant uoluptatē, siue nuda sit, siue coniungatur concentu. Itaq; Musæus rem suauißimam cantum ait esse mortalibus. Quocirca rectè eam & in consuetudine & congreßibus, et in uita degenda adhibent homines, quòd uoluptatis sit effectrix. Ex quo intelligi potest, eam pueris esse discendam. Quæ enim res uoluptatem sine detrimento afferunt, eæ nō solum cum fine congruunt, sed etiā ad quietem pertinent. Et quoniam id rarò hominibus accidit, ut ad finem quem sibi proposuerunt perueniant, sæpe autem conquiescunt, utunturq; ludo & ioco, non profuso, sed uoluptatis causa, certè iuuabit in ijs quæ ex illa capiuntur uoluptatibus acquiescere. Factum est autem

autem ut homines finem in ludo & ioco ſtatuerent, propterea quòd uoluptatem quandam certè finis habeat, ſed non quamlibet: quam requirentes, pro ea illã aſſumũt, quod ſimilitudine ad actionũ officiorumq; finem uideatur accedere. Nam & finis eorum quæ reliqua ſunt, nullius cauſa expetendus eſt, et huiuſmodi uoluptates ad nihil eorum quæ reſtant, ſed ad ea quæ præterierunt, quales ſunt labores moleſtiæq;, referuntur. Atq; hæc quidem cauſa iure putanda eſt, quæ impellit homines, ut ex his uoluptatibus beatam uitam putent exiſtere. Quòd autem [illegible] attinet, non ſolũ huius uoluptatis gratia [illegible] etiam quia ad animi relaxationem ualet [illegible] en quærendum eſt; nũ quando id uſuuenerit, ſed eius natura pluris ſit æſtimanda, quàm ut quæſita ſit propter eam quam dixi indigentiam. nec ſolum percipienda eſt ex ea communis quædam uoluptas, cuius omnes ſenſum habent: (ineſt enim in muſica naturalis. itaq; omni ætati, omnibusq; moribus uſus eius gratus eſt:) ſed uidendum etiam eſt, an ad mores & animum quadã ex parte pertineat. Id autẽ patebit, ſi nos animis afficiat. Atqui nos ab ea affici, ex Olympicis cantibus perſpici licet, qui ſine cõtrouerſia mentes permouent, & inſtinctu quodã diuino afflant. Atqui mentis permotio et inſtinctus diuinus, quædam eſt morum in animo affectio. Iam qui ſimulacrum et ſpeciẽ muſicæ audiunt, omnes unà afficiuntur animis, etiã ſublatis numeris ipſis atq; cantibus. Quando autẽ ita accidit, ut muſica in ijs eſſet quæ uoluptate afficiunt, & uirtus in eo poſita eſt ut bonis rebus gaudeamus, eaſq; amemus, doleamusq; cõtrarijs, certè nul-

lius

lium rei disciplina & consuetudo ita adhibenda est, ut rectè iudicandi, delectandiq; et bonis moribus, & praeclaris actionibus. Omnium autem rerum, exceptis *ueris naturis, nulla uerius quàm numerus et cantus, irae, clementiae, fortitudinis, temperantiae, omniumq; quae his contraria sunt, aliorumq; ad mores pertinentium, similitudines imaginesq; exprimit.* Idq; *res ipsa indicat.* Mouemur *enim animis, cum haec audimus. In rebus autem similibus doloris gaudijq; consuetudo facit, ut in ueritate ipsa eodē animo affecti simus.* Vt *si quis imaginis alicuius aspectu lætētur, nō ob aliam causam, nisi propter formam ipsam, ei afferat necesse est uoluptatem illa ipsa res, cuius imaginem spectat.* Hoc autē *ita comparatum est, ut in caeteris rebus quae sub sensum cadunt, nulla sit morum simulacrū, cuiusmodi sunt res quae tactu gustatuq; percipiūtur. in rebus autem quae aspectu sentiuntur, leuis est. Sunt enim formae hae, atq; eae ad breue tempus durant, omnesq; huius sensus sunt compotes, nec sunt hae morum similitudines, sed signa potius, quae morum figurae fiunt & colores, eaq; intra corpus in perturbationibus sita sunt.* Quod *autem ad eorum inspectionem attinet, debent adolescentes non* Pasonis *opera spectare, sed* Polygnoti, *& si quis alius pictor, aut eorum qui signa fabricantur, moratus est.* In *cantibus autem sunt quaedam morum animorumq; imagines. idq; ex eo intelligi potest, quòd continuò concentuum natura mutatur, ut aliter animis afficiantur auditores, neque eodem animo in quoque eorum affecti sint, sed in quibusdam grauiore animo et contractiore, ut in eo qui mixtus est ex*

Lydio: in alijs remißiore & molliore animo, ut in remißis, moderato et contento maximè in alio: quo in genere is solus est cõcentus qui Dorius dicitur, Phrygius autem ad permouendam mentem ualet. Hæc enim præclarè tradunt ij qui in hac disciplina et arte uersantur. Sumunt enim à rebus ipsis uerborum testimonia. Eadẽ est etiam numerorum ratio. Alij enim animum stabiliunt & confirmant, alij mouent. eorumq; nonnulli seruorũ similiores motus afferunt, quidã magis liberales. Ex quibus perspicuũ est, musicã animi habitũ bene constituere posse. Quod si potest, certè ea erudiendi instituendiq; sunt adolescentes. Quinetiam ad eorũ naturã accõmodata est, & apta musicæ disciplina. Adolescentes enim propter ætatẽ nihil sponte sua ferunt quod uacet iocunditate: quod musica præstat, quippe quæ natura sua delectet. Nobis etiã cum harmonijs & numeris quædã uidetur esse cognatio. Itaq; multi sapientes tradunt, partim animum esse harmoniam, partim harmoniam habere.

6 Nunc utrum id quod disputatum est iam antè, canere ipsi & manibus pulsare doceri debeant, necne, dicendum est. Dubium autem non est, quin multum intersit ad bonam aut animi aut corporis constitutionem, si quis munera & officia artis ipse per se exequi poßit. Vix enim fieri potest, aut ne uix quidem, ut ij qui præstare ea quæ sunt artis non possunt, de arte rectè sapienterue iudicent. Debent etiã pueri quadam uti exercitatione: Architæq; instrumentũ canorũ honestum ac liberale putandũ est, quod datur pueris, ut eo utentes, eorum quæ domi sunt nihil effringant. Neq; enim infantes possunt conquiescere. Ac infantibus

bus quidem hæc lusio conuenit. Ii aũt qui paulum ætate processerint, scientia illius Architæ instrumenti erudiendi erunt. Ergo hoc quidem perspicuum est, *ita musicæ dandam esse operam, ut etiã munus artis exequamur.* Quid aũt deceat aut dedeceat ætates, non est difficile exponere atq; explicare, aduersus eos qui sordidã hanc diligentiam & studium esse contendunt. Primum enim, quoniam iudicandi causa usu artis ualere debemus, ob eã causam debent omnes, pueri cum sunt, usum adhibere: cum robur assumpserint, usu prætermisso, bona à malis internoscendi, bonisq; rebus gaudendi facultatem, quam ab initio ætatis discendo consecuti sint, retinere. Nam refelli facilè poterunt quidam, qui musicam ob eam causam reprehendunt, quòd sordidos segnesq; efficiat: si uideamus, quis modus in usu huius artis sit ijs retinẽdus, qui uirtuti ciuili instituũtur, quosq; cantus & numeros tenere, quibusq; instrumentis in arte uti debeant.* Hoc enim multum interesse coniectura est, in eoq; posita est obiectionis explicatio. Nihil enim prohibet id quod isti obijciunt, modos quosdã adhibere musicæ. Ex quo perspicuũ est, nec officia futura impediri oportere ab eius doctrina, nec corpus minus aptũ ad res bellicas & urbanas effici. Ac de usu artis iam diximus, de arte autem mox. Id autem in arte assequentur, si neque in ijs quæ ad certamina ea quæ artis sunt pertinent, elaborabũt: nec in illis artis muneribus, quæ admirationem excitant non necessariã, quæ his temporibus in certamina inuecta sunt, & ex certaminibus in artẽ ipsam translata: sed in eiusmodi rebus tandiu uersabuntur, dũ possint gaudere præclaris sonis ac nume-

ris, non solum communi sensu musicæ, ut & quædam alia animalia, & præterea uulgus seruorum similium atq; puerorum. Ex *quibus etiam illud perspicuum est, quibus instrumentis sit utendum.* Neque *enim tibia adhibenda est, neq; ullum aliud artificiosum instrumentum, qualis est lyra, & si quod est aliud generis eiusdē: sed quæ auditores idoneos efficient aut musicæ, aut alius artis.* Præterea *non conciliat animos tibia, sed eos potius concitat impellitq; ad iracundiam, ut ea utendum sit ijs temporibus cum magis purgationem quàm doctrinam desiderant. Adiungamus etiam hoc licet, quod doctrinæ contrarium est, arte tibiarum usum rationis impediri.* Itaque *rectè eius usum prisci in adolescentibus & liberis hominibus improbauerunt, antea cum ea usi fuissent. Cum enim maius ocium rerumq; eis omnium abundantia peperisset, animumq; ad uirtutem conuertissent, resq; gestæ & antea, & post* Medicum *bellum animos eis sustulissent: nullo delectu adhibito, quinetiam præterea requirentes alias omnes artes attigerunt.* Itaque *tibicinam in disciplinarum numerum ascripserunt.* Nam *et* Lacedæmone *quidam ædilis cum ludos faceret, ipse tibiam inflauit: &* Athenis *sic consuetudine & usu probata est, ut bona ferè pars patriciorum eam adiungeret.* Quod *ex tabula perspici licet, quam* Thrasippus *cum suæ tribui ludos daret, statuit.* Pòst *usu repudiata est, cum ij quid ad uirtutem pertineret, quid non pertineret, acrius iudicare cœperunt.* Itemq; *improbata sunt pleraq; instrumenta ueterum, ut pectines, ut barbiti, eaq; quæ ad auditorum qui utebātur uoluptatē pertinebant, heptagona,*

trigona,

trigona, sambucæ, & omnia quæ manuum munus & officium desiderant. Consentaneum his etiam est, quod de tibijs ueteres fabulis prodiderũt. Fama est enim, Mineruam cum tibias reperisset, eas abiecisse. Et quanquã oris deformitate infensam id fecisse deam, non est alienum dicere: tamẽ probabilius est ob eam causam, quòd ad cognitionem animi tibicina nihil pertinet, cum præsertim Mineruæ scientiam artemq; attribuamus. Quoniam autem artificiosam instrumentorum functionumq; manuum disciplinam improbamus, certaminumq; scientiam omnem in artificiosis ponimus, propterea quòd qui eius munere fungitur, nõ fungitur ut sibi uirtutem pariat, sed ut spectatores uoluptate, eaq; illiberali afficiat, ob eam causam non libero homine dignam hanc functionem iudicamus. quinetiam ferè fit, ut qui ijs utuntur, mercenarij, operarijq; fiant. Improbum est enim id quod spectant, et quod quasi finem sibi proponunt. Nam cum spectator illiberalis sit, musicæq; modos mutare soleat, ferè fit, ut etiam peritos, qui ad eius uoluptatem industriam suam referunt, eorũq; corpora motu à firma constitutione detorqueat.

Illud etiam in harmonijs numerisq;, ac disciplina 7 uidendum est, utrum omnibus harmonijs, & numeris omnibus utendum sit, an quædam sit adhibenda diuisio & distinctio. Deinde utrum ijs qui in arte ipsa elaborant, eadem distinctio sit præscribenda: an tertia quædam alia præscribi debeat. quandoquidẽ ex sonis & numeris eam constare cernimus, quorum utrunq; quam uim habeat ad disciplinam, scire oportet: & utra sit anteponenda musica, canora ne an numerosa. Et quoniã

de his

de his rebus multa præclarè tradi existimo et à quibusdam huius ætatis musicis, & à philosophis qui usu musicæ ualent, accuratam horum subtilemq; ratione ab illis petendam censemus, nos autem hoc tempore fontes solum persequemur. Quando autẽ eam cantuum diuisionem probamus, qua nonnulli philosophi utuntur, qui alios ad mores, alios ad agendũ, alios ad permouendam mentem ualere ponunt, naturamq; harmoniarũ & concentuum ad quodq; horum aptam, aliam ad aliam partem uolunt esse: quoniamq; nõ unius utilitatis & uoluptatis causa musicam esse adhibendã, sed multarum, ut doctrinæ & curationis (quid autem appellemus curationẽ, nunc simpliciter, rursus in libro de Arte poetica dicam planius) uiuendi causa, relaxationis atq; requietis: profectò omnib. harmonijs utendũ est. non autem eodem modo omnibus, sed in tradenda arte ijs utendum est quæ moratæ sunt maximè: cum autem alij manibus artis opus exequentes audiuntur, ijs quæ ad agendũ & ijs quæ ad permouendas mentes ualent. Quæ enim permotio mentis in quosdã animos uehementer irrepit, ea inest in omnibus. Differunt autẽ paruitate & magnitudine, ut misericordia, & metus, et animi mentisq; permotio, à quo motu nonnulli probi efficiuntur, quos etiã uidemus cum utuntur cantib. animum ad sacrorũ cultum expiantib. confirmari, nõ aliter quàm si medicina usi essent et purgatiõe. Quod idem necesse est usu uenire ijs qui misericordia, qui metu, qui deniq; cæteris animi perturbationibus facile cõmouentur. Alijs autem, quantum ad quenq; hæc ipsa spectant. Omnibusq; necesse est quandam quasi pur

gatione cōtingere, eosq́; leuari cum uoluptate. Itemq́; cantus ij qui ad purgandum pertinent, uoluptatem hominibus sine ulla molestia & detrimento afferunt. Itaque his talibus harmonijs, cantibusq́; eius generis spectandi sunt ij certatores qui theatralem musicā sequuntur. Et quia duplex est spectator, alter liberalis & doctus, alter illiberalis, ex fece uulgi compositus: his talibus certamina et spectacula quæ ad quietem relaxationemq́; animi ualeant, exhibenda erunt. Vt autē eorū animi ex naturæ habitu dimoti sunt atque distorti, sic concentuum quædam sunt discrepantiæ, cantusq́; alij contenti sunt, alij à sua natura recesserunt. Et quoniā uoluptatē affert omnibus quod cuiusq́; naturæ accommodatum est, licebit certantibus apud spectatorē eius generis uti tali quodā genere musicæ. In tradenda aūt arte, quemadmodū dixi, morati cantus adhibēdi sunt, concentusq́; generis eiusdem, qualis est Dorius, ut antè dixi. Recipienda est etiam, si quam aliam probent ij qui philosophia & musica instructi sunt. Socrates aūt in Politia non rectè Phrygiū cum Dorio reliquit, idq́; improbata ex instrumentis una tibia: quippe cum eandem habeat uim in harmonijs Doria, quam tibia in instrumentis. Vtrunq; enim iracundiā, aliasq́; animi perturbationes concitat. Idq́; poesis indicat. omnis enim debacchatio, omnisq́; talis motio in tibia inest ex omnibus instrumentis maximè, harmoniarum autē decorum hæc in cantu Phrygio seruat. ut Dithyrambus cō sensu omniū Phrygius uidetur esse: eiusq́; rei cùm multa exempla afferunt ij qui in ea arte uersantur, tum uel illud de Philoxeno, qui cum in Doria harmonia fabulas

bulas Dithyrambum conaretur facere, non potuit, sed ab eius natura in Phrygiam accommodatam harmoniam delapsus est. De Dorica *autem, inter omnes cōstat, eam esse stabilem maximè, uirilesq; motus & animos in primis continere.* Prae*terea si mediocritatē, quae est inter nimium & parum, laudamus, eamq; dicimus tenendam esse, concentusq;* Dorius *eam habeat uim atq; naturam collatus cum alijs, profectò cantus* Dorios *potius pueros decet discere.* In *his autem duo sunt quae nobis solemus proponere, quod fieri potest, & quod decet.* Nam *quae fieri possunt, & quae quenq; decent, omnes sequi debent. idq; aetatibus definitum est, ut defatigatis temporis molestia haud facile est canere contentos concentus, sed his remissos natura proponit.* Quo*circa iure hoc in* Socrate *reprehendunt quidam musici, quòd in docenda arte remissas harmonias improbauerit, sic de ijs iudicans, tanquam ad ebrietatem ualerent, non ex ui ebrietatis (ebrietas enim ad debacchationem magis impellit) sed quia remissae languescerēt.* Q*uapropter ad solatium senectutis hae sunt adiungendae harmoniae, cantusq; generis eiusdem.* Q*uòd si quis est concentus eiusmodi qui puerorum aetati conueniat, quod poßit simul & ornamentum afferre, & doctrinam, quod* Lydio *uidetur usu uenire uni ex omni concentu maximè, certè hi tres fines & quasi termini in tradenda arte constituendi sunt, ut unum mediocritate & temperatione, alterum ui & potestate, tertium decoro honestateq; metiamur.*

ARISTOTELIS POLITICORVM FINIS.

GENE-

GENERALIS RERVMPV-
blicarum Typus.

EIVS-

EIVSDEM PERIONII IN EOS-
dem Aristotelis de Repub. libros,
Obseruationes.

ON ignorabam, cum Aristotelis uiri omni doctrina eruditi libros, quos iam multi in latinũ conuertissent, transferrem, multorũ multa & uaria de nobis nostroq; hoc instituto iudicia secutura. Cum enim in tanta hominum qui in literis uersarentur multitudine, quantam nunquam fuisse existimo, multos esse cernerem, qui nec græcè nec latinè scirent, nonnullos qui græcis tantũ literis, idq; leuiter, essent eruditi: quosdam qui in latinis solum multum diuq; uersati essent, perpaucos qui hæc studia coniungerent, atq; in iis paucissimos qui Ciceronem ex nostris potissimum sibi in hoc genere proponerent, quem unum imitarer, facile intelligebã fore, ut hoc meum institutum paucissimis probaretur, plurimis displiceret. Quæ mea me non fefellit opinio. Iudicia enim de me multorum tam discrepantia, quàm multa sunt, & uaria, cognoui: sed nullorũ molestius tuli, quàm uel eorum qui literas græcas nunquam gustarunt: uel eorum qui eas quidem & latinas, sed leuiter attigerunt. In eorum enim urrisq; animaduerti id quod dici solet, multo esse facilius quiduis reprehendere, quàm facere uel imitari. Reprehendunt enim & temerè & inconsideratè, quæ ipsi, quia studiorum humanitatis sunt ignãri, nec intelligunt, nec efficere imitariue possunt. Quos officij sui commonefacio,

ut etiam

ut etiam atq; etiam uideāt, id'ne quod reprehendunt facile sit, an difficile, & abstrusum, ut in profundo demersa ueritas esse uideatur. nam id magnopere refert. Si enim facile, seu de uerbis agamus, seu de rebus, profectò malè de nobis, de se solis benè existimant, qui rem uel uerbū tam perspicuum & clarum se intellexisse, nos ignorasse fateantur. Sin autem difficilia, cuiusmodi sunt apud Aristotelē plurima, quid causæ est, quin cuique hoc respondeam? Tibi sic, mihi aliter uidetur. Nam si hoc nostri uituperatores diligenter attenderent, certe aliquid inuidiæ, libidinisq; maledicendi remitterent. Non quòd me errare posse & potuisse negem (hoc enim diuinæ cuiusdā naturæ est, nō humanæ proprium) sed quòd ab ignaris me inuadi grauiter feram, non à doctis, quibus hoc totum quod scribimus considerandum traditur. Sed de his hactenus. Nunc institutum nostrum persequamur.

i. Quia omnem ciuitatem societate quadā cōtineri uidemus. ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν.) ἐπειδὴ initio librorum ambituumq; orationis ab Aristotele sæpe ponitur, quod uerbum Cicero principio libri de Fato dixit: Quia, ut hoc loco feci. & in circuitu orationis aliàs quoniam, aliàs quia, modò quando. Quorum omniū exēpla mihi afferenda nō arbitror. pleni enim sunt Ciceronis libri de Finib. de Officijs, cæteriq; de philosophia, huiusmodi exemplis. Nam multorum locorum principium est, Quoniam autem, Quoniam igitur, Et quoniā, Sed quoniam, Quoniamq;. Quæ omnia his libris sæpe reperiuntur, ἐπεὶ δὲ, ἐπεὶ μὲν οὖν. Dici aūt in hoc genere ἐπεὶ, quan

T do,

do, quia mirum uideri potest, unum tantum locum proferam: quod eo faciam libentius, quia interdum his libris hoc uerbum transtuli. In 5. de Finibus: Quando igitur inest in omni uirtute cura quædam quasi foras spectans, aliosq; appetens atq; complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique quando unam societatem uolumus esse hominum, propter se expetendi sint. Interdum ἵνα, siue ἵνα δὴ, siue ἵνα cui adiectum est γι, sed interiecto aliquo uerbo, cum uerbo uno cohæret, tum̃q; ualet quandoquidē. ἐπειδὴ etiam interdum Cum à Cicerone dicitur, sed cum alia, cuius principio est Si, antecessit oratio. Demosthenes περὶ στεφάν. εἰ μὲν οὖν περὶ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ τοῦ προβουλεύματος εὐθὺς ἂν ἀπελογούμην. ἐπειδὴ δ' οὐκ ἐλάττω λόγον τἆλλα διεξιὼν ἀνήλωκε, καὶ τὰ πλεῖστα κατεψεύσατό μου, &c. Quem locum Cicero penè ad uerbum in oratione pro Sylla expressit his uerbis: Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum qui accusatus esset, defenderem. Sed cum ille tota sua oratione in me esset inuectus, &c.

2. Omnes ad id quod bonum uideatur, omnes suas actiones referunt. τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες.) Si dicam hoc modo, Eius quod bonum esse uidetur gratia, omnes agunt omnia: non satis splendida uidebitur oratio. Cicero in quarta Tusculana partem priorem sic transtulit: Quamobrem simulatque obiecta species cuiuspiam est quod bonū uideatur, ad

tur,ad id adipiscēdum impellit ipsa natura. Paulò suprà, Natura enim omnes ea quæ bona uidentur,sequuntur,fugiuntq; contraria.Posteriorem partem in libro primo de Finibus non conuertit ille quidem, sed tamē eiusmodi usus est genere dicēdi,ex quo facillimè intelligi potest, hāc locutionem πράττειν τινὸς ἀγαθοῦ χάριν, sic uerti, ut feci,oportere. Quid est enim, inquit, tantopere quærendum, quàm cùm omnia in Philosophia, tū id quod ijs libris quæritur, quis sit finis,quid extremum, quid ultimum quò sint omnia bene uiuendi rectèq; faciendi consilia referenda.Hoc ipso sæpe & illo in libro & secundo utitur.

+ 3. Certè cum omnes bonum aliquod, tum uel maximè,&c. Δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται,μάλιστα δὲ,&c.) Cum & tum quomodo Græcè diceretur,ut cum quiddam minus declaret,tū quiddam maius, in libro de Optimo genere interpretandi tradidi. Nunc docere tantum uolo quod pleriq; mirari posśint,cur δῆλον ὡς certè didixerim. Sic in Timæo Platonis uertit Cicero. Quod quo facilius intelligatur, utriusq; locum proferam. εἰ μὲν δὴ καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος,ὅ τε δημιουργὸς ἀγαθὸς, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπε. Cicero hoc modo:Atqui si pulcher est hic mundus,si probus eius artifex,profectò speciem æternitatis imitari maluit.Idem efficit δῆλον ὅτι,& δηλονότι uno uerbo, quod his alijsq; Græcorum libris ab inscijs diuisum in duo cōperi.quod Profectò uel Certè uertendum esse, in cōcludendo, ex superiore Ciceronis loco intelligi licet. Nec fortasse persuadere unquam potuissem, nisi penè sub oculos subiecissem. In quo illud notandum,

dum, hoc genus dicendi in conclusione sæpius à Cicerone tractari, quàm cum Perspicuum est, δῆλον ὅτι interpretatur. Atq; in eo genere initio orationis, Si coniunctio, uel Quòd si, ponitur. ut in prima Tusculana: Si enim quod nunquam uidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè & Deum ipsum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. In tertio de Officijs, loquens de Regulo: Non enim suo iudicio stetit, sed suscepit causam, ut esset iudicium Senatus: cui nisi ipse author fuisset, captiui profectò Pœnis redditi fuissent.

4. Principiò necessariũ est maris & fœminæ coniugium, quorũ uterq; sine altero debilis est, &c. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄῤῥεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, &c. Cicero in 1. de Officijs hunc locum magna ex parte expressit. Nam cum sit hoc natura commune animantium omnium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso est coniugio, proxima in liberis, deinde una domus, omnia communia. Quod paulò infrà sequitur: Sequuntur fratrum coniunctiones, pòst consobrinorum, sobrinorumq;, qui cum una domo iam capi non possint, in alias domos, quasi in colonias exeunt: id est hoc in capite primo, ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. Et paulò suprà, μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε, καὶ παίδων παῖδας. Itaq; cõsobrinos & sobrinos fortasse aptius dicetur, παίδων παῖδας, quàm quod posui, Nepotes. Cicero quidem spectauit eorũ

qui

qui ex fratribus aut sororibus nati sunt, inter ipsos coniunctionem: ego autem eorũ & patrũ, aut auorũ. Neq; enim nepotis uocabulũ satis latinũ mihi uidetur, ut uulgo fratris filiũ appellãt.

5. In primis tibi quære domum, sociãq;, bouẽq;. οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.) Hoc carmen est apud Hesiodum in posteriore libro eorum qui inscripti sunt, Opera & dies. In quo ἀροτῆρα, id est aratorem omisi, quod aptè in uersu mihi uisus est non posse consistere. Quod autem ait Aristoteles, Hesiodum confirmare hãc primam esse societatem, hoc mihi aliter uidetur. Nam apud Hesiodum hic uersus sequitur,

κτητὴν οὐ γαμετὴν, ἥτις καὶ βουσὶν ἕποιτο.

id est, Emptam, non ductã, possis cui tradere boues. In quo cum uelit mulierem emi, non connubio consociari, profectò non de naturali hac societate, de qua hic loquitur Aristoteles, differit. Deinde cum emptitiæ mulieri boues committi uelit, tanquam custodi, certè nõ bos fuit pro seruo pauperibus, aut certè non de paupere hic uerba facit Hesiodus. Itaq; famulam, non sociam in priore uersu posuissem, nisi ab Aristotelis sententia uisus essem discedere.

6. Quocirca principio ciuitates regibus paruerunt, quod & in gentibus etiam nunc manet. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Paulo infrà, καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ἔτι νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο.) Hunc locum totũ penè ad uerbum expressit Cicero, initio 3. libri de Legib. Atq; ut ad hæc certiora ueniã; & notiora nobis,

omnes antiquę gentes regibus quondam paruerunt. Paulo infrà: Deinde etiam deinceps posteris prodebatur, quod & in ijs etiam qui nūc regnant manet. βασιλεύεσθαι ergo est parêre regibus. Et quoniam his libris de generibus Rerumpublicarum disputatur, nō alienum erit hoc loco de uerbis Rerumpub. proprijs dicere. ἀρχὴ magistratus dicitur, & imperium, idq́ uerbum græcum ad honorem ipsum, id est ad rem solum, nō etiã ad personam accommodatur. Verbum autem latinum magistratus, & ad rem, id est officiũ quod uocant, & personam pertinet. ἄρχων autẽ ad personam. Quanquam etiam nomen est proprium magistratus Atheniensium. Sed de his accuratè disputãdi nō est hic locus, sed proprius mihi constitutus est in eo libro quẽ de Magistratibus græcis & latinis inscripsi, quem non ita multo post hos edemus. Nunc tantum dicam quod de uerbis institui dicere. Ex ἀρχῆς uerbo, hæc duo nata sunt uerba, ἄρχειν & ἄρχεσθαι. ἄρχειν multis modis dicitur. sed cæteris dilatis hoc quod propriũ est huius loci tantũ dicã. ἄρχειν enim imperare et pręesse ualet: & ἄρχεσθαι parêre, obtemperare, obedire, in imperio esse alicuius aut aliquorum, se subijcere imperio aliquorum. quod idem de participijs ἀρχόμενος & ἄρχων in omni genere iudicandum est. Hæc nobis paucis exemplis illustranda sunt. Cicero initio eiusdẽ tertij libri de Legibus, de magistratibus loquẽs: Neq́ solum ijs, inquit, præscribendus est imperandi, sed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modestè paret, uidetur qui aliquãdo imperet, dignus esse.

esse. Itaq; oportet & eum qui paret, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare breui tempore sibi esse parendum. Hęc omnia ex his libris quos interpretamur mutuatus est. Aristoteles septimo horũ lib. tractans hanc quæstionem, alij'ne esse debeant ij qui imperent, an ijdem per totum tẽpus ætatis, posteaquam suam de hac re sententiam exposuit, uicissim imperandum esse & parendũ ciuibus, et quodam modo eos qui imperãt & parent alios esse, quodam modo eosdem, hæc uerba subiungit: τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. Paulò infrà, ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς, τὸν δὲ αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι πρότερον, καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται. ἄρχειν, præesse cõuerti à Cicerone, docui in libro de Optimo genere interpretandi: & ἄρχεσθαι, esse in aliorum imperio. Exemplis supersedeo, ne sim lõgior. Nunc ad genus primum, deinde ad partes nostra delabatur oratio. πολιτεία Respublica à Latinis dicitur. Hinc Cicero suos illos sex quos amisimus, de Repub. libros inscripsit, cuius exemplo hos etiam de Repub. non Politica inscribimus. Atq; utinam sex illi extarent: sic enim plurimos locos ex his in illos translatos esse ostenderem. Cicero idem semel gręcum uerbum politię dixit, idq; cũ Platonis de Repub. libros citaret. πολιτεύεσθαι uerbum est utriusq; significationis, à Cicerone gerere Rempub. regere, administrare & gubernare dicitur. quę omnia etiam ad uerbũ

ἄρχειν accommodat. Pleni ſunt libri de Officijs, et de Legibus, itemq́ epiſtolæ huius generis exemplis. Hæc pluribus etiam uerbis dicuntur, διοικεῖν τὴν πόλιν, διαχειρίζειν πράττειν τὰ κοινά. id eſt, Rempublicam adminiſtrare, regere & gerere Rempub. Pars prima βασιλεία græcè, à Cicerone regia poteſtas, & regalis dicitur, interdum etiam regnum. Non eſt opus exemplis hoc facere longius, quoniam in libro de Optimo genere interpretandi ea protuli. βασιλεύεσθαι autem uerti à Cicerone parêre regibus, paulò ſuprà docui. ἀριστοκρατία ſequitur, quam in libro quem modò dixi, à Cicerone in tertio de Legibus conuerti docui, Rempub. quæ eſt in poteſtate optimorum. & quia Cicero βασιλείαν dicit regiam poteſtatem, ne ſemper uno illo utens, afferrem ſatietatem legentibus, optimorum poteſtatem dixi, multis in locis: & Rempub. quæ ab optimis & optimatibus geritur, gubernatur, regitur, adminiſtratur. Idemq́ feci in cæteris, ut in ὀλιγαρχίᾳ, δημοκρατίᾳ, & τυραννίδι. quã extremam interdum uoco tyrannorum uitam, ut feciſſe Ciceronem docui. Nonnullis etiam locis illuſtrandæ orationis gratia, interpretationẽ Ciceronis adhibui, eam quam Nonius Marcellus in uerbo Modicum, ſcriptam eſſe in ſecundo libro de Repub. tradit: Statuo, uel ſtatui (neq́ enim utrum uerbum legẽdum ſit, aſſequi potui) eſſe optime conſtitutam Rempub. quę ex tribus generibus illis, regali, optimati, & populari confuſa modicè, &c. nam deprauata ſunt. In quo loco haud ſcio, an uerbũ ciuitatis uel Reipub. abſit. Nam dicere, regale & populare genus, niſi alterutrum addas uerbũ, aut ciuitatis, aut Reipub.

non

non satis dixisse uidebere. Itaq; abesse puto, atq; eo magis quòd in libro de Legibus ἀρίστην πολιτείαν aliquoties disertè interpretatur, optimū ciuitatis statum: id quod illum imitatus, feci. uerbum etiam è uerbo reddidit, optimam Rempublicam. Eius uerba subieci: Quoniam igitur eius Reipub. quam optimā esse docuit illis sex libris Scipio, tenēdus est nobis & seruandus status, omnesq; leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus, &c. Hic uocabulum ciuitatis adiectū uides. Quinetiā in tertio locus est qui directò nostram hanc confirmat sententiam. Sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quondam, postea non tam regni, quàm regis uitijs repudiatū est, nomen tantum uidebitur regis repudiatum, res manebit, si unus omnibus reliquis magistratibus imperabit. Hæc ergo tot transferendi genera tenemus. Verba autē ex his ducta, ἀριστοκρατεῖσθαι, ὀλιγαρχεῖσθαι, & δημοκρατεῖσθαι, eodē modo interpretor, quo Ciceronem docui βασιλεύεσθαι convertere, id est parêre optimatibus, uel optimis, paucis, populo: interdū, esse in imperio optimorum, paucorum & populi: interdum, administrari consilijs optimatum, ut fecit Cicero prima ad Quintum Fratrem epistola. quod de uerbo πολυκοιρανεῖσθαι, quo semel usus est his libris Aristoteles, iudicandum est. Quoniamq; in secundi libri de Officijs præfatione μοναρχίαν unius dominatū Cicero dicit, & μοναρχεῖσθαι unius dominatu omnia teneri, ὀλιγαρχεῖσθαι hac ratione dixi interdū paucorum dominatu teneri, & δημοκρατεῖσθαι populari dominatu & potestate teneri.

7. Deosq; omnes aiūt ob eā causam regi parêre.

καὶ θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι.) Regi parêre legendum est, non regnare. quoniã βασιλεύεσθαι, ut docui, regibus parêre dicitur. Fabulas autem ueterum commemorat, qui multos deos ponebant, atque ex his Iouem Regem, cui obedirent cæteri. Itaque Homerus Iouem appellauit parentem hominum & Deorum.

5. Atque ut formas sibi Deorum homines, sic uitas solent fingere. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν ἀφομοιοῦντα εἴδη.) Formas fingere & iungere dicit Cicero lib. primo de Natura deorũ: Quòd si fingere nobis et iungere formas uelimus, qualis ille maritimus Triton pingitur, natantibus inuehẽs belluis adiunctis humano corpori, nolis esse. τὸ εἶδος etiam speciem eo loco dicit, in hac re: Non enim hoc loco de ingenijs, aut de orationib. nostris, sed de specie figuraque quæritur. Quanquam eo loco hunc locum his uerbis etiam expressit: Quid igitur mirum, si hoc eodem modo homini natura præscripsit, ut nihil pulchrius quàm hominem putaret, eamque esse causam cur Deos hominum similes putaremus? Nisi quod sententiam immutauit.

EX II. CAP.

9. HOminem autem ad cœtus & congregationes aptũ esse magis quàm apes sint, quãque bestiæ omnes congregabiles, hinc perspici potest, quòd natura nihil, ut aiũt, facit frustra. διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῷον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον, δῆλον. οὐδὲν γάρ,

ὡς

ὡς φαμὲν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. Hanc orationem πολιτικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, multis modis uersam esse à Cicerone in tertio de Finibus, docui in libro de Optimo genere interpretandi. ἀγελαῖον ζῶον etiam alio loco demonstraui, congregatam bestiam dici ab illo. Congregabilia apum examina uocat in primo de Officiis extremo: Atque ut apum examina non fingendorum fauorum causa congregantur, sed cum cõgregabilia sint, natura fingũt fauos: sic homines, ac multo magis natura congregati, adhibent agendi congregandíque solertiam. De apũ solertia Aristoteles multa in libris de Historia animaliũ tradit, quę omnia uertit Plinius. Quod spero me propediẽ, Deo iuuante, ostensurũ, editis septẽ aut octo libris Plinij, in quorũ altera pagina græca eorũ à quibus illa omnia mutuatus est, latinis respondentia describã. Nũc uerò non erit alienũ aliquid, de mira illarũ prudentia domestica Græcis cũ Latinis cõiunctis dicere. Plinius lib. 11. cap. 10. Interdiu statio ad portas more castrorũ, noctu quies in matutinũ, donec una excitet omnes gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tũc uniuersæ prouolãt, si dies mitis futurus est. Prædiuinãt enim uẽtos, imbresque, & hinc se cõtinent tectis. Hæc ad uerbum de Græcis Aristoteles expressit: ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἑκάστῃ φυλακές εἰσι. ὄρθριαι δὲ σιωπῶσιν, ἕως ἂν μία ἐγείρῃ βομβήσασα δὶς ἢ τρὶς. τότε δ' ἐπ' ἔργον ἀθρόαι πέτονται ὅταν εὐδία ᾖ. προγινώσκουσι γὰρ καὶ χειμῶνα καὶ ὕδωρ, καὶ τότε οὐκ ἀποπέτονται. Quemadmodũ onera imponant sibi, & quot domũ reuertẽtes excipiant, quæque singularum sint officia, eodẽ cap.

exponit

exponit his uerbis: Quæ flores comportãt, prio ribus pedibus femora onerant, propter id natu ra ſcabra, pedes priores roſtro, totæq; onuſtæ re meant, ſarcina pendẽte. Excipiunt eas ternę, qua ternęq; exonerant. Sunt enim intus quoq; officia diuiſa. aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, alię ſuggerunt. Sunt etiam hæc apud Ariſtotelem· τὸν δὲ κηρὸν ἀναλαμβάνουσιν αἱ μέλιτται, ἀναρριχώμεναι πρὸς τὰ φρύγανα ὀξέως πρὸς τοῖς ἔμπροσθεν ποσί. τούτους δ' ἐκμάττουσιν εἰς τοὺς μέσους, τοὺς δὲ μέσους εἰς τὰ βλαίσια τῶν ὀπισθίων. καὶ οὕτω βιασθεῖσαι ἀποπέτονται, καὶ ἀκολουθοῦσιν ἑκάστῃ τρεῖς ἢ τέτταρες. διῄρηνται δὲ τὰ ἔργα. καὶ αἱ μὲν κηρία ἐργάζονται, αἱ δὲ λεαίνουσι καὶ διορθοῦσι, αἱ δὲ ἀνθοφοροῦσι. Apud Plinium aliquid mutatum eſt, aut deprauatum potius. Sed hęc ſatis multa ſunt pro hôc loco.

io. Sed ſolus eſt homo ex omnibus animantibus particeps compoſq; rationis. λόγον δὲ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων.) Oſtendi alio loco, hunc locum à Cicerone uerſum eſſe in 1. libro de Legib.

ii. Quòd ſi quis eſt qui congreſſus & ſocietates hominum ferre nõ poſsit, aut nullo egeat, quod ſe ipſe contentus ſit, &c. ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, &c.) Licuit prius membrum ita dilatare, ut fecit Cicero in lib. de Amicitia: Quinetiã ſi quis ea aſperitate eſt & immanitate naturę, ut congreſſus, ut ſocietatem hominum fugiat atq; oderit, qualem fuiſſe Athenis Timonem neſcio quem accepimus, tamen is pati non poſsit, &c. Quanquã his uerbis tam multis duo ſolũ uerba Græca diſertiſsimè interpretatur.

tur. prius est in hoc ipso cap. 11. ἄπολις διὰ φύσιν, id est, ut ipse interpretatur, qui ea asperitate est, & immanitate naturæ, ut congressus & societatem hominum fugiat. alterum est μισάνθρωπος: nam is Timon sic appellatus est, ut ipse in 4. lib. Tusculanarum quæstionum docet. Quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu, ut odiū mulierum, quale in μισογυνείᾳ est, ut in hominū uniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur. Alteram partem in libro de Amicitia transtulit: Vt enim sibi unusquisq; plurimum confidit, & ut quisq; maximè uirtute & sapientia excellit, & sic munitus est ut nullo egeat, suaq́; omnia in se ipso iudicet, ita in amicitijs expetendis colendisq́; maximè excellit. Quoniam igitur αὐτάρκεια, uno uerbo, quod quidem latinum sit, dici non potest (neq; enim sufficientia latinum est) ad personam rei nomē accommodauit: ut si hoc modo dixisset Aristot. διὰ τὸ αὐτάρκης εἶναι. αὐτάρκης ergo dicitur, et qui se ipse contentus est, ut docui in libro de Optimo interpretādi genere: & qui munitus est, quo genere in his libris utor. αὐτάρκειαν autem dico hoc primo libro, ut in rei nomine maneam, rerum satis magnam copiam, rerum ad uitam necessariarum usum & cultū, rerū suppeditationē.

12. Sic si à lege & iustitia remotus sit, nulla ferarū fraus est tanta, nulla malitia, quę posit cum eius malitia contendere. οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων.) χωρίζεσθαι δικαιοσύνης, ἢ δίκης, Cicero remotum esse à iustitia dicit. nam in primo de Officijs, ubi agit de fortitudine, interpretatur

pretatur hunc locum qui est apud Platonem in Epitaphio, πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται. hoc modo: Præclarum igitur Platonis illud, Nō solū, inquit, scientia quæ remota est à iustitia, calliditas potius quàm sapientia est appellanda, uerū etiā animus, &c. Ita genus hoc dicēdi, ut pleraque alia, Aristoteles à magistro Platone hausit, et sumpsit. In altero mēbro, quo pulcherrimę sententiæ maius esset pondus, illud Ciceronis ex primo libro Quæstionū Tusculanarum sum imitatus: Accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem sæpe iam appello crassum, eumq́ perrumpat, quòd nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ poßit cum animi celeritate contendere. Neque enim hoc posterius aliud significat, quàm illud prius, Nihil est animo uelocius, id est ψυχὴ τάχιστον πάντων. ut hoc loco Aristoteles dicit, ἄνθρωπος χάριστον πάντων. Itaque Cicero, ut rem quàm maxime illustraret, hoc posterius adiecit. Non est quod doceam ea quæ à Græcis superlatiua (quæ uocant) dicuntur, disertißimè à Latinis per comparandi gradū exprimi. Id enim libro, de quo sępe mentionē feci, fusißimè tradidi.

13. At uero iustitia popularis est: quandoquidem iustitia ciuilis societatis descriptio est, iustitia iuris diiudicatio. ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν. ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις. Locus hic lubricus est sanè, & perdifficilis. Ego δίκην & δικαιοσύνην pro eodem posita arbitror. Neque enim unquam δίκην legi nisi pro iustitia, aut dea quæ iudicijs præest. Ius enim Græci non δίκην dicunt, sed δίκαιον, ut δίκαιον πολιτικὸν, φυσικὸν, θεῖον.

δέον. Et nimirum hæc mea huius loci interpretatio, ſententiam Ariſtotelis uidetur explicare. Nã cum hoc probandũ ſuſceperit, δικαιοσύνη ἐςὶ πολιτικὸν, id eſt, iuſtitia eſt popularis, id eſt, apta eſt ad congregationem hominum, hanc rationem ſubijcit, ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐςὶ. quod uerum eſt, & directò cõfirmat propoſitũ. Iuſtitia enim ciuilis ſocietatis deſcriptio eſt, quoniam iuſtitia reddit ſuum cuiq;, idq; pro dignitate cuiuſq;: quod ad ſocietatem hominum tuendam, conſeruandamq; ualet plurimum. Nam ſi δίκην in hac ratione ius dicamus, non uideo quomodo ratio poſsit eſſe ſuperioris. Neq; enim mihi uidetur hoc totum, Ius eſt ſocietatis ciuilis deſcriptio, ratio eſſe huius pronunciati, iuſtitia eſt apta ad hominum communionem. Deinde in poſteriore oratione illa, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις, ſi δίκη ius dicatur, ut in ſuperiore oratione, τὸ δίκαιον quid efficiet? Si ius, ut certè efficit, quoties per ſe poſitum eſt, quæ erit ſententia? Ius autẽ iuris eſt iudicium. nam δίκαιον iuſtum dicere in neutro, ridiculum eſt, ut iuſtũ ciuile dixerunt omnes qui ante me libros de Moribus Ariſtotelis conuerterunt. Et in τοῦ δικαίου intelligere ἀνθρώπου, non uideo quomodo poſſumus: quanquam hoc modo tolerabilius erit, quàm illo. Quæ ergo mea ſententia ſit, & qua ratione ductus in ea permaneam, expoſui. Aliorum erit uel eam ſequi, ſi uera eſt: uel repudiare, ſi falſa.

IN III. CAP.

14. PRimæ autẽ & minimæ familiæ partes ſint dominus & ſeruus, &c. πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιςα μέρη τῆς οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, &cæt.)

In

In hoc primo libro,& reliquis,quoties οἶκος, aut οἰκία ad πόλιν refertur ut pars, οἰκίαν non dico domum,sed familiam. neque enim πόλεως nomine intelligit Aristoteles domorũ multitudinem, quæ constent fundamentis, cæterisque partibus generis eiusdem. Quod ex hoc loco perspici potest apertisimè. οἰκίας enim partes non θεμέλιον, id est fundamentum,nõ λίθους,&c. eius generis esse statuit,sed dominum,seu herum & seruum, uirum & uxorem,patrem & filios. Itaque locum illum huius capitis qui huic antecedit, πᾶσα γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκειται, accommodo ad familias,ut dicam omnem ciuitatem constare ex familijs. Hinc uocabulum deductum οἰκονομία,quod res familiaris,& ratio rei familiaris,& prudentia domestica à Cicerone dicitur.

+ 15. Partim contra naturam illud ipsum dominari & imperare putant. τοῖς δὲ, παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν.) Nihil erat quod hoc loco παρὰ φύσιν docerẽ, contra naturam esse uertendum semper,nisi doctos in alia esse sententia uiderem. Dicunt enim ferè omnes παρὰ, præter, in hoc dicendi genere, alijsque generis eiusdem. Hæc autem duo contraria sunt, κατὰ φύσιν, aut φύσει, & παρὰ φύσιν. Illud prius uerbum è uerbo exprimentes, secundum naturam dicamus licet, sed apud Ciceronem nõ inueni iunctum nisi cum hoc uerbo Est,et uiuo: id quod docui in eo libro quem iam sæpe nominaui. In alijs ergo uerbis, Cicero uel in auferendi casu dicit naturà, ut honestum expetendum est naturà: quod etiam à Græcis,ut dixi, φύσει uocatur. uel etiam in eodem casu, sed cum à præpositione. ut illud, Principiò generi animantiũ omni

est

est à natura tributum, ut se, uitam, corpusq́ tueatur. uel in nominandi casu: ut natura dedit, uel tribuit, uel largita est. Sed hæc potius dandi casu à Græcis dicuntur: ut illud Aristotelis, φύσει ἐγγίγνονται ἡμῖν αἱ ἀρεταί. Illud autem κατὰ dicit in accusandi casu, ut sequi naturam, sequi naturam ducem, quod Græci dicunt, πράττειν uel ποιεῖν κατὰ φύσιν. Interdum id quod generale præceptum est, uerbo metiendi, dirigendiq́ exprimit. In primo de Officijs: Tamen nos studia nostræ naturæ regula metiamur. Illud autẽ alterum παρὰ, uix unquam dicit præter: sed si apud eũ inueniatur præter, respondet Græco ἔξω, uel ἄνευ, interdum etiã παρὰ. Est enim Præter exceptionis, ut dicit Cicero in libro quarto de Finibus: Quid enim aliud intelligitur, nisi ut æquè pars naturæ intelligatur? in qua si nihil est præter rationem, sit in una uirtute finis bonorum. Dicamus ergo παρὰ, contra, ut ille in 1. de Officijs: Sic enim est faciendum, ut contra uniuersam naturam nihil contendamus: ea tamen conseruata, propriam naturam sequamur. In quinto de Finibus: Quamobrem etiam sessiones quædam, & flexi fractiq́ motus, quales proteruorum hominum, aut mollium esse solẽt, contra naturam sunt. Interdum hoc dicit, repugnare naturæ. In primo de Officijs: Nec enim attinet repugnare naturæ, nec quicquã sequi quod assequi nequeas. Interdum in auferendi casu, repugnãte natura facere aliquid, aut dicere. In hoc ergo genere loquẽdi, παρὰ φύσιν dicamus semper contra naturam, nunquam præter. In alijs autem nihil prohibet interdum dicere præter, quoniã apud Ciceronem ita sumptum nonnunquã inuenitur.

uenitur. Hoc extremum dixi, ne iniuriâ incurrā in reprehensionem nonnullorum, qui quod in uno dico, aut nego, id ad omnia uolunt referre.

+ 16. Animal autem, primùm *constat* ex animo & corpore, quorum ille *natura imperat, ille paret.* τὸ δὲ ζῶον, πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον.) Multa sciens prætereo, uel quod facilia sunt, uel quod à me alio loco sunt disputata. συνεστάναι ferè omnes constitui dicunt, cum agitur de partibus, hoc Cicero constare dicit. Hunc enim locum in 4. de Finibus sic uertit: Atqui perspicuum est hominem è corpore animoq́ cōstare. In 2. libro Tusculanarum quæstionum alteram partem conuertit hoc modo: Quanquam hoc nescio quomodo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat. Eadē est ratio uerbi συντίθεσθαι, & σύνθετον. neq; enim hoc compositum, & illud cōponi, in hoc duntaxat genere: sed quod concretū est, & quæ concreta sunt. in tertio de Natura deorū: Etenim omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum.

+ 17. Et eum qui rationis est particeps tantū, quantum sensu mouetur. καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι.) Locutionem hanc planè expressit ad uerbum in 1. libro de Officijs: Sed inter hominem & belluā hoc maximè interest, quod hęc tātum quantum sensu mouetur, ad id solū quod adest, quodq́ præsens est se accommodat. Tum quod sequitur, de Polybij sexto libro sumpsit: Homo autem qui rationis est particeps, per quā conse-

consequentia cernit, causasq́ rerum uidet, earúq́ progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq́ præsentibus adiungit atque annectit futuras, &c. Polybius, τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων, ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενον, καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι, προορωμένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογιζομένους καὶ τὸ παραπλήσιον ἑκάστοις αὐτῶν συγκρίσεις. In uulgatis codicibus hoc postremũ uerbũ corruptũ est. Est enim συγκυρήσεις. Nã συγκρίνειν iudicare est: & in Ciceronis loco est, similitudines cõparat. quanquã participiũ aptius ad coniunctionẽ totius orationis legetur. participia enim sunt in singulis incisis. Nec mirum sit, si Polybiũ Cicero imitatus est. In 3. enim de Officijs, eius de captiuis Cannensi pugna profert sententiam.

+18. Nam eorum omniũ quæ ad cultum corporis necessaria sunt, commoditas ex utrisque percipitur, & ex seruis, & ex bestijs cicuribus. ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων.) βοήθεια γίνεται παρά τινος, Cicero uertit, Cõmoditas percipitur ex aliquo. In secundo de Officijs: Quis deniq́ ex bestijs fructus, quę commoditas, nisi homines adiuuarent, percipi posset?

+19. Quod si in corporibus id uerũ est, maiore quadam ratione in animis existũt hę ipsę uarietates. εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθὲς, πολὺ δικαιό-

τόϐρον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι.) Hunc locum pene totum conuertit Cicero in 1. libro de Officijs: Vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt, aliosq; uidemus uelocitate ad cursum, alios uiribus ad luctandum ualere: itemq; in formis, alijs dignitatem inesse, alijs uenustatem: sic in animis existunt etiã maiores uarietates. Quas hic uocat uarietates et dissimilitudines, uocat eodem libro differentias & distinctiones. Quę paulo ante hunc locum διάφοροι κατὰ σῶμα ab Aristotele uocantur.

IN IIII CAP. ET V.

+20. EST enim quidam seruus secundum leges. ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος.) Legendũ est enim, secundum leges, non contra leges: quoniam κατὰ ualet secundum, et παρὰ contra, ut suprà docui. Quanquam sic legi malo, Est enim quidam lege seruus, uel lege cõparatus. IN V. CAP.

+21. Ac primum quidem quærendum est, utrũ ars parandarum diuitiarum eadem sit quæ res familiaris, an eius pars quædam. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ, ἢ μέρος τι.) De nominibus artium siue liberalium, siue illiberalium, hoc loco aliquid institui dicere. Hoc igitur primum intelligendũ est, artes omnes de quibus agimus, apud Gręcos extremam hanc syllabam κὴ habere. Non enim ago de ijs quæ trita sunt pro latinis, in quibus est philosophia, geometria, astrologia, & cæteræ generis eiusdem: earumq; nomina ferè duobus modis à Cicerone conuerti. Vno nomen rationis & artis cum gerundio in di, adhibet uel patrium casum

ſum eius nominis,quo is ſignificatur qui arte eſt
prçditus.Sic λογικὴν initio Topicorum, rationem
diſſerendi uocat: ſic ῥητορικὴν,rationem dicendi:
ſic χρηματιστικὴν,rationem quærendæ pecuniæ, in
2. de Officijs libro. Eodemq́ modo κυβερνητικὴν,ar
tem gubernandi appellat, in primo de Diuina-
tione: Num igitur clariſsimorũ ducũ regũq́ nau
fragium ſuſtulit artem gubernandi? Eodẽ libro
paulo inſtrà, πολιτικὴν uocat rationẽ prudentiãq́
Reipub. gerendæ: Aut num propterea nulla eſt
Reipub. gerendæ ratio atq́ prudentia, quia mul
ta Cn. Pompeium, quędam M. Catonem, nõnul
la etiam te ipſum fefellerunt? Ibidem στρατηγικὴν,
imperatorum artem dicit: Aut num imperatorũ
ſcientia nihil eſt, quia ſummus imperator nuper
fugit amiſſo exercitu? Vt autem pro artis uel ra-
tionis nomine in hac ſcientiæ nomen adhibuit,
ſic in pleriſq́ nomen diſciplinæ. ut augurũ & aru
ſpicum diſciplinã eo ipſo lib. appellat, quas Græ
ci οἰωνικὴν & ἱεροσκοπικὴν uocãt: Quid quod apud
te ſcriptum eſt de Tiberio Graccho, nonne & au
gurum & aruſpicum comprobat diſciplinam? Al
tero modo nomen artis uno nomine quod ſub-
ſtantiuũ uocant, exprimit. Talis eſt μαντικὴ, quam
diuinationem: talis κυβερνητικὴ, quam guberna-
tionem: talis γραφικὴ, quam picturam nominat.
Libri de Diuinatione hoc eſt initium: Vetus opi
nio eſt, iam uſq́ ab heroicis ducta temporibus,
eaq́ & Pop. Ro. & omnium gentium firmata cõ
ſenſu, uerſari quandam inter homines diuinatio
nem, quam Græci μαντικὴν appellant, id eſt, præ-
ſenſionem, & ſcientiam rerum futurarum. In 3.
de Finibus: Inſcitè autem medicinæ & guberna-

 tionis

tionis ultimum cum ultimo ſapientiæ comparatur. De pictura conſtat inter omnes. Huius generis eſt uenatio, quam Ariſtoteles hoc libro primo θηρευτικὴν appellat: & ſaltatio, quàm ille χορευτικὴν, ex qua χορευτὴς ſaltator: & χοροδιδάσκαλος, quo his in libris Ariſtoteles utitur, quem præſultorem Cicero his in libris de Diuinatione appellat. Quanquam proprie ſaltatio ὄρχησις dicitur, quam χορείας partem facit Plato in ſecundo de Legibus, ut alibi commodiore loco docebimus. In eodem genere ſunt agricultura & agricolatio, id eſt γεωργικὴ & γεωργία, quibus hoc in libro Ariſtoteles utitur. Architectura, quã Græci οἰκοδομικὴν uocant: & piſcatus, quam ἁλιευτικὴν in hoc uocat Ariſtoteles. Cicero in ſecundo de Finibus libro: Nemo noſtrûm iſtius generis aſotos iucundè putat uiuere, mundos, elegantes, optimis cocis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione. In 4. de Finibus libro: Nec enim gubernationi aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius quam modo dixi, & ſaltationi. ἐμπορίαν & ἐμπορικὴν mercaturam appellare Ciceronem, nemo ignorat. χαλκουργικὴν, quo uerbo in hoc capite utitur Ariſtoteles, fabricam æris: & σιδηρευτικὴν, fabricam ferri idem uocat. In ſecundo de Natura deorum, cũ enumerauit corporis partes: Atq; hæc, inquit, oblectationis, illa neceſſitatis, cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegumenta corporum uel texta, uel ſuta, omnemq; fabricam æris & ferri. Nam τεκτονικὴ, fabrica dicitur. Ac ne agam de ſingulis, ex his omnibus exẽplis intelligi poteſt, id quod diximus de ratione nominum propriorum artium transferenda-

ferendarum. Quæ si sequamur, & optimum ducem, Ciceronem dico, sequemur, et uocabula infinita, quę trita sunt pro latinis, dum hic contemnitur, uitabimus. Neq; enim probo artem uenatoriam, piscatoriam, ædificatoriam, aliaq; sexcenta generis eiusdem. Quanquam nõnulla his uertendis libris eiusmodi me scio dixisse: idq; feci, ne omnia commutare uiderer. Huius generis est textoria, & pectinaria, & statuaria. Harum malo primam dicere artem textoris, uel texendi, ut his in libris feci, quoniam sic uocat κυβερνητικὴν Cicero, & gubernatoris artem, & gubernandi: hanc Aristoteles ὑφαντικὴν dicit: alteram, quæ κτενιδοποιητικὴ dicitur, artem pectinariorum, uel quæ pectines fabricatur. Nam & apud Ciceronem multa artificum uel opificum uocabula in arius desinunt, ut annularius, & ἀνδριαντοποιοὺς ille uertit eos qui signa fabricantur. Itaque ἀνδριαντοποιΐαν, artem eorum qui signa fabricantur, libentius dicã, ea forma qua κυβερνητικὴν dicit artem gubernatoris, & ἀθλητικὴν artem athletarum, nisi fortè fabrica signorum & statuarum dici potest. Hæc etiam alia ratione dicere possumus: ut dicamus textrinam ὑφαντικὴν, ut Varro σκυτικὴν, uel ὑποδηματικὴν sutrinam.

+ 22. Bestiarum enim congregatæ aliæ sunt, partim soliuagæ, & cæt. τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν.) Imitatus sum Ciceronis locum qui est in primo libro de Natura deorum: Bestiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles. ἀγελαῖα autem uocat congregabiles bestias, & congregatas: & σποραδικὰ, soliuagas, in quinto libro Tusculanarũ quæstionũ. utitur enim eadẽ

diuiſione his uerbis: Nanq; alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, alias eſſe gradientes: earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas, immanes alias, quaſdam autẽ cicures, nõnullas abditas, terraq; tectas. Quas uocat immanes & cicures, hoc lib. Ariſtoteles ἄγρια & ἥμερα θηρία dicit. ἄγρια θηρία interdum feras beſtias uocat, ἥμερα tantũ cicures. In ſecundo de Natura deorum; Quæ uerò & quàm uaria genera beſtiarum, uel cicurum uel ferarũ? ζωόφαγα θηρία hoc capite quæ uocat Ariſtoteles, in ijs enumerauit Cicero eodem libro, cum nos ait ueſci animalibus feris & immanibus, imò omnis generis: Et præterea ueſcimur beſtijs & terrenis & aquatilibus & uolatilibus, partim capiendo, partim alendo. Hunc autem locum Cicero in eo quem dixi libro, uberrime tractat, & copioſiſsimè.

+ 23. Etenim primo ortu quædam animalia ſimul extra pariunt tantũ alimenti, quantũ ſatis ſit, dũ id quod procreatũ eſt, ipſum ſibi parare poſsit. (καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζώων τοσαύτην τροφὴν, ὡς ἱκανὴν εἶναι, μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν.) Cicero hũc locum magna ex parte expreſſit in ſecundo libro de Natura deorum, ubi μέχρις οὗ, dixit, uſq; ad eum finẽ dum: Quid dicã, quantus amor beſtiarum ſit in educandis cuſtodiendisq; ijs quæ procreauerint, uſq; ad eum finẽ dũ poſſint ſe ipſa defendere? Quæ ſit locorum ſimilitudo, quæ diſsimilitudo, apparet. Cicero enim defendere ſolum dixit, cum duo dixiſſet, educationem

cationem & custodiam; Aristoteles autem de educatione solum loquitur, quam ad tempus illud perducit, cum ea quæ procreata sunt, ipsa se alere & educare possint. De illa locutione, A'primo ortu, quam hic Aristot. duobus modis exprimit, κατὰ πρώτην γένεσιν εὐθὺς, & κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, multa in lib. de Optimo interpretādi genere diximus. Genus autem dicendi quod à Græcis sumpsit Cicero, crebrisq; usurpat sermonibus, atq; adeò proprium & suum fecit, paucis hic institui tradere. Exempla primùm proferam, quo facilius quale id sit intelligatur. In 5. de Finibus libro: Neq; enim si nonnulli reperiūtur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærāt, aut ut ille apud Terentium, qui decreuit tantisper se minus iniuriæ nato suo facere (ut ait ipse) dum miser fiat, inimicus ipse sibi putandus est. Ipse sibi inimicus dixit, nō, ut uulgo, sibi ipsi. Hoc ergo genus est quod hic tradimus, quòd non solum per dandi, sed etiam accusandi casum tractat: nec solū is casus qui similis est uulgo, & apud eum dissimilis, antecedit, ut in superiore exemplo, sed etiam sequitur. Hicquum utrūq; uno eius loco confirmabitur, eo qui in eodem libro positus est. Itaq; dicunt, nec dubitant: Mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, face. uelut qui sibi ipsi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri uellēt. Nec uerò sese ipsi accusarēt ob eam causam, quod se malè suis rebus consuluisse dicerent. In hoc est, sese ipsi accusarent, non ipsi sese accusarent. Qui hoc genus dicendi non obseruauerunt, legendis Ciceronis scriptis sæpe falluntur, cum casum dandi esse putant, qui est nominandi. Nam in ijs uer

V 5 bis

uerbis Ciceronis, quibus adumbratũ ab eo hũc quẽ tractamus Aristotelis locum dixi, Dum possint se ipsa defendere: uerbum ipsa nominandi casus est, nõ accusandi. Quod uidere licet in multis aliis orationibus, quas ne sim longior omitto. Plato hoc genus sæpe usurpat, raro Aristoteles. Platonis unum ex multis locũ eiusmodi proferam, in quo cum semel atque iterum hanc orationem usurpet, facile quàm studiose eam persequatur, intelligi poterit. In Timæo, ψυχὴν δὲ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θεὶς, διὰ παντός τε ἔτεινε, καὶ ἔτι ἔξω τὸ σῶμα αὐτῇ περιεκάλυψε, καὶ κύκλῳ δὴ κύκλον στρεφόμενον οὐρανὸν ἕνα μόνον ἔρημον κατέστησε, δι' ἀρετὴν αὐτὸν αὐτῷ δυνάμενον συγγίνεσθαι, καὶ οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενον, γνώριμον δὲ καὶ φίλον αὐτὸν αὐτῷ. Cicero uertit hoc modo: Animum aũt ut in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & uestiuit extrinsecus, cœloq́ue soliuago & uolubili & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter uirtutem facile esse posset, nec desideraret alterũ, satis sibi notus & familiaris. In his duobus extremis uerbis, notus & familiaris, est erratũ: quoniã cœlũ de quo loquitur, apud nos neutrum est, & apud Græcos οὐρανὸς uirile nomen. Nã Platonẽ in fine huius orationis de cœlo, non de animo loqui, hinc sciri potest, quia est apud ipsum αὐτὸν αὐτῷ, non αὐτὴν αὐτῇ. Et nimirũ ex Ciceronis uerbis, errorem esse intelligi licet. Nã apud eũ est, quod secũ ipsum propter uirtutẽ facile esse posset: in quibus uerbis, hæc uox ipsum, cũ sit nominãdi casus, ad cœlũ, quemadmodũ &

cæte-

cætera, pertinet. Legendū est ergo, satis sibi notū ac familiare. Hūc errorē, cum triennium abhinc græcū Platonis Timæū & Ciceronis latinū à me correctū ederē, nō animaduerti. Sūt etiā alij quos ex eo tēpore correxi, quos si detur tēpus, edam.

24. Quæ autem animalia pariūt. ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ.) Animalia enim legēdum est, nō uiua, quod uerbū nescio quomodo adiunctū est. paulo suprà: Sed quoniam non eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcirco & earū bestiarum quæ uiuis animalibus uescuntur, &c. delendum est Viuis.

25. Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, ea quæ è terra gignantur animantium, bestias omnes hominum causa esse generatas, ut cicures & ad usum & ad uictum; immanes & feræ si non omnes, at certè quàm plurimę, ad uictum cultumq́ natę uideantur, ut ex ijs & uestes & cæteræ commoditates opportunitatesq́ caperentur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectum, neque sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatam esse naturam. ὥστε ὁμοίως δῆλον, ὅτι καὶ γενομένοις, οἰητέον τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἥμερα καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφήν. τῶν δὲ ἀγρίων εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς, καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.) Alterū est eorum quæ sibi proposuit ad demonstrandum. Nam duo proposuit; naturam ipsam & in-

& inchoatis naturis, ut primùm genitæ sunt, & iiſdē iā perfectis prouidiſſe. Illud ergo γενομένοις pro τελειωθεῖσι poſitum eſt. Atq; hic dandi caſus uel pro gignendi caſu, quem abſolutum uocāt, accipitur: uel participium διδομένην φύσιν repetendum eſt. Prior mihi & uerior expoſitio uidetur, & magis probatur. Hæc de ſententia, nūc de uerbis dicendum eſt. Cicero hæc uerba penè omnia interpretatus eſt in 2. extremo de Natura deorum, ubi hunc locum de rerum omnium hominis cauſa procreatione, & latius & copioſius explicat. Primùm dicit, quòd ſuperioribus uerbis extremum poſuit Ariſtoteles. Reſtat, inquit, ut doceam, atq; aliquando perorem, omnia quæ ſint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum cauſa facta eſſe & parata. Principiò ipſe mundus deorum, hominumq; cauſa factus eſt, quæq; in eo ſunt, ea parata ad fructum hominū & inuenta ſunt. De feris animantibus hoc modo locū tractat: Iam uerò immanes & feras belluas nanciſcimur uenando, ut & ueſcamur iis, & exerceamur uenando ad ſimilitudinem bellicæ diſciplinę, & utamur domitis & condocefactis, ut elephantis, multaq; ex earum corporibus remedia morbis & uulneribus eligamus. Cum Ariſtoteles dixerit τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, Cicero illud prius, ut illis ueſcamur: poſterius exēplis illuſtrauit, quod etiam facit pluribus. Quod autem ait Ariſtoteles, τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, hoc his uerbis exprimit: Tantūq; abeſt ut hęc beſtiarum etiam cauſa parata ſint, ut ipſas beſtias hominum gratia generatas eſſe uideamus.

Tum

Tum de bestijs cicuribus illud exẽplis illustrat, quod Aristoteles de eis dicit διὰ τὴν χρῆσιν. & paulo pòst, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. Quid enim oues aliud afferunt, nisi ut earum uillis confectis atq; cõtextis homines uestiantur? Loquens de mulis & asinis, διὰ τὴν χρῆσιν uertit, ad usum, his uerbis: Longum est mulorum persequi utilitates, & asinorum, quæ certe ad hominũ usum paratæ sunt. βοηθείας ἕνεκεν, ad hominum commoditates dicit, loquẽs de canibus. γίνεσθαι βοήθειαν ἢ ὄργανον ἐκ θηρίων, uertit, percipi utilitatem ex bestijs: Tanta, inquit, putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum uisceribus uesci scelus haberetur. Quoniam autẽ φυτῶν in hoc loco fit mẽtio, quod uerbum ferè omnes plantas dicunt: ego res, uel ea quæ è terra gignũtur, uel quas terra gignit & fundit: uolo docere in hoc me Ciceronem auctorem habere. In 2. de Natura deorum: Prima enim animaduertimus à natura sustineri ea quæ gignantur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quàm ut ea alendo & augendo tueretur. Ex hoc loco perspicuum est, eorum nomine quę gignantur è terra, & arbores & plantas, quas uocant, Ciceronẽ esse complexum: quod etiam fecit hoc loco quem interpretamur, Aristoteles. Nã φυτὰ τῶν θηρίων ἕνεκεν εἶναι dicit, & bestias hominũ causa esse generatas. Itaq; libri Aristotelis περὶ φυτ., & Theophrasti, latinè inscribi debent, De ijs quę gignuntur è terra, quoniam de arboribus & arbustis disserunt. Eodem libro: Accedit etiam ad nonnullorum animãtum & earum rerum quas terra gignit

gnit conseruationem & salutem, hominum etiã solertia & diligentia. Paulò infrà dicit, ea quæ oriuntur è terra: Quàm tēpestiuos autem dedit, quàm salutares non modo hominum, sed etiam pecudum generi, ijs denique omnibus quæ oriuntur è terra, uentos etesias, &c. Interdum arborem non complectitur ijs quæ gignũtur è terra, ut in eodem libro: In arborum autē & earum rerum quæ gignuntur è terra, radicibus inesse principatus putatur. Sic coniungit in 5. de Finibus libro, arboris & stirpis nomina: De hominum genere, aut omnino de animaliũ loquor, cum arborum & stirpium eadem penè natura sit.

IN VI CAP.

+26. HAec igitur cõtrahendarum rerum ratió, nec repugnante natura orta est. (ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ οὔτι παρὰ φύσιν, &c.) ἡ ἀλλαγὴ idem efficit, quo uerbo pro illo etiam hic utitur. ἀλλαγὴν contractum non dico, sed ad uerbum eius usum transfero, ut Cicero facere solet. In secundo de Officijs: Conuenit autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahenda, uendēdo, emendo, cõducendo, locando, &c. In eodem: Atque ijs etiam qui uendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisque negocijs implicantur, iustitia ad rem gubernandam necessaria est. μεταβολὴ etiã permutatio, & μεταβάλλειν permutare, hoc in primo libro dicitur, ut ad pècunias accõmodentur: quod ad hũc etiã locũ pertinere potest. μεταβολὴν autē, & μεταβλητικὴν, ad res contrahendas omnino, non solum ad permutandas, hinc intelligi potest, quòd proximo capite huic rationi &

generi

generi partẽ uel maximã mercaturam subijcit.

+27. Quanquam ex hac illa nata est, nec iniuriâ. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis his rebus quibus egebant, & exportandis ijs quibus abundabant, nummi usus comparatus est necessariò.) ἐκ μέν τοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινωμένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις.) μέντοι ualet autem, hoc loco. nam refertur ad μὲν superioris orationis illius, ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, &c. in qua οὖν dixi ergo, quod facit interdum Cicero, sed sæpius μὲν οὖν dicit, Ac quidem, interiecto aliquo uerbo, quemadmodum in libro de Optimo genere interpretandi docui. In quo etiam illud ostendi, ꝫ certis locis quanquam ualere: quod & in his libris feci persæpe, & in hoc loco in μέντοι. Quod sequitur, Cicero dixit in 2. de Officijs libro: Iam uerò & earũ rerum quibus abundaremus exportatio, & earum quibus egeremus inuectio, certè nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur.

+28. Contrà interdum nugæ nummus uidetur, & lex una omnino, natura autem nihil esse: quod mutatis ijs qui utuntur, precij nullius est. ὁτὲ δὲ πάλιν, λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ εἷς νόμος παντάπασι, φύσει δὲ οὐδὲν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων οὐδενὸς ἄξιον.) Hic locus mihi uidetur sanè difficilis. Hac quidem oratione refellit Aristoteles sententiam eorum, quos diuitias paulo antè in nummis dixit ponere. Itaque λῆρος opponit πλῆθει τοῦ νομίσματος, cuius copiã diuitias esse dicerent.

dicerent. Cur autẽ dixerit καὶ εἷς νόμος, id est lex una, equidem ignoro: nisi fortè hoc referat ad legem illam, qua nummum dicit esse cõparatum: aut ad eorum sentẽtiam, qui hac una lege ueras diuitias dirigerent, si quàm maximæ copiæ nummorum adessent. Nam quod sequitur, φύσει δ' οὐθὲν ὅτι, &c. sic interpretor, ut ὅ,τι nomen relatiuũ faciam, non coniunctionẽ, propter οὐθέν. ut sic dicamus: Nihil natura fecit eiusmodi, quod si ij qui utuntur, eo mutent, nullius sit precij. Sic enim μεταθεμένων exponere malo, quàm mutatis, &c. Alij ὅτι faciunt coniunctionem. N.^{us} 29. Vi. 7.

30. Quemadmodum de Mida illo narrant fabulę, cui propter stultum optatum, &c. καθάπερ καὶ τὸν μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς.) ἄπληστος uerbum è uerbo, inexplebilis, insatiabilis à Cicerone dicitur. ἀπληστία, insatiabilitas: sed uix est in usu. Hoc autem loco quoniam hæc duo coniunxit, ἀπληστία τῆς εὐχῆς, nec rectè dici potest propter precationis aut optati insatiabilitatem, rei potius quàm uerborum rationem habendam putaui. Nam stultè id Midas optauit. quanquam stultitia non illa insatiabilis sitis est, sed illi consequens est. Optatum autem dico εὐχὴν, ut Cicero in 1. de Officijs: Ex tribus enim optatis, ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit.

29. Atqui absurdum est, eas diuitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari. καί τοι ἄτοπον τοιοῦτον τὸν πλοῦτον, οὗ εὐπορῶν λιμῷ ἀπολεῖται.) Hunc locum in libro 5. Quæstionum Tusculanarũ Cicero imitatus est: Non sunt igitur ea bona

dicenda,

dicenda,quibus abundantẽ licet eſſe miſerrimũ.
+31. In cauſa eſt earum uicinitas,quoniam alterius uſus in alteram transfertur,cum in eodem nummo utraq; ratio quærendæ pecuniæ uerſetur. Eſt enim eiuſdem uſus poſſeſsio,ſed non eadem ratione: uerùm huic alius finis propoſitus eſt, illi pecuniarum amplificatio. αἴτιον δ' τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις, τοῦ αὐτοῦ οὖσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις.) Etſi de uerbis his Commentarijs dicere inſtitui,non de rebus & ſententijs: tamen cũ ſentẽtia obſcura eſt,nõ poſſum quin ad hoc munus fungendum me conferam. Qualis eſt hic locus. In prima quidem oratione,huic uerbo χρῆσις distinctio puncti & notæ adhibenda eſt,ut patrius caſus τοῦ αὐτοῦ nõ ad illud nomẽ, ſed ad cõſequẽs οὖσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς intelligatur pertinere. In illo autẽ uerbo τοῦ αὐτοῦ, patrius caſus νομίσματος intelligendus eſt. ut ſit ſententia,utraq; ratio quærendæ pecuniæ,id eſt rei familiaris diſciplina & caupona,in eodẽ nummo uerſatur. Tũ quod ſequitur, τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ſic intelligendum eſt, ut uerbum κτῆσις ad nummũ referatur,quaſi adiectum eſſet: hoc modo κτῆσις νομίσματος. Quod autem dicitur eſſe eiuſdem uſus nummi poſſeſsio in utraq; ratione quærendæ pecuniæ, hoc erit facilius & planius, ſi dicamus pecuniæ poſſeſsionem ad eundem uſum rẽ ſeruari,quoniam ad poſſeſsiones emẽdas,& fructus poſſeſsionum amplificandos: ſed non eodẽ modo, quoniã prudentia domeſtica hæc omnia

ad familiam tuendam refert, illa autem ad pecuniæ amplificationem. Vicina ergo hęc duo sunt, propterea quod usus pecuniarũ quas altera possidet, ἐπαλλάττει, id est ad alterã transfertur & transit: & contrà. ἐπαλλάττειν enim uicissitudinem, & ut ita dicam, alternationem indicat. Sic mihi hic locus explicandus uidetur.

+ 32. In quibus autem cupiditas spectat ad beatam uitam, ab ijs expetuntur diuitiæ, ad perfruendas uoluptates. ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσι.) Hæc uerba Cicero expressit primo de Officijs libro: Expetuntur autem diuitiæ tum ad usus uitæ necessarios, tum ad perfruendas uoluptates. In quibus autem maior est animus, in ijs pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificãdi facultatem. τὸ εὖ ζῆν dixi beatam uitam, quod dicere potui ad bene uiuendũ. quanquã neutrũ uidetur satis cohęrere, propter corporis uoluptates. Itaq; illud εὖ ζῆν uidetur aliter accipi, quàm alijs locis infinitis, in quib. pro ea uita quę ex uirtute agitur, intelligi debet. Hoc ergo loco τὸ εὖ pro ἀκρατῶς dicitur.

IN VII. CAP.

+ 33. VT enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cũ acceperit à natura, illis utitur. ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς.) Hũc locum Cicero quodammodo expressit in quarto de Finibus libro, his uerbis: Vt Phidias potest à principio instituere signum, idq; perficere, potest ab alio inchoatum accipere & absoluere: huic est sapientia similis. Nõ enim ipsa genuit hominem,

minē,sed accepit à natura inchoatū. Hāc intuēs,
debet institutum illud quasi signum absoluere.
34 Iureq; optimo in odia hominū incurrit,quo-
niam ipsa pecunia fructus eius est. εὐλογώτατα μι-
σεῖται ἡ ὀβολοστατική,διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος
εἶναι τὴν κτῆσιν,καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη,μεταβολῆς
γὰρ ἐγένετο χάριν.) μισεῖσθαι de artificijs & quæsti-
bus Cicero in extremo 1. de Officijs libro dicit,
in odia hominum incurrère.in quo hunc locum
imitatus est:Primum improbātur ij quæstus qui
in odia hominū incurrūt,ut portitorū, & fœne-
ratorū.Nā hoc loco Aristoteles de fœnore loqui-
tur,ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον,id est, νόμισμα. κτῆ-
σιν autem fructum dixi,quoniam hi tales homi-
nes fructum & finem diuitiarum in possessione
pecuniæ ponunt.
35. Harum quidem rerum,de quibus dicimus,li-
beralis est ac ingenua ars & cognitio, usus autē
necessarius.πάντα δὲ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύ-
θερον ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν.) θεωρία
est,quam speculationem & speculatiuam, aut e-
tiam theoricam uocant in artibus: & ἐμπειρία,quā
practicam. Aristoteles hoc loco θεωρίαν & γνῶσιν
pro eodem dicit, & ἐμπειρίαν & χρῆσιν. Cicero in
primo de Officijs aliquid simile dixit: Sed ut nec
medici,nec imperatores,nec oratores, quamuis
artis præcepta perceperint,quicquam magna lau-
de dignum sine usu & exercitatione consequi
possunt: sic officij conseruandi præcepta tradun-
tur illa quidem,ut faciamus ipsi,sed rei magnitu-
do usum quoq; exercitationemq; desiderat. Ita
quod dixit Aristot. ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν,

 uocauit,

tionis ultimum cum ultimo sapientiæ comparatur. De pictura constat inter omnes. Huius generis est uenatio, quam Aristoteles hoc libro primo θηρευτικὴν appellat: & saltatio, quam ille χορευτικὴν, ex qua χορευτὴς saltator: & χοροδιδάσκαλος, quo his in libris Aristoteles utitur, quem præsultorem Cicero his in libris de Diuinatione appellat. Quanquam proprie saltatio ὄρχησις dicitur, quam χορείας partem facit Plato in secundo de Legibus, ut alibi commodiore loco docebimus. In eodem genere sunt agricultura & agricolatio, id est γεωργικὴ & γεωργία, quibus hoc in libro Aristoteles utitur. Architectura, quā Græci οἰκοδομικὴν uocant: & piscatus, quam ἁλιευτικὴν in hoc uocat Aristoteles. Cicero in secundo de Finibus libro: Nemo nostrûm istius generis asotos iucundè putat uiuere, mundos, elegantes, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, uenatione. In 4. de Finibus libro: Nec enim gubernationi aut medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius quam modo dixi, & saltationi. ἐμπορίαν & ἐμπορικὴν mercaturam appellare Ciceronem, nemo ignorat. χαλκουργικὴν, quo uerbo in hoc capite utitur Aristoteles, fabricam æris: & σιδηρευτικὴν, fabricam ferri idem uocat. In secundo de Natura deorum, cū enumerauit corporis partes: Atq; hæc, inquit, oblectationis, illa necessitatis, cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegumenta corporum uel texta, uel suta, omnemq; fabricam æris & ferri. Nam τεκτονική, fabrica dicitur. Ac ne agam de singulis, ex his omnibus exēplis intelligi potest, id quod diximus de ratione nominum propriorum artium transferenda-

ferendarum. Quæ si sequamur, & optimum ducem, Ciceronem dico, sequemur, et uocabula infinita, quę trita sunt pro latinis, dum hic contemnitur, uitabimus. Neq; enim probo artem uenatoriam, piscatoriam, ædificatoriam, aliaq; sexcenta generis eiusdem. Quanquam nõnulla his uertendis libris eiusmodi me scio dixisse: idq; feci, ne omnia commutare uiderer. Huius generis est textoria, & pectinaria, & statuaria. Harum malo primam dicere artem textoris, uel texendi, ut his in libris feci, quoniam sic uocat κυβερνητικὴν Cicero, & gubernatoris artem, & gubernandi: hanc Aristoteles ὑφαντικὴν dicit: alteram, quæ κτενοποιητικὴ dicitur, artem pectinariorum, uel quæ pectines fabricatur. Nam & apud Ciceronem multa artificum uel opificum uocabula in arius desinunt, ut annularius, & ἀνδριαντοποιοὺς ille uertit eos qui signa fabricantur. Itaque ἀνδριαντοποιΐαν, artem eorum qui signa fabricantur, libentius dicã, ea forma qua κυβερνητικὴν dicit artem gubernatoris, & ἀθλητικὴν artem athletarum, nisi fortè fabrica signorum & statuarum dici potest. Hæc etiam alia ratione dicere possumus: ut dicamus textrinam ὑφαντικὴν, ut Varro σκυτικὴν, uel ὑποδηματικὴν sutrinam.

22. Bestiarum enim congregatæ aliæ sunt, partim soliuagæ, & cæt. τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν.) Imitatus sum Ciceronis locum qui est in primo libro de Natura deorum: Bestiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles. ἀγελαῖα autem uocat congregabiles bestias, & congregatas: & σποραδικὰ, soliuagas, in quinto libro Tusculanarũ quæstionũ. utitur enim eadẽ

 diuisione

diuisione his uerbis: Nanque alias bestias nantes aquarum incolas esse uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, serpentes quasdam, alias esse gradientes: earum ipsarum partim soliuagas, partim congregatas, immanes alias, quasdam autẽ cicures, nõnullas abditas, terráque tectas. Quas uocat immanes & cicures, hoc lib. Aristoteles ἄγρια & ἥμερα θηρία dicit. ἄγρια θηρία interdum feras bestias uocat, ἥμερα tantũ cicures. In secundo de Natura deorum; Quæ uerò & quàm uaria genera bestiarum, uel cicurum uel ferarũ? ζωόφαγα θηρία hoc capite quæ uocat Aristoteles, in ijs enumerauit Cicero eodem libro, cum nos ait uesci animalibus feris & immanibus, imò omnis generis: Et præterea uescimur bestijs & terrenis & aquatilibus & uolatilibus, partim capiendo, partim alendo. Hunc autem locum Cicero in eo quem dixi libro, uberrime tractat, & copiosissimè.

27. Etenim primo ortu quædam animalia simul extra pariunt tantũ alimenti, quantũ satis sit, dũ id quod procreatũ est, ipsum sibi parare possit. (καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζώων τοσαύτην τροφήν, ὡς ἱκανὴν εἶναι, μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν.) Cicero hũc locum magna ex parte expressit in secundo libro de Natura deorum, ubi μέχρις οὗ, dixit, usque ad eum finẽ dum: Quid dicã, quantus amor bestiarum sit in educandis custodiendisque ijs quæ procreauerint, usque ad eum finẽ dũ possint se ipsa defendere? Quæ sit locorum similitudo, quæ dissimilitudo, apparet. Cicero enim defendere solum dixit, cum duo dixisset, educationem

cationem & custodiam: Aristoteles autem de educatione solum loquitur, quam ad tempus illud perducit, cum ea quæ procreata sunt, ipsa se alere & educare possint. De illa locutione, A' primo ortu, quam hic Aristot. duobus modis exprimit, κατὰ πρώτην γένεσιν εὐθὺς, & κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, multa in lib. de Optimo interpretãdi genere diximus. Genus autem dicendi quod à Græcis sumpsit Cicero, crebrisq; usurpat sermonibus, atq; adeò proprium & suum fecit, paucis hic instituì tradere. Exempla primùm proferam, quo facilius quale id sit intelligatur. In 5. de Finibus libro: Neq; enim si nonnulli reperiũtur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærãt, aut ut ille apud Terentium, qui decreuit tantisper se minus iniuriæ nato suo facere (ut ait ipse) dum miser fiat, inimicus ipse sibi putandus est. Ipse sibi inimicus dixit, nõ, ut uulgo, sibi ipsi. Hoc ergo genus est quod hic tradimus, quòd non solum per dandi, sed etiam accusandi casum tractat: nec solũ is casus qui similis est uulgo, & apud eum dissimilis, antecedit, ut in superiore exemplo, sed etiam sequitur. Hicum utrũq; uno eius loco confirmabitur, eo qui in eodem libro positus est. Itaq; dicunt, nec dubitant: Mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, face. uelut qui sibi ipsi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri uellẽt. Nec uerò sese ipsi accusarẽt ob eam causam, quod se malè suis rebus consuluisse dicerent. In hoc est, sese ipsi accusarent, non ipsi sese accusarent. Qui hoc genus dicendi non obseruauerunt, legendis Ciceronis scriptis sæpe falluntur, cum casum dandi esse putant, qui est nominandi. Nam in ijs uer

uerbis Ciceronis, quibus adumbratũ ab eo hũc quẽ tractamus Aristotelis locum dixi, Dum possint se ipsa defendere: uerbum ipsa nominandi casus est, nõ accusandi. Quod uidere licet in multis aliis orationibus, quas ne sim longior omitto. Plato hoc genus sæpe usurpat, raro Aristoteles. Platonis unum ex multis locũ eiusmodi proferam, in quo cum semel atque iterum hanc orationem usurpet, facile quàm studiose eam persequatur, intelligi poterit. In Timæo, ψυχὴν δὲ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θεὶς, διὰ παντός τε ἔτεινε, καὶ ἔτι ἔξω τὸ σῶμα αὐτῇ περιεκάλυψε, καὶ κύκλῳ δὴ κύκλον στρεφόμενον οὐρανὸν ἕνα μόνον ἔρημον κατέστησε, δι' ἀρετὴν αὐτὸν αὐτῷ δυνάμενον συγγίνεσθαι, καὶ οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενον, γνώριμον δὲ καὶ φίλον αὐτὸν αὐτῷ. Cicero uertit hoc modo: Animum aũt ut in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & uestiuit extrinsecus, cœloq; soliuago & uolubili & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter uirtutem facile esse posset, nec desideraret alterũ, satis sibi notus & familiaris. In his duobus extremis uerbis, notus & familiaris, est erratũ: quoniã cœlũ de quo loquitur, apud nos neutrum est, & apud Græcos οὐρανὸς uirile nomen. Nã Platonẽ in fine huius orationis de cœlo, non de animo loqui, hinc sciri potest, quia est apud ipsum αὐτὸν αὐτῷ, non αὐτὴν αὐτῇ. Et nimirũ ex Ciceronis uerbis, errorem esse intelligi licet. Nã apud eũ est, quod secũ ipsum propter uirtutẽ facile esse posset: in quibus uerbis, hæc uox ipsum, cũ sit nominãdi casus, ad cœlũ, quemadmodũ &

cæte-

çætera, pertinet. Legendũ est ergo, satis sibi notũ ac familiare. Hũc errorẽ, cum triennium abhinc græcũ Platonis Timæũ & Ciceronis latinũ à me correctũ ederẽ, nõ animaduerti. Sũt etiã alij quos ex eo tẽpore correxi, quos si detur tẽpus, edam.

+ 24. Quæ autem animalia pariũt. ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ.) Animalia enim legẽdum est, nõ uiua, quod uerbũ nescio quomodo adiunctũ est. paulo suprà: Sed quoniam non eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcirco & earũ bestiarum quæ uiuis animalibus uescuntur, &c. delendum est Viuis.

+ 25. Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, ea quæ è terra gignantur animantium, bestias omnes hominum causa esse generatas, ut cicures & ad usum & ad uictum; immanes & feræ si non omnes, at certè quàm plurimę, ad uictum cultumq́; natę uideantur, ut ex ijs & uestes & cæteræ commoditates opportunitatesq́; caperentur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectum, neque sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatam esse naturam. ὥστε ὁμοίως δῆλον, ὅτι καὶ γενομένοις, οἰητέον τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἥμερα καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφήν. τῶν δὲ ἀγρίων εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς, καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.) Alterũ est eorum quæ sibi proposuit ad demonstrandum. Nam duo proposuit; naturam ipsam

& inchoatis naturis, ut primùm genitæ sunt, & ijsdē iā perfectis prouidisse. Illud ergo γενομένοις pro τελειωθεῖσι positum est. Atq; hic dandi casus uel pro gignendi casu, quem absolutum uocāt, accipitur: uel participium διδομένην φύσιν repetendum est. Prior mihi & uerior expositio uidetur, & magis probatur. Hæc de sententia, nūc de uerbis dicendum est. Cicero hæc uerba penè omnia interpretatus est in 2. extremo de Natura deorum, ubi hunc locum de rerum omnium hominis causa procreatione, & latius & copiosius explicat. Primùm dicit, quòd superioribus uerbis extremum posuit Aristoteles. Restat, inquit, ut doceam, atq; aliquando perorem, omnia quæ sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum causa facta esse & parata. Principiò ipse mundus deorum, hominumq; causa factus est, quæq; in eo sunt, ea parata ad fructum hominū & inuenta sunt. De feris animantibus hoc modo locū tractat: Iam uerò immanes & feras belluas nanciscimur uenando, ut & uescamur ijs, & exerceamur uenando ad similitudinem bellicæ disciplinę, & utamur domitis & condocefactis, ut elephantis, multaq; ex earum corporibus remedia morbis & uulneribus eligamus. Cum Aristoteles dixerit τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, Cicero illud prius, ut illis uescamur: posterius exēplis illustrauit, quod etiam facit pluribus. Quod autem ait Aristoteles, τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, hoc his uerbis exprimit: Tantūq; abest ut hęc bestiarum etiam causa parata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas esse uideamus.

Tum

Tum de bestijs cicuribus illud exẽplis illustrat, quod Aristoteles de eis dicit διὰ τὴν χρῆσιν. & paulo pòst, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. Quid enim oues aliud afferunt, nisi ut earum uillis confectis atq; cõtextis homines uestiantur? Loquens de mulis & asinis, διὰ τὴν χρῆσιν uertit, ad usum, his uerbis: Longum est mulorum persequi utilitates, & asinorum, quæ certe ad hominũ usum paratæ sunt. βοηθείας ἕνεκεν, ad hominum commoditates dicit, loquẽs de canibus. γίνεσθαι βοήθειαν ἢ ὄργανον ἐκ θηρίων, uertit, percipi utilitatem ex bestijs: Tanta, inquit, putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum uisceribus uesci scelus haberetur. Quoniam autẽ φυτῶν in hoc loco fit mẽtio, quod uerbum ferè omnes plantas dicunt: ego res, uel ea quæ è terra gignũtur, uel quas terra gignit & fundit: uolo docere in hoc me Ciceronem auctorem habere. In 2. de Natura deorum: Prima enim animaduertimus à natura sustineri ea quæ gignantur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quàm ut ea alendo & augendo tueretur. Ex hoc loco perspicuum est, eorum nomine quę gignantur è terra, & arbores & plantas, quas uocant, Ciceronẽ esse complexum: quod etiam fecit hoc loco quem interpretamur, Aristoteles. Nã φυτὰ τῶν θηρίων ἕνεκεν εἶναι dicit, & bestias hominũ causa esse generatas. Itaq; libri Aristotelis περὶ φυτ., & Theophrasti, latinè inscribi debent, De ijs quę gignuntur è terra, quoniam de arboribus & arbustis disserunt. Eodem libro: Accedit etiam ad nonnullorum animãtum & earum rerum quas terra gi

gnit

gnit conſeruationem & ſalutem, hominum etiā ſolertia & diligentia. Paulò intrà dicit, ea quæ oriuntur è terra: Quàm tēpeſtiuos autem dedit, quàm ſalutares non modo hominum, ſed etiam pecudum generi, ijs deniq; omnibus quæ oriuntur è terra, uentos eteſias, &c. Interdum arborem non complectitur ijs quæ gignūtur è terra, ut in eodem libro: In arborum autē & earum rerum quæ gignuntur è terra, radicibus ineſſe principatus putatur. Sic coniungit in 5. de Finibus libro, arboris & ſtirpis nomina: De hominum genere, aut omnino de animaliū loquor, cum arborum & ſtirpium eadem penè natura ſit.

IN VI CAP.

+26. HAec igitur cōtrahendarum rerum ratio, nec repugnante natura orta eſt. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ ὅτι παρὰ φύσιν, &c.) ἡ ἀλλαγὴ idem efficit, quo uerbo pro illo etiam hic utitur. ἀλλαγὴν contractum non dico, ſed ad uerbum eius uſum transfero, ut Cicero facere ſolet. In ſecundo de Officijs: Conuenit autem tum in dando munificum eſſe, tum in exigendo non acerbum, in omniq; re contrahenda, uendēdo, emendo, cōducendo, locando, &c. In eodem: Atque ijs etiam qui uendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisq; negocijs implicantur, iuſtitia ad rem gubernandam neceſſaria eſt. μεταβολὴ etiā permutatio, & μεταβάλλειν permutare, hoc in primo libro dicitur, ut ad pecunias accōmodentur: quod ad hūc etiā locū pertinere poteſt. μεταβολὴν autē, & μεταβλητικὴν, ad res contrahendas omnino, non ſolum ad permutandas, hinc intelligi poteſt, quòd proximo capite huic rationi & generi

generi partẽ uel maximã mercaturam subijcit.

27. Quanquam ex hac illa nata est, nec iniuriã. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis his rebus quibus egebant, & exportandis ijs quibus abundabant, nummi usus comparatus est necessariò.) ἐκ μέν τοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις.) μέντοι ualet autem, hoc loco. nam refertur ad μὲν superioris orationis illius, ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, &c. in qua οὖν dixi ergo, quod facit interdum Cicero, sed sæpius μὲν οὖν dicit, Ac quidem, interiecto aliquo uerbo, quemadmodum in libro de Optimo genere interpretandi docui. In quo etiam illud ostendi, ꝙ certis locis quanquam ualeret quod & in his libris feci persæpe, & in hoc loco in μέντοι. Quod sequitur, Cicero dixit in 2. de Officijs libro: Iam uerò & earũ rerum quibus abundaremus exportatio, & earum quibus egeremus inuectio, certè nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur.

28. Contrà interdum nugæ nummus uidetur, & lex una omnino, natura autem nihil esse: quod mutatis ijs qui utuntur, precij nullius est. ὅτε δὲ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ εἷς νόμος παντάπασι, φύσει δὲ οὐθὲν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων οὐθενὸς ἄξιον.) Hic locus mihi uidetur sanè difficilis. Hac quidem oratione refellit Aristoteles sententiam eorum, quos diuitias paulo antè in nummis dixit ponere. Itaque λῆρος opponit πλῆθος τοῦ νομίσματος, cuius copiã diuitias esse dicerent.

dicenda, quibus abundantē licet esse miserrimū.
+ 31. In causa est earum uicinitas, quoniam alterius usus in alteram transfertur, cum in eodem nummo utraq; ratio quærendæ pecuniæ uersetur. Est enim eiusdem usus possessio, sed non eadem ratione: uerùm huic alius finis propositus est, illi pecuniarum amplificatio. αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις, τοῦ αὐτοῦ ὅσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις.) Etsi de uerbis his Commentarijs dicere institui, non de rebus & sententijs: tamen cū sentētia obscura est, nō possum quin ad hoc munus fungendum me conferam. Qualis est hic locus. In prima quidem oratione, huic uerbo χρῆσις distinctio puncti & notæ adhibenda est, ut patrius casus τοῦ αὐτοῦ nō ad illud nomē, sed ad cōsequēs ὅσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς intelligatur pertinere. In illo autē uerbo τοῦ αὐτοῦ, patrius casus νομίσματος intelligendus est. ut sit sententia, utraq; ratio quærendæ pecuniæ, id est rei familiaris disciplina & caupona, in eodē nummo uersatur. Tū quod sequitur, τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, sic intelligendum est, ut uerbum κτῆσις ad nummū referatur, quasi adiectum esset: hoc modo κτῆσις νομίσματος. Quod autem dicitur esse eiusdem usus nummi possessio in utraq; ratione quærendæ pecuniæ, hoc erit facilius & planius, si dicamus pecuniæ possessionem ad eundem usum reseruari, quoniam ad possessiones emēdas, & fructus possessionum amplificandos: sed non eodē modo, quoniā prudentia domestica hæc omnia

minē,sed accepit à natura inchoatū. Hāc intuēs, debet institutum illud quasi signum absoluere.

34 Iureq́ optimo in odia hominū incurrit,quoniam ipsa pecunia fructus eius est. εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη, μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν.) μισεῖσθαι de artificijs & quæstibus Cicero in extremo 1. de Officijs libro dicit, in odia hominum incurrere.in quo hunc locum imitatus est:Primum improbātur ij quæstus qui in odia hominū incurrūt,ut portitorū, & fœneratorū.Nā hoc loco Aristoteles de fœnore loquitur,ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον, id est, νόμισμα. κτῆσιν autem fructum dixi,quoniam hi tales homines fructum & finem diuitiarum in possessione pecuniæ ponunt.

35. Harum quidem rerum,de quibus dicimus,liberalis est ac ingenua ars & cognitio, usus autē necessarius. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν.) θεωρία est,quam speculationem & speculatiuam, aut etiam theoricam uocant in artibus:& ἐμπειρία,quā practicam. Aristoteles hoc loco θεωρίαν & γνῶσιν pro eodem dicit,& ἐμπειρίαν & χρῆσιν. Cicero in primo de Officijs aliquid simile dixit: Sed ut nec medici,nec imperatores,nec oratores, quamuis artis præcepta perceperint,quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt: sic officij conseruandi præcepta traduntur illa quidem,ut faciamus ipsi,sed rei magnitudo usum quoq́ exercitationemq́ desiderat. Ita quod dixit Aristot. ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν,

uocauit, exercitationē desiderat : quoniam ὁ ἔχων τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν, & ὁ τῆς ἐμπειρίας δεῖται, idē declarant. Vocabimus ergo in artibus, quæ sunt in agēdo, θεωρίαν & γνῶσιν artis pręcepta, ἐμπειρίαν autem exercitationem, & χρῆσιν usum: quoniam sic optimus magister uocauit. Experiētiam ergo in hac re ἐμπειρίαν non dicam, quandoquidem exercitationem bis non dixisset Cicero in eadem oratione, & circuitu uerborū, nisi hoc repudiasset. Non quòd negem, Ciceronem usum esse hoc uocabulo, sed in alia re dico. In quo me audio à quibusdam inuadi, quod in libro de Optimo interpretandi genere, pleraq; uerba Ciceroniana esse nego, quæ ipsi non euoluentes Ciceronem, sed adhibentes quorundam obseruationes, qui non omnia uerba Ciceronis elementorum ordine persecuti sunt: nec intelligunt non eos Ciceronianos esse, qui omnia Ciceronis uerba teneant & imitentur in suis scriptis, sed eos demū qui id ex arte faciant. Multa uerba sunt quæ commemorare possum. sed non est necesse. Manifestum est, repudio, ut minus Ciceronianum: at isti reperiunt, manifestum est crimen, in manifesto scelere tenetur. Quis hoc negat? aut quæ reprehensio fallax est, si hæc non est? Nam & ego, manifestum est, nego apud Ciceronem reperiri pro δῆλον, cum ὡς uel ὅτι adiunctum est: & illi manifestum, nomen adiectiuum faciunt. Eadem est ratio τῆς ψυχῆς, quod uerbum pro altera parte earū ex quibus constamus, dico semper animum, ut Cicero facit. At illi animæ uerbo usum esse Ciceronē multis locis confirmant. cum usus ille quidem eo sit, sed ferè pro aere uel spiritu, & anhelitu.

tu. Itemq́ factionem testamenti proferunt, cum ego factionis uerbũ pro opere quod ars quæ in faciendo est relinquit, negem esse Ciceronianũ. Doceo enim, ποίησιν effectum uel effectionem di ci ab ęo, non factionem. Sed de his hactenus.

36. Tertia mercenariorũ omnium, cuius una pars in sordidis artibus uersatur: altera in ijs quæ arte non constant, sed solius corporis opera & industria, &c. τρίτον δὲ μισθαρνία. ταύτης δ' ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ τῶν ἀτέχνων, καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων.) &c. Hunc locum de liberalib. & illiberalibus ac sordidis artibus, magna ex parte Cic. in extremo 1. de Officijs libro imitatus est.

37. Qualis est arborum confectio, & omnis è terra eruendi ratio. οἷον ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική.) ὕλη in hoc uerbo ὑλοτομία, potius materiam quàm syluam declarat. Hoc autem uerbum Cicero arborum confectionẽ uertit. In 2. de Natura deorum libro: Arborum autem confectione, omniq́ materia & culta et syluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibito, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad ędificandum, ut tectis septi frigora caloresq́ pellamus. ὕλην autem materiam in hoc uerbo significare indicat, cum ait, omniq́ materia & culta & syluestri. Itaq́ ὑλοτομία, materiæ confectio dici ad uerbũ potest. μεταλλεύεσθαι autem tum eruere è terra, tum effodere, tum elicere dicit. In eodem libro: Nos ex terræ cauernis ferrũ elicimus. In secundo de Offi cijs: Eademq́ ratione nec lapides ex terra excide rentur ad usum nostrum necessarij, nec ferrũ, æs, aurum, argentum effoderetur penitus abditum,

sine hominum labore & manu.

+38. Cuius generis est illud Thaletis Milesij, &c. οἷον καὶ τὸ θαλέω τοῦ μιλησίου, &c. Hāc Thalis diuinationē ijsdem quoad licuit uerbis, quibus Cicero exposui. Hāc enim ille in 1. de Diuinatione libro describit his uerbis: Alij autem in Rep. exercitati, ut de Atheniēsi Solone accepimus, orientē tyrannidē multo antè prospiciunt. quos prudētes possumus dicere, id est prouidentes: diuinos nullo modo possumus, nō plus quàm Milesiū Thalē, qui ut obiurgatores suos conuinceret, ostenderetq; etiā philosophū, si ei cōmodum esset, pecuniā facere posse, omnē oleā antequā florere cœpisset, in agro Milesio coëmisse dicitur. Animaduerterat fortasse quadam scientia, olearum ubertatem fore. πλουτεῖν, dixit facere pecuniam. κατανοῆσαι ἐκ τῆς ἀστρολογίας, animaduertere scientia. ἂν βούληται, si ei cōmodū esset. Numerū enim multitudinis ad singularē transtulit. Coemisse dixit, cui uerbum nullum in hac historia respondet, sed in altera expositione de quodam Syracusio, quæ hanc sequitur. est enim συνεπρίατο.

IN VIII CAP.

+39. Sed tamen cū est quod imperat, & quod paret, tum fit ut sit quędā & formarū & sermonū & honorū præstantia: quemadmodum Amasis de pelui in qua pedes lauabat, orationē habuit. ὅμως δ' ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δ' ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον.) Sic legēdum est. Omissum est nomē peluis, cum uertēda esset pagina, & traiectæ sunt literæ.

Hunc

Hūc aūt locū obſcurat Amaſis hiſtoria, quam ex 2. Herodoti lib. ſumptam hic libuit attexere, rei illuſtrandæ gratia. τὰ μὲν δὴ πρῶτα κατώνοντο τὸν ἄμασιν αἰγύπτιοι, καὶ ἐν οὐδεμίῃ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον, ἅτε δὴ δημότην τὸ πρότερον ἐόντα, καὶ οἰκίης οὐκ ἐπιφανέως. μετὰ δὲ, σοφίῃ αὐτοὺς ὁ ἄμασις, οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προσηγάγετο. ἦν οἱ ἄλλα τε ἀγαθὰ μυρία, ἐν δὲ καὶ ποδανιπτὴρ χρύσεος. ἐν τῷ αὐτός τε ὁ ἄμασις καὶ οἱ δαιτυμόνες οἱ πάντες τοὺς πόδας ἑκάστοτε ἐναπενίζοντο τοῦτον κατ᾽ ὦν κόψας. ἄγαλμα δαίμονος ἐξ αὐτοῦ ἐποιήσατο, καὶ ἵδρυσε τῆς πόλεως ὅκου ἦν ἐπιτηδεώτατον. οἱ δ᾽ αἰγύπτιοι φοιτέοντες πρὸς τὤγαλμα, ἐσέβοντο μεγάλως. μαθὼν δὲ ὁ ἄμασις τὸ ἐκ τῶν ἀστῶν ποιεύμενον, συγκαλέσας αἰγυπτίους, ἐξέφηνε φὰς ἐκ τοῦ ποδανιπτῆρος τὤγαλμα γεγονέναι, ἐς τὸν πρότερον μὲν αἰγυπτίους ἐνεμέειν τε καὶ ἐνουρέειν, καὶ πόδας ἐναπονίζεσθαι, τότε δὲ μεγάλως σέβεσθαι, ἤδη ὦν ἔφη λέγων ὁμοίως αὐτὸς τῷ ποδανιπτῆρι πεπρηγέναι. εἰ γὰρ πρότερον ἦεν δημότης, ἀλλ᾽ ἐν τῷ παρεόντι εἶναι αὐτέων τε βασιλεὺς, καὶ τιμᾶν τε καὶ προμηθέεσθαι ἑαυτοῦ ἐκέλευε. τοιούτῳ μὲν τρόπῳ προσηγάγετο τοὺς αἰγυπτίους, ὥστε δικαιοῦν δουλεύειν, id eſt; Principio quidē regni Amaſin Aegyptij cōtempſerunt, nec in ulla magna & illuſtri parte duxerūt: quippe qui de plebe, nō illuſtri loco natus eſſet. Poſt uerò calliditate quadā, nō benignitate eos ad ſe pellexit. Erāt ei cùm aliæ diuitiæ innumeræ, tū pel uis aurea, in qua ipſe omnesq́ꝫ cōuiuæ ſemper pe des lauabāt. Ex ea ſtatuā dei fecit, quā in clariſs. urbis loco ſtatuit. Aegyptij uerò ad ſignū cōcurrētes, maxima id religiōe uenerabātur. Quod cū

Amasis ex oppidanis & ciuibus comperisset, Aegyptios cónuocauit, eisq; exposuit simulacrum illud quod tũ colerẽt, ex ea pelui in quam prius & uomerent & meierent, & in qua pedes lauarent, esse factum. Similis, inquit, mei quæ peluis ratio est. Si enim antehac de plebe fui, at nũc certe, inquit, rex sum uester. Atq; ijs ut & se colerent, & uererentur, imperauit. Hac quidẽ ratione Aegyptios conciliauit, ut æquo animo seruitutem ferrent. Atq; hæc est, quam ab Amasi de pelui habitam esse Aristoteles dicit, oratio. Facilis nunc est huius loci explicatio. Nam in ijs qui imperant, est formarum & sermonum honorumq; ac dignitatum alia præstantia, quàm erat in eis tum cum parêrent: quemadmodum Amasis in pelui aurea, in qua ipse atq; Aegyptij pedes lauabant, dignitatem maiorem & excellentiam inesse dixit, cum ex ea simulacrum Dei factum est, quàm cum in ea pedes lauarentur.

IN

IN LIBRVM SECVNDVM
Obseruationes. In I. Caput.

Quia multi homines Aristotelem accusant, quòd magistrum Platonē refellat, aut illius non intellecta sententia, aut etiam ea sibi ad refutandum proposita, cuius ille nunquam fuerit nec auctor, nec defensor, institui quæ hoc secundo libro reprehendit, ea ex Platonis libris transferre in hęc Cōmentaria, ut tandem aliquādo hi tales homines Aristotelem eum esse, qui aliorum scripta deprauare solet, suspicari desinant. Est hoc quidē à nostro instituto alienum, quippe qui de uerbis, nō de rebus dicere instituerim: sed tamen nō omnino erit inutile. Quod si posthac aliquando iterū quæ in libros de Moribus scripsimus, edemus, idem faciam in ijs quæ ad ideas pertinent. In ijs enim, maledictis eum uexant. Hoc primùm consideremus: Fieri enim potest, ut ciuibus inter ipsos liberi communes sint, communes uxores, cōmunes deniq; possessiones, ut est in Platonis Repub. illic enim Socrates ait oportere & liberos & uxores & possessiones esse communes. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ, δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις.) Hoc Plato dicit cùm in quarto de Repub. libro, tum uel apertissimè in quinto, his uerbis. τούτῳ μὴν δ' ἐγώ, ἕπεται νόμος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐγῷμαι. ὅδε. τίς; τὰς γυναῖκας ταύτας τῶν

fiat ciuitas,& omnes dicant ciues Non meum.

Quo aũt modo diuidendũ ſit,nihil exponit: id eſt,quo pacto una ciuitas quàm maximè efficiatur ex omnib. πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισαι. λέγω δὲ, τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν, ὡς ἄριστον ὅτι μάλιστα.) De his formulis, ὅτι μάλιστα, id eſt quàm maximè, & ὡς ἄριστον, id eſt quàm optimũ, dixi in lib. de Opt. interpret. genere. διαιρεῖν hoc loco diuidere eſt,& diſtinguere,et cõſtituere,et explicare. hinc διαίρεσις, diuiſio et diſtinctio. Itaq; facilius hoc dicetur πῶς δεῖ διελεῖν, quis modus cõſtituẽdus ſit & tenẽdus. Hoc enim reprehẽdit Ariſtot. quod nõ definierit modũ Socrates,in quo ſi ſiſtatur,maximè una erit ciuitas. Quanquã ut uerè dicã,nõ refellere mihi uidetur hoc in loco Ariſtot. Platonis ſentẽtiã. Nã ad hominũ multitudinẽ & paucitatẽ omnẽ orationẽ dirigit: quaſi uerò Socrates quàm maxime unã intelligat ciuitatẽ, quę ex quàm pauciſſ. hominib. cõſtet, cũ concordiã ſpectet maxime. itaq; multis locis dicit ſe cuſtodib. præſcribere, ut dent operã, ut nec parua ciuitas, nec magna, ſed ſatis munita & una eſſe uideatur. In 4. enim de Repub. lib. ſcribit his uerbis, οὐκοῦν καὶ τοῦτο αὖ πρόσταγμα τοῖς φύλαξι προστάξομεν, φυλάττειν παντὶ τρόπῳ, ὅπως μήτε σμικρὰ ἡ πόλις ἔσται, μήτε μεγάλη δοκοῦσα, ἀλλά τις ἱκανὴ καὶ μία. id eſt, Quocirca aliud magiſtratib. præſcribimus, ut omni ratione prouideant,ut neq; parua ſit ciuitas, neq; magna, ſed temperata et una uideatur. Eadem etiam pagina Plato modum ſuæ ciuitati hunc conſtituit.

Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, οὗτος αὖ ἂν εἴη κάλλιστος ὅρος τοῖς ἡμετέροις ἄρχουσιν, ὅσην δεῖ τὸ μέγεθος τὴν πόλιν

λιν ποιεῖσθαι, καὶ ἡλίκη οὔσῃ χώραν ἀφορισαμένους, τὴν ἄλλην χαίρειν; τίς, ἔφη, ὅρος; οἶμαι μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, τόνδε, μέχρις οὗ ἂν ἐθέλοι αὐξανομένη εἶναι μία, μέχρι τούτου αὔξειν, id eſt, An nõ, inquam, hic pulcherrimus modus magiſtratibus noſtris conſtituetur, quantam ciuitatem facere debeãt: & tanta cum fuerit, ei agro pro portione aſsignato, alium ſinere? quis, inquit, modus? Hunc inquam eſſe puto, ut quatenus creſcẽdo una manebit, eatenus augeatur. Ciuitatem autem unam eadem pagina concordia definit, docens ſi alij ſint diuites, alij pauperes, non unam iam eſſe, ſed duas. Itemq; ita unam fore tradit, ſi omnes quò quẽque ſua natura deducit, eò deferatur. Hunc locũ non poſſum prætermittere, quòd eum Cicero ſit imitatus, τοῦτο δ' ἐβούλετο δηλοῦν, ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας, πρὸς ὅ, τι πέφυκε, πρὸς τοῦτο ἕνα πρὸς ἓν ἕκαστον ἔργον δεῖ κομίζειν, ὅπως ἂν ἓν τὸ αὑτοῦ ἐπιτηδεύων ἕκαστος, μὴ πολλοὶ, ἀλλ' εἷς γίγνηται, καὶ οὕτω δὴ ξύμπασα ἡ πόλις μία φύσει, καὶ μὴ πολλαί. id eſt, Hoc autẽ docere uolebat, cęteros ciues ad quam quiſq; rem aptus ſit, ad eam oportere deferri, ut ſuæ quiſq; naturæ ſtudium ſequens, non multi, ſed unus fiat. ita uniuerſa etiam ciuitas non multę, ſed una futura eſt. Antequam Ciceronis locos profero, reliqua quæ eòdem pertinent, afferam. In eodem quarto, hoc modo, ἐθέμεθα δὲ δήπου, καὶ πολλάκις ἐλέγομεν, εἰ μέμνησαι, ὅτι ἕνα ἕκαστον ἓν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη. id eſt, Poſuimus hoc certe, crebriſq; ſermonib. uſurpauimus, ſi teneſ: ad quã quiſq; rẽ earũ quæ ſunt in Rep. natura aptiſsimus

ra aptiſsimus

ra aptissimus esset, eam potissimum sequi oportere. In 5. ὡμολογοῦμεν γὰρ δὴ ἄλλην φύσιν ἄλλο δεῖν ἐπιτηδεύειν: Inter nos enim constitit & conuenit, aliam naturam in alia re elaborare oportere. Eodem libro hoc etiam utitur, τὸ μὴ τὴν αὐτὴν φύσιν ἐν τῶν αὐτῶν δεῖ ἐπιτηδευμάτων τυγχάνειν. Item hoc, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδευμάτων. Alia sunt etiam ab eo usurpata eodem libro. Cicero in 1. de Officijs hunc locum tractat, cum de constituendo uitæ genere disserit. κομίζειν dicit deferre, sed in patiendi uoce deferri: Maior enim pars eò solet ferè deferri, quò à natura sua deducitur. Quãquã illud κομίζειν uerbũ est, quod dicit cõferre: ut cõferre se ad studiũ dicendi. Idẽ eodẽ libro: Ad quas res igitur aptissimi erimus, in ijs potissimum elaborabimus. ἐπιτηδειοτάτη φύσις, dixit aptissimi. & ἐπιτηδεύειν, elaborare.

Itaq; talio, quemadmodũ in libris de Moribus dixi, ciuitates continet. διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον.) Hoc in 5. tradit. uerba eius subieci. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις. id est, Quinetiam contrahendis rebus hoc ipsum ius talionis proportione, nõ æquabilitate continetur. ijsdem enim rebus uicissim faciendis, uel retaliando proportione, stat ciuitas. Retaliari enim est ἀντιποιεῖν, uel id quod Terentius dicit pluribus uerbis, par pari referre. Apud quos autem id fieri non potest, propterea quòd

quòd natura omniū par est causa & conditio: simul etiā æquū est, siue salutaris, siue perniciosus sit magistratus, omnib. ad magistratus aditū patêre: meminisse debēt, sibi qui pari iure uiuāt, abeundū esse magistratu uicissim, tanquā à principio sint similes. Alij enim imperāt, alij parēt uicissim, quasi uerò alij fiāt. ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν. ἐν τούτοις δὴ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, τοὺς ἴσους εἴκειν ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται κατὰ μέρος, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. Hic sanè locus difficilis est. Non dubiū est quidem, quin illa duo uerba ἐν οἷς, & ἐν τούτοις, sint ea quæ relatiuū & antecedens uocantur. Itaq; post ἐν τούτοις, nō δὲ, sed δὴ legendū puto. μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τῷ ἴσους εἴκειν, legēdum etiam arbitror, nō τοὺς ἴσους: quòd mihi Aristoteles explicare rationem abeundi uideatur. τῷ εἴκειν enim ualet cedēdo, seu deponēdo imperium. Neque uero illud græcè aptè dici puto, μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, εἴκειν, nisi articulus τὸ ad uerbum infinitum εἴκειν pertineat. Ita distinctio quę adhibetur post ἐν μέρει, delenda erit: et sensus erit, ij imitari debent uicarium imperium, cū pares sint, &c. Ego autē quoniam hoc genus apud latinos non reperio, sic hunc locum conuerti, ut si Aristoteles diceret, μεμνῆσθαι τοῦ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν. id est, meminisse debent, &c. Sed illa pauca extrema uerba maiorem dubitationem afferūt, ὁμοίους τοῖς ἐξ ἀρχῆς. Nā & qui sint ij quos dicit τοὺς ἐξ ἀρχῆς, incertum est: & uerbum ἀρχῆς, quod principium significat, hoc loco, ad principium'ne naturæ,

turæ, id est, ad primum ortum pertineat, an ad initium imperij & magistratus. Mihi quidem omnia diligēter circumspicienti, uidetur ad initiū magistratus pertinere, ut hunc locū explicare liceat hoc modo: Vt initio ij qui nondum gesserūt magistratum, æquum esse iudicabāt, eos qui functi erant, abire magistratu, ut ipsi uicissim rē gererent & imperarent: sic cum ad finē prǽscriptū à legibus peruenerunt, æquum existimare debēt, sibi abeundum esse magistratu. Id enim mihi indicare uidetur ratio quam affert huius, ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ᾽ ἄρχονται, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. Quod quo facilius intelligamus, constituamus nobis duos homines, quorum uterq; alteri Reip. gubernacula uicissim concedat. Nō est dubium, quin is qui ad finem temporis quod præscriptum est legibus, peruenerit, ad eum statum redeat, in quo erat antequam magistratum adipisceretur, & alter mutet etiam statum, cum magistratum illius concessu init. Quod si is qui in fine est imperij, imperium prorogare uellet, ei dici posset id quod ait Aristoteles: Tua & huius par causa est, par etiā conditio esse debet: Cōcede illi uicissim gubernacula, eodē modo quo tu eum tibi hanc laudem, cū priuatus esses, uoluisti cōcedere. Nam quemadmodum initio magistratus ille gerebat magistratum, tu priuatus eras: cum uerò ille magistratu abijt, tu eū adeptus es, tanquam alius factus uterq;: sic nūc cum ad finem imperij uenisti, eodem modo alius tu, alius ille fieri debet. Hæc ergo mihi uidetur horum uerborum sententia, ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς.

IN

IN II. CAP.

NEque uero esse hoc summum bonum, ciuitatē unā esse quàm maximè, illud uidetur docere ratione: si omnes simul dicant, meū & nō meū, quod putat Socrates argumento esse, perfectè unam esse ciuitatem. ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ᾽ εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι, τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν.) ἀλλὰ μὴν οὐδὲ, neq; uerò Cicero sępe dicit, quoties ad alia trāsit. Interdum ἀλλὰ μὴν, quin etiam ualet, interdum atqui. Quędā ex 4. de Repub. Platonis libro paulo suprà protuli, quæ ad hunc locum de una ciuitate pertinent. nunc ex quinto alia afferā. Verba, quibus Aristoteles Socratem confirmat docere, argumento esse ita optimam Rempub. esse, si omnes dicant meum & non meum, sunt apud Platonem in 5. de Repub. libro. ἆρ᾽ οὖν ἐκ τοῦδε τὸ τοιόνδε γίγνεται, ὅταν μὴ ἅμα φθέγγωνται ἐν τῇ πόλει τὰ τοιάδε ῥήματα, τό, τε ἐμὸν καὶ τὸ οὐκ ἐμόν, καὶ περὶ τοῦ ἀλλοτρίου κατὰ ταὐτά· ὅτῳ (?) λέγωσι τὸ ἐμόν, καὶ τὸ οὐκ ἐμόν, αὕτη ἄριστα διοικεῖται. Hic locus deprauatus est. Quod hinc sciri potest, quia Aristoteles legit ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι, & apud Platonē in hoc loco est, μὴ ἅμα φθέγγωνται. & deinde, ὅτῳ λέγωσι. & in extremo, αὕτη ἄριστα διοικεῖται, quod contrà per negationē legendum esset potius, αὕτη μὴ ἄριστα διοικεῖται. Legendū ergo est, post uerbum κατὰ ταὐτά, ὅταν ἅμα λέγωσι τὸ ἐμόν, &c. Nā quoniā ὅταν antecessit

etiã ſequi in altero membro debet. In priore aũt mẽbro Socrates dicit, ἐν τούτῳ τὸ τοιόνδε γίγνεται, &c. id eſt, hoc malũ ex illo tum deniq; naſcitur, cum non uniuerſi ciues hæc uerba loquuntur in rebus ciuitatis, Meum & non meũ, & in rebus priuatis & alienis eodem modo. Cum autem dicũt omnes, Meum & non meum, tum ciuitas optimè gubernatur. Malum autem quod ex altero naſci dixit, eſt nimia triſtitia, quã quidam: & nimia lętitia, quam alij capiunt ex rebus ciuitatis. Sed quoniam ſolum attuli ea quæ ad uerba Meum & non meum pertinent, ea etiam proferenda puto, quibus docet in eo eſſe ſummum bonum, ſi maximè coniuncta & una ſit ciuitas. Ea ſunt eodem libro paulo ſuprà, ἔχομεν οὖν τι μεῖζον κακὸν πόλει, ἢ ἐκεῖνο ὃ ἂν αὐτὴν διασπᾷ καὶ ποιεῖ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς, ἢ μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ ὃ ἂν ξυνδῇ τε καὶ ποιεῖ μίαν. id eſt, An poſſumus commemorare maius malum reipub. quàm quod eam diſſipat, eamq; ex una multas facit: aut maius bonum, quàm quod eam deuincit, atque in unum compellit? Alia ſequuntur uſq; ad ſuperiorẽ locum, quo hoc concluſit: Optimè adminiſtrari eam ciuitatem, in qua meum & non meum diceretur. Argumentum autem hoc modo tractat: Non eſt ullum maius bonũ ciuitati, quàm quod eam colligat & coniungit. Verba autem hęc, Meum & non meum, ſi omnes ciues dicant, maximè coniungent ciuitatem, & unam facient: Meũ ergo, et non meum ſi omnes dicant, bonum erit ciuitati, quo nullum maius eſſe ullo modo poteſt. Illud autem eſt ſummum bonum. Aſſumpti

Y onem

onem,seu minorem propositionem illam, Meũ & non meũ, si omnes dicant, maximè coniungẽt ciuitatem: Aristoteles reprehendit, eamq; negat ueram esse. quod cum ex duabus enunciationibus constet, Si cõiunctione adiuncta, ex priore illa, Omnes meũ & non meũ dicunt: nõ hæc efficiatur, Coniuncta est & maximè una ciuitas. Ac primum docet in uerbo, omnes, captionẽ esse. Deinde incõmoda profert quæ sequẽtur, si omnes dicãt meũ & non meũ. Incommoda sunt, cõfusio, & perturbatio rerũ & officiorum, immoderata liberorum & incerta procreatio, iniuriæ, libidines, uerbera, aliaq; mala infinita, quæ parentes à liberis perferent.

Præterea alium sodalem, alium curialem. πρὸς ᾗ τούτοις ἕτερον φράτορα καὶ φυλέτην.) φρατρίαν esse sodalitatem, Budęus ante nos docuit: quomodo etiam συσσίτια mihi rectè intepretari uidetur. Cicero quidem sodaliũ & sodalitatũ in lib. de Senectute meminit: quæ uerba ut ad τὰ συσσίτια & συσσίτους translata ab eo putem, facit epularum mentio. Verba eius proferã: Primũ habui semper sodales. sodalitates autẽ me Quæstore constitutæ sunt, sacris Idæis magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cũ sodalibus omnino modicè, sed tamen erat quidã feruor ætatis, qua progrediente omnia indies fiunt mitiora. Neq; enim ipsorũ cõuiuiorũ delectationẽ uoluptatibus corporis magis, quàm cœtu amicorũ & sermonibus metiebar. Itaq; in septimo libro, capite decimo, quo de συσσιτίων origine Aristoteles disserit, quod ait θέσθαι τὰ συσσίτια, uerti, ut Cicero, cõstituere sodalitates, συσσιτεῖν etiã epulari

cum

cũ sodalibus, Cicero in loco quẽ modò protuli, dicere uidetur. Cõmesationis uerbo ille quidẽ utitur, sed inuitio. φρατρία autem sodalitas etiã dicitur. Interdum pars est quædam populi, & λόχος, & δῆμος, & φύλη, & τριττὺς, & ἔθνος: de quibus quoniam copiose & fuse differam in lib. de Magistratibus, hoc nunc tantum dicã, φύλην & τριττὺν, sententia Dionysij Halicarnassæi & Plutarchi, respõdere uerbo tribus, φρατρίαν autem & λόχον uerbo curiæ. Quos ego secutus, in his libris hæc duo uerba uno nostro Curiæ interpretor. Hinc φράτωρ curialis, & φρατρίαρχος curio. φυλέτης autem tribulis dicitur: sed quoniam nõ satis aptum uerbũ mihi uisum est, curialem malui dicere: cum præsertim eo in hac re Ciceronẽ usum esse cernerem. In secũdo de Officijs libro: Theophrastus quidem scribit, Cimonẽ Atheniis etiã in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse.

Atqui ne uitari quidẽ potest, quin nõnulli suos fratres, liberos, patres & matres esse putent, &c. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας καὶ πατέρας καὶ μητέρας, &c.) Refellit hoc loco Aristoteles Platonis legem de transferendis ad ouile infantibus, simulac erunt in lucem editi: quos ille uult ita dispergi & permisceri, ut uenientes matres suos nõ possint internoscere. Pauca quæ ad hunc locum pertinent, proferam. Scribit in 5. de Repub. his uerbis, loquẽs de magistratuum custodum'ue uxoribus. quibus onus spargẽdi imponit, τάς τε μητέρας ἐπὶ τὸν σηκὸν ἄγοντες, ὅταν σπαργῶσι, πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενοι ὅπως μηδεμία τὸ αὑτῆς αἰσθήσεται.

Atque etiam illud absurdum est, eum qui communes liberos posuerit, concubitum solum adimere amantibus, amorem non adimere: neque usus alios quos esse patri cũ liberis, et fratri cum fratre, quoniã etiam solus amor obscœnus est, est indecorum maximè. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μήτε τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι, πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. Quod ait hoc loco Aristoteles, obscurè dicit in 5. libro de Rep. Socrates, nec loquitur nisi de uiris et mulieribus, qui iã procreare nõ possunt. ὅταν δὲ δὴ, οἶμαι, αἵ τε γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ γεννᾶν ἐκβῶσι τὴν ἡλικίαν, φήσομέν που ἐλευθέρους αὐτοὺς συγγίνεσθαι, ἐὰν ἐθέλωσι, πλὴν θυγατρὶ καὶ μητρὶ, καὶ ταῖς τῶν θυγατέρων παισὶ, καὶ ταῖς ἄνω μητρός. καὶ τὰς γυναῖκας αὖ, πλὴν υἱεῖ, καὶ πατρὶ, καὶ τοῖς τούτων εἰς τὸ κάτω καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω. id est, Cũ uerò ætatem procreandi excesserint uiri & mulieres, tum liberis hominibus concedemus, si uelint, concubitum, præterquã cum filia & matre, filiarumque liberis, & matris maioribus: itémque mulieribus concubitum permittemus, nisi cum filijs & patre, horumque maioribus et nepotibus. Atque ex his facilè intelligi licet, concubitũ solum negatum esse, non amorem, neque alios usus. uerbo autem Usus, impudicas contrectationes intelligendas puto. nisi fortè his uerbis legem illã Socratis quæ est apud Platonẽ eodem libro, reprehendit. Loquẽs enim de uiris & mulieribus, scribit his ferè uerbis: οἱ δ' ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια

κοινὰ

κοινῇ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δὴ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων, καὶ ἐν γυμνασίοις, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τροφῇ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μίξιν. Ii autem cum ædes communes habeant, cõmunemq́ uictum in ſodalitatibus, priuatim uerò nihil tale, unà erunt, unaq́ commiſcebuntur & in gymnaſijs & in alia uiuendi ratione. Ita naturali quadã neceſsitate fiet, ut inter ſe commiſceantur. His enim uerbis dat Plato magnam obſcœnitatis parentibus ac liberis in gymnaſijs licentiã. Quanquam paulo infrà magiſtratibus pręcipiat, ut uideant, ne quid indecorè ab illis geratur.

Ac ciuitatem ex eo quòd una ſit, maximis laudibus ornat Socrates, quod & uidetur, & ille ait eſſe amicitiæ munus: quemadmodum Ariſtophanẽ ſcimus in libris quos de Amore ſcripſit, dicere, Amantes propter ardorem amoris coniungi, & ex duobus unum effici. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἐπαινεῖ μάλιστ' ὁ σωκράτης, ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνος εἶναί φησι τῆς φιλίας ἔργον. καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. In uerbo ſcripſit, intelligendum nomen perſonæ Plato. itaq́ melius exprimetur. Nam hęc quę commemorat de Ariſtophane Ariſtoteles, ſcripta ſunt in Sympoſio aut cõuiuio Platonis. Longa illic oratione Ariſtophanes fabulam narrat de hominum figura, natura, et primo ſecundoq́ ortu, & diuiſione: quæ qui legere uolet, locum indicaui. quanquam lubricus eſt adoleſcẽtibus

locus. Ego uno uerborũ ambitu contentus ero, eo qui ad hunc locum pertinet. *ἔστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς, καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν.* id est, Amor igitur ex tam lõgo tempore, naturali quadam coniunctione homines inter se cõiungit, estq́ ueteris naturæ fabricator: quippe qui unum è duobus facere conetur. Hoc autẽ, unũ fieri è pluribus, Cicero dicit in primo de Officijs lib. idq́ Pythagorę tribuit; Nihil aũt amabilius, nec copulatius, quàm morũ similitudo bonorũ. In quib. enim eadẽ studia sunt, eędẽ uoluntates, in ijs fit ut æquè quisq́ altero delectetur ac se ipso: efficiturq́ id quod Pythagoras uult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.

Atq́ etiam ex illa ratione de transferendis liberis qui nati erũt, ut alij ab agricolis & opificibus ad custodes, alij ab his ad illos trãsferantur, magna sequitur cõfusio & perturbatio, quo tandem pacto licebit, aut necesse erit, eos qui dederint, aut transtulerint, quos quib. dederint internoscere. *ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γιγνόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ᾽ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον, καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας, τίνας τίσι δεδώκασι.* Lex de transferendis liberis scripta est in extremo 3. de Repub. lib. *καὶ ἐάν τι σφέτερος ἔκγονος ὑπόχαλκος ἢ ὑποσίδηρος γένηται, μηδενὶ τρόπῳ κατελεήσουσιν, ἀλλὰ τὴν τῇ φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἀποδόντες, ὤσουσιν εἰς δημιουργοὺς, ἢ εἰς γεωργούς. καὶ ἂν αὖ ἐκ τούτων τις ὑπόχρυσος, ἢ ὑπάργυρος φυῇ, τιμήσαντες ἀνάξουσι τοὺς μὲν εἰς φυλακὴν, τοὺς δὲ εἰς ἐπικ-*

σιδηρῶν.id est,Quod si eorũ liberi subærei aut sub ferraginei extiterint,nulla misericordia eos capiet, sed habito honore qui cuiusq; naturæ erit accõmodatus,eos ad opifices uel agricolas trãsferẽt:& si quis eorũ rursus auri argẽti'ue naturã colorẽ'ue aliqua ex parte imitabitur,honore tributo,illũ ad custodes, hũc ad opifices trãsferẽt.

IN III. CAP.

Virtute autem fiet, ut usu, quẽadmodum est in prouerbio, Amicorũ omnia sint cõmunia. διʼ ἀρετὴν δὲ ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, κοινὰ τὰ φίλων.) Hoc prouerbiũ Aristo.ad possessiones& bona solũ uult pertinere,ut priuata sint omnino bona,usu aũt fiãt cõmunia.Plato aũt initio 4.lib.de Rep.uult latissimè patére, ad mulieres,nuptias,liberorũq; procreationẽ. ἐὰν γὰρ εὖ παιδευόμενοι μέτριοι ἄνδρες γίγνωνται, πάντα ταῦτα ῥᾳδίως διόψονται, καὶ ἄλλα γε ὅσα νῦν ἡμεῖς παραλείπομεν, τήν τε τῶν γυναικῶν κτῆσιν, καὶ γάμων, καὶ παιδοποιΐας, ὅτι δεῖ ταῦτα κατὰ τὴν παροιμίαν πάντα,ὅτι μάλιστα κοινὰ τὰ τῶν φίλων ποιεῖσθαι. id est, Si enim bene instituti,cõmodis sint moribus uiri,hæc omnia facile perspiciẽt,aliaq; quæ nos modò prætermisimus,mulieres,nuptias, liberorum procreationem,oportere hæc,ut est in prouerbio, omnia amicorum fieri communia.

Vt Lacedæmone,in qua seruis utũtur ut suis, itemq; equis & canibus,& uiatico,si in agris regionis egeant.οἷον καὶ ἐν λακεδαίμονι τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων,ὡς εἰπεῖν ἰδίοις.ἔτι δὲ ἵπποις καὶ κυσὶ, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς

κατὰ τὴν χώραν.) Verba græca, *κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων*, reddunt obſcurum hunc locum. Eſſet planior, ſi ita eſſet, *καὶ ἐφοδίοις ἐὰν δεηθῶσι*. In libris editis à nobis, & coniunctio prætermiſſa eſt. Xenophon in Lacedæmonium repub. de hac Lycurgi lege ita diſſerit, *ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆσθαι, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν.* Paulo infrà, *καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται. ὁ γὰρ ἀσθενήσας, ἢ δεηθεὶς ὀχήματος, ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἤν πού ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος, καλῶς ἀποκαθίστησι.* De rebus ad uiuēdum neceſſarijs, paulo infrà eadem pagina, *τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες, μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ, ὁπόταν τινὸς δεηθῶσιν.* Hic aūt locus Xenophontis uel planiſsimum facit, quod obſcurum eſt apud Ariſtotelem. itaque *κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς*, malim coniuncta legi: ut ſi ita eſſet, *ἐφοδίων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς*, id eſt, & uiatico, id eſt rebus ad uiuendum neceſſarijs, quas ager feret, ſi deſint. Xenophon enim dicit, *μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ.* niſi fortè hæc duo uerba *ἐν τῇ χώρᾳ*, ad uerbum *μετέχουσι*, non ad patrium caſum *πάντων* pertinent.

Præclara igitur & humana hæc legū condendarū ratio uideri poteſt, de qua qui audit, eam libenter approbat, exiſtimans ita admirabilem quandam omnibus inter omnes amicitiam futuram: præſertim ſi quis de incommodis & malis, quæ nunc in rebuſp. extant, queratur, quaſi ex eo quòd facultates communes non fiunt, oriantur.

antur. actiones dico, quę inter ciues sunt contrahendarum rerum, &c. εὐπρόσωπος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία, καὶ φιλάνθρωπος ἂν εἶναι δόξειεν. ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἄσμενος ἀποδέχεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας, ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, ὡς γιγνομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν. λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, &c. Loquitur de legib. Platonis, quas de bonorum communitate in 5. de Republica sanxit. In hoc loco penè uerba Platonis expresſit· τί δέ; δίκαι τε καὶ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, οὐκ οἰχήσεται ἐξ αὐτῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ τὸ μηδένα ἴδιον ἐκτῆσθαι πλὴν τὸ σῶμα, τὰ δ' ἄλλα κοινά; ὅθεν δὴ ὑπάρχει τούτοις ἀστασιάστοις εἶναι, ὅσα γε διὰ χρημάτων, ἢ παίδων, ἢ συγγενῶν κτῆσιν ἄνθρωποι στασιάζουσι, &c. id eſt, Quid? iudicia & criminationes hominum inter ipſos, nón ne eis adimentur, quod nemo quicquam priuatum, prę ter corpus, nactus ſit: cætera autem ſint communia? Quamobrem nullæ inter eos diſcordię, nullæ ſeditiones naſcentur, quæ de pecuniarū aut liberorum, aut cognatorum poſſeſsionibus, et copijs inter homines ſolent exiſtere. Refellit ergo hunc Platonis locum Ariſtoteles, docétque non ſæpius eos quorum res priuatæ ſunt, quàm quorum communes, inter ſe de his rebus decertare, & contendere ſolere.

Vt ſi quis concentum faciat unum eundemq́ ſonum, uel uerſum ad pedem unum redigat. ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνί-

αν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν.) Plato in 3. de Rep.
li. ῥυθμὸν cōstare βάσεσι dicit. Mihiq́ uidetur ῥυθ-
μὸν uocare uersū, & βάσιν pedē. ἀλλὰ ταῦτα μὲν
ἦν δ' ἐγώ, καὶ μετὰ Δάμωνος βουλευσόμεθα, τίνες τε
ἀνελευθερίας καὶ ὕβρεως, ἢ μανίας καὶ ἄλλης κακίας
πρέπουσι βάσεις, καὶ τίνας τοῖς ἐναντίοις λειπτέον
ῥυθμούς. οἶμαι δέ γε ἀκηκοέναι οὐ σαφῶς, ἐνόπλιόν τε
τινὰ ὀνομάζοντος αὐτοῦ ξύνθετον καὶ δάκτυλον καὶ ἡ-
ρῷόν γε, οὐκ οἶδα ὅπως διακοσμοῦντας, καὶ ἴσον ἄνω
καὶ κάτω τιθέντος εἰς βραχύ τε καὶ μακρὸν γινόμε-
νον, καὶ ὡς ἐγῷμαι, ἴαμβον, καὶ τιν' ἄλλον τροχαῖον
ὠνόμαζε. μήκη δὲ καὶ βραχύτητας προσῆπτε. καὶ τού-
των τισὶν, οἶμαι, τὰς ἀγωγὰς τοῦ ποδὸς αὐτὸν οὐχ ἧτ-
τον ψέγειν τε καὶ ἐπαινεῖν ἢ τοὺς ῥυθμοὺς αὐτοὺς, ἤτοι
ξυναμφότερόν τι. id est: Sed de his, inquam, cum
Damone uidebimus, qui illiberalitati, & contu
meliæ, aut insaniæ, aliisq́ uitiis pedes apti sint:
quosq́ numeros contrariis accommodatos su-
mere debeamus. Audiuisse quidem uideor non
planè, cum bellicosum quēdam ipse nominaret
compositum, & dactylum & heroū: qui nescio
quomodo ornabāt, cum eum parem & suprà &
infrà poneret, breui longaq́ constantem: atque
hunc, ut opinor, iambum: alterum quendā tro-
chæum uocabat. Huic alteri productionem bre
uitatemq́ attexuit, in eorumq́ nonnullis du-
ctus pedis eum non minus quàm numeros i-
psos, aut aliquid quod ex utroq́ confusum &
temperatum sit, uituperare ac laudare arbitror.
Eadem pagina multa de harmoniis differit.
Ex his autem facile intelligi potest, notatis non
nullis pedibus, quos βάσεις uocet, βάσεις pedes
dici:

dici: quòd, ut arbitror, his incedant, ut pedibus, animantia.

Criminationes uerò & iudicia, cæteraque mala, quæ in aliis ciuitatib. inesse ait, apud hos existent omnia. ἐγκλήματα δὲ καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φησὶ κακὰ, πάντ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. Hæc ait Socrates apud Platonē in 5. de Repub. lib. eaque ego uerba initio huius tertij capitis protuli. δίκαι autem iudicia hic dico, illic actiones.

Iam uerò possessiones omnes potestati custodū permittit, certa collata pēsione. ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς ἀποφορὰν φέροντας.) In græcis omnib. quos quidē legere potuerim, est τοὺς γεωργούς. Ego autem φύλακας legēdū arbitror. Plato enim custodibus ciuiū bona cōmittē da censet. In 5. aūt de Rep. quæ prius sanxit, repetit his uerbis· μέμνησαι οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι ἐν τοῖς πρόσθεν οὐκ οἶδα ὅτου λόγος ἡμῖν ἐπέπληξεν. ὅτι τοὺς φύλακας, οὐκ εὐδαίμονας ποιοῖμεν, οἷς ἐξὸν πάντα ἔχειν τὰ τῶν πολιτῶν, οὐδὲν ἔχοιεν. id est, Nō tenes, inquam, nobis superioribus sermonibus nescio cuius oratione obiectum esse, custodes à nobis nō effici beatos, quorum potestati cum ciuium bona omnia tradita essent, ipsi nihil haberent? Hoc dicit in extremo tertio, in quo etiam de mercede his uerbis disserit, ταξαμένους παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν δέχεσθαι μισθὸν τῆς φυλακῆς τοσοῦτον, ὅσον μήτε περιεῖναι αὐτοῖς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν, μήτε ἐνδεῖν. id est, Quibus à cæteris ciuibus merces custodiæ accipienda constituetur tanta, quanta nec annuis sumptibus supersit, nec desit.

Non

Non ſolum ergo mercedem cuſtodibus conſti-tutam eſſe intelligimus, ſed quanta ſit conſtitu-ta. Quod igitur dixi, certa collata penſione, hoc ad ciues referendum eſt, qui, ut ait Plato, certam eis mercedem & quaſi ſtipendium conſtituunt. γεωργοὺς autem uerbum pro φύλακας ob eam cau-ſam poſitum eſſe puto, quod deinceps ſeruorũ mentionem facit Ariſtoteles, & peneſtiarum, & hilotum, his uerbis, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς, καὶ φρονημάτων πλήρεις, ἢ τὰς παρ᾽ ἐνίοις εἱλωτείας καὶ πενεστείας καὶ δουλείας. id eſt, Atqui multo ueriſimilius eſt, eos fore difficiles, ſubla-turosq́ animos, quàm apud nonnúllos hilotię, quàm peneſtiæ ac ſeruitia ſolent. Sed Ariſtote-les mihi hoc uidetur dixiſſe, ut Platonem refelle ret, qui extremo tertio de Repub. libro ait, δεῖν καὶ τὰς οἰκήσεις καὶ τὴν ἄλλην οὐσίαν τοιαύτην αὐ-τοῖς παρασκευάσθαι, ἥ τις μήτε τοὺς φύλακας ὡς ἀρί-στους εἶναι παύσοι αὐτοὺς, μήτε κακουργεῖν ἐπάγοι περὶ τοὺς ἄλλους πολίτας. id eſt, Oportere eis ędes aliáſ-que opes paratas eſſe, quæ nec quàm optimi cu ſtodes eſſe deſinant, nec ad aliorum ciuium iniu rias impellántur. Hilotes autem ſunt ſerui Lace dæmoniorum, quòd ut arbitror, capti ſint: Pene ſtiæ ſerui Theſſalorum, à paupertate dicti: & ſer uitia Heracleotarum, ut Plato ait in 6. de Legi-bus. Cum enim omnia in ſeruis moleſta eſſe A-thenienſis hoſpes dixiſſet, alterq́ quó nam pa-cto ita eſſet, interrogaret; ille his uerbis uſus eſt ad id demonſtrandum, σχεδὸν γὰρ πάντων τῶν ἑλλήνων ἡ λακεδαιμονίων εἱλωτεία πλείστην ἀπορί-αν παράσχοιτ᾽ ἂν καὶ ἔριν, τοῖς μὲν ὡς εὖ, τοῖς δ᾽ ὡς

ἐκ σοῦ γεγονυῖα ἐστίν. ἐλάττω δὲ ἥτε ἡρακλεωτῶν δουλεία τῆς τῶν μαριανδυνῶν καταδουλώσεως ἔριν αὖ ἔχει, τὸ θετταλῶν τ' αὖ πενεστικὸν γένος. id est, Ferè enim ex omnibus Græcis Lacedæmoniorum hilotia maximam dubitationem affert, & concertationem: quippe quam alij probent, alij improbent. Minorem autem afferunt Heracleotarum seruitia, quàm Mariandenorum seruitus, itémque genus penesticum Thessalorũ. Multa de Græcorum seruis tradit in sexto libro Athenæus, quo ait primùm Menestas à Thessalis uocatos seruos, deinde Penestas.

Cum nec inuentu facile sit, nec paulum intersit ad tuendam custodum communionem, quibus moribus aliqui sint præditi. ἔστι δ' οὐδ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ διαφέρον μικρὸν, τὸ ποίους τινὰς εἶναι τούτους πρὸς τὸ σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν.) Illud τὸ ποίους τινὰς, refero ad mores: ut solet Aristoteles uocare homines ποίους τινὰς, qui benè animo affecti sunt. Licet etiam ad leges transferri, ut sit sensus, non parui referre ad seruandam custodum societatem, quæ leges eis dentur.

Ei autem faciendos esse perpetuos magistratus, necessariò hinc perspici licet, quòd non aliàs alijs animis diuinũ aurum miscetur, sed semper eidem: cum ipse confirmet, in alijs simulatque orti sint, aurum, in alijs argentum misceri, æs autem & ferrum in ijs qui opifices & aratores sint futuri. ὅτι δ' ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας, φανερόν. οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρυσὸς, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δὲ, τοῖς μὲν εὐθὺς γινομένοις μῖξαι

χρυσὸν,

χρυσὸν τοῖς δ᾽ ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς.) Hoc ait Plato in extremo tertio de Repub. libro· ἀλλ᾽ ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοί εἰσιν. ὅσοι δ᾽ ἐπίκουροι, ἄργυρον. σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς. id est, Sed Deus homines fingẽs, in ijs qui digni sunt principatu, in ortu aurũ miscuit: itaq; hi sunt præstãtissimi. ijs aũt qui auxiliũ eis ferẽt, argentũ: ferrũ uero & æs in agricolis, cæterisq; opificibus.

Absurdum etiam est, beluarum similitudinibus docere, eadem mulieres, quæ uiros, studia decere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολήν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστι.) Verbum οἷς, beluas, nõ uiros refert. ut ita dixisse uideatur: Cum præsertim mulieres & uiros rei familiaris cura attingat, beluas non attingat. Tollit enim hoc modo similitudinem. Similitudo beluarũ, quam Plato consectatur, est apud eum in 5. de Repub. lib. explicata his uerbis· τὰς θηλείας τῶν φυλάκων κυνῶν πότερα ξυμφυλάττειν οἰόμεθα δεῖν, ἅπερ ἂν οἱ ἄρρενες φυλάττωσιν, καὶ ξυνθηρεύειν, καὶ τἆλλα κοινῇ πράττειν; ἢ τὰς μὲν οἰκουρεῖν ἔνδον ὡς ἀδυνάτους, διὰ τὸν τῶν σκυλάκων τόκον τε τροφήν, τοὺς δὲ πονεῖν τε καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἔχειν ἐπὶ τὰ ποίμνια; κοινῇ, ἔφη, πάντα. πλὴν ὡς ἀσθενεστέραις χρώμεθα, τοῖς δὲ ὡς ἰσχυροτέροις. οἷόν τ᾽ οὖν, ἔφην ἐγώ, ἐπὶ τὰ αὐτὰ χρῆσθαι τινὶ ζώῳ, ἂν μὴ τὴν αὐτὴν τροφήν τε καὶ παιδείαν ἀποδιδῷς; οὐχ οἷόν τε. εἰ ἄρα ταῖς γυ-

πεῖξιν ἐπὶ ταὐτὰ χρησόμεθα καὶ τοῖς ἀνδράσι, ταὐτὰ καὶ διδακτέον αὐτάς. id est, Fœminas canum custodum utrum unà custodire putamus oportere ea quę mares custodiunt, & uenari: an illas cōtinere se domi, quòd per partum & educationē non posint: hos uero perferre laborem, eisq; solis gregem curæ esse? Communiter, inquit, omnia, nisi quod illis ut imbecillioribus, his pro firmioribus utimur. Num fieri, inquam, potest, ut aliquo animante ad easdem res utare, nisi ei eandem educationem tribuas atq; disciplinā? Non potest. Si ergo mulieribus ad easdē res, ad quas uiris, utamur, certè eædē artes eis tradēdæ sunt. Ex quibus perspici licet, quod dixi, in Aristotelis oratione uerbum εἰς non esse relatiuū, ut uocant, uerbi ἀνδράσι, sed θηρίων. Tollit enim similitudinem à Socrate allatam, de fœminis canum qui gregem custodiunt. Socrates enim concludit, mulieres non debere domi se continere, sed exemplo fœminarū canum gregem custodire: id est, Rempub. capessere, & arma ferre. At Aristoteles non eandem fœminarum canum & mulierum esse rationem, propterea quòd beluarū fœminas non attingit cura rei familiaris, ob eamq; causam & custodire gregem eas & uenari nihil prohibet, mulieres autem attingit.

IN IIII. CAP.

MVlieres autem & bellum gerere uult, & ijsdem artibus, quibus custodes erudiri. ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τῆς αὐτῆς τοῖς φύλαξι.) Hæc ait Socrates in 5. de Republica libro. Eum uelle

uelle eisdem mulieres artibus quibus uiros,erudiri, locus quem paulo suprà protuli indicat, quem locum duabus paginis tractatum, cui legere studio erit,inueniet. Bellum autem eas gerere oportere,concludit his uerbis,ἀποδυτέον δὴ ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξὶν, ἐπείπερ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται, καὶ κοινωνητέον πολέμου τε, καὶ τῆς ἄλλης φυλακῆς τῆς περὶ τὴν πόλιν. id est: Danda est ergo custodum mulieribus,quandoquidem uirtute pro uestibus amicientur, communicandaq; belli gerendi potestas, aliarumq; stationum quæ in urbe faciendæ sunt.

Nam & disciplinam eandem concedit, & ijs qui necessarijs muneribus fungi non possunt,uictum: eodemq; modo de sodalitatibus statuit, nisi quòd in hac sodalitates mulierum esse ait oportere,& illam mille arma ferentiũ, hanc quinque millium.(καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένοις ζῆν,καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως,πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων,ταύτην δ' πεντακισχιλίων.)In septimo de Legibus libro sodalitates alias uirorum, alias eorum propinquorum, alias mulierum & puerorũ Plato uult esse. uerba eius pauca subieci, συσσίτια δὲ κατεσκευασμένα εἶναι, χωρὶς μὲν τὰ τῶν ἀνδρῶν,ἐγγὺς δὲ ἐχόμενα τὰ τῶν αὐτοῖς οἰκείων. παίδων τε ἅμα καὶ θηλειῶν καὶ τῶν μητέρων αὐταῖς. id est, Sodalitates autem constitutæ sint, seorsum uirorũ,& in proximo illæ propinquorum eorum,itemq; puerorum,mulierum,atque

matrum earum. In quinto autem de Rep. uirorum & mulierum uult esse cōmunes. οἱ δ' ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια κοινὰ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δὴ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων, καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τροφῇ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μῖξιν. id est: Hi uerò qui domos sodalitatesq; communes habeant, nec quisquam priuatum quid tale, unà quidem erunt, qui si & in gymnasijs & in alia uita inter se permisceātur, mea quidem sententia, naturali quadam necessitate ducti, inter se commiscebuntur. Eandem disciplinam concedit uiris ac mulieribus in 7. de Legibus hac lege, τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ θηλειῶν, ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν. id est, Mea autem hæc lex etiā ad mulieres pertinet, omnia quæ mares, eadem etiā fœminas excolere & exercere oportere. Hoc etiam uult in 5. de Repub. Locum autem paulo suprà protuli. Priorem etiam Rempub. quam in libris de Repub. constituit, ex mille belligerantib. constare uult, his uerbis in 4. de Rep. καὶ ὡς ἂν ἡ πόλις σοι οἰκῇ σωφρόνως, ὡς ἄρτι ἐτάχθη, μεγίστη ἔσται, οὐ τῷ εὐδοκιμεῖν λέγω, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς, μεγίστη, καὶ ἐὰν μόνον ᾖ χιλίων τῶν προπολεμούντων. In codicib. editis est uitiose προπολεμοῦντο. idq; articulus τῶν facile indicat. hunc locum sic interpretor: Atq; ita demum maxima erit ciuitas, si, ut modò statutum est, tēperatè à te administretur: nō dico, aliorum opinione. sed reuera maxima futura est, & si ex mille solum constet qui bellum gerant. In sexto autem de Legibus li

bro, non solum Plato alterã illam remp. ex quingentis uult cõstare, ut hic ait Aristoteles, sed quadraginta addit præterea: nisi fortè hæc duo uerba καὶ τετταράκοντα, apud Aristotelem desiderentur. Vult autem tot esse in repub. hac altera Plato homines, ut summa eorum ratio cum duodecim partibus, in quas ciuitatem diuidit, constare uideatur. Verba eius hęc sunt, ἀρχὴ δὲ ἔστω τῶν μετὰ ταῦτα ὑμῖν νόμων ἥδε τις ἀφ' ἱερῶν ἠργμένη. τὸν ἀριθμὸν γὰρ δὴ δεῖ πρῶτον ἀναλαβεῖν ἡμᾶς, τὸν τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα, ὅσας εἶχέ τε καὶ ἔχει τομὰς προσφόρους ὅτε ὅλος ἅμα καὶ ὁ κατὰ φυλὰς, ὃ δὴ τοῦ παντὸς ἔθεμεν δωδεκατημόριον, ἓν καὶ εἴκοσιν καὶ εἰκοσάκις ὀρθότατα φῦναι. ἔχει δὲ διανομὰς δώδεκα μὲν ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἡμῖν, δώδεκα δὲ καὶ ὁ τῆς φυλῆς. id est, Exordium autẽ earum legum quæ sequuntur, hinc à sacris ducamus. Repetendus est enim nobis primũ quinq; millium & quadraginta numerus, in quas aptas partes & uniuersus tribuum numerus tributus est, ac tribuitur, partem quidem duodecimam totius numeri unum & uiginti et uicies duci rectissimè posuimus. nobis autem in duodecim partes omnis numerus, in duodecim etiam tribuum numerus diuiditur. Pluribus etiam sententiam suam de hac partitione explicat. Si quis legere uelit, locum indicaui. Satis est autem intelligi, cum uelle constare ciuitatem ex quinq; millibus & quadraginta: quòd cum diuiserit in partes duodecim, quas tribus uocat, is numerus cum numero tribuũ cohærebit, si eius duodecimam partem unum & uiginti, uicies ducamus. Nam uicies unum & uiginti, quadringen

gen

gentos ac uiginti explent, quæ est duodecima pars quinque millium & quadraginta, cum præsertim ex eo numero si duodecies ducatur, quinque millia & quadraginta compleantur. Ac Plato quidem hunc numerũ posteriori suæ reipub. attribuit. Aristoteles autẽ eum accusat primum inconstantiæ, quòd nunc hoc, nunc illud dicat: deinde hũc tantum & immoderatum numerum reprehendit, quòd ei sit opus agro ad alendũ immenso & nimio, nec ei solum, sed mulierum, liberorum, seruorumq́ infinitæ multitudini. Sed ad àlia ueniamus. Quod ait Aristoteles, Platonem uelle easdem artes mulieres, quas uiros discere, ut in priore repub. sic in àltera, id quidẽ suprà de priore ostẽdimus. de altera idem docendum est. Hoc ille tradit in sexto de Legibus his uerbis, τοῦτ' οὖν ἐπαναλαβεῖν καὶ ἐπανορθώσασθαι, καὶ πάντα συντάξασθαι κοινῇ γυναιξί τε καὶ ἀνδράσιν ἐπιτηδεύματα βέλτιον πρὸς πόλεως εὐδαιμονίαν. id est, Hoc igitur repetendum est, & corrigendum, omniaq́ studia cõmunia esse mulierum ac uirorum ad beatam uitam reipub. est utilius. Plato in superiori loco usus est uerbo ἔθεμεν, quod præteritum tempus declarat. Id in quinto libro statuit: quæ uerba reticebo, ne sim longior.

Quod si quis non hoc uitæ genus probet in ciuitate, neq́ priuatim, neq́ publicè, tamen hostibus ciues nõ solum cum intra fines ueniunt, sed etiam cum inde excedunt, terrorem afferre debent. εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλ-

θοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι.) His uerbis & proxima superiore oratione Aristoteles reprehendit ciuium multitudinem, quam probat Plato in 5. de Legibus his uerbis, πλῆθος δὲ ὁπόσοι τοὺς προσχώρους ἀδικοῦντάς τε αὐτοὺς ἀμύνασθαι δύναιντο, καὶ γείτοσι ἑαυτῶν ἀδικουμένοις βοηθῆσαι μὴ παντάπασι ἀπόρως δύναιντ' ἄν. id est, Tanta multitudo ciuium esse debet, quæ & hostium in agrum impetum facientium iniurias propulsare, & finitimis cum uiolantur, non omnino paruis copiis opem ferre posit. Hic enim fit mentio solum de propulsandis hostium iniuriis, cũ aggrediũtur.

Atq; etiam uidendũ est, ne forte satius sit multitudinem possessionum alio modo, eoq; planiore describere. Tantam enim esse ait oportere, ut temperatè uiuatur, quod tantum ualet, ut si quis dicat, ut bene uiuatur, &c. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον. τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν εὖ, &c.) Ita modum possessionum describit Plato in 5. libro de Legibus, isq; locus adiunctus est superiori. ὄγκος δὲ πλήθους ἱκανὸς οὐκ ἄλλως ὀρθῶς γίγνοιτ' ἂν λεχθεὶς, ἢ πρὸς τὴν γῆν καὶ τὰς τῶν πλησιοχώρων πόλεις. γῆς μὲν, ὁπόση πόσους σώφρονας ὄντας ἱκανὴ τρέφειν, πλείονος δ' οὐδὲν προσδεῖ. id est, Multitudinis autem modus non aliter rectè statuetur, quàm si ad agrum & finitimorum ciuitates accommodetur, ut agri tantum sit, ut ciuibus temperantibus res ad uiuendum necessariæ ex eo satis abundè suppetant, nec amplius quicquã desideret. Aliis ergo uerbis Aristoteles, aliis Plato utitur, idẽ declarantibus.

clarãtib. Aristoteles uult addi liberales usus. Platonẽ aliquis defendet, si neget idẽ σωφρόνως quod τὸ ζῆν ualere. quod τὸ ζῆν latius patet, pertinetq; ad omnes uirtutes. σωφρόνως ad solam temperantiã & continentiã in uictu, quæ uitã cuiusq; spectat.

Illud etiam absurdum est, eum qui possessiones æquas & pares faciat, multitudini ciuium nõ consulere, procreationemq; liberorum incertam dimittere. quasi uerò propter liberorum orbitates quot sit cunq;, eidem multitudini satis sint æquanda, propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usu uenire uideatur. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιίαν ἀόριστον, ὡς ἱκανῶς ἂν ὁμαλισθησομένην εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας ὁσωνοῦν γενομένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις.) In quinto de Legibus bonorum æquationem Plato introducit his uerbis, πεντάκις μὲν χίλιοι ἔστωσαν καὶ τετταράκοντα, ἀριθμοῦ τινος ἕνεκα προσήκοντος, γεωμόροι τε καὶ ἀμυνοῦντες τῇ νομῇ· γῆ δὲ καὶ οἰκήσεις ὡσαύτως τὰ αὐτὰ μέρη διανεμηθέντων, γενόμενα ἀνὴρ καὶ κλῆρος ξυννομή. id est, Sint quinq; millia & quadraginta, ut numerum aptum statuam, eorum qui agrum obtinebunt, partitionemq; seruabunt. Ager autem & ædes eodem modo in easdem partes tribuantur, ut uir et pars cum diuisione cõsentiat, &c. Quod dixi, multitudini ciuium consulere, & si latinum est, tamen quoniã aliam etiam habet intelligentiam, constituere modum ciuium multitudini malo dicere. Quod deinde sequitur, de incerto numero liberorũ procreandorum,

dorum, eodem libro quinto prætermissum est à Platone. Longa est oratio, qua docet quemadmodum numerus quem constituit, nec augebitur, nec minuetur. Primùm uult unumquenque qui plures liberos susceperit, unũ eorum quem habeat charissimum, hæredem relinquere: filias ea lege quam sit laturus, collocare. quibus nulli sint liberi, eis filios tribui. Alia'que multa affert huic rei remedia. Sed quia, ut ostensum est, pares uult esse possessiones, nec modum certum eo loco filiorum procreandorum statuit, aut primum Aristoteles ait non debuisse ipsum cõstituere, aut secundam etiam. quoniam si primo locus relinquitur, numerus facile uel imminuetur, uel potius augebitur. Sed uerba eius subijci melius est.

ὅπως δ' ἂν ταῦτα εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, τάδε προσδιανοητέον, ὅσαι εἰσὶ αἱ νῦν ἡμῖν ἑστίαι διανεμηθεῖσαι τὸν ἀριθμὸν, ταύτας ἀεὶ δεῖν τοσαύτας εἶναι, μήτε τι πλείους γίγνεσθαι, μήτε τί ποτε ἐλάττους. ὧδ' οὖν ἂν τὸ τοιοῦτον βεβαίως γίγνοιτο περὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὁ λαχὼν τὸν κλῆρον, καταλειπέτω ἀεὶ ταύτης τῆς οἰκήσεως ἕνα μόνον κληρονόμον τῶν ἑαυτοῦ παίδων, ὃν ἂν αὐτῷ μάλιστα εἴη φίλον, διάδοχον καὶ θεραπευτὴν θεῶν καὶ γένους καὶ πόλεως, τῶν τε ζώντων, καὶ ὅσους ἂν ἤδη τέλος εἰς τὸν τότε χρόνον ἔχει. τοὺς δὲ ἄλλους παῖδας, οἷς ἂν πλείους ἑνὸς γίγνονται, θηλείας τε ἐκδόσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιταχθησόμενον, ἄρρενάς τε οἷς αὐτῆς γενέσεως ἐλλείπῃ τῶν πολιτῶν, τούτοις ὑεῖς διανέμειν κατὰ χάριν καὶ μάλιστα. ἐὰν δὲ τισιν ἐλλείπωσι χάριτες, ἢ πλείους ἐπίγονοι γίγνονται θήλεις, ἤτινες ἄρρενες ἑκάστων, ἢ καὶ τοὐναντίον ὅταν ἐλάτ-

ἐλάττους ὦσι, παίδων ἀφορίας γενομένης, πάντων τούτων ἀρχὴν ἣν ἂν θώμεθα μεγίστην καὶ τιμιωτάτην, αὕτη σκεψαμένη, τί χρῆσθαι τοῖς περιγιγνομένοις, ἢ τοῖς ἐλλείπουσι, ποριζέτω μηχανὴν ὅτι μάλιστα, ὅπως αἱ πεντακισχίλιαι καὶ τετταράκοντα οἰκήσεις ἀεὶ μόνον ἔσονται: id est: Vt autem hæc hoc modo perpetua sint, & permaneant, hoc intelligendum est, quot modò sunt à nobis descripti foci, totidem semper esse oportere: nec ulla ex parte plures, nec unquam pauciores. Quod ut firmum & stabile sit in omni ciuitate, qui hæreditatem & partem adierit, is relinquat semper unum tantũmodo liberorum suorum, quem charissimũ habeat, uel malit illius domus hæredem: deorumq́ generis ac ciuitatis uiuorum mortuorumq́ procuratorem. Ex alijs autem liberis, quibus plures erunt, filias ex lege quam feremus, collocabunt: mares ijs ciuibus quibus liberi nulli erunt, dabunt, primũ ac maximè in beneficij loco. Sin gratiosi aliqui non sint, aut si cuiq plures sint fœminæ, aut mares: aut contrà si pauciores sint, inopiaq́ sit liberorũ, & orbitas: magistratus, quem & maximum & amplissimum constituemus, his omnibus præficietur, qui uideat, quid ijs qui aut modum constitutum transibunt, aut ab eo discedent, futurũ sit: rationemq́ excogitet, qua quinque millia & quadraginta domorum numerus permaneat, &c.

Propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usuuenire uideatur. Atqui non tam subtilis tum ratio ciuitatum, quàm nunc, esse debuit. Nunc enim quoniam opes & facultates inter se

diuidit multitudo,quantacunque sit,nemini quicquam deest: tum uerò cum nulla fieret bonorũ partitio,necesse erat aratores,siue minor,siue maior eorum numerus esset,nihil obtinere. ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀκριβῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε καὶ νῦν. νῦν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς ὁποσονοῦν πλῆθος. τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοὺς παραζύγας μηδὲν ἔχειν, ἐάν τ' ἐλάττους ὦσι τὸ πλῆθος, ἐάν τε πλείους.) Hic mihi locus corruptus & deprauatus uidetur, idque ex eo intelligi licet, quòd cum his duobus aduerbijs utatur Aristoteles, νῦν καὶ τότε, in Platonis refellẽda sententia, tamẽ νῦν solum initio huius loci positum est. Mihi ergo uidetur in illa ratione, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν, &c. hæc duo uerba, ὥσπερ ἀρχαῖον, desiderari. ut sit sententia, Propterea quòd ut quondã, sic nunc, &c. Nam mihi comparare uidetur Aristoteles eam bonorum diuisionẽ quę ipsius erãt temporibus, cum ea communitate bonorũ quã primo libro dicit fuisse in primis hominum societatibus. Quid autem sit, quod Platonis dicat sententia euenire ciuitatibus, ut quondam, sic illis temporibus, si quis requirat, æquationem bonorum, cum numero ciuium congruentem dico esse, nec solum propter ἀτεχνίαν, siue ut ait Plato, ἀφορίαν, id est orbitatem & penuriam prolis, sed etiam propter colonias, quæ deducebãtur quondam: quas etiam uult deduci Plato, ut numerus ciuium cum modo agrorum domorũque consentiat. Platonis enim hoc institutum Aristotelẽ reprehendere, indicant uerba eius quæ posita in 5.

de

de Legibus, subijciam, ut omnibus liceat existimare, an uera sit nostra sententia· καὶ δὴ καὶ τόγε τέλος, ἂν πᾶσα ἀπορία περὶ τὴν ἀνίσωσιν τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα οἴκων γίγνηται, ἐπίχυσις δ' ὑπερβάλλουσα ἡμῖν πολιτῶν διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμβαίνῃ, καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ. id est: Postremo si omnis inopia ex numero quinque millium & quadraginta domorum, qui non sit æquabilis, nascatur, nimiaque ac immoderata liberorū procreādorum cupiditas in nostris ciuibus dominetur propter eorum qui in una domo habitāt, & inopia premamur, tum uetus institutum & consiliū repetendū est, de quo sæpe diximus, ut colonias deducant amici et propinqui, quócunque commodum uidebitur. Hoc ergo institutū ueterū quod probat Plato, de colonijs deducendis, ne modus quem statuit transeatur, mihi refellere Aristoteles hoc loco uidetur. Vt autem ita sit, certè comparationis & similitudinis quam refellit, quę sententia sit ignoro. ait enim suis temporibus, cum bonorum partitio fieret, nemini quicquam defuisse, id est inopē fuisse. & tamen cum bona non diuiderentur, παράζυγας nihil obtinuisse necessariò. Quí enim fieri potest, primùm ut aliqui stante bonorum communitate nihil habeant? deinde qui sunt isti παράζυγες? Ego quidem qui παράζυγες essent, inuenire non potui. Alij adiuges dicunt, ineptum & minus latinum uocabulū. Itaque cum illud repudiarem, aratores dixi παράζυγας,

quòd mihi compositum uerbum à ζυγῶ, id est iugo uidebatur. Sed quoniam ad sentētiam huius loci, quæ difficilis est, an aptū sit, iudicare nō possum, aliorum erit existimare. Quod si mihi etiam dicere liberè quod sentiā liceat, παράζυγες & ὁμόζυγες quodammodo contrarij uidentur. Vt ergo ὁμόζυγες dicuntur boues qui eodē iugo coercentur & cohibentur, sic παράζυγες ij sunt (mea quidem sententia) qui non eodem iugo continentur. Quam similitudinem ad rem familiarē trāsferens Aristoteles, quasi ὁμόζυγας appellaret eos qui in Rep. unam eandemq́ domū habitarēt: sic παράζυγας eos uocare mihi uidetur, qui cum una domo quasi iugo & imperio domestico capi nō possint, in alias domos quasi in colonias excūtiant. ut παράζυγας eos etiā quos περιγινομένους Plato ex superiori loco uocare perspicitur, intelligamus. περιγινομένους aūt eos dicit filios, qui numerū à se præscriptum quinq́ milliū & quadraginta ciuium superant. Est enim περιγίνεσθαι idem quod περιεῖναι, id est superesse, redundare, superare, ut neutrum uerbum est. cuius contrarium est ἐλλείπειν Itaque uidendum est, num περίζυγας potius legendum esse uideatur. Nam ζυγὸν fortasse ad agrorum modum statutum refertur: ut περίζυγες ij sint, qui transeunt modum quinque millium & quadraginta partium, in quas uult Plato pro portione & multitudine ciuium agrum diuidi. Quid ergo de hoc uerbo sentiam, exposui. Nunc ad id quod modò de huius loci sententia quæsitum est, quí fieri possit ut aliqui in bonorum communitate nihil habeāt, ueniendum

niendum est. Equidem sic existimo, eos nihil habere, propterea quod bona quæ cuique familiæ suppetebant quondam ad uiuendum, ad eos non peruenirent, qui post iustum numerum nascerentur. Itaque in colonias, ut dictum est, mittebantur.

Ait enim oportere, quemadmodum stamen ex alia lana, quàm ex licijs texitur, sic eandem cum ijs qui parent, eos qui imperant habere rationem. *φησὶ γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους.*) Hoc Plato in quinto de Legibus libro tradit his uerbis, *καθάπερ οὖν δή τινα ξυμφυὴν, ἢ καὶ πλέγμα ἄλλ' ὁτιοῦν οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν οἷόν τ' εἶναι, τήν τε ἐφυφὴν καὶ τὸν στήμονα ἀπεργάζεσθαι, διαφέρειν δὲ ἀναγκαῖον τὸ τῶν στημόνων πρὸς ἀρετὴν γένος, ἰσχυρόν τε γὰρ, καί τινα βεβαιότητα ἐν τοῖς τρόποις εἰληφὸς. τὸ δὲ μαλακώτερον, καὶ ἐπιεικείᾳ τινὶ δικαίᾳ χρώμενον· οὕτω δὴ τοὺς τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξοντας δεῖ διακρίνεσθαί τινα τρόπον, ταύτῃ καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας ἑκάστοτε κατὰ λόγον.* id est, Quemadmodum autem fieri non potest, ut in textili opere aut quouis alio ex eisdem licia & stamen fiant, sed stamen præstare debet robore: firmum enim & natura sua durum est, licia contrà molliora & teneriora, ut facile cedant & flectantur: sic inter eos qui magnos magistratus gesturi sunt in Republica, quædam dissimilitudo esse debet, & cætera. Hic locus in libris uulgatis deprauatus est. *ὅδην* enim pro *οὕτω* positum est, & *ἐπαινέα* pro *ἐπιεικείᾳ*. est autem *ἐπιείκεια*, uirtus quæ ab *εἴκειν* uerbo du-

cta

cta mihi uidetur, qua non omnia pro nostro iure agimus, sed de illo cedimus. Verbum autẽ ξυμφυὴν corruptum esse puto. fortasse traiectione literæ unius, & alterius mutatione, corruptũ est, ξυμφυὴν pro ξυνυφὴν. In hoc etiam Aristotelis quẽ tractamus loco eadẽ mihi deprauatio uidetur τὸ στημόνιον, pro τὸ στήμονα, ut est apud Platonem. στήμων ergo stamen dicitur, κρόκη autem & ἐφυφὴ licium, id est filum quo textores in tela stamen implicãt. Quidam uir doctus uertens hunc Aristotelis locum, Platonis esse uerba dicit. ex quo intelligi licet, cum alia sint Platonis uerba, alia Aristotelis, ab illo Platonis uerba lecta non fuisse.

Atque etiam uidendum est, ne forte ædificiorũ diuisio ad rem familiarem non cõferat. Binas enim ædes, cũ separatim diuisisset, cuique attribuit, cũ difficile sit duas domos habitare. καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων δ' διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ' οὐ συμφέρει πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκόπεδα ἑκάστῳ νέμει, διελὼν χωρίς.) Hoc statuit Plato in 5. extremo de Legib. cuius uerba eo libentius subijciam, quòd ex ijs hic locus fiet planior. Nam διελὼν χωρίς obscurum est, quod planum fiet uerbis eius prolatis. Vult enim Plato suas cuique binas esse ędes, nõ continuatas illas quidem, sed seiunctas & separatas. quoniam unam domũ in media urbe uult ædificari, alteram in extrema. τέμνειν δ' αὖ καὶ τὰ τῆς πόλεως δώδεκα τμήματα τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ τὴν ἄλλην χώραν διενέμομεν, καὶ δύο νέμειν ἕκαστον οἰκήσεις, τήν τε ἐγγὺς τοῦ μέσου, καὶ τὴν τῶν ἐσχάτων. id est, Diuidendæ sunt etiam duodecim ciuitatis regiones & partes, quemadmo-

dum

dum alium etiam agrum sum partitus, ut binæ ædes cuiq; tribuantur, quarum altera in media, altera in extrema urbe ædificetur.

Sin ut optimam post primam Rempub. non præclarè. εἰ δ' ὡς ἀρίστην μετὰ τὴν πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς.) Ego in hoc genere μετὰ secundũ, malo dicere. nam cum superlatiuo utendum est, Cicero illud μετὰ dicit secũdum. In 2. de Officijs: Proximè autem & secundum deos, homines hominibus maximè utiles esse possunt. Si addatur participium uel nomen rei, μετὰ Post dicitur, ut post homines natos, post hominum memoriam turpissimus. Intelligendum est autem, ut hic locus intelligatur, à Platone tres Respub. cõstitui, unam in libris de Rep. secundam in libris de Legibus: tertiam in quinto de Legibus se aliquando constituturũ pollicetur. Ac primam quidẽ cũ eam se constituisse dixit eo quem modò nominaui libro, in qua omnia communia sint, mulieres, liberi, bona, tum de secũda ita loquitur: ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴητε ἂν γενομένη πῶς ἀθανασίας ἐγγύτατα, καὶ ἡ μὲν δευτέρα. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανούμεθα. id est, Quã autem hoc tempore aggressi sumus, ea si absoluatur, ad immortalitatem proximè accedet. atq; hæc quidem secunda est. Tertiam autem deinceps, iuuante Deo, ad finem perducemus.

Ac nonnulli quidem sunt in ea sententia, ut dicant optimum ciuitatis statum ex omnibus Rebuspub. confusum esse oportere. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην. Cicero in 2. de Repub.

apud

apud Nonium hoc etiam ait: Statui esse optimè constitutam Rempub. quæ ex tribus generib. illis, regali & optimati & populari cõfusa, &c. quę sunt corrupta. Locum etiam Platonis de rerũ cõmunitate in 4. attigit: Et noster Plato magis esset Lycurgus, qui omnia prorsus iubet esse communia, ne quis ciuis propriã aut suã rẽ ullã queat dicere. Hæc sunt apud Noniũ in uerbo Proprium. Duo aũt huius loci apud eum corrupti sunt. nec quidã qui omnes locos Ciceronis de Rep. unde cũq; potuit, diligẽter in unũ coegit, hũc correxit locũ. Locus aũt corruptus est syllabarũ separatione. Est enim Vllaq; adijcere, pro, queat dicere.

At uero in his legibus Socratis sentẽtia est, eam Rẽpub. quæ sit omniũ optima, ex populi & tyrãni imperio cõstare oportere: quæ imperia uel omnino in numero Rerũpub. nõ sunt reponẽda, uel certe in numero deterrimarum. ἐν δὲ τοῖς εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἄν τις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πάντων.) Hoc autem Atheniensis quidam, ut Socratem intelligamus, dicit in 3. libro· ἄκουσον δὴ νυν. εἰσὶ πολιτειῶν οἷον μητέρες δύο τινες, ἐξ ὧν τὰς ἄλλας γεγονέναι λέγων ἄν τις, ὀρθῶς λέγοι. καὶ τὴν μὲν προσαγορεύειν μοναρχίαν ὀρθόν, τὴν δ' αὖ δημοκρατίαν. καὶ τῆς μὲν τὸ περσῶν γένος ἄκρον ἔχειν, τῆς δ' ἡμᾶς. αἱ δ' ἄλλαι σχεδὸν ἅπασαι, καθάπερ εἶπον, ἐκ τούτων εἰσὶ διαπεποικιλμέναι. δεῖ δὴ οὖν καὶ ἀναγκαῖον μεταλαβεῖν ἀμφοῖν τούτοιν, εἴπερ ἐλευθερία τ' ἔσται καὶ φιλία μετὰ φρονήσεως. ὃ δὴ βούλεται ἡμῖν ὁ λόγος προστάττειν, λέγων, ὡς οὐκ

ὡς οὐκ ἄν ποτε τούτων πόλις ἄμοιρος γιγνομένη, πολιτεύεσθαι δύναιτ' ἂν καλῶς. Id est: Nūc ergo audi. Sūt Rerumpublicarum quasi matres, duæ quædam: ex quib. rectè dici possunt reliquę extitisse. quarū illam tyrannidem, hanc populare ciuitatis genus appellare possumus. Atq; illa superior apud Persas optimè constituta est, hæc apud nos. Cæteræ uerò ferè omnes, ut dixi, ex his distinctæ sunt atq; confusæ. Quocirca confundatur & temperetur ex his oportet ac necesse est, si modò in aliqua libertas & amicitia cum sapientia coniūcta reperiantur. quod quidem hoc nostro sermone præscribere uolumus, nullam unquam quę quidem harum sit expers, rectè gubernatum iri ciuitatem. Eadē etiā eius sententia est in sexto libro.

Nam ex delectis sortitionem fieri, commune utriusq; est, &c. τὸ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς κοινὸν ἀμφοῖν, & cætera.) Hoc loco uult docere Aristoteles, Rempublicam eam quam Plato in libris de Legibus secundam constituit, non confusam esse ex regali et populari ciuitatis genere, ut ille uult: sed ad paucorum ius & ditionem, & ad populare genus, sed ad superius magis pertinere. Itaq; quod hoc loco ait Aristoteles κοινὸν ἀμφοῖν, uerbum ἀμφοῖν relatiuum est, ut uocant, harum duarū Rerumpublicarum. Si quis uelit fusius & plurib. hæc explicata intelligere, legat quartum horum librorū. Et quoniam Platonis Remp. contrà quàm uult, ex his duobus generib. cōfusam esse, legibus & moribus earum Rerumpublicarum proprijs demonstrat, eis ipsis legibus parēre Platonē, aut eas potius eum ferre leges, ex sexto libro de Legib. ferè pagina prima intelligi licet.

cet. Longa est oratio, quam ne sim longior prætermittam.

Senatorum etiam cooptationem facit ad idē paucorum imperiū pertinere. cooptare omnes illos quidem necesse est, sed ex prima classe: deinde totidē ex secunda, tum ex tertia: nisi quod nō omnes necesse est, qui sunt ex tertia & quarta. Ex quarta autē classe ij soli necessariò cooptare debent, qui sunt primæ & secūdæ. deinde ex his parem numerum à quoq; censu declarare censet oportere. Ita futuri sunt plures ex maximo censu, ijq; meliores ob eā causam quia legēt necessariò. ὀλιγαρχικὴν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων ἢ τετάρτων. ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις, εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμόν, ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων καὶ βελτίους διὰ τὸ μὴ ἐπάναγκες. Hic locus à Platone fusius tractatus, ab Aristotele in angustum coactus est, alijsq; uerbis interdum explicatus. Certè deprauatus est. Quod ut intelligatur, locum Platonis coniungam. βουλὴν δὴ εἶναι μὲν τριάκοντα δωδεκάδας· ἑξήκοντα δὲ καὶ τριακόσιοι γίγνοιντο ἂν πρέποντες ταῖς διανομαῖς, μέρη δὲ διανείμαντας τέτταρα κατὰ ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν τούτων ἐξ ἑκάστου τῶν τιμημάτων φέρειν ἐνενήκοντα βουλευτάς, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν μεγίστων τιμημάτων ἅπαντας φέρειν ἐξ ἀνάγκης, ἢ ζημιοῦσθαι τὸν μὴ πειθόμενον

νομ τῇ δοξάσῃ ζημίᾳ. ἐπεὶ δ' ἂν ἐνεχθῶσι, τούτους μὲν κατασημήνασθαι, τῇ δ' ὑστεραίᾳ φέρειν ἐκ τῶν δευτέρων τιμημάτων κατὰ ταὐτὰ καθάπερ τῇ πρόσθεν. τρίτῃ δ' ἐκ τῶν τρίτων τιμημάτων, φέρειν μὲν τὸν βουλόμενον, ἐπάναγκες δ' εἶναι τοῖς τῶν τριῶν τιμημάτων. τὸ δὲ τέταρτόν τε καὶ σμικρότατον, ἐλεύθερον ἀφεῖσθαι τῆς ζημίας, ὃς ἂν αὐτῶν μὴ βούληται φέρειν. τετάρτῃ δὲ φέρειν μὲν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ σμικροτάτου τιμήματος ἅπαντας, ἀζήμιον δ' εἶναι τὸν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου τιμήματος, ἐὰν ἐνεγκεῖν μὴ βούληται. τὸν δ' ἐκ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μὴ φέροντα, ζημιοῦσθαι, &c. id est, Senatus autem ex dodecadibus triginta constabit, quibus ex partitionibus trecenti & triginta explebuntur. Hi in quatuor partes per nonaginta ita tribuantur, ut ex unoquoq; censu nonaginta senatores legãtur. Ac primũ quidẽ omnes primæ classis necessariò legent: aut qui minimè paruerit, ei mulcta dicetur quæ statuta fuerit. Postea uerò quàm lecti fuerint, declarabuntur. Postero autem die totidem quot pridie leget secunda classis. tertio, tertiæ classis qui uolet, cooptabit. Ac tres hæ classes legere cogẽtur. Quartæ autem classis & infimæ omnes illæ quidem legent, sed si quis nolit, ei fraudi non esto. Quarto autem die quartæ & tertiæ classis omneis legunto. Ac si quis ex his duabus classibus legere nolit, ei fraudi nõ esto. Si quis autem primæ & secundæ prætermittat, mulctator, &c. Locus Aristotelis coniũctus cum illo Platonis, facile corrigi potest. Nam oratio illa, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου τῶν τετάρτων, & c. respondet illi Platonis τετάρτῃ δ', &c. Itaq; sic legẽdũ est apud Aristotelẽ,

 quod

quod ualet, quarto aũt die quartæ classis, id est quo quarta classis leget senatores. nãq; sequitur μόνοις ἐπανάγκες τοῖς πρώτοις, in eo patrius casus τετάρτων non ad uerbũ μόνοις pertinet, sed sic distinguendum est, τετάρτη δ᾽ τῶν τετάρτων, μόνοις, &c. Vel potius pro τετάρτων legendũ est τιμημάτων, ut uerbo μόνοις τοῖς πρώτοις, &c. excludatur tertia & quarta classis. Est enim hęc ipsa quã corrigo, oratio, deprauata ex omnib. una maximè. In qua legẽdũ esse τετάρτη, hinc intelligi potest: quod enumeratis diebus tribus quib. uult Plato legi Senatores, Aristoteles his uerbis πρῶτον, εἶτα, εἶτα, de quarto die creatiõis ea differit. Ego in hoc loco trãsferendo nihil mihi mutãdũ censui, ne corrũpere, non corrigere uiderer. Satis enim mihi uisum est in cõmentarijs admonere. Itaq; uerba φέρειν, ἀποδεῖξαι, ut Leonardus Brunus Aretinus, ad uim patiẽdi trãstuli, cũ actionẽ declarent. Nã loquitur ut Aristoteles, sic Plato, de ijs qui creant & cooptãt senatores, non de ijs qui cooptãtur. βελτίους aũt, quos meliores dixi, malo dicere meliore erunt cõditione. Hoc enim multo est illo & facilius ad intelligẽdum, & ad dicendum elegantius. Quod dixi legendũ esse τῇ δ᾽ τετάρτῃ, legi etiam rectè potest, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ ἢ τετάρτων, ut hæc uerba traiecta esse uideantur. Sic enim legi hoc potest, εἶτ᾽ ἐκ τῶν τρίτων, εἶτ᾽ ἐκ τοῦ τετάρτου, ἢ τετάρτων πλὴν, &c. ut addamus, ἀλλὰ μόνοις, &c.

IN V. CAP.

NOn solum autem homines ad iniuriã faciendam aggrediũtur, ut res quæ desunt suppe-

ſuppeditent,& c. uerum etiam ut capiant oble-ctationem,& ne concupiſcāt. οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσι,& c. ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσι Paulo infrà: Ita fit, ut non huius cauſa ſolum, uerum etiam concupiſcāt ad perfruendas uoluptates. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς. In primo libro de Officijs hunc locum Cicero imitatus eſt. Maximā autem partem ad iniuriam faciendā aggrediūtur nōnulli, ut adipiſcantur ea quæ concupierunt. Expetuntur autem diuitiæ tum ob uſus uitę neceſſarios, tum ad perfruendas uoluptates. Quod dixit, Maximā partem aggrediuntur ad iniuriam faciendam nonnulli, Ariſtoteles paulo infrà dicit, ἀδικοῦσι τὰ μέγιστα. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα. Quanquam τὰ μέγιστα ἀδικεῖν interpretor, maximas iniurias facere. διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιθυμεῖν, eſt, quod Cicero ait, expetere ad uſus uitæ neceſſarios.

Aequatio ergo bonorum inter ciues, &c. ἔστι μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων οὐσίας εἶναι ἴσας.) Paulo ſuprà, ἰσότητα τῆς κτήσεως appellauit, quod Cicero dicit æquationem bonorum. In ſecundo de Officijs: Capitalis omnino oratio eſt, ad æquationem bonorum pertinens.

Iam uerò inſatiabilis eſt hominū improbitas, quibus primum ſatis ſunt duo oboli: cū aūt eos cōſecuti ſunt, tū plus ſemper expetūt, dū infinitas opes congeſſerunt. Nunquā enim expletur, nunquā ſatiatur cupiditatis ſitis. ἔτι δ' ἡ πονηρία

ἀνθρώπων ἄπληστον. καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολίω μόνον. ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ἦ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρος γὰρ ἡ ἐπιθυμίας φύσις)Hanc ſententiã Ariſtoteles de Ariſtophanis Pluto ſumpſiſſe mihi uidetur, apud quem Chremylus cùm alijs multis, tum his uerbis Plutum alloquitur,

Σοῦ δ' ἐγένετ' οὐδεὶς μεστὸς οὐδὲ πώποτε.
Ἀλλ' ἢν τάλαντά τις λάβῃ τρισκαίδεκα,
Καὶ ἢν ταῦτ' ἀνύσῃ τετταράκοντα βούλεται,
οὔ φησιν οὐκ εἶναι βιωτὸν αὐτῷ τὸν βίον.
At ſatietas nunquam cepit ullum tui.
Sed ſi talenta quis capit tria cum decem,
Atq; hæc obtinet, tum quadraginta percupit,
Vel certè ſibi eſſe uitalem uitam negat.

Leges carminis in hoc uerbo uitalem non ſeruaui, ſed quia ſublato eo non fuiſſet tam illuſtris ſententia, id remanere malui. Hoc quod dixi, Nunquam enim expletur, &c. ſunt uerba Ciceronis, primo Paradoxo.

IN VII CAP.

A Theſſalis enim initio defecerunt. ἐπεὶ καὶ τοῖς θετταλοῖς κατ' ἀρχὰς ἀφίσαντο.) Intelligi debet uerbum πενεστάι. Hoc capite Ariſtoteles Lacedęmoniorum Remp. multis de cauſis improbat. Si quis uolet plura ad hãc pertinẽtia cognoſcere, legat Xenophontem, qui librum de ea ſcripſit: & Lycurgi uitam, quam Plutarchus ſcripſit. Plutarchus in Lycurgi uita de mulierũ licentia diſſentit ab Ariſtotele, qui hoc loco eã rẽprehendit. Multa etiã Athenæus de ea diſſerit. Neq; enim ea quę tot auctores de quaq; re

re cõmemorant, institui afferre, ne sim longior.

Quocirca in eiusmodi Rep. diuitię in honore sint & precio necesse est, pręsertim si muliebri imperio regãtur. cuiusmodi sunt quædam genera hominum, qui sunt ad rem militarem & bellicã apti ultra Gallos, aut si qui sunt alij, apud quos concubitus mariũ inter se perspicuè probentur. ὥστ' ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε κἂν τυγχάνωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω κελτῶν, ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν. γυναικοκρατεῖσθαι ea forma dicitur, qua ἀριστοκρατεῖσθαι. Itaq; eodẽ modo uertendũ est, regi à mulierib. uel muliebri imperio parére, uel esse in mulierũ potestate. ἔξω κελτῶν, ultra Celtas dico. Et quod dicitur pręterea ἢ κἄν τινες, non ad Gallos referẽdũ est, neq; enim de Gallis loquitur, sed de ijs gentibus quæ ultra Gallos sunt. στρατιωτικοὶ dicũtur à Cicerone, apti ad rem militarẽ: & πολεμικοὶ, ad rem bellicã. In primo lib. de Officijs: Multi enim quæsierũt bella sæpe propter gloriæ cupiditatẽ, atq; id in magnis animis ingenijsq; plerunq; cõtingit, eoq; magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum.

Quinetiam Ephororum ratio uitiose constat. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν φαύλως ἔχει.) ἐφόρους Ephoros appello, ut Cicero in tertio libro de Legibus. ἐφορείαν etiam Ephoratũ, ea forma qua à tribuno tribunatus dicitur. Phiditia etiam latinè dico cũ Cicerone, in quinto libro

quæstionũ Tusculanarum: Quid? uictum Lace-
dæmoniorũ in Phiditijs nõ'ne uidemus? ubi cũ
tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure
illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatũ. Tũ
is qui illud coxerat: Minimè, inquit, mirum. con
dimenta enim defuerũt. Quę tandem? inquit il-
le: Labor in uenatu, sudor cursus ab Eurota, fa-
mes, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum e-
pulæ condiuntur. Ius nigrum dicitur à Plutar-
cho ὁ μέλας ζωμὸς, in uita Lycurgi. Et quoniam
eo loco hoc ipsum narrat factum, quod Cice-
ro, non alienum erit eius uerba attexere. τῶν
δ' ὄψων, εὐδοκιμεῖ μάλιστα παρ' αὐτοῖς ὁ μέλας ζω-
μὸς, ὥστε μήτε κρεαδίου δεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλ-
λὰ παραχωρεῖν τοῖς νεανίσκοις, αὐτοὺς δ' τοῦ ζωμοῦ κα
τατεταγμένους ἑστιᾶσθαι. λέγεται δέ τινα τῶν ποντι-
κῶν βασιλέων, ὠνήσασθαι τοῦ ζωμοῦ καὶ πρίασθαι λακωνι-
κὸν μάγειρον· εἶτα γευσάμενον δυσχεράναι. καὶ τὸν
μάγειρον εἰπεῖν, ὦ βασιλεῦ, τοῦτον δεῖ τὸν ζωμὸν ἐν
τῷ εὐρώτᾳ λελουμένους ἐπιρροφᾶσθαι. id est: Ex opso-
nijs aũt apud eos ius nigrum maximè probatur,
haberturq; in delicijs. Itaq; senes carnes minimè
desiderãt, sed eis adolescentibus relictis, ipsi pręs-
cripto iure uescuntur. Fama est autem, quendã
regem Ponti, cum iuris gratia seruũ Lacedæmo
nium emisset, gustassetq;, eo iure non delectatũ.
tũ eũ qui illud coxerat dixisse: Hoc ius, rex, cur-
sus ab Eurota condit. Quid dissimile sit apud
Ciceronem & Plutarchum, facile est uidere. Phi
ditia per literam t scribi debẽt. Phiditæ enim so
dales dicuntur, ut σύσσιτοι. Hoc enim uerbũ sæ-
pę usurpat Athenæus in quarto libro, in quo
multa

multa narrat de Lacedæmoniorũ uictu. itemq́ apud Plutarchum multa ſunt in uita Lycurgi, quibus planior locus fiet de Phiditijs, quẽ Ariſtoteles hic tractat. Explicat enim quæ quiſque ad Phiditia ſolitus erat conferre. quæ cuiq́ legere licebit. Ego enim in libro de Magiſtratibus, ne eadem repetere cogar, idoneo loco de Lacedæmoniorum aliorumq́ Græcorum magiſtratibus differam.

IN IX. CAP.

QVod ſi opibus & copijs ocij gratia conſulendum eſt, male ſe res habet, cũ ſummus quiſq́ magiſtratus, ut regnum & munus imperatorium pecunia cõtenditur. *εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν χάριν σχολῆς, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν στρατηγίαν.*) Hunc locum planè imitatus eſt Cicero in libro 2. de Officijs: Male enim ſe res habet, cum quod uirtute effici debet, id tẽtatur pecunia. Hoc etiam ab Ariſtotele *φαύλως ἔχειν* his in libris ſæpe dicitur.

Quæcunq́ autem opinio de cuiuſq́ rei honore ac precio, in principibus extiterit, eadem in cæteris ciuibus neceſſariò ſecutura eſt. *ὅτι δ' ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις.* In tertio libro de Legibus Cicero hunc locũ expreſsit magna ex parte: Nec enim tantũ mali eſt peccare principes, quanquã eſt magnũ hoc per ſe ipſum malũ: quantũ illud, quòd permulti etiã imitatores principũ exiſtunt. Nã licet uidere, ſi uelis explicare memoriã temporum, qualeſcunq́

summi ciuitatis uiri fuerint, talem ciuitatem fuisse, quæcunque mutatio morũ in principibus extiterit, eandem in populo secutã. Secutã enim, nõ secuturam legendum est, ut in uulgatis libris legitur, quoniã de præterito loquitur. Tũ sequitur: Idque haud paulo est uerius, quàm quod Platoni nostro placet, qui Musicorũ cantibus ait mutatis, mutari ciuitatũ status. Hoc ipsum Platonis Cicero in secũdo libro affert: Quamobrem ille quidẽ sapientissimus uir Græcię, lõgeque doctissimus, ualde hãc labẽ ueretur. Negat enim mutari posse musicas leges, sine immutatione legum publicarũ. Hęc sentẽtia Platonis est posita apud eum in quarto libro de Rep. εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν εὐλαβητέον. οὐδαμοῦ γὰρ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι, ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων, ὥς φησί τε Δάμων, καὶ ἐγὼ πείθομαι. id est: Noui enim generis Musicæ uerenda mutatio est. neque enim mutari possunt musicæ leges, sine immutatione legũm publicarum, uel maximarum, ut & Damon ait, & ego mihi persuadeo.

Itaque ijs qui habent à natura adiumenta rerũ gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda Respub. est. διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀριστάρχειν, τούτους ἄρχειν.) Verba sunt Ciceronis, sumpta ex primo de Officijs libro. Hæc uerba, abiecta omni cũctatione, non sunt apud Aristotelem. Hęc igitur ratio dicendi notãda est, δύνασθαι ἀριστάρχειν, ἢ ἄρχειν. id est, habere adiumenta rerum optimè gerẽdarum. Rei enim uerbum pro Rep. accipitur sępe, sed ferè in numero multitudinis. quod apud

Græcos

Grçcos efficit πρᾶγμα, & πράγματα. Quoniam autem uerbum ἄρχειν, & adipifci magiſtratum, & gerere ualet, & gerere Rempublicam, Cicero hæc duo ob eam cauſam uſurpauit pro illo uno Græco.

IN LIBRVM TERTIVM *Obſeruationes.* In Cap. I.

SVperioribus duobus libris in obſeruationibus multũ operæ ſtudijq́ꝫ poſui, quòd multa erãt eiuſmodi, quæ longã orationẽ admonitionẽq́ꝫ deſiderarent. Deinceps aut nullæ erũt, aut certè perbreues obſeruationes: partim quòd ferè ea quæ admonitione noſtra egẽt, alijs locis à nobis tractata ſunt: partim quòd in libro de Magiſtratibus alia trademus.

Hoc enim iuris eſt etiam inter eos, inter quos teſſerarũ cõmunio eſt. τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι.) σύμβολον uerbum latiſſimè patet. Interdum particula eſt, quã quiſq́ꝫ conuiua dat in cœnam aut prandium. qua in ſignificatione hoc uerbo utitur his libris Ariſtoteles: Latinè dicitur à Terentio in Adria, Symbolũ dedit. Hinc apud nos bolum, fruſtũ dici arbitror. In libris de Ortu & interitu, accipitur pro particula qualitatũ quæ cũ duobus elementis cõmunicatur, quæ ſignificatio haud lõgè abeſt à ſuperiore. Hoc in loco pro ſigno quodã, quod mercatores diuerſarum Rerumpublicarũ alteri alteris dare ſolent, uel etiã à principibus obtinẽt, ut libere ac tutò in alias ciuitates cõmeare, & con-

trahere res inter se possint. A' Latinis tessera dicitur. aliaq; militaris uocatur, quæ uulgo appellatur uerbũ uigilum, alia hospitalis. In 7. ab Vrbe condita T. Liuius: Vigilijs deinde dispositis, cæteris omnibus tesseram dari iubet, ubi secundæ uigiliæ buccina datum signum esset, armati cũ silentio ad se conuenirent.

Quanquã municipes non omnino eius sunt participes societatis, sed quẽadmodũ pueri qui nondũ uirilẽ togã sumpserũt, aut senes qui exauctorati sunt, &c. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας, ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους. &c.) Deest, Multis locis, id est πολλαχοῦ. μετοίκησις à Cicerone migratio dicitur, in primo lib. Quæstionum Tusculanarũ, quo loco Apologiæ Socratis particulam transtulit: & μετοικεῖν, migrare. μέτοικος ergo is propriè dicitur, qui ex una ciuitate in aliam migrat, qui uenit in aliam ciuitatẽ: Ascititius à me, & inquilinus alijs locis dicitur, hoc municeps. quod ne quis miretur, Festi Pompeij auctoritatem sum secutus. Prætermittam alia quæ ille hoc uerbo declarari asserit: tantum ea afferã quæ ad id quod agimus pertinent. Item municipes erant, qui ex alijs ciuitatibus Romam uenissent, quibus non licebat magistratũ capere. Sed hoc multo est euidentius in uerbo Municipiũ: Municipium id genus hominum dicitur, qui cũ Romã uenissent, neq; ciues Rom. essent, participes tamen fuerunt omnium rerũ ad munus fungendũ, præterquam de suffragio ferẽdo, aut magistratu

gistratu capiendo. Ex his intellectum arbitror, μετοίκους municipes rectè dici. Nam Aristoteles cũ hoc in loco, tũ multis alijs, negat μετοίκους esse ciues: quod statuat eum ciuem omnino qui magistratus capere posit, & sentẽtiam dicit, quod municipibus sententia Pompeij negatũ est Romæ. ἐγγράφεσθαι, uerbum è uerbo, inscribi ualet. Hoc loco de pueris dicitur, qui adscribebantur in uirorum numerum. Quod quoniã apud nos uirilem togam sumere dicitur, eo genere sum usus. ἀφειμένοι dicuntur exauctorati. id est qui auctoramento, id est obligatione maximè sacramenti militaris soluti sunt, & liberati. Loquitur autem hic Aristoteles de senibus, qui per ætatem iam non possunt munia ciuilia obire. In tertio huius libri capite, ἀφειμένους non omnino dicit, sed dat patrium casum, ἔργων τῶν ἀναγκαίων, id est qui à necessarijs muneribus soluti sunt ac liberi.

Explicandæ autem rei gratia appellemus, nullis certis temporibus circumscriptum liberumq; Magistratum. ἔστω δ' διορισμοῦ χάριν ἀόριστος ἀρχή.) Diuisio est magistratuum, quam paulo suprà adhibuit Aristoteles, alios esse circumscriptos certis temporibus, alios non esse. hoc posterius genus uocat ἀόριστον ἀρχὴν, quem ad uerbum Cicero etiam infinitum uocat. In tertio libro de Legibus: Quod quidem genus legationis ego consul, quanquam ad commodum Senatus pertinere uidebatur, tamen approbãte senatu frequentisimo, nisi mihi Leuinus trib. pl. intercesisset, sustulissem: minuit tamen tempus

&

& quod erat infinitum, annuum feci. Ita turpitudo manet, diuturnitate sublata.

Nonnullis enim nec populus est, nec senatus legitimus, sed indictus. ἐνίοις γὰρ οὐκ ἔστιν δῆμος, οὐδ᾽ ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους.) Intelligitur nomen Rebuspub. ἐκκλησία propriè concio est, & βουλὴ consiliũ, & γερουσία senatus: de quibus omnibus in lib. de Magistratibus idoneus erit disputandi locus. Nunc hoc tantum dicam, aliam concionem legitimam esse, id est νόμιμον: aliam indictam. quod eodem modo de senatu iudicandum est. Legitima dicitur ea, quæ statis certisq; temporibus conuocatur, quę etiã κυρία, id est rata uocatur. νομίζειν enim pręter alia quę declarat, etiam ratum aliquid solenne & legitimum facere significat. ut hoc in loco Aristoteles ait, νομίζειν ἐκκλησίαν, id est, cõcionẽ legitimã facere, id est statis temporibus & locis. σύγκλητος autem à συγκαλεῖν dicitur. ea est, quæ nec statis temporibus, nec locis habetur, sed pro rerũ quę eueniunt uarietate & necessitate.

IN LIBRVM QVARTVM Obseruationes. In II. Cap.

Egalis autem potestatis aut solũ nomen manet, cũ res nulla sit: aut propter magnam præstãtiã extat eius potestas, qui ut rex imperat. τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον ἢ τοὔνομα μόνον ἔχειν οὐκ οὖσαν, ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. Hoc Cicero in tertio de Legibus obscurè imitatus est: Sed quoniã regale

le ciuitatis genus probatum quondã, postea nõ tam regni quàm regis uitijs repudiatum est, nomen tantũ uidebitur regis repudiatum, res manebit, si unus reliquis magistratibus imperabit.

IN IIII. CAP.

VT enim si animantium genera instituere mus intelligere, primum id quod necesse est omne animal habere diuideremus, ut nõnullas partes in quibus siti sunt sensus, & partem quæ conficit cibũ, quæq; accipit, cuiusmodi est os & stomachus, &c. ὥσπερ οὖν εἰ ζώου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον ἀποδιωρίζομεν ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῷον, οἷον ἔνιά τε τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν. &c. ἐργάζεσθαι Cicero uertit conficere: & δέχεσθαι τροφὴν τὴν κοιλίαν ἢ στόμαχον, accipere. In secundo libro de Natura deorũ: Nã cum tribus rebus animãtiũ uita teneatur, cibo, potione, spiritu, ad hæc omnia percipiẽda os est aptissimum, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dentibus autem in ore constructis manditur, atq; ab his extenuatur & molitur cibus. Eorum aduersi acuti morsu diuidunt escas, intimi autem conficiunt, qui genuini uocãtur, quæ cõfectio etiã à lingua adiuuari uidetur. Linguã autem ad radices eius hærẽs excipit stomachus, quo primum illabuntur ea quæ accepta sunt, & oris utraq; ex parte tonsillas attingẽs, palato extremo atq; intimo terminatur. Atq; is agitatione & motibus linguæ, cũ depulsum & quasi detrusum cibũ accepit, depellit. Hæc omnia & quę sequuntur, sunt apud Aristotelẽ in libris de Historia,

ſtoria, & de Partibus animalium, quæ idoneô loco omnia inter ſe coniungemus. Nũc his pau cis contenti erimus. In tertio libro de Partibus animalium, ἔχει δὲ καὶ τὴν τοῦ στόματος φύσιν τὰ ζῶα, τούτων τε τῶν ἔργων ἕνεκεν, καὶ ἔτι τῆς ἀναπνοῆς, ὅσα ἀναπνεῖ τῶν ζώων. Nã περὶ τῆς τροφῆς, & ὑγρῶν aut ποτῶν, paulo ſuprà diſſeruit. Sunt enim hæc munera quæ intelligit, & alia quædã. In eodem lib. & cap. primo: ὁ δὲ ἄνθρωπος πρὸς τὲ τὴν κοινὴν χρῆσιν καλῶς ἔχει πεφυκότας, τοὺς μὲν προσθίους ὀξεῖς, ἵνα διαιρῶσι, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, ἵνα λεαίνωσι. προσθίους ὀδόντας uocat aduerſos, quod ea dicuntur aduerſa quæ antè ſunt, & auerſa quæ ponè. Hinc illud, Et aduerſus & auer ſus turpis es. In hoc autem loco λεαίνειν ſic uertit, ut ſi eſſet ἐργάζεσθαι. Propriè enim λεαίνειν eſt, quod extenuare dixit Cicero. Quos intimos uocat & genuinos, eos Ariſtoteles tum γομφίους, tum κυνόδοντας, id eſt caninos appellat. Quod autem ſequitur, paulò ſecus eſt apud Ariſtotelem, in quarto de Hiſtoria animantium: ὁ δὲ στόμαχος ἤρτηται μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στόματος, ἐχόμενος τῆς ἀρτηρίας, συνεχὴς ὢν πρός τε τὴν ῥάχιν καὶ τὴν ἀρτηρίαν ὑμενώδεσι δεσμοῖς. Nam Ariſtoteles hærere facit ſtomachum ad arteriam, Cicero autem ad linguæ radices. Quod autem Cicero ait, Linguam ſtomachus excipit, in libris de Hiſtoria animalium ſæpe dicit ἤρτηται, συνήρτηται, & ἐξήρτηται τῇ γλώττῃ, aut alij parti aliud. Neque enim uerbum excipit aliud ſignificat in hoc loco, quàm hæret, adhæreſcit, continuatur, quod illa declarant. Nam excipere non eſt recipere in

ſe

se aliquid, sed ei annexum esse. Nec mihi ἐνδέχεσθαι idem ualere uidetur, in hac duntaxat significatione. Quod autem in eo quē tractamus loco Aristoteles uocat κοιλίαν, id dico stomachū, quoniā & stomachus est quò, ut ait Cicero, primum illabuntur ea quæ accepta sunt: & Aristoteles tria genera facit τῆς κοιλίας, quod uerbum Cicero aluum transtulit.

Itaq; in Politia splendida est non satis accurata de hac re oratio. ait enim Socrates, ex quatuor necessarijs constare ciuitatem, quos uocat textorē, aratorē, sutorem, & architectum, &c. διόπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ κομψῶς τοῦτο, οὐχ ἱκανῶς δ' εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι. λέγει δὲ τούτους, ὑφάντην, καὶ γεωργόν, καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον, &c.) Hic locus pluribus explicatus est apud Platonem in secundo libro de Repub. Ea autem solum afferemus, quæ non longa erunt: ἀλλὰ μὴν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρειῶν ἡ τῆς τροφῆς παρασκευὴ τοῦ εἶναί τε καὶ ζῆν ἕνεκα. παντάπασί γε. δευτέρα δὲ οἰκήσεως, τρίτη ἐσθῆτος, καὶ τῶν τοιούτων. ἔστι ταῦτα. φέρε δή, ἦν δ' ἐγώ, πῶς ἡ πόλις ἀρκέσει καὶ τοσαύτην παρασκευήν, ἄλλο τι γεωργὸς μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος δέ τις ὑφάντης, ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν ἤ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτῶν. πάνυ γε. εἴη δ' ἂν ἥ γε ἀναγκαιοτάτη πόλις ἐκ τεττάρων ἢ πέντε ἀνδρῶν. φαίνεται. Longa deinceps oratione fabrum ærarium, pecuarium, mercatorem, cauponemq; adiungit superioribus. Qui Platonis senten-

sententiam cõtra Aristotelem uolet defendere, Platonem in his naturã ducem secutum esse cõfirmabit. Id enim uerba eius indicãt. Natura enim insitum est, ut homines primùm sint, deinde res ad uiuendum necessarias habeãt, tum instituantur bonis & artibus & moribus.

Patriciorum autem genera faciunt opes, &c. τῶν δὲ γνωρίμων πλοῦτος, &c. γνωρίμους & γενναίους Aristoteles ἀπὸ τοῦ πλήθους distinguit. Et quoniã eodem modo Romani populum in duas etiam partes diuidũt, eorum uerbis usus sum. Illos patricios uoco, interdũ nobiles, ut Cicero: hos plebeios. Sed de his plura in lib. de Magistratibus.

IN VII. CAP.

Remp. enim uocant, sed quia raró existit, non est eis cognita, qui numerũ Rerump. tradere conantur, cum quator tãtummodo utantur, ut facit Plato in Politia. πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη. καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόνον, ὥσπερ Πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις.) Plato in 8. libro de Rep. quatuor tantũ genera Reip. cõstituit his uerbis, ἆρ' οὖν ὥσπερ ἠρξάμεθα ἐν ταῖς πολιτείαις, πρότερον σκοπεῖν τὰ ἤθη ἢ ἐν τοῖς ἰδιώταις ὡς ἐναργέστερον ὄν, καὶ νῦν οὕτω πρῶτον μὲν τὴν φιλότιμον σκεπτέον πολιτείαν, ὄνομα γὰρ οὐκ ἔχω λεγόμενον ἄλλο ἢ τιμοκρατίαν, ἢ τιμαρχίαν αὐτὴν κλητέον. πρὸς δὲ ταύτην τὸν τοιοῦτον ἄνδρα σκεψόμεθα. ἔπειτα ὀλιγαρχίαν, καὶ ἄνδρα ὀλιγαρχικόν. αὖθις δὲ δημοκρατίαν ἀποβλέψαντες, θεασόμεθα ἄνδρα δημοκρατικόν. τὸ δὲ τέταρτον εἰς τυραννουμένην πόλιν ἐλθόντες, καὶ

ἰόντες

τὸ δὲ τέταρτον εἰς τυραννουμένην πόλιν ἐλθόντες, καὶ ἰόντες πάλιν εἰς τυραννικὴν ψυχὴν βλέποντες πειρασόμεθα, περὶ ὧν προὐθέμεθα ἱκανοὶ κριταὶ γενέσθαι. id est: An igitur ut prius magistratuum mores & instituta spectauimus quàm priuatorum, quod id euidentius esset: sic hoc tempore primum respub. ea proponēda est nobis, quæ cupiditate gloriæ & honoris ducitur? Nomine enim non possum alio eam appellare, quàm census potestatis. tum uirum eius reipub. considerabimus. Deinde paucorum potestatē, & uirum ei reipub. idoneum. tum inspecto populari ciuitatis genere, uirum popularem spectabimus. Postremò ad ciuitatem quæ tyranni dominatu tenetur ueniemus: eaq́ue cognita, rursus tyrannum considerabimus. Ita dabimus operam ut idonei simus earum rerum iudices, de quibus instituimus dicere. Hæc sunt quatuor reip. genera, quas in Politia à Platone enumerari Aristoteles asserit. Sed tamen paulo infrà mentionem facit eius reip. quæ est in potestate optimorum. Idemq́ue alijs in libris quinque genera facit, in alijs septem. Hoc autem uerè ait Aristoteles, Platonem nullum uerbū facere de eo ciuitatis genere, quod communi omnium nomine appellatur respub.

IN XI. CAP.

NIsi ex causa quis iudicet. Dico autē ex causa, quòd etsi alia respub anteponenda sit, nihil tamen prohibeat rempub. illam nonnullorum rebus rationibusq́ue magis conducere, αὐ μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας αἱρετωτέρας, ἐνίοις

ὅθέν ἐκώλυσε συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτέαν.) In Obseruationib. nostris quas in libros octo Aristotelis de Inuētione edidimus, fusè docuimus, ὑπόθεσιν causam à Cicerone transferri, & θέσιν consultationem. Hoc loco hæc duo tractat Aristoteles. Nam cum thesi, id est consultatione, aliquid remotis personis, locis ac temporib. exquiri soleat, & in ὑποθέσει, id est causa eorum omnium habeatur ratio; eam cōfirmat remp. quam hic constituit, si per se spectetur, optimā esse omnium, quod est proprium consultationis, id est θέσεως. ut si quęratur quæ optima respub. omnium? respondeamus, Aristotelis sententiam defendentes, eam in qua omniū rerum sint mediocres copiæ. Sin quæratur, quę his uel illis talibus hominib. sit optima resp. non iam respōdebimus illā, sed alterā, quę illorum magis rebus rationibusq; cōducat. κρίνειν ergo πρὸς ὑπόθεσιν, dico, ex causa, iudicare: & duo ex causa, nō ad causam, aut in causa, quoniā ita loquūtur Latini. ut Terentius, Atq; ex aliarūingenijs nūc me iudicet. Quod eodē modo de reliquis uerbis eiusdē generis, & ijs quæ ad cognitionem pertinent, est iudicandum. Hinc illud Ciceronis in Sallustium, Desine unumquenque ex tuis moribus æstimare. Legendum est enim æstimare, non existimare. ὑπόθεσιν dico interdum his in libris fictionē, cum Quintiliano, qui argumentum καθ' ὑπόθεσιν uocat à fictione. Nam fingere, ut ait in libro quinto, hoc loco est proponere aliquid: quod si uerum sit, aut soluat quæstionem, aut adiuuet. Itaq; sic tacitæ huic fictioni, Quid si sint ciues huius uel illius modi, num tua illis erit optima respublica? Aristoteles respondet,

ſpondet, non eſſe. Interdum ὑπόθεσιν fundamentum dico. Alia etiam multa hoc uerbum ſignificat.

IN XIIII. CAP.

IN ijs autem rebuſp. quæ à paucis regũtur, aut aliquos è plebe antè deligi utile eſt, aut magiſtratibus creatis, cuiuſmodi ſunt in quibuſdam rebuſpub. quos Coſſ. uocant & nomophylacas, de ijs agi, quæ illi ante facienda decreuerint. ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἢ προχειρισθῆναί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, οἷον ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν οὓς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας, περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσι. προβούλους dico Cõſules, Plutarchi ſecutus auctoritatem: qui cum uim nominis Latini uult explicare, hoc græco utitur. quod in libris de Magiſtratibus oſtendam. Et nimirum hoc uerba Ariſtotelis indicant. χρηματίζειν enim eſt agere cum populo: quod Conſules Romæ ſolebant facere, cum ipſi patrum conſilium de quaq; re expetiuiſſent. conſulebant enim patres. tum quæ illi recenſerent, plebi exponebant: quæ uel approbabat, uel improbabat.

IN XVI CAP.

QVartum genus eſt, in quo ea aguntur quæ reis cædis in reditu ab exilio obijciuntur cuiuſmodi decũria eſt ĩ Athenis ἐν φρεάττῳ dicitur. τέταρτον δ' ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται, οἷον Ἀθήνησι λέγεται καὶ τὸ ἐν φρεάττοι δικαστήριον.) Antequam exponam quæ eſſet hæc Athenis iudicum decuria, uel tribunal, de

dum aliquis de gente aut genere illius commiſe ratus eſſet. Tum pœnas dabat non quaslibet, ſed ſacrificijs ſcelus expiabat. Quòd ſi antequam reuocatus eſſet miſericordia eorum qui illum eiecissent, altera ei cædes, ſed uolũtaria obijceretur: tum in naui cauſa ei dicenda erat, eo in loco maritimo, quẽ ἐν τῷ φρεαττοῖ uocat Demoſthenes. Atque hæc ſunt quæ ait Ariſtoteles hoc loco. ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου ἐστὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται. Quæ adhuc commemoraui, ſumpta ſunt de eadem oratione Ariſtocrat. τί οὖν νόμος κελεύει; τὸν ἁλόντα ἐπ' ἀκουσίῳ, ἐν τισιν ὡρισμένοις χρόνοις ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν, καὶ φεύγειν, ἕως ἂν αἰδέσηταί τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος. τηνικαῦτα δίκην δεδωκέναι ἐστὶν ὃν τρόπον: οὐχ ὃν ἂν τύχῃ, ἀλλὰ καὶ θῦσαι καὶ καθαρθῆναι. id eſt, Quid ergo lex iubet? Eum qui cæde non uoluntaria teneatur, conuictusq; ſit, ad certum tempus abſtinere certa uia, & exulare, dum aliquem de gente illius pudor aut miſericordia capiat. Tum quo tandem pacto pœnas ei dare licet? Non quouis, ſed hoſtijs & piaculis. Hæc mihi ad hunc explicandum locum ſatis multa uidentur eſſe. Si quis plura de iudiciorum ratione uelit intelligere, orationẽ quam nominaui, Demoſthenis legat, & nonum Pollucis librum, & Pauſaniæ Attica. in Atticis quidem ſcriptum eſt φρεαττύς.

IN LIBRVM QVINTVM
Obſeruationes. In Cap. I.

N Heliæam uerò magiſtratus ij etiam qui rempub. gerũt, ire coguntur, tum cũ ſuffragijs magiſtratus aliquis creatur· εἰς δὲ τὴν ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐστιν. ἔτι ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχὰς, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχή τις.) ὄντων legendũ eſt, non ἔτι. eſt enim græca locutio ὄντες ἐν τῷ πολιτεύματι, id eſt qui gerunt rempub. Heliæa autem, ut Pauſanias ait in Atticis, eſt tribunal omnium celeberrimum & ampliſſimum, & quò maximus hominum fit concurſus. Eius uerba ſunt, τὸ δὲ μέγιστον, καὶ ἐς ὃ πλεῖστοι συνίασιν ἡλιαίαν καλοῦσι. nihil prȩterea. Pollux tantum dicit notam eſſe decuriam: & paulo infrà, eſſe quingentorum iudicum. quòd ſi opus eſſet mille, tum duas decurias ſolitas eſſe cõiungi. Suidas ἡλιαίαν modò à ſole, qui decuriam illuſtraret, appellatã dicit, modò loci proprium nomen dicit. Interpres orationis Timocrateæ Demoſthenis, Suidæ hæc duo affert, eo non nominato: aut Suidas ab eo mutuatus eſt, aut uterq; ab eodem. Vlpianus quidem præterea addit, ἡλιαίαν uocatã nonnullorum ſententia, παρὰ τῷ ἁλίζεσθαι καὶ ἀθροίζεσθαι ἐκεῖσε τὸ πλῆθος. id eſt, quòd eò frequentes iudices conuenirent. τὸ γὰρ α, ut ait, εἰς τὸ η μεταβέβληται, ὡς καὶ πολλαχοῦ. id eſt, mutatum eſt enim α in η, ut etiam multis in uerbis. De uerbi origine hæc inueni. de more autem eo quem hic Ariſtoteles commemorat, nihil inueni. Demoſthenes quidem

quidem in oratione Timocratea ait, legē iubere τὺς νομοθέτας εἶναι ἐκ τῶν ὀμωμοκότων τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον: id est, scriptores legum esse ex ijs qui iurati essent in Heliæa. quod idem ualet, ut ait Vlpianus interpres, ut si dixisset, ex ijs qui iam fuissent iudices. quod haud scio an ad magistratus pertineret: ut intelligamus, eò cogi ire magistratus, quòd illic iurare cogerentur.

IN III. CAP.

PRæstantia autem eos in seditionem impellit, cum unus aliquis plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam reipublicæ auctoritate. διὰ ὑπεροχὴν ᾗ, ὅταν τὶς ᾖ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος.) ὑπεροχὴ excellentia est & præstantia, quoniam ὑπερέχειν excellere & præstare dicitur, διαφορὰ etiam idem ualet certis locis. Paulo suprà ὑπεροχὴν dixi prin cipatum, quod referendum est ad excellentiam uel opum, uel uirtutis, uel potius potentiæ. id enim ualet quo d ait hoc loco δυνάμει μείζων, id est cuius est maior potentia, uel potestas, uel auctoritas. Illud κατὰ πόλιν dixi ciuitatis concessu, ut id ad priuatum habitum pertineat: & quod sequitur καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος, ad magistratum referatur. κατὰ πόλιν concessu ciuitatis, id est permissu dixi, ea forma dicendi qua dicimus κατὰ τοῦτον ἢ καθ' ὑμᾶς, id est per hunc & per nos, id est huius ratione & sententia, nostra sententia: de quibus formulis dixi in libro de Optimo genere interpretandi. κατὰ πόλιν etiam in ciuitate dici potest, & κατὰ δύναμιν τοῦ πολιτεύματος in reipub.

rectione. πολίτευμα enim rectio reipub. dicitur à Cicerone, quo modo etiã quibusdã locis trãstuli.

Metu autem ad seditiones inducendas aggrediuntur & ij qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: & quibus inferenda iniuria est, ut iniuriam propulsent prius, quàm ipsi aliquo afficiantur incommodo. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι.) Hæc uerba expressit Cicero in primo libro de Officijs: Atque illæ quidem iniuriæ quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, cũ is qui alteri nocere cogitat, timet ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. βουλόμενος ἀδικεῖν τινα disertè dixit, is qui alteri nocere cogitat. δεδιὼς μὴ δῷ δίκην, timens ne ipse aliquo afficiatur incommodo. Elegantissimè autem illud dixit, διὰ φόβον ἀδικεῖν, iniurias à metu proficisci. Illud autem φθάσαι dixi propulsare iniuriã, quod eodẽ loco paulo suprà dixit: Sed iniustitiæ duo genera sunt, unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs quibus infertur, si possint, non propulsant iniuriam. alioqui φθάναι est occupare, anteuertere, quod uulgo præuenire dicitur.

IN IIII. CAP.

QVocirca hæc cauenda sunt ijs qui parent, odiaque ac dissidia principum & potentiũ dissoluenda sunt. Cum enim à principio error nascatur, principiumque dicatur dimidium esse totius, certè leue peccatum in quod quisque initiò impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoque nobilium seditiones in totam etiam

ciuitatem malum infundunt. διόπερ ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα. ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι τοῦ παντὸς, ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰς ἐν ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν.) Hunc locum imitatus est Cicero in tertio libro de Legibus: Ego autem nobiliũ uita uictuq́; mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de Repub. merentur uitiosi principes, quòd non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatẽ: neq; solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpũt, plusq́; exemplo quàm peccato nocent. Atq; hæc lex dilatata in ordinem cunctũ, coangustari etiã potest. Pauci enim admodum, pauci honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere possunt. Disertè dixit, αἱ τῶν γνωρίμων καὶ ἡγεμόνων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν. Vt addamus etiam ἁμαρτήματα, Vitiosi principes uitia infundunt in ciuitatẽ. Sic autẽ uerti initium huius loci, ut si esset ἀρχομένοις, id est eos qui parent. Aptius ἀρχομένων ad nascentia mala referretur. Itaq; hoc modo etiam uerti licet, Quocirca initio hæc mala cauenda sunt, &c.

IN V. CAP.

EVersa est etiã popularis potestas Heracleæ ut primũ colonia deducta est, idq́; tribunorũ plebis iniquitate. κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος, μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγω-

 γούς.)

γωγοὺς.) Vſurpat δημαγωγῶν uerbum perſæpe his in libris Ariſtot. quod multis modis ſoleo uertere. modo populares, id eſt δημοτικοὺς, ut Cicero in Oratione 2. contra Rullum de lege agraria, ſe fatetur conſulē popularem factum. modò eos qui captant aurā popularē, & conſectantur: ut idem facit multis in locis. interdum patronos plebis, interdū aſſectatores plebis, aliàs tribunos plebis. Et quanquā hoc poſtremū grçcè eſt δήμαρχος, tamē quoniā hoc uerbū δημαγωγὸς, uerbū è uerbo ductor, uel dux plebis dicitur, & dux plebis apud latinos eſt tribunus plebis, hoc pro illo uſurpaui.

IN VIII. CAPVT.

In ijs uerò Rebuſp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum eſt, ut non ſolum eorum poſſeſsiones ne diuidantur ęqualiter, ſed ne fructus quidem. δεῖ δὲ ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων, μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀνάδαστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς.) κτῆσις ad ſolum & prædiū refertur, καρπὸς ad id quod quiſq; quot annis ex prędio percipit. πρόσοδος etiam his libris καρπὸς dicitur, prouentusq; à nōnullis uocatur. Cicero πρόσοδον uectigal, & καρπὸν fructum dicit. In Paradoxis: Capit ille ex ſuis prædijs ſexcenta ſextertia, ego centena ex meis: illi aurata tecta, in illis & ſola marmorea facienti, & ſigna, tabulas, ſupellectilem & ueſtē infinitè concupiſcenti, non modò ad fructum ille ſumptus eſt, ſed etiā ad fœnus exiguus. Ex meo tenui uectigali, detractis ſumptibus cupiditatis aliquid etiam redundabit.

Cuiuſmodi ſunt ædilitates, lampadumq; in ludis

dis exhibitiones, cæteraq; generis eiusdem. οἷον χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται.) χορηγίας ædilitates Latinorum more dico, quo res facilius intelligatur. χορηγοὶ enim erant, qui ludos exhibebant suis sumptibus, quib. Romæ similes erant ædiles: quanquam ædiliũ uerbũ à tuendis ædibus nomẽ habuerit. Victruuius choragos etiam uocat. Quod autẽ ad λαμπαδαρχίας attinet, Atheniẽsiũ morem significat, quod, ut ait Suidas, τρεῖς ἄγουσιν ἑορτὰς λαμπάδος, παναθηναίοις, ἡφαιστείοις, καὶ προμηθείοις. id est tria sacra solennia & certamina agunt ad lumen lampadis, Mineruæ, Vulcani, Promethei.

IN IX. CAP.

IVs enim æquabile uidetur esse. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶναι) δίκαιον ἴσον, Cicero dicit ius æquabile. In 2. lib. de Officijs: Ius enim perquæsitum est æquabile, nec enim aliter ius esset.

Libertas autem & æquitas in eo posita est, ut quod quisq; uelit faciat. Ex quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiusmodi sic quisq; uiuat, ut, uelit. ἐλεύθερον δ' ἢ καὶ ἴσον, τὸ ὅτι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥστε ζῆν ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται. Cicero in 1. lib. de Offic. hũc locum expressit. Loquens enim de philosophis: His, inquit, idem propositum fuit quod & regibus, ne qua re egerent, ne cui parêrent, libertate uterentur, cuius proprium est sic uiuere ut uelis.

IN X. CAP.

TYrannus autẽ à populo & multitudine cõtra patricios cõstitutus est, ut plebẽ iniuria prohiberet. quod exitus indicat. Tyranni enim

enim ferè ex ijs qui plebis aurã aucupabãtur, ex-
titerũt, cũ ad eorũ fidẽ inops multitudo cõfugiſ-
ſet, quòd ab ijs qui maiores opes habebant, pre-
meretur. ὁ δὲ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ
τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐ-
τῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ
πλεῖστοι τῶν τυραννῶν γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰ-
πεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ
μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστασαν τῶν τυραννί-
δων.) Cicero in ſecundo libro de Officijs hũc lo
cum planè expreſsit, niſi quod ad reges hæc trãs
fert omnia: Mihi quidẽ non apud Medos ſolũ,
ut ait Herodotus, ſed etiã apud maiores noſtros
iuſtitiæ ſeruãdæ cauſa uidentur olim bene mora
ti reges cõſtituti. Nam cũ premeretur inops mul
titudo ab ijs qui maiores opes habebãt, ad unũ
aliquẽ cõfugiebat uirtute præſtantem: qui cum
prohiberet iniuria tenuiores æquitate cõſtituen
da, ſummos cum infimis pari iure retinebat. Ea-
demq; conſtituendarũ legũ fuit cauſa, quæ regũ.
Ius enim ſemper quæſitũ eſt æquabile, nec enim
aliter eſſet ius. Id ſi ab uno iuſto & bono uiro cõ
ſequebantur, eo erant contenti. Cũ id minus cõ-
tingeret, leges ſunt inuentæ, quæ cum omnibus
ſemper una atq; eadẽ uoce loquerẽtur. Ergo hoc
quidẽ perſpicuũ eſt, eos ad imperandũ deligi ſo-
litos, quorum de iuſtitia magna eſſet opinio mul
titudinis. Ariſtotelis eòdem pertinẽt uerba, quæ
ſunt adiuncta ſuperioribus· ἡ μὲν γὰρ βασιλεία
πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγο-
νε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπε-
ροχὴν ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ'

ὑπεροχὴν

ὑπεροχὴν τοιούτου γένους. id eſt, Regia enim poteſtas eò comparata eſt, ut in populo bonis præſidium eſſet conſtitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præſtantiam conſtituti ſunt: aut propter uirtutis actiones: aut certè pro huius generis præſtantia & dignitate. Reges conſtituti ſunt, dixit, βασιλεῖς καθίστανται. ὡς συμβαίνοντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν γνωρίμους, dicit, in numero ſingulari, & in patiendi ſignificatione, Cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unũ aliquem confugiebat: ut intelligatur τὸ πλῆθος ἄπορον. Nam διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, ſic interpretor, ut ſi dictum quod grammatici uocãt, ad appellatum transferamus, ita dicam. ὅτι οἱ γνώριμοι διαβάλλουσι. Quanquã hæc actio ad tyrannos referre licet: ut intelligamus, ob eam cauſam tyrannos olim conſtitutos, quò plebs ad eos confugiſſet, cum eos à locupletibus & nobilibus diſsidere, & cum eis bellum gerere intelligeret. Sed tum mihi πρὸς præpoſitio addenda uideretur, διαβάλλειν πρὸς τοὺς γνωρίμους. Itaq; mihi magis placet ſuperior ſententia. Quod ait Cicero, Cum prohiberet iniuria tenuiores, hoc Ariſtoteles dicit, ὅταν ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπὸ τῶν γνωρίμων. Herodoti autem de regibus ſententia quam affert Cicero, eſt in primo lib. explicata. Et quoniam Cic. eum locum expreſsit, libet eius de Deioce expoſitionem attexere. ἀνὴρ ἐν τοῖσι μήδοισι σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν Δηιόκης, παῖς δ' ἦν φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηιόκης ἐρασθεὶς τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. κατοικημένων τῶν μήδων κατὰ κώμας, ἐν γῇ ἑαυτοῦ ἐὼν καὶ

πρότερον

πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος, ἤσκεε. καὶ ταῦτα μέν τοι ἐούσης ἀνομίας πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν μηδικὴν ἐποίεε, ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστιν. οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης μῆδοι ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ δὴ οἷα μνεώμενος ἀρχήν. ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν, ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχε οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιτέων οὕτω, ὥστε πυνθανόμενοι ἐν τῇσι ἄλλῃσι κώμῃσι, ὡς δηιόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερος περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπεί τε ἤκουσαν ἄσμενοι ἐφοίτεον παρὰ τὸν δηιόκεα, καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο, &c. Tum adducti Medi eius iustitia & æquitate, eum regem constituerunt. Quod ergo ait Cicero, Mihi quidem nõ solũ apud Medos, ita est, ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, μάλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ δηιόκεω φίλοι. οὐ γὰρ δὴ τρόπῳ τῷ παρεόντι χρώμενοι, δυνατοὶ μὲν οἰκέειν τὴν χώρην, φέρε στήσομεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα, καὶ οὕτω ἥτε χώρη συνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα, οὐδὲ ὑπ' ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα. ταῦτά κῃ λέγοντες, πείθουσι ἑαυτοὺς βασιλεύεσθαι. αὐτίκα δὲ προβαλλωμένων ὅν τινα στήσονται βασιλέα, ὁ δηιόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος, καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Hæc mihi studiosorũ causa uertenda censui. Vir erat apud Medos sapiẽs, cui nomen erat Deioces, Phaortei filius. Hic Deioces cum Tyrannidem affectaret, hæc gerebat. Cum Medi in uicis habitarent, apud suos cum antea in honore erat, tum studiose iustitiam æquitatemq́;

remq́ excolebat, eaq́ faciebat cum magnæ iniuriæ in agro Medorũ, magnaq́ uis oriretur, quod sciret ius iniustitiæ repugnare. Medi autem qui eandem uiciniam incolebant, perspecta Deiocis sapientia & iustitia, ad eum de iure referebant. Is autem qui imperium affectaret, ęquum se præbuit, ex quo ab omnib. ciuibus magnam est laudem consecutus, ut in alijs uicis cũ Deiocẽ intelligerẽt unũ esse qui æquitatẽ in iudicãdo seruaret, ij qui prius iniquis sententijs cõdemnarẽtur, ultro ad eũ de cõtrouersijs suis & causis referrẽt, postremo eo uno erãt cõtenti, &c. Mihi quidẽ uidẽtur Deiocis amici præclarissima usi oratione: Si hoc uitæ genus, uiri Medi, semper sequamur, in hoc agro nostro diutius habitare non possumus. Itaq́ rex constituendus est nobis. Sic enim & ager æquitate constituetur, & ipsi nos ad opera conferemus, nec iniurijs prememur. Medis ut regi se subijciant, hac persuadet oratione. Cũq́ statim deliberarent, quem tandem regem constituerent, Deioces cum ab omnibus laudatus et propositus esset, rex est constitutus. Alia etiã Aristoteles paulo infrà hoc capite de regibus differit, quæ ad hunc locum pertinent.

IN XII. CAPVT.

FErunt etiam Pisistratum, cũ in ius ad Ariopagum uocatus esset, passum esse iudicium. (φασὶ δὲ καὶ πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς ἄρειον πάγον.) ὑπομένειν δίκην, Cicero pati iudicium dicit. In oratione Quintiana: Hic te, inquit, teneo. non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium

lium à tribunis petas. Si quis uelit ea omnia quę ex historijs affert Aristoteles, percurrere, is Herodotum, & Thucydidem legat. Neq; enim ea possum scribere, quin penè in immensum & infinitum opus hæ crescant Obseruationes.

IN LIBRVM SEXTVM OBSERuationes. In VIII. Caput.

Am & sine magistratibus, quib. opus est, esse ciuitas non potest. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν. Cicero initio tertij libri de Legibus, hũc locũ expressit: Magistratibus igitur opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest: quorum descriptione omnis Reipub. moderatio continetur. Hoc mihi membrum posterius Ciceronis, illud Aristotelis, quod superiori adiunctum est, exprimere uidetur, τῶν δὲ πρὸς σύνταξιν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς.

Primum quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata est. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων, ἡ περὶ τὴν ἀγοράν.) Quoniam librum de Magistratibus Græcorum & Romanorum non ita multo pòst, iuuante Deo, sum editurus, diutius hoc in capite, quo Aristoteles singillatim magistratus enumerat, eorumq; potestatẽ describit, mihi commorandum non censui. Tantum ea dicam quæ uel obscur tatis aliquid, uel dubitationis afferre uidebuntur. ἀγορανόμους appello præfectos mercatus, ut est Lutetiæ unus qui hoc

hoc appellatur nomine, quòd rebus omnibus emendis uendẽdis'ue præest. ἀστυνόμους uoco præfectos urbis. ut distinguãtur ab ἀγρονόμοις, quos præfectos peregrinos dico. Quòd si accommodatè ad remp. Romanorum uelim loqui, ἀγορανόμους uocabo præfectos urbis potius: quoniam, ut ait Fenestella, cura etiam rei macellariæ omnis, ut iusto precio uæneat, ad officium præfecti urbis pertinet. & ideo forum boarium, suarium, piscarium, & olitorium ad eundem præfectũ pertinet, in quibus omnib. ἀγορανομίαν uersari uult Aristoteles & Plato. ἀστυνόμους autem uocabo ædiles. Aediles enim uocati sunt à curanda urbe. lex enim xij. tabularum uult eos esse curatores urbis, quanquam censoribus mandata uidetur eadem cura, cui Aristoteles ἀστυνόμους præficit. Vult enim eos ædes & uias tueri. quarum uias leges duodecim tabularum censoribus assignant, ædes, imò uero totam urbem Aedilibus. Ita cum diuisa sint munera ab Aristotele, difficile est nomen aptum inuenire, quo hi magistratus uocentur. Si enim ἀστυνόμους uoces censores, non uidebitur aptum uocabulum, propterea quòd à censendis moribus & facultatibus nomen duxerint apud Romanos, quod ἀστυνόμοι non curant. Aediles autem si appelles, aptè illud quidẽ: sed quod censores munus aliquod illorum exequebãtur, non satis dixisse uidebere. ἀγρονόμους appello, ut dixi præfectos peregrinorum: quod erit clarius si dicam, rerum quæ in agro eueniũt. Vocaui autem peregrinos præfectos ea forma, qua cũ esset Romæ prætor qui urbanus dicebatur, postea ex

tirit alter qui prætor peregrinus diceretur, quòd inter peregrinos & eos qui extra urbem in agris uiuebāt ius diceret. ἱερομνήμονας cōmentarienses, μνήμονας actuarios, ut Budæus noster facit. Hi nostra lingua præsentatores uocantur, à sistendo: quòd sistere se in iudicio, est præsentare Gallorū lingua. Apud hos enim causæ & lites perscribuntur. In nōnullis uerba Romanæ reip. adhibui, ut ἱππαρχίαν præfecturā equitū: & quæ ei subiecta est, λοχαγίαν decuriā. ut ταξιαρχίαν peditatus præfecturam, & quæ ei subest φυλαρχίαν præfecturā peditum. quanquā hæc à rebus ad personas transferam, ut præfectū equitū, & peditū, decurionem & centurionē dicā. λόχον aūt, auctore Suida, alij ex militib. 7. alij ex 12. alij ex sedecim cōstare dicunt. quanquā multi maiore multitudine eū definiāt, ut qui cohortem nominēt. Ego turmā uoco, cui præerat decurio. Constat aūt ex 32. equitib. φυλαρχίαν, uerbū è uerbo tribunatū dicere possumus. ταξίαρχον Suidas cēturionē dicit sua ætate appellatum. Alicubi uerò hunc quoq; in multas partes tribuunt, sed earū omniū eadem est auctoritas. ἁπασῶν μὲν οὖν μεγίστη καὶ ταύτην εἰς πλείους. ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων.) κυρίαν hic uoco τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς, id est magistratus potestatem, ut ipse Aristoteles lib. 4. appellat, λέγω δὲ δυνάμιν ἀρχῆς. οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. id est, Voco autem magistratus potestatem, qualis est uectigalium auctoritas, & stationis auctoritas. Atq; haud scio, an κυρία hoc loco sit adiectiuum nomen. ut sit sententia, harum omnium una est quæ præest cæteris. Nam & articulus adiectus est, & ferè horum trium magi-

ſtratuum par eſt poteſtas.

Eos uocant tum cenſores, tum logiſtas, tum quæſtores. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ ἐξεταστάς.) εὐθύνους dixi cenſores, Ciceronis auctoritatem ſecutus, qui in extremo 3. lib. de Legibus curam obſeruandi facta hominum dari uult cenſoribus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur, nec ij ſolum literas (nam id quidē etiam apud maiores noſtros erat) ſed etiam facta hominum obſeruabant, ad legesq́ reuocabant. Hæc detur cura cenſoribus; quandoquidem eos in repub. ſemper uolumus eſſe: apud eoſdem qui magiſtratu abierint, edāt et exponant quid in magiſtratu geſſerint, deq́ ijs cenſores prouident. ἐξεταστὰς autem quæſtores uoco, non ut nomen hoc ad eos qui pecunias tractant, ſed ad eos qui de moribus hominum quærunt, pertineat. ἐξετάζειν enim eſt de factis hominum quærere, eaq́ obſeruare & ſcrutari.

Præſunt ergo magiſtratus ij qui neceſſarij ſunt, ut rem in pauca conferā, rebus diuinis et bellicis, pecunias publicas tractāt, annonæ præfecti ſunt, &c. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, &c. Eſt hæc omnium magiſtratuū quædam repetitio. ἀρχὴν δὲ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, uerti præfectum annonæ: fortaſſe hoc non ad annonā pertinet, ſed ad ſumptus publicos ſuſtinendos, ut τὰς προσόδους ad uectigalia cogenda referamus. Budæus hunc locum uertit in poſteriobus Annotationibus ubi τὰς ἀναγραφὰς profeſſio-

nes dicit, & πράξεις exactiones. professiones qui dem eodem modo conuerti, pro quo ἐγγραφὰς Aristoteles hoc capite posuit: sed cum nescirem de qua professione diceret, uirorum et puerorū nomen explicandæ rei gratia addidi. An de ciuibus id potius intelligendum sit, nescio: alij uiderint. Sunt enim pleraq; eorum quæ de magistratibus Aristoteles differit, obscurissima. Verbum certè professionis non legi dici nisi in pueris uel ciuibus, cum nomē suum curant ascribēdum inter uiros atq; ciues. πράξεις autem non dico, ut ille, exactiones, sed ad uerbum puniendi aut exequendi transfero: quoniam Aristoteles duo quædā munera uult esse, alterū eorum qui sententia sua aliquid statuunt, & ut uulgo dicunt, definiunt: alterum eorū qui quod ab illis statutū sit, exequantur & perficiant, quod uulgo dicūt Mandare executioni. Illud Aristoteles καταδικάζειν uocat, hoc πράττεσθαι, ex quo πρᾶξις. Quod eū puto uelle non ad res capitales solum, sed ad ciuiles etiam pertinere. ut sunt in Senatu Parisiensi, & in prętura urbana iudices, qui homines pro eo ac debent uel pecunia, uel morte mulctant. alij autem mandatum eorum curant, cuiusmodi sunt in re capitali lictores, in alijs uel præcones, uel apparitores. πράξεις ergo in hoc genere id significat, quod uno nomine non possumus dicere. Nam uerbum Exequi Latinū est, ut oculus munus suū exequitur: executio autem nō est. λαμβάνειν τέλος τὸ πρᾶγμα, quo genere in ijs explicandis magistratibus utitur, uerbum è uerbo dici latinè nō potest. Gallicè potest. Capere finem, et Sortiri effectum rem dicimus: ego exposui, ad finem perduci.

IN

IN VII. LIB. OBSERVA-
tiones. In .V I. Caput.

Aris autem nauigatio utrum ciuitatib. quæ bonis legibus utantur, profit, an ne obsit, multi sunt qui ambigant. nam peregrinorũ et exterorum quorundam qui in alijs legibus educati sunt, aduentum & cõmunionem nocere aiunt & bonis legibus, & loci frequẽtiæ. usu enim maris fieri, ut mittendo & recipiẽdo, mercatorum multitudo exoriatur, quod præclaræ Reipub. administrationi repugnet. περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας πότερον ὠφέλιμος ταῖς σὺνομουμέναις πόλεσι, ἢ βλαβερὰ, πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες. τότε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναι φασὶ πρὸς τὴν σὐνομίαν καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίγνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ χρῆσθαί τῇ θαλάσσῃ, διαπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, ὑπεναντίον δὲ εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς.) Hæc sententia est Platonis, in lib. de Legibus.

IN VII. CAP.

QVód enim aiunt quidã, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere, &c. ὅπερ γάρ φασί τινες δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλιτικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους, &c. Hoc ait Plato in 2. libro de Rep. ὃν μὲν ἂν ἴδῃ ἀγνῶτα χαλεπαίνει, οὐδὲ δὴ κακὸν προπεπονθώς. ὃν δὲ ἂν γνώριμον ἀσπάζεται, κἂν μηδὲν πώποτε ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγαθὸν πεπόνθοι.

rectione. πολίτευμα enim rectio reipub. dicitur à Cicerone, quo modo etiã quibuſdã locis trãſtuli.

Metu autem ad ſeditiones inducendas aggrediuntur & ij qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: & quibus inferenda iniuria eſt, ut iniuriam propulſent prius, quàm ipſi aliquo afficiantur incommodo. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵτε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι.) Hæc uerba expreſſit Cicero in primo libro de Officijs: Atq; illæ quidem iniuriæ quæ nocendi cauſa de induſtria inferuntur, ſæpe à metu proficiſcuntur, cũ is qui alteri nocere cogitat, timet ne niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. βουλόμενος ἀδικεῖν τινα diſertè dixit, is qui alteri nocere cogitat. δεδιὼς μὴ δῷ δίκην, timens ne ipſe aliquo afficiatur incommodo. Elegantiſſimè autem illud dixit, διὰ φόβον ἀδικεῖν, iniurias à metu proficiſci. Illud autem φθάσαι dixi propulſare iniuriã, quod eodẽ loco paulo ſuprà dixit: Sed iniuſtitiæ duo genera ſunt, unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs quibus infertur, ſi poſſint, non propulſant iniuriam. alioqui φθάναι eſt occupare, anteuertere, quod uulgo præuenire dicitur.

IN IIII. CAP.

QVocirca hæc cauenda ſunt ijs qui parent, odiaq; ac diſſidia principum & potentiũ diſſoluenda ſunt. Cum enim à principio error naſcatur, principiumq; dicatur dimidium eſſe totius, certè leue peccatum in quod quiſque initiò impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoq; nobilium ſeditiones in totam etiam

civitatem malum infundunt. διόπερ ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα. ἡ δ᾽ ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι τοῦ παντός, ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰς ἐν ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν.) Hunc locum imitatus est Cicero in tertio libro de Legibus: Ego autem nobiliũ uita uictuq́ mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de Repub. merentur uitiosi principes, quòd non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatẽ: neq; solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpũt, plusq́ exemplo quàm peccato nocent. Atq; hæc lex dilatata in ordinem cunctũ, coangustari etiã potest. Pauci enim admodum, pauci honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere possunt. Disertè dixit, αἱ τῶν γνωρίμων καὶ ἡγεμόνων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν. Vt addamus etiam ἁμαρτήματα, Vitiosi principes uitia infundunt in ciuitatẽ. Sic autẽ uerti initium huius loci, ut si esset ἀρχομένοις, id est eos qui parent. Aptius ἀρχομένων ad nascentia mala referretur. Itaq; hoc modo etiam uerti licet, Quocirca initio hæc mala cauenda sunt, &c.

IN V. CAP.

EVersa est etiã popularis potestas Heracleæ ut primũ colonia deducta est, idq́ tribunorũ plebis iniquitate. κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος, μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγωγούς.)

dis exhibitiones, cæteraq́ generis eiusdem. οἷον χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται.) χορηγίας ædilitates Latinorum more dico, quo res facilius intelligatur. χορηγοὶ enim erant, qui ludos exhibebant suis sumptibus, quib. Romæ similes erant ædiles: quanquam ædiliū uerbū à tuendis ædibus nomē habuerit. Victruuius choragos etiam uocat. Quod autē ad λαμπαδαρχίας attinet, Atheniēsiū morem significat, quod, ut ait Suidas, τρεῖς ἄγουσιν ἑορτὰς λαμπάδος, παναθηναίοις, ἡφαιστείοις, καὶ προμηθείοις. id est tria sacra solennia & certamina agunt ad lumen lampadis, Mineruæ, Vulcani, Promethei.

IN IX. CAP.

IVs enim æquabile uidetur esse. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶναι) δίκαιον ἴσον, Cicero dicit Ius æquabile. In 2. lib. de Officijs: Ius enim perquæsitum est æquabile, nec enim aliter ius esset.

Libertas autem & æquitas in eo posita est, ut quod quisq́ uelit faciat. Ex quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiusmodi sic quisq́ uiuat, ut, uelit. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ ὅτι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥστε ζῆν ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται. Cicero in 1. lib. de Offic. hūc locum expressit. Loquens enim de philosophis: His, inquit, idem propositum fuit quod & regibus, ne qua re egerent, ne cui parērent, libertate uterentur, cuius proprium est sic uiuere ut uelis.

IN X. CAP.

TYrannus autē à populo & multitudine cōtra patricios cōstitutus est, ut plebē iniuria prohiberet. quod exitus indicat. Tyranni

enim

enim ferè ex ijs qui plebis aurā aucupabātur, extiterūt, cū ad eorū fidē inops multitudo cōfugisset, quòd ab ijs qui maiores opes habebant, premeretur. ὁ δὲ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασι ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων.) Cicero in secundo libro de Officijs hūc locum planè expressit, nisi quod ad reges hæc trās fert omnia: Mihi quidē non apud Medos solū, ut ait Herodotus, sed etiā apud maiores nostros iustitiæ seruādæ causa uidentur olim bene morati reges cōstituti. Nam cū premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebāt, ad unū aliquē cōfugiebat uirtute præstantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores æquitate cōstituenda, summos cum infimis pari iure retinebat. Eademq́ꝫ constituendarū legū fuit causa, quæ regū. Ius enim semper quæsitū est æquabile, nec enim aliter esset ius. Id si ab uno iusto & bono uiro cō sequebantur, eo erant contenti. Cū id minus cōtingeret, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus semper una atq; eadē uoce loquerētur. Ergo hoc quidē perspicuū est, eos ad imperandū deligi solitos, quorumde iustitia magna esset opinio multitudinis. Aristotelis eódem pertinēt uerba, quæ sunt adiuncta superioribus· ἡ μὲν γὰρ βασιλεία πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ' ὑπεροχὴν

ὑπεροχὴν

ὑπεροχὴν τοιούτου γένους. id est, Regia enim potestas eò comparata est, ut in populo bonis præsidium esset constitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præstantiam constituti sunt: aut propter uirtutis actiones: aut certè pro huius generis præstantia & dignitate. Reges constituti sunt, dixit, βασιλεῖς καθίσταντο. πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν γνωρίμους, dicit, in numero singulari, & in patiendi significatione, Cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unũ aliquem confugiebat: ut intelligatur τὸ πλῆθος ἄπορον. Nam διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, sic interpretor, ut si dictum quod grammatici uocãt, ad appellatum transferamus, ita dicam. ὅτι οἱ γνώριμοι διαβάλλουσι. Quanquã hæc actio ad tyrannos referre licet: ut intelligamus, ob eam causam tyrannos olim constitutos, quò plebs ad eos confugisset, cum eos à locupletibus & nobilibus dissidere, & cum eis bellum gerere intelligeret. Sed tum mihi πρὸς præpositio addenda uideretur, διαβάλλειν πρὸς τοὺς γνωρίμους. Itaq; mihi magis placet superior sententia. Quod ait Cicero, Cum prohiberet iniuria tenuiores, hoc Aristoteles dicit, ὅταν ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπὸ τῶν γνωρίμων. Herodoti autem de regibus sententia quam affert Cicero, est in primo lib. explicata. Et quoniam Cic. eum locum expressit, libet eius de Deioce expositionem attexere. ἀνὴρ ἐν τοῖσι Μήδοισι σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν Δηιόκης, παῖς δ' ἦν Φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηιόκης ἐρασθεὶς τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. κατοικημένων τῶν Μήδων κατὰ κώμας, ἐν τῇ ἑωυτοῦ ἐὼν καὶ

πρότερον

πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος, ἤσκεε. καὶ ταῦτα μέντοι ἐούσης ἀνομίας πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν μηδικὴν ἐποίεε, ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστιν. οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης μῆδοι ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ δὴ οἷα μνεώμενος ἀρχὴν. ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν, ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχε οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιτέων οὕτω, ὥστε πυνθανόμενοι ἐν τῇσι ἄλλῃσι κόμῃσι, ὡς Δηιόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερος περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπεί τε ἤκουσαν ἄσμενοι ἐφοίτεον παρὰ τὸν Δηιόκεα, καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο, &c. Tum adducti Medi eius iustitia & æquitate, eum regem constituerunt. Quod ergo ait Cicero, Mihi quidem nō solū apud Medos, ita est, ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, μάλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ Δηιόκεω φίλοι. οὐ γὰρ δὴ τρόπῳ τῷ παρεόντι χρώμενοι, δυνατοὶ μὲν οἰκέειν τὴν χώρην, φέρε στήσομεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα, καὶ οὕτω ἥτε χώρη σύνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα, οὐδὲ ὑπ' ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα. ταῦτά κῃ λέγοντες, πείθουσι ἑαυτοὺς βασιλεύεσθαι. αὐτίκα δὲ προβαλλομένων ὅντινα στήσονται βασιλέα, ὁ Δηιόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος, καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Hæc mihi studiosorū causa uertenda censui. Vir erat apud Medos sapiēs, cui nomen erat Deioces, Phaortei filius. Hic Deioces cum Tyrannidem affectaret, hæc gerebat. Cum Medi in uicis habitarent, apud suos cum antea in honore erat, tum studiose iustitiam æquitatemq;

remq; excolebat, eaq; faciebat cum magnæ iniuriæ in agro Medorũ,magnaq; uis oriretur,quod sciret ius iniustitiæ repugnare. Medi autem qui eandem uiciniam incolebant,perspecta Deiocis sapientia & iustitia, ad eum de iure referebant. Is autem qui imperium affectaret, ęquum se præbuit,ex quo ab omnib. ciuibus magnam est laudem consecutus, ut in alijs uicis cũ Deiocẽ intelligerẽt unũ esse qui æquitatẽ in iudicãdo seruaret,ij qui prius iniquis sententijs cõdemnarẽtur, ultro ad eũ de cõtrouersijs suis & causis referrẽt, postremo eo uno erãt cõtenti,&c. Mihi quidẽ uidẽtur Deiocis amici præclarissima usi oratione: Si hoc uitæ genus,uiri Medi, semper sequamur, in hoc agro nostro diutius habitare non possumus. Itaq; rex constituendus est nobis. Sic enim & ager æquitate constituetur,& ipsi nos ad opera conferemus,nec iniurijs prememur. Medis ut regi se subijciant, hac persuadet oratione. Cũq; statim deliberarent, quem tandem regem constituerent, Deioces cum ab omnibus laudatus et propositus esset,rex est constitutus. Alia etiã Aristoteles paulo infrà hoc capite de regibus differit,quæ ad hunc locum pertinent.

IN XII. CAPVT.

Ferunt etiam Pisistratum, cũ in ius ad Ariopagum uocatus esset,passum esse iudicium, *φασὶ δὲ καὶ πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς ἄρειον πάγον.*) *ὑπομεῖναι δίκην*, Cicero pati iudicium dicit. In oratione Quintiana: Hic te, inquit, teneo. non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium

lium à tribunis petas. Si quis uelit ea omnia quę ex historiis affert Aristoteles, percurrere, is Herodotum, & Thucydidem legat. Neq; enim ea possum scribere, quin penè in immensum & infinitum opus hæ crescant Obseruationes.

IN LIBRVM SEXTVM OBSERuationes. *In* VIII. *Caput.*

Am & sine magistratibus, quib. opus est, esse ciuitas non potest. *τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρίς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν.* Cicero initio tertij libri de Legibus, hūc locū expressit: Magistratibus igitur opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest: quorum descriptione omnis Reipub. moderatio continetur. Hoc mihi membrum posterius Ciceronis, illud Aristotelis, quod superiori adiunctum est, exprimere uidetur, *τῶν δὲ πρὸς σύνταξιν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς.*

Primum quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata est. *πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων, ἡ περὶ τὴν ἀγοράν.*) Quoniam librum de Magistratibus Græcorum & Romanorum non ita multo pòst, iuuante Deo, sum editurus, diutius hoc in capite, quo Aristoteles singillatim magistratus enumerat, eorumq; potestatē describit, mihi commorandum non censui. Tantum ea dicam quæ uel obscuritatis aliquid, uel dubitationis afferre uidebuntur. *ἀγορανόμους* appello præfectos mercatus, ut est Lutetiæ unus qui hoc

hoc appellatur nomine,quòd rebus omnibus e-
mendis uendẽdis'ue præest. ἀστυνόμους uoco præ
fectos urbis.ut distinguãtur ab ἀγρονόμοις, quos
præfectos peregrinos dico. Quòd si accommo-
datè ad remp. Romanorum uelim loqui, ἀγορα-
νόμους uocabo præfectos urbis potius: quoniam,
ut ait Fenestella, cura etiam rei macellariæ om-
nis,ut iusto precio uæneat, ad officium præfecti
urbis pertinet. & ideo forum boarium, suarium,
piscarium,& olitorium ad eundem præfectũ per
tinet,in quibus omnib. ἀγορανομίαν uersari uult
Aristoteles & Plato, ἀστυνόμους autem uocabo æ-
diles. Aediles enim uocati sunt à curanda urbe.
lex enim xij. tabularum uult eos esse curatores
urbis, quanquam censoribus mandata uidetur
eadem cura, cui Aristoteles ἀστυνόμους præficit.
Vult enim eos ædes & uias tueri.quarum uias le
ges duodecim tabularum censoribus assignant,
ædes,imò uero totam urbem Aedilibus.Ita cum
diuisa sint munera ab Aristotele, difficile est no-
men aptum inuenire, quo hi magistratus uocen
tur.Si enim ἀστυνόμους uoces censores,non uidebi
tur aptum uocabulum,propterea quòd à censen
dis moribus & facultatibus nomen duxerint a-
pud Romanos,quod ἀστυνόμοι non curant.Aedi
les autem si appelles, aptè illud quidẽ: sed quod
censores munus aliquod illorum exequebãtur,
non satis dixisse uidebere. ἀγρονόμους appello, ut
dixi præfectos peregrinorum: quod erit clarius
si dicam,rerum quæ in agro eueniũt. Vocaui au-
tem peregrinos præfectos ea forma, qua cũ esset
Romæ prætor qui urbanus dicebatur, postea ex

titit alter qui prætor peregrinus diceretur, quòd inter peregrinos & eos qui extra urbem in agris uiuebāt ius diceret. ἱερομνήμονας cōmentarienſes, μνήμονας actuarios, ut Budæus noſter facit. Hi noſtra lingua præſentatores uocantur, à ſiſtendo: quòd ſiſtere ſe in iudicio, eſt præſentare Gallorū lingua. Apud hos enim cauſæ & lites perſcribuntur. In nōnullis uerba Romanæ reip. adhibui, ut ἱππαρχίαν præfecturā equitū: & quæ ei ſubiecta eſt, λοχαγίαν decuriā. ut ταξιαρχίαν peditatus præfecturam, & quæ ei ſubeſt φυλαρχίαν præfecturā peditum. quanquā hæc à rebus ad perſonas transferam, ut præfectū equitū, & peditū, decurionem & centurionē dicā. λόχον aūt, auctore Suida, alij ex militib. 7. alij ex 12. alij ex ſedecim cōſtare dicunt. quanquā multi maiore multitudine eū definiāt, ut qui cohortem nominēt. Ego turmā uoco, cui præerat decurio. Conſtat aūt ex 32. equitib. φυλαρχίαν, uerbū è uerbo tribunatū dicere poſſumus. ταξίαρχον Suidas cēturionē dicit ſua ætate appellatum. Alicubi uerò hunc quoq; in multas partes tribuunt, ſed earū omniū eadem eſt auctoritas: ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους. ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων.) κυρίαν hic uoco τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς, id eſt magiſtratus poteſtatem, ut ipſe Ariſtoteles lib. 4. appellat, λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς· οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. id eſt, Voco autem magiſtratus poteſtatem, qualis eſt uectigalium auctoritas, & ſtationis auctoritas. Atq; haud ſcio, an κυρία hoc loco ſit adiectiuum nomen. ut ſit ſententia, harum omnium una eſt quæ præeſt cæteris. Nam & articulus adiectus eſt, & ferè horum trium magi-

stratuum par est potestas.

Eos uocant tum censores, tum logistas, tum quæstores. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς.) εὐθύνους dixi censores, Ciceronis auctoritatem secutus, qui in extremo 3. lib. de Legibus curam obseruandi facta hominum dari uult censoribus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur, nec ij solum literas (nam id quidē etiam apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesq́ reuocabant. Hæc detur cura censoribus, quandoquidem eos in repub. semper uolumus esse: apud eosdem qui magistratu abierint, edāt et exponant quid in magistratu gesserint, deq́ ijs censores prǽuident. ἐξεταστὰς autem quæstores uoco, non ut nomen hoc ad eos qui pecunias tractant, sed ad eos qui de moribus hominum quærunt, pertineat. ἐξετάζειν enim est de factis hominum quærere, eaq́ obseruare & scrutari.

Prǽsunt ergo magistratus ij qui necessarij sunt, ut rem in pauca conferā, rebus diuinis et bellicis, pecunias publicas tractāt, annonæ prǽfecti sunt, &c. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πολεμικά, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, &c. Est hæc omnium magistratuū quædam repetitio. ἀρχὴν δὲ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, uerti præfectum annonæ: fortasse hoc non ad annonā pertinet, sed ad sumptus publicos sustinendos, ut τὰς προσόδους ad uectigalia cogenda referamus. Budæus hunc locum uertit in posterioribus Annotationibus ubi τὰς ἀναγραφὰς professio-

nes dicit, & πράξεις exactiones. professiones quidem eodem modo conuerti, pro quo ἐγγραφὰς Aristoteles hoc capite posuit: sed cum nescirem de qua professione diceret, uirorum et puerorū nomen explicandæ rei gratia addidi. An de ciuibus id potius intelligendum sit, nescio: alij uiderint. Sunt enim pleraq; eorum quæ de magistratibus Aristoteles differit, obscurissima. Verbum certè professionis non legi dici nisi in pueris uel ciuibus, cum nomē suum curant ascribēdum inter uiros atq; ciues. πράξεις autem non dico, ut ille, exactiones, sed ad uerbum puniendi aut exequendi transfero: quoniam Aristoteles duo quædā munera uult esse, alterū eorum qui sententia sua aliquid statuunt, & ut uulgo dicunt, definiunt: alterum eorū qui quod ab illis statutū sit, exequantur & perficiant, quod uulgò dicūt Mandare executioni. Illud Aristoteles καταδικάζειν uocat, hoc πράττεσθαι, ex quo πρᾶξις. Quod eūputo uelle non ad res capitales solum, sed ad ciuiles etiam pertinere. ut sunt in Senatu Parisiensi, & in prętura urbana iudices, qui homines pro eo ac debent uel pecunia, uel morte mulctant. alij autem mandatum eorum curant, cuiusmodi sunt in re capitali lictores, in alijs uel præcones, uel apparitores. πράξεις ergo in hoc genere id significat, quod uno nomine non possumus dicere. Nam uerbum Exequi Latinū est, ut oculus munus suū exequitur: executio autem nō est. λαμβάνειν τέλος τὸ πρᾶγμα, quo genere in ijs explicandis magistratibus utitur, uerbum è uerbo dici latinè nō potest. Gallicè potest. Capere finem, et Sortiri effectum rem dicimus: ego exposui, ad finem perduci.

IN

IN VII. LIB. OBSERVAtiones. In VI. Caput.

NAris autem nauigatio utrum ciuitatib. quæ bonis legibus utantur, prosit, an ne obsit, multi sunt qui ambigant. nam peregrinorũ et exterorum quorundam qui in aliis legibus educati sunt, aduentum & cõmunionem nocere aiunt & bonis legibus, & loci frequẽtiæ. usu enim maris fieri, ut mittendo & recipiẽdo, mercatorum multitudo exoriatur, quod præclaræ Reipub. administrationi repugnet. περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσι, ἢ βλαβερὰ, πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες. τότε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναι φασὶ πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πολυανθρωπίαν· γίγνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ χρῆσθαί τῇ θαλάσσῃ, διαπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, ὑπεναντίον δὲ εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς.) Hæc sententia est Platonis, in lib. de Legibus.

IN VII. CAP.

QVòd enim aiunt quidã, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere, &c. ὅπερ γάρ φασί τινες δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλιτικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους, &c. Hoc ait Plato in 2. libro de Rep. ὃν μὲν ἂν ἴδῃ ἀγνῶτα χαλεπαίνει, οὐδὲ δὴ κακὸν προπεπονθώς. ὃν δ' ἂν γνώριμον ἀσπάζεται, κἂν μηδὲν πώποτε ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθὸν πεπόνθοι.

IN IX. CAP.

Vires ſunt florentis ætatis, prudentia ſenectutis. *ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί.*) Verba ſunt Ciceronis in lib. de Senectute.

De muris autem, quos adimunt quidam urbibus ijs quæ uirtuti dant operam, nimium ueterẽ opinionem repetunt, &c. *περὶ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι,* &c. Et paulo infrà: Nihil enim intereſt, ut cum muros urbibus circundari nolint, an agrum opportunum iniurijs aggredientium quærant, an locos montanos tollant: ſimiliterq́ faciunt, ut ſi priuatis domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolę ignaui eſſent futuri. *ὅμοιον γὰρ τὸ τέχη περιβάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ τὸ τὴν χώραν δυσέμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τοὺς ὀρεινοὺς τόπους, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τοίχους, ὡς ἂν ἀνδρῶν ἐσομένων τῶν κατοικούντων.*) Ariſtoteles cum Platonis ſentẽtiam reprehendit, cum interdum nominat, interdum non nominat. in quo quid ſecutus ſit, neſcio. In ijs hic locus eſt, qui eſt in ſexto de Legibus: *περὶ δὲ τειχῶν, ὦ Μέγιλλε, ἔγωγ' ἂν τῇ Σπάρτῃ ξυμφεροίμην τὸ καθεύδειν, ἐᾶν ἐν τῇ γῇ κατακείμενα τὰ τείχη, καὶ μὴ ἐπανιστάναι, τῶνδε ἕνεκα. καλῶς μὲν καὶ ὁ ποιητικὸς ὑπὲρ αὐτῶν λόγος ὑμνεῖται, τὸ χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ δεῖν εἶναι τὰ τείχη μᾶλλον, ἢ γήϊνα.* id eſt: De muris aũt Megille, Spartiatis autem aſſentio, eos dormire in terra relinquen-

quendos esse qui ædificantur, ob eamq; causam nō erigendos. præclaraq; est illa poetę de his oratio, Aeneos & ferreos eos potius, quàm terraceos esse oportere. Ex his intelligimus, cur ueterem nimium opinionē Aristoteles à Platone repeti confirmauit, nimirum Lacedęmoniorum, aut Lycurgi potius. Paulo infrà muros ait solere pertinere πρός τινα μαλθακὴν ἕξιν τῶν ἐνοικούντων. Et eos qui murorū & portarum præsidia excogitent salutis causa, sic facere, ut si τὸ μὴ πονεῖν ἂν ἐγίγνοντο. Locum totum qui uolet, legat. Ibi etiā est quod Aristoteles non expresso nomine, hoc capite de formis ædificiorum refellit. Vult enim Plato sic priuatas ædes ab initio extrui, ut sit unus murus ciuitas, ὁμαλότητί τε καὶ ὁμοιότησιν εἰς τὰς ὁδοὺς πασῶν τῶν οἰκήσεων ἐχουσῶν τὴν συόργίαν, &c. Locum prætermisi Platonis, de mutationibus Rerumpub. quem in quarto libro refellit Aristoteles. is est expositus in 8. libro de Republica.

IN XII. CAP.

NAm pro cuiusq; ætate hoc Reip. ornamentum distinguendum est, ut & in rebus quas adolescentes gerent, magistratus quidā intersint, & frequentes sint senes cum magistratibus. Magistratuum enim præsentia uero pudore afficit maximè, metumq; libero dignum homine incutit. πρέπει γὰρ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον, καὶ παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἄρχοντάς τινας διατρίβειν, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους παρὰ τοῖς ἄρχουσιν. ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. Cicero in 1. libro de Of-

ficijs hunc locum uidetur adumbrasse. Differens enim de adolescentum ludis, sicut hoc loco Aristoteles, scribit his uerbis: Atq; etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundię: quod erit facilius, si in eiusmodi quoq; rebus maiores natu uelint interesse. Locos multos sciens pręter mitto, quos de his Aristotelis libris Cicero sumpsit, ne sim longior, & quòd ij facile inueniri possunt. Multa etiã sunt quę in hoc lib. & proximo Aristoteles tacito Platonis nomine uel refellit, uel etiã imitatur, quæ sunt in libris de Legibus.

IN LIBRVM OCTAVVM

Caput I.

SI enim utroq; opus est, magis certe expetendum est ocium, non quidem in lusionibus, sic enim ad ludũ & iocum generati essemus, &c. *εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας, τέλος γὰρ ἂν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδιὰν ἡμῖν.* Cicero primo de Officijs: Neq; enim ita generati, ut ad ludum & iocum facti esse uideamur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atq; maiora.

Nunc hoc tantum nobis ad patefaciendã uiã ualere uisum est, &c. *νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν εἶναι πρὸ ὁδοῦ γέγονεν*, &c.) Non potui hoc genus dicendi frequens apud Ciceronem prætermittere. Hoc tantum dicam, &c. Tantum ergo in hoc genere non *μόνον* ualet apud Græcos, sed *τοσοῦτον*. Exemplo uno Ciceronis contentus ero, ne sim longior. In tertia extrema Verrinarum: De quo iudicio si uelim dicere omnia, multi appellãdi lęden

diĉq; sunt, quod mihi non est necesse. tantũ dicã, paucos homines arrogantes hoc adiutore, &c.

IN VI CAP.

NEq; enim infantes possunt conquiescere. οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν.) Cicero hoc uertit in 5. libro de Finibus: Videmus igitur ut conquiescere ne infantes quidem possint, &c.

IN VII. CAPVT.

SOcrates autem in politia nõ rectè Phrygiũ cum Dorio reliquit, &c. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης, οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστί.) Hoc facit Socrates in tertio libro de Re. in quo etiam ea sunt quæ ad instrumenta musicæ pertinent, quæ & hoc libro Aristoteles, & illic Socrates uel probat, uel improbat.

Ego cum has nostras Obseruationes dilatare etiam possem, his tamen cõtentus fui, ne uel multitudine, uel prolixitate satietatem uiderer afferre, præsertim cum & in alijs quas iam multas edidimus, eadem, aut similia tradiderim, & in libro de Magistratibus multa, quæ ad hunc de Repub. & de magistratibus locum pertinent, non ita multo pòst sim traditurus.

OBSERVATIONVM IN LIbros *Aristotelis de Republica* FINIS.

RERVM ET VOCVM IN PO-
liticis Aristotelis memorabilium,
INDEX.

inter

Frizo-

Impe-

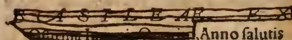
Odium

Perfecta

Plebis

Pueris

F I N I S.

BASILEAE, EX
[redacted], Anno salutis
humanæ M. D. XLIX.
Menſe Martio.

ecqu[illegible] ric ecl
nnplum ple
acerdotem o

